

A black and white photograph of a winter landscape. In the foreground, there is a dark, silhouetted area that appears to be a field or a path. In the middle ground, a line of bare trees, possibly birches, stands against a lighter sky. A simple wooden fence is visible in front of the trees. The background shows more trees and a hazy horizon. The overall mood is quiet and somber.

5

De
Kronieken
van de
Westhoek

Ivan Vanherpe

5 De Kronieken van de Westhoek

Ivan Vanherpe

De Kronieken van de Westhoek
deel 5

Ivan Vanherpe
De Kronieken van de Westhoek

© 2015, Ivan Vanherpe
info@dekroniekenvandewesthoek.be

ISBN 9789492022042
NUR 680

Alle rechten voorbehouden.
Omslagfoto: Bryan Vanherpe

Inhoudstabel

INLEIDING.....	29
GESCHIEDENIS DIE DE TIJD DOET STILSTAAN	31
DE WONDERJAREN VAN WERVIK	35
PRIESTER-HISTORICUS RENÉ DEFRANCQ	37
VIROVIACUM OP DE TABULA PEUTERINGIANA.....	37
570 KILOMETER OP EEN DAG	38
DE NAAM VAN DE HILLESTRAAT VERTELT VOLDOENDE.....	39
KAPELLE OF BRIELEN IN DE ACHTERTUIN VAN WERVIK.....	40
DE ROMEINSE VONDSTEN ZIJN OVERVLOEDIG	40
DE OUDE HEIDENSE TEMPELS WORDEN AFGEBROKEN	41
WAAR KOMT DE NAAM VAN WERVIK VANDAAN?	42
DE VRIJE MANNEN ZIJN DE WiHROS	43
WERALT, WERWULF, WARRIOR, VIRIEL, TRIUMVIRAAT EN VIRTUE	44
WERVIK, VERVIERS EN VERDUN	44
WERVIK EN WARWICH ZIJN PRECIES TWEELINGEN	45
EEN VICUS IS ALS EEN POP-UP GEMEENSCHAP	46
VERCOVICIUM AAN DE MUUR VAN HADRIANUS.....	47
IPSWICH, NORWICH EN GATWICKIN ENGELAND	47
HET BESTAAN VAN VIROVIOS IS EEN SPROOKJE.....	48
WERVIK IS ALS DE FAR-WEST VOOR DE ROMEINEN	49
DE OVERGANG NAAR DE FRANKISCHE TIJDEN	50
DE KOMST VAN CHLODION IN HET JAAR 445	50
MEROVEÛS EN ZIJN SALISCHE FRANKEN	51
VERHALEN VAN HOREN ZEGGEN	52
WAS HET NU PRIAPUS OF MARS?.....	52
DE MISSIONERING VAN WERVIK	53
DE BOUW VAN DE NIEUWE KERK ROND HET JAAR 500.....	54
HET VERHAAL VAN DE EERSTE WERVIKSE LANDHEREN	55
ER KAN NIET ZOMAAR EEN BIDPLAATS GEBOUWD WORDEN	55
DE PROOSDIJ VAN RIJSEL IS BAAS IN WERVIK	56

DE PAROCHIEPRIESTERS HEFFEN TIENDEN OP DE GEWASSEN	57
DE SINT-MAARTENSKERK IS DE EERSTE KAPELANIE.....	58
DE ZES WERVIKSE HEERLIJKHEDEN	59
DE Splete ter Kruisse	59
ER STAAT EEN BURCHT AAN DE ZUIDKANT VAN DE LEIE.....	60
DE OOSTHOVEBURCHT IN DE SPEIESTRAAT	61
DE STEENAKKER: HET LAND BIJ DE OOSTHOVEBURCHT	62
DE GROTE STADSBRAND VAN 1116 TREFT 2000 HUIZEN	62
LAMBRECHT & WILLEM VAN WERVIK.....	63
WALTERUS DE WERVICK IN 1120.....	64
HET COMLOT VAN DIE VAN WERVIK MET DE EREMBALDS.....	65
ELSLANDE SCHEIDT ZICH AF VAN OOSTHOVE.....	66
NOBLISSIMO VIRO MARCO VELSERO.....	66
DE FORESTIERS VAN VLAANDEREN	69
EEN SCHEMERING VAN LICHT IS AL VOLDOENDE	71
WAREN DE FORESTIERS GEWOON MAAR HERSENSCHIMMEN?	71
DE VERZINSELEN VAN ONZE OUDE SCHRIJVERS	72
LOYS EN DE BAST STAAN NU OOG IN OOG MET ELKAAR	73
FORESTIERS ZIJN NIET VREEMD AAN ONZE GESCHIEDENIS	74
LOYS BIJT ZICH VAST IN DE MATERIE	75
BOSSEN HEBBEN ER NIETS MEE TE MAKEN.....	75
HET FOREST WASDA VAN THEODORIC	76
DE WEIDEN, DE WATEREN EN DE BOSLANDEN	77
BRUGGE, VEURNE EN OOSTBURG LIGGEN AAN DE ZEE	78
DE RELIEKEN VAN DE HEILIGE DONAAS	78
HET LIEFDESAVONTUUR VAN JUDITH EN BOUDEWIJN	79
EEN DUIVELS BONDGENOOTSCAP MET RORIK DE NOORMAN	80
BOUDEWIJN MOET AL EERDER GRAAF VAN VLAANDEREN ZIJN.....	81
HINCMAR ZELF BRACHT DONAAS NAAR VLAANDEREN.....	81
DE ZEVENDE GRAAF BLIJKT PLOTS DE ELFDE TE ZIJN.....	82
HET ERFDEEL VAN BOUCHARD EN ESTOREDE IS FOETSIE.....	83
BOUDEWIJN MET DE IJZEREN ARM.....	84
DE FERREÛSMAN VAN AAN DE IJZER	85
DE GRAAF MET DE IDIOTE BIJNAAM	85
DE OORSPRONG VAN DE NAAM VAN VLAANDEREN	86
DE ZIEL VAN HET LAND IS METEEN OOK ZIJN NAAM.....	87

ZIJN WE NIET VAN DE VLOANDERS?	88
BRYGGJA, DE NOORSE NAAM VAN BRUGGE	88
VLAANDEREN, HET LAND VAN DE BRUGGEN	89
DRAMA IN SINT-DONAAS.....	93
HET LEVEN VAN KAREL DE GOEDE	95
SECRETARIS GALBERT ZET HET ALLEMAAL OP PAPIER.....	96
DAN ZIJN ER DIE VERSCHRIKKELIJKE VOORTEKENEN.....	96
EEN ONHEILSPELLENDE VOORBODE VAN ONGELUK	97
GEZICHTEN MET HET GRAUW VAN DE DOOD	98
ZELFS HET BROUWEN VAN BIER WORDT VERBODEN	98
ZONDER KAREL IS HET VADERLAND VERLOREN	99
PROOST BERTULF EN ZIJN FAMILIE	100
DE VEURNSE EREMBALDEN HEBBEN HET VER GESCHOPT	101
VRIJE MENSEN, DAT WILLEN ZE WORDEN!	102
TANCMAR VAN STRAETEN, DE STERKE MAN VAN VARSENARE	102
HET VEE VAN DE PACHTERS WORDT AFGESLACHT	103
STEEK HET HUIS VAN BOSSCHAERT TOCH IN BRAND!	104
HET LAATSTE AVONDMAAL	105
DE VIERSCHAAR IS ER VOOR DE GEWONE MENSEN.....	105
DE Zoon VAN KASTEELHEER HAKET.....	106
DE TIJD IS AANGEBROKEN	107
KAREL ZIET ER GETORMENTEERD UIT.....	107
GODSDEVOTIE ALS SYNONIEM VAN GELD EN MACHT	108
HET GEBEURT ALLEMAAL TIJDENS DE PATER NOSTER	109
EN DAN LIGT ZIJN LEEGGEBOED LICHAAM DAAR OP DE GROND	109
Wouter EN GISELBRECHT, DE ZONEN VAN TANCMAR	110
HET NIEUWS SLAAT TE IEPER IN ALS EEN BOM	111
DE MENSEN ZIJN ER HET HART VAN IN	111
HUN GEZICHTEN ZIEN ER KWAADAARDIG UIT	112
HET BLOEDVERGIETEN IS NOG NIET AFGELOPEN	113
JE HEBT DE GEEST VAN KAREL ZIEK GEMAAKT!.....	114
PROOST BERTULF GEBART VAN KROMME HAAS	114
WILLEM VAN LO ARRIVEERT IN IEPER.....	115
BERTULF ZIET EEN BEGRAFENIS IN BRUGGE NIET ZITTEN	116
BISSCHOP SIMON KAN ER NIET MEE LACHEN	117
Wouter VAN VLADSLO KEERT ZIJN KAR	117

KAREL KAN ALLEEN MAAR HUN MARTELAAR ZIJN	118
ER KOMT ZELFS EEN MIRAKEL BOVENOP	119
FRUMOLD JUNIOR WORDT VRIJGELATEN.....	120
WAS KAREL DE GOEDE HOMO?	120
OOK WILLEM VAN WERVIK IS ER BIJ BETROKKEN.....	121
ROBERT VAN KAASKERKE WORDT OPGETROMMELD	122
DE BUITENWIJKEN VAN BRUGGE WORDEN VERSTERKT	123
GERVAAS VAN PRAET, DE BAAS VAN OEDELEM	124
RAVENSCHOOT WORDT VERBRAND EN VERWOEST	125
9 MAART, DE GRAAF IS AL EEN WEEK DOOD.....	125
DE BENDELEDEN VERSCHANSEN ZICH OP DE BURG	126
EN DAN IS ER NOG FROMOLD	127
ER WORDT PLOTS GEZWAARD MET GELD EN GOUD.....	128
RICHARD VAN WOUMEN EN THIERRY VAN DIKSMUIDE	128
DE AFREKENING	131
DE EREMBALDEN HEBBEN GRAAF KAREL VERMOORD.....	133
EEN BONTE BENDE AMBACHTSLIEDEN BIEDT ZICH AAN	133
DIRK VAN HOLLAND ZOU GEEN SLECHTE GRAAF ZIJN.....	134
HET WORDT EEN WOELIGE NACHT.....	135
ER KOMEN ONDERHANDELINGEN AAN TE PAS	136
EEN SERENADE VAN NIET GEMEENDE WOORDEN	136
ISAAC VLUCHT NAAR STEENVOORDE.....	137
DE MUREN ZIJN GLIBBERIG EN HOOG	138
RIDDER GISELBRECHT STORT NAAR BENEDEN.....	139
ZE GOOIEN ZIJN LICHAAM IN EEN OPEN RIOOL.....	139
DE KELDERS VAN DE GRAAF WORDEN LEEGGEPLUNDERD	140
HOE KAN DE SCHRIJVER DAT TOCH ALLEMAAL WETEN?.....	141
BEDOLVEN ONDER EEN BERG VAN PLUIMEN	141
WILLEM VAN LO WAANT ZICH AL DE NIEUWE GRAAF	142
PROOST BERTULF VLUCHT NAAR KEIEM	143
KONING LODEWIJK DE DIKKE GAAT ZICH MOEIEN	144
DIEDERIK VAN DE ELZAS IS OOK KANDIDAAT-GRAAF	145
BOSSCHAERT IS EEN CRAPULEUS MANNEKE	146
DE BROEDERS WILLEN HET LICHAAM VAN KAREL	146
DE PLAATS MET DE VERGETEN NAAM LADBEK	147
DE FINEFLEUR ZWEERT ZIJN ONDERDANIGHEID	148

KASTEELHEER HAKET MUIST ER VAN ONDER	149
HOOG BEZOEK IN BRUGGE	150
DE KUDDES MOETEN GRAZEN OP DE MOER	150
IN SINT-OMER IS HET MINDER VREEDZAAM	151
BERTULF ZIET ALLE KLEUREN VAN DE REGENBOOG	152
ZIE HEM STROMPELEN DOOR DE IEPERSE STRATEN	153
HIJ MAG NIET IN ÉÉN KEER STERVEN	154
DE MANNEN LIJKEN ELKAAR TE OMHELZEN	155
DE BURGERS LOPEN IEDEREEN VOOR DE VOETEN.....	156
OVERKOKENDE POTJES IN BRUGGE.....	157
DE RAMEN VAN DE TOREN ZIJN GEBLINDEEERD.....	158
DE STORMRAM WORDT AAN HET WERK GEZET	158
HET IS EEN BERENWERK.....	159
DE STRIJD IS NOG NIET GESTREDEN.....	160
DE VLAAMSE MENINGEN ZIJN ERG VERDEELD.....	161
BURGGRAAF BOLDRAN IS GETROUWD MET DEDDA	161
MOORD OP DE SCHELDE.....	162
KONING LODEWIJK WORDT ER AMBETANT VAN.....	163
HET VOEDSEL RAAKT STILAAAN BEDORVEN.....	163
BENKIN VLUCHT NAAR WULPEN BIJ CADZAND	164
DE AARDENBURGER IS ER AAN VOOR DE MOEITE	165
WIEROOK MOET DE LIJKGEUR VERJAGEN	166
IEPER ZAL NU EEN BELEGERING ONDERGAAN.....	167
GOD VERANDERT PLOTS VAN KAMP.....	167
BOSSCHAERT WORDT IN RIJSEL GERADBRAAKT.....	168
BEULENWERK IN BRUGGE	169
RIDDER ERIC VERLIEST ER ZIJN HOOFD BIJ.....	170
GRONDEN ALS ONDERPAND VOOR EEN EEUWIG LEVEN	171
HUN LIJKEN WORDEN OP DE VELDEN GEDUMPT.....	171
DE SCHATTEN WORDEN VERSAST NAAR JERUZALEM	172
WILLEM VAN LO WORDT NAAR BRUGGE GEVOERD.....	173
WOUTER VAN VLADSLO STUIKT VAN ZIJN PAARD	174
GEDOOD DOOR DE KRACHT VAN ZIJN EIGEN ADEM	175
DE KOMST VAN GRAAF DIRK.....	177
RELLEN IN RIJSEL	179
EN OOK IN SINT-OMER IS ER TRAMMELANT.....	179

JAN EN DANIEL VAN HENEGOUWEN EN DIE VAN GENT	180
ALLEMAAL LEUGENS EN BEDROG	181
ER KOMT EEN VERZOENINGSVERGADERING IN IEPER.....	182
DE MENINGEN IN VLAANDEREN ZIJN VERDEELD.....	183
DE JONGE DIRK VAN DE ELZAS ARRIVEERT IN GENT	183
DE TWEESPALT IN BRUGGE IS OPMERKELIJK.....	184
DE BEVRUCHTING VAN MOEDER MARIA	185
OOK DE GRAVIN VAN HOLLAND GAAT ZICH MOEIEN	186
BRUGGE ZIT NOG ZONDER EIGEN STADSBESTUUR.....	187
TANCMAR STEEKT ZIJN EIGENDOMMEN IN BRAND	187
ER WAAIT EEN NIEUWE WIND DOOR BRUGGE	188
ER WORDT VERGADERD IN HET SOLARIUM	189
DE IEPERSE PLANKENVLOER BEGEEFT HET PLOTS	190
OOK GERVAAS ZWEERT NU TROUW AAN GRAAF DIRK.....	190
DE KLACHTEN TEGEN WILLEM CLITO WORDEN ONDERZOCHT	191
DE BRUGSE KEUZE VOOR DIRK IS LEGITIEM	192
HET BLIJFT ONRUSTIG IN DE STREEK.....	193
WAPENS EN SCHILDEN WORDEN WEGGEGOOID.....	194
LAMBRECHT STERFT NU TOCH ZIJN VERDIENDE DOOD	195
HOE DAN OOK: ER IS ÉÉN GRAAF TE VEEL	195
HET ZAL WEL DE SCHULD ZIJN VAN DIE HEKS	196
BRAND IN DE KERK VAN OOSTKAMP.....	197
IN GENT VALT ER BLOEDERIG NIEUWS TE RAPEN	198
DE RIDDERS VAN GERVAAS KOMEN TERUG.....	198
GROTE OPLUCHTING IN BRUGGE	199
CLITO ZIET DE BUI AL HANGEN.....	200
EEN AANVAL MET LANSSEN EN ZWAARDEN	200
EEN BEDROEVEND SPEL VAN TRANEN EN ZUCHTEN	201
HET HOOI WORDT IN BRAND GESTOKEN	202
KUNNEN WE MAN TEGEN MAN VECHTEN ALSTUBLIEFT?.....	203
ZAL DIT GEWELD DAN NOOIT EINDIGEN?.....	204
EEN DEFECTE WATERMOLEN ZET BRUGGE ONDER WATER	204
DE DOOD VAN WILLEM VAN NORMANDIË	205
DE TIERELANTIJTJES VAN GALBERT	206
DE SCHONE HISTORIES VAN BRUGGE EN IEPER	209
DE JAARBOEKEN VAN BRUGGE EN IEPER.....	211

EEN POIGNAERT IN HET LIJF VAN DE GRAAF	211
IEPER IS BEDROEFD OM DE DOOD VAN ZIJN GRAAF	212
FILIPS DE STOUTE WORDT DE HEMEL IN GEPREZEN	213
SLUIS MAG DE LAKENS GEEN ANDER KLEUR GEVEN	214
MOEDWILLIGHEDEN TUSSEN DIE VAN BRUGGE EN SLUIS.....	215
EEN VONDST IN DE BOTERSTRAAT	215
DE FRIESE POORT VAN DAMME WORDT OPENGEBROKEN.....	216
GROOT VERLIES, BLOKLETTEREN DE BRUGSE JAARBOEKEN.....	217
DIARREE, SCHIJTERIJ ZONDER OPHOUDEN EN KOORTS	218
ACKERMAN VLUCHT WEG UIT DAMME	219
DE STAD DIKSMUIDE KRIJGT NIEUWE POORTEN AANGEMETEN	220
DE FRANSEN VERSCHEPEN WONINGEN NAAR ENGELAND	220
31 JULI 1386: MOORD IN IEPER	221
ZES SNOEKEN, EEN VAT WIJN EN DRIE LAKENS	222
EEN LESJE AAN DE CARMERSBRUG	223
GEEN GARNIZOEN VOOR BLANKENBERGE EN SLUIS.....	224
HET HEILIG BLOED WORDT WEER VLOEIBAAR.....	225
KRONIEKEN DIE OUDE KOEIEN UIT DE GRACHT HALEN	225
DE AFTERPARTY VAN LAMBERTUS DE HEYSE	226
BRAND IN DE MONTSTRAAT	227
TEGENPAUS CLEMENS IS DE BAAS	228
DE BRUGGELINGEN WILLEN GEEN FRANSE MISSEN	229
PIETER VAN ROUSSELAERE BEKOOPT HET MET ZIJN LEVEN	229
WIE GEDOOGT ER NU EEN SCHISMATIEKE BISSCHOP?	230
DE TABLOIDS VAN 1396 KOMEN AAN HET WOORD	231
DE HELE TORHOUTSTRAAT IS MET BLAUW LAKEN VERSIERD	232
LEEGLOOPERS EN DEUGENIETEN	233
DE VLAMINGEN WILLEN ZAKEN DOEN MET DE ENGELSEN	234
RUZIE TUSSEN DE VRIJLATEN EN DIE VAN BRUGGE	235
ZES VAN DE TREFFELIJKE FIGUREN WORDEN UITGEWEZEN	236
ENKEL BRUGGELINGEN MOGEN PANTOFFELS VERVAARDIGEN.....	237
1410: VEEL TE VEEL HERBERGEN IN DE BUURT VAN IEPER	237
HET LINDEKEN AAN DE WEG NAAR DIKSMUIDE	238
RUZIE OM DE TWEEDE PLAATS.....	239
WAT RICHTEN WIJ HIER UIT IN DEZE OORLOG?	240
DE DOCHTER VAN JOANNES VAN POUKE.....	241
DE IEPERSE BURGGRAAF MAAKT ZICH BELACHELIJK.....	242

DE NONNEN WORDEN ONBETAMELIJK MISHANDELD.....	242
HET TORNOOI VAN DE WITTE BEER.....	243
IN DE MAENE OP DE BRUGSE MARKT.....	244
OORLOG IN HET WESTLAND (1384-1436)	247
HET TWEEDE DEEL VAN DE VEURNSE JAARBOEKEN	249
VEURNE IS TENSLOTTE EEN BUURSTAD VAN CALAIS	249
ER KOMT EEN STENEN VERSTERKING ROND VEURNE	250
DE WESTHOEK BLIJFT ONVERHOOPT BUITEN SCHOT	251
DE KEURBROEDERS WORDEN OPGEROEPEN.....	252
GROTE WERKEN AAN DE VESTINGEN.....	253
DE DOVEMANSOREN VAN DE VEURNSE GEESTELIJKEN	254
EEN SCHEURING IN DE KERK	255
PRIESTER POTS MOET ALVERINGEM ACHTERLATEN	256
DE ZUIDPOORT WORDT OPGEBROKEN	257
DE WET IS DE WET, ZEGGEN DE MAGISTRATEN	258
VEURNE WIL ZIJN EIGEN JAARMARKT	259
DE POORTERS VAN LO MOETEN OOK LASTEN BETALEN	259
VECHTEN TEGEN DE TURKEN	260
DE SLAG VAN NICOPOLIS LOOPT SLECHT AF	261
40 DAGEN IN DE LENTE, DE ZOMER EN DE HERFST	262
DE POSTJES ZIJN TE KOOP	262
DE ETTERBUIL BARST OPEN IN HET JAAR 1411	263
CHANTAGE VAN HERTOG JAN ZONDER VREES	264
DE WEERSTAND VAN WILLEM VAN STAVELE.....	265
SINT-WINOKSBERGEN VOLGT HET VOORBEELD.....	266
DIE VAN VEURNE WORDEN IN BOETE GESLAGEN	267
6 MAART 1414: MIRAKEL IN VEURNE.....	268
DE WANTOESTANDEN WORDEN AANGEKLAAGD	269
DE GODEN ZULLEN WEL BESLISSSEN	269
CASSEL ZET DE WESTHOEK IN VUUR EN VLAM	270
DE ELLENDE DUURT BIJNA 10 MAANDEN	271
40.000 VERKLEUMDE CASSELNAARS.....	272
1435: ER HANGT WEER OORLOG IN DE LUCHT.....	273
MET DE DAVER OP HET LIJF	273
LEVEND VERBRAND IN DE KERK VAN LOON.....	274
DE STRIJD ZAL GESTREDEN WORDEN AAN DE AA.....	275

DE GRAANMOLEN VAN DIEDERIK VAN HASEBROUCK	276
DE AANVAL OP CALAIS WORDT INGEZET	277
DE GENTENAARS TRAPPEN HET ZONDERMEER AF	277
FILIPS GAAT AF ALS EEN GIETER	278
TUSSEN NIEUWPOORT EN ZUIDCOTE	279
DE ENGELSEN ZIJN OP KOMST NAAR DE WESTHOEK.....	280
ROESBRUGGE WORDT IN BRAND GESTOKEN	281
DE DOORGANGEN AAN DE IJZER WORDEN BEZET	281
DE BUIT VERDWIJNT IN 1200 WAGENS	282
DE OORLOG VERPLAATST ZICH NU VERDER NOORDWAARTS	283
DE KRONIEK VAN FILIPS DE GOEDE.....	285
DE GRUWELIJKE MOORD OP VADER JAN	287
FILIPS NEEMT ZIJN INTREK IN MALE	288
HET STEEKSEL VAN DE WITTE BEER.....	288
HET GEKLANG VAN 64 KETELTROMMELS.....	289
IEPER: DE PITTIGE ZUIDERSTORM VAN 1433.....	290
ER STAAN MAGERE JAREN VOOR DE DEUR	291
DE ZESTEDELLEN VAN BRUGGE	292
JAN VAN GRUUTHUSE ZAL IN BRUGGE BLIJVEN	293
WACHT EVEN MET DIE WRAAK OP SLUIS!.....	293
EEN BENDE GRIMMIGE EN DOORNATTE BRUGGELINGEN	294
DE STAD BRUGGE LIGHT OVERHOOP.....	295
DE ROL VAN GATLIKKER DE SCHEUTELAERE.....	296
DE GRAANTAKS MOET DRINGEND AFGESCHAFT WORDEN	297
DE REBELLIE VERSPREIDT ZICH OVER VLAANDEREN	298
EEN BLOKKAGE TUSSEN DAMME EN SLUIS.....	298
FILIPS LAAT DIE VAN BRUGGE CHAMBREREN	299
DE VLAG WAPPERT WEER AAN DE LOOVE.....	300
400 GEWAPENDE POORTERS OP WEG NAAR DAMME.....	301
VANDER BEURSE EN REYNGOUT VERTIKKEN HET	302
DE GRAAF VERTROUWT DE BRUGGELINGEN NIET	302
DE DECADENTIE VAN HET GEBEUREN.....	303
OP 21 AUGUSTUS 1437 STAAT DE GRAAF IN ROESELARE.....	304
FILIPS DE GOEDE BLUNDERT	305
30 MÂÎTRESSES EN 18 BASTAARDKINDEREN	306
7000 PESTSLACHTOFFERS IN IEPER.....	307

DE REGENZOMER VAN 1439	308
VREUGDEVUREN IN BRUGGE	309
DE IEPERSE GILDEN ZOULDEN BETER WAT OEFENEN	310
DE SLAG VAN GAVERE IN JULI 1453	311
HET IEPERS SCHILDERIJ VAN JAN VAN EYK.....	311
DE GOUDSCHAT VAN DE BOTERSTRAAT.....	312
DE WILPLASHISTORIE VAN SINT-MAARTENS.....	313
VAL NU TOCH DOOD!	314
1449: ZAKKENVULLERS IN IEPER	315
DE VALSCHE REEUWERS GEBRUIKEN RATTENGIF	316
JAN DE VOS WORDT DE NIEUWE KAPITEIN IN GENT	316
FILIPS DE GOEDE IS KORT VAN STOF.....	317
ANTOINETTE VERHANGT ZICH IN DE SCHOUW	318
DE PRINS HEEFT EEN VREEMDE ZIEKTE.....	319
HET JUBILEUMFEEST EINDIGT MET 14 DODEN	320
DE ZESDE IEPERSE REDERIJERSKAMER.....	321
BRUGGE 1467: DE DOOD VAN FILIPS DE GOEDE.....	322
HET LICHAAM WORDT GEBALSEMD	322
DE BEGRAFENIS VAN DE GRAAF IN BRUGGE	323
EEN AARDIGE GESCHIEDENIS ALS DESSERT	324
DE MEMOIRES VAN JAN VAN DADIZELE.....	327
DE TIJD VAN DE DAMPIERRES IS VOORBIJ.....	329
JAN VAN DADIZELE IN KASTEEL MARIËNSTEDE	330
FILIP VAN KOMEN EN JAN VAN DADIZELE ZIJN BUREN	330
EEN SFEERTJE VAN WRAAK EN BLOEDVERGIETEN.....	331
DE DAG DIE NIET OP DE KALENDER STAAT	332
HET HUWELIJK VAN KATHELINE BREYDEL.....	333
HET WAGENTJE VAN JOOST VAN LALAING.....	334
DE BLIJDE INTREDE VAN MARIA GEBEURT IN MINEUR	335
MACHT EN GELD IN RUIL VOOR GUNSTEN	335
HET GROOT PRIVILEGE IS ZOALS HET CONFEDERALISME	336
DE GRENREGIO WORDT GEPLAAGD DOOR DE FRANSEN	337
DE KORTRIJKZANEN ZIEN HET NIET ZITTEN.....	338
DE SERPENTINEN ZIJN DE EERSTE HANDVUURWAPENS.....	339
MAXIMILIAAN VAN OOSTENRIJK KOMT OP DE PROPPEN.....	340
GEWELDPLEGINGEN AAN DE FRONTIERE VAN VLAENDRE.....	341

ER KOMT VERSTERKING IN POPERINGE	342
DE BABY VAN MARIA EN MAXIMILIAAN	342
HET BOMBASTISCHE DOOPFEEST VAN DE NIEUWE PRINS	343
DE STOET IS OP WEG NAAR DE SINT-DONAASKERK	344
ZIE MAAR, HET IS EEN JONGENTJE!	345
TROEBELN OM DE BIERTAKSEN IN GENT	346
IN 1478 IS ER NOG SPRAKE VAN ENKELBANDEN.....	347
VERKRACHTING, DIEFSTAL EN GEWELD IN DE WESTHOEK	348
MOBILISATIE OP DE KEZELBERG.....	349
VAN MOLINMADAME NAAR MEEREGHEM AAN DE LEIE.....	350
7 AUGUSTUS 1479: DE SLAG OM GUINEGATE	351
AFREKENINGEN IN BOEZEGHEM	352
ER WORDEN 18.000 MAN UP DE FRONTIEREN GELEGD	353
STAMINEE IN DEN PAYSE.....	354
DE HEERLIJKHEID VAN DADIZELE	354
BROISHENDE, BROODSEINDE, BRUZZENDE, BROSENDE	355
DE BOOSDOENERS VAN DIENST WORDEN BERECHT	356
DE TOESTAND TE POPERINGE IN HET JAAR 1479.....	357
DE 12 BURGGRAAFSCHAPPEN VAN KORTRIJK.....	358
DE NOORDOOSTHOEVE FLANKEERT DE HEULEBEEK.....	359
DE PROCHIES GHELUE, LEDEGHEM EN GHEYTS	360
HET ONDERHOUD VAN DE LATEMEERSCH	361
DE VOORoudERS VAN JAN VAN VEERDEGHEM.....	362
DE DADIZEELSE KERK IN DE JAREN 1400.....	362
HET LOBBEKMOL-LEEN IN LANGEMARK	363
CAFÉ DEN HELM IN MENEN	364
HET HEERSCHIP TE CAUWELIERS IN RONCQ	365
DE AANSLAG OP JAN VAN DADIZELE IN 1481	366
HET HUWELIJK VAN MAXIMILIAAN	369
EEN DAG VAN BLOEDSTORTING EN MOORD	371
KAREL DE STOUTE HEEFT HET VLAGGEN IN NANCY.....	372
NAAKT EN VASTGEVROREN IN HET IJS.....	373
MARIA WEET NOG NIET DAT HAAR VADER DOOD IS	373
DE ELLENDE IS BEGONNEN MET FILIPS DE STOUTE	374
DE FRANSE KONING EN ZIJN LIEVE NICHT MARIA	375
HET VERRAAD VAN HUGONET EN IMBERTCOURT	376

IN BRUGGE IS ER EEN HEVIGE OPSTAND UITGEBARSTEN	377
EEN SCHIER ONVERGEEFLIJKE MISSTAP	378
DE TERECHTSTELLING VAN HUGONET EN IMBERCOURT	379
HET BOBBELT VAN DE ONGEMAKKEN IN BRUGGE.....	379
BAARDSCHEERDER OLIVIER DE NECKERE IS VAN TIELT	380
DE VLAAMSE LEGERLEIDER IS ARNOLD VAN GELDER.....	381
EEN ANDER LEGER RICHT ZIJN FOCUS OP KORTRIJK	382
DUITSE HULPTROEPEN ZULLEN DE VLAMINGEN NU BIJSTAAN	383
HUWELIJKSAANZOEK IN BRUGGE.....	384
EEN BIZARRE HUWELIJKSNACHT NA HET VOLMACHTHUWELIJK.....	385
DE SCHOONPAPA VAN MARIA IS EEN NOTOIRE GIERIGAARD	385
DE GLORIEUZE AANKOMST VAN MAXIMILIAAN IN GENT	386
BASTAARDDOCHTER ANNA VAN BOURGONDIE	387
OP DIE DAG WAS ER BLIJDSCAP EN VREUGDE	388
DE BLIJDE INTREDE VAN HET KOPPEL IN BRUGGE	389
ZE KENNEN WEL IETS VAN FEESTEN AAN HET HOF.....	390
DOEKWERK, TAPIJTEN, GOUD EN ZILVER STELEN DE SHOW	390
EEN HAAST MORBIDE TENSTOONSPREIDING VAN LUXE	391
DE HOFHOUDING VAN HET BOURGONDISCHE HOF	392
TOT RIDDER WORDEN GESLAGEN	394
ZE VERMENGEN ZELFS HUN BLOED MET ELKAAR.....	394
DE BAANDERHEREN SHOWEN EEN VIERKANTE VAAN.....	395
ONTRIDDERD WORDEN MOET EEN RAMP ZIJN.....	396
DE OORSPRONG VAN DE VLAAMSE GILDEN	397
DE KRACHT VAN DE MASSA	398
DE LEERLING GAAT WERKEN BIJ DE MEESTER.....	398
AL DIE WAPENINGEN IN ONZE GESCHIEDENIS	399
ER WORDEN 9 ZWAARDDEKENS GEKOZEN.....	400
BRUGGE EN IEPER KUNNEN PRONKEN MET HUN HANDEL	401
ONRUST EN VERWARRING IN DE VLAAMSE STEDEN	402
DE TORNOOIEN VAN DE EDELEN ZIJN ERG POPULAIR	402
DE PUBLICITEIT VAN DE RIDDERDAGEN	403
DE REGELS VAN DE STRIJD ZIJN BELANGRIJK.....	404
RIDDERS MOGEN NIET OPSCHEPPERIG ZIJN.....	405
DE SPELEN VAN DE REDERIJKERS	406
DE BOVENSTE ETAGE STELT DE HEMEL VOOR.....	407
DE GANGMAKERS VAN DE MIDDELEEUWSE FEESTEN	407

HOE KAN IK MARIA VAN BOURGONDIE NEGEREN?	408
DE KONING VAN FRANKRIJK IS NOTABENE HAAR PETER	409
EEN GEVOEL VAN NADEREND ONHEIL	410
MARIA STUIKT NEER OP EEN AFGEHAKTE BOOMSTAM	410
DE TWEE KINDEREN VAN MARIA VAN BOURGONDIE.....	411
50 JAAR OORLOG EN VREDE IN VEURNE.....	415
HET SLUIKS BEZOEK VAN JAN VAN HOORNE.....	417
BOUDIN DIERS WORDT OPGEPAKT	417
DE BUITENMENSEN ZITTEN VOLOP IN DE OOGST	418
DE BRUGSE REBELLEN ZAKKEN AF NAAR VEURNE	419
WAT EEN MOMENT OM RUZIE TE MAKEN?	420
DE MISDAAD WOELT WELIG IN HET WESTLAND	420
WOUTER VAN GISTEL WORDT OPNIEUW DE KAPITEIN	421
FILIPS DE GOEDE ZAL GEEN GENADE TONEN	422
BRUGGE WORDT OP DROOG BROOD GEZET	423
DE WINTERPERIODE TUSSEN 1437 EN 1438.....	423
40 BRUGGELINGEN ZULLEN DE POT UITLIKKEN	424
FILIPS EN ISABELLE KOMEN NAAR VEURNE	425
HET WATER IS NOGAL DIEP.....	426
DE DRIE BANKEN.....	427
DE ROTTE APPELEN MOETEN ERUIT.....	427
DE BOUW VAN HET NIEUW STADHUIS IN 1452.....	428
DE DAUPHINS CAMER RECHTOVER DE SACRISTIE	429
JAN CRABBE WORDT DE NIEUWE ABT VAN TER DUINEN.....	430
DE GEESTELIJKEN IN KOKSIJDE PIKKEN HET NIET	431
JAN CRABBE LEGT ZICH ER NIET ZO MAAR BIJ NEER	432
DE PROCESSIE VAN 1439 WORDT EEN VOLTREFFER	433
DE HERBERGEN ZIJN VOL VAN VOLK.....	433
EEN LEVEND HERT MET EEN HALSKETTING	434
GASPARD VAN VLAANDEREN DOET MEE	435
PESTBACILLEN IN DE VEURNSE WIJWATERVATEN	436
IEDEREEN REPT ZICH NAAR DE NIEUWE DIJK	437
DE WESTLANDERS LATEN 400 DODE METGEZELLEN ACHTER	438
DE STAAT ZAL EIGENDOMMEN AANSLAAN.....	439
ER HEERST BENAUWDHEID BIJ DE VEURNENAARS.....	439
ER KOMEN WIJDE GRACHTEN ROND ROESBRUGGE	440

GEDAAN MET DE SCHONE LIEDJES	441
DE GENADE VAN DE ROESBRUGSE BOEREN.....	442
DE KOMST VAN MAXIMILIAAN VERANDERT ALLES.....	443
TERWAAN IS EEN ECHT ROVERSNEST.....	443
VEURNE ZOEKT HULP IN BRUGGE.....	444
DE HALVE MANEN WORDEN BOLWERKEN GENOEMD	445
TER DUINEN WIL VERHUZEN NAAR AARDENBURG	446
VEURNE KAN DE VERHUIS VERIJDEN.....	447
GROTE PROBLEMEN MET MAXIMILIAAN.....	447
ER KOMT TRAMMELANT VAN.....	448
VEURNE BLIJFT ACHTER DE KONING STAAN	449
GIJZELING IN BRUGGE	453
DE DOOD VAN MARIA VAN BOURGONDIË	455
HET PROEFSCHRIFT VAN ARIE DE FOUW	455
DE KINDERJAREN VAN FILIPS EN MARIA	456
HET DECADENTE LEVEN VAN DIE VAN BOURGONDIË	457
DE VAN KLEEF STAAN ER ALLEEN VOOR	458
HET IS ZONDER MEER EEN VUILE OORLOG	458
HENEGOUWEN LIJDT HONGER.....	459
GELUKKIG IS ER DAT HUWELIJK VAN MARIA	460
GUINEGATE BETEKEN NIET HET EINDE VAN DE OORLOG	461
HET VERZET KOMT IN BEWEGING	462
HET AKKOORD VAN DE LEDEN VAN VLAANDEREN	462
OOK IN LUIK EN BRABANT HEERST ER OORLOG.....	463
DE BEESTACHTIGE WINTER VAN 1483.....	464
MIDDEN IN DEZE MENSELIJKE ELLENDE	465
MAXIMILIAAN IS TAAIER DAN VERWACHT	466
HET EGOÏSME VAN DE GROTE VLAAMSE STEDEN	467
DE SCREENING VAN 150.000 VLAAMSE MANNEN	468
VLAANDEREN GAAT OP DE ACHTERPOTEN STAAN.....	469
HIER IS HET OOK NIET ALLEMAAL KOEK EN EI.....	469
HET ZWIJN VAN DE ARDENNEN	470
DE BURGEROORLOG KAN ZO GAAN LOSBARSTEN	471
DE AGRESSIEVE JACOB VAN SAVOYE.....	472
DE HEROVERING VAN OUDENAARDE LOOPT VERKEERD	473
IEPER IS GERUÏNEERD.....	473

ELKE VEROVERING ZORGT VOOR NIEUWE KUNSTSCHATTEN.....	474
VADER EN ZON ONTMOETEN ELKAAR NA DRIE JAAR	475
DE IEPERSE WEGEN LIGGEN ER BELABBERD BIJ	476
ENGELBERT VAN NASSAU WIL INGRIJPEN	476
DE GENTSE PRIVILEGES WORDEN VERSCHEURD	477
HOOGMOED. MACHT. DESPOTISME.....	478
HONGERSNOOD IN TERWAAN.....	479
SINT-OMER GAAT WEER VERLOREN AAN DE FRANSEN.....	480
HINDERLAAG IN BÉTHUNE	480
DE ZUIDELIJKE STEDEN ZITTEN OP HUN TANDVLEES	481
MAXIMILIAAN KOMT DAN TOCH NAAR BRUGGE	482
DE FRANSE COUP OP VLAANDEREN	483
DE BRUGSE LUCHT BELOOFT NIET VEEL GOEDS.....	484
DE OUDE KOEIEN KOMEN UIT DE GRACHT.....	484
IK KRIJG TE MAKEN MET EEN ECHTE STAATSGREEP	485
MAXIMILIAAN ZIT GEVANGEN IN HUIZE CRONENBURG	486
FILIPS VAN KLEEF NEEMT GEEN ENKEL RISICO	486
ER ONTSTAAT EEN VERSCHRIKKELIJKE OPROER.....	487
DE PIEKENIERS ZORGEN VOOR PANIEK IN BRUGGE.....	488
HET IS PRECIES EEN SYNDICALE ACTIE	489
EN PLOTS IS NU ALLES MOGELIJK.....	490
SCHOUT PIETER LANCHALS IS KOP VAN JUT	491
IEPER KEERT ZICH NU TEGEN GENT	492
HET HUIS VAN JAN VAN GROOS	492
IK HOOR HET HOEFGETRAPPEL VAN ZIJN PAARD	493
DIKSMUIDE BLIJFT ACHTER DE KONING STAAN	494
FILIPS VAN KLEEF BLIJFT DE CENTRALE PION	495
BRANDBRIEF AAN DE INWONERS VAN VLAMERTINGE	496
DE KEIZER RICHT ZIJN PIJLEN OP BRUGGE	497
DE LANGE GEVANENSCHAP BEGINT TE WEGEN.....	498
WAT EEN GEPEKEL TOCH MET DIE TEKSTEN.....	498
DE WRAAK VAN DE KONING IS AL BEGONNEN.....	499
OP 16 MEI 1488 IS ER EINDELIJK EEN AKKOORD	500
DE VERLOREN VREDE	503
DE GIJZELING VAN MAXIMILIAAN IS VOORBIJ	505
ER ZIJN NOG GEEN EDEN GEZWOREN.....	505

DE ZENUWEN GIEREN DOOR ZIJN KEEL.....	506
DE DUITSE KEIZER AAST OP REVANCHE.....	507
ER ZIJN MOEILIKHEDEN OP KOMST	507
DE DUITSERS ZULLEN BLIJKBAAR NIET VERTREKKEN	508
COPPENOLLE ROERT ZICH.....	509
ER IS GEEN RUIMTE VOOR TWEESPALT	510
BROEKBURG LOOPT OVER NAAR DE DUITSE VIJAND.....	511
WAT EEN BIZARRE OORLOG BELEVEN WE TOCH	511
HET ZWAARD BLIJFT NIET LANGER IN DE SCHEDE	512
WE BELEVEN NIET ZOMAAR EEN OORLOGJE	513
DE WESTHOEK SYMPATHISEERT MET VAN KLEEF	514
NIEUWPOORT & DIKSMUIDE KIEZEN VOOR MAXIMILIAAN.....	515
VERMOEDENS VAN VERRAAD	515
DE EERSTE SEPTEMBERDAGEN ZORGEN VOOR SUCCES	516
EEN BITTERE TIJD VAN PLUNDERINGEN	517
DE PARTIJEN ZIJN ALLEBEI UITGEPUT.....	518
EEN GLIMP VAN VREDE	519
ALBRECHT VAN SAKSEN KOMT OP DE PROPPEN	520
EIGENLIJK IS COPPENOLLE DE DRIJVENDE KRACHT	521
GROTE VERLIEZEN VOOR FILIPS VAN KLEEF.....	522
HET KIND TEGEN DE VADER EN VICE VERSA.....	523
DE KERKEN VAN ESEN EN WOUMEN.....	523
FORESTIER ARNOLD BREYDEL WORDT GEVAT	524
HUN PERSOONLIJKE EER STAAT OP HET SPEL	525
ONTMOETING IN WERCHTER.....	526
ZULLEN DOLENDE ZINNEN DE WEG NIET LEREN?.....	527
DANIEL VAN PRAET RUKT OP NAAR BEERST.....	527
DE EINDSTRIJD OM SLUIS KONDIGT ZICH AAN	528
HUN BALDADIGHEID KENT GEEN SCRUPULES.....	529
ER VALLen 24000 PESTSLACHTOFFERS IN BRUSSEL	530
EEN VURIG VERSCHIJNSEL IN DE LUCHT	531
DE BRUGGELINGEN ZIJN NU ZO MAK ALS LAMMETJES	532
HET DIPLOMATISCH GESUKKEL VAN BEGIN 1490	533
DE AANSLAG OP ADRIAAN VAN RASSENGHEM	533
ER KOMT GEEN EINDE AAN DIE TROOSTELOZE OORLOG.....	534
DIE VAN BRUGGE REIZEN NAAR MECHELEN.....	535
DE VLOOT VAN FRANS VAN BREDERODE.....	536

DE BRUGSE REVIVAL VAN AGITATIE	536
HET VERVAL VAN BRUGGE IS AL INGEZET	537
EEN KWAADAARDIGE ZIEKTE IS HET	538
VLAANDEREN VERBLOEDT VERDER	539
VERKLEED ALS JONGE HERDERTJES	540
EEN HEVIG VERLANGEN NAAR RUST EN VREDE	540
HET VERBOND TUSSEN GENT EN SLUIS	541
HET GAAT ALLEEN MAAR OM DE EER EN HET EGO	542
IN DE STILLE WEEK VOOR PASEN	543
DE VAN COPPENOLLES WORDEN ONTHOOFD	543
ZEEUWS-VLAANDEREN IS BIJNA TER ZIELE GEGAAN.....	544
OP 10 OKTOBER 1492 IS HET EINDELIJK ZO VER	545
DE NIEUMAREN VAN DE VREDE	546
DE SUCCESSIEOORLOG IS EINDELIJK VOORBIJ.....	546
DE AKKERS BLIJVEN NOG LANGE TIJD VERWILDERD	547
DE BELEGERING VAN NIEUWPOORT.....	549
NIEUWPOORT MAG VAN GELUK SPREKEN.....	551
1382 WORDT EEN SCHARNIERJAAR	551
DE VLAMINGEN KRIJGEN SLAAG IN WESTROZEBEKE.....	552
JAN SPORKIN VAN VEURNE	553
EEN HALLUCINANTE ONGELUKSDAG.....	553
DE NIEUWPOORTNAARS HEBBEN HET VERKEERD VOOR	554
ZE SLOEGEN DOOD WIE ZE VONDEN	555
DE SINT-LAUWERIJNSKERK VERANDERT IN EEN BURG.....	556
OOK DE STADSHALLE BLIJFT OVEREIND STAAN	556
FILIPS DE STOUTE ZAL HET BETER MOETEN DOEN	557
DE SCHEEPSWERVEN KRIJGEN VEEL WERK	558
JAN BUYCK LEIDT DE FRANSE VLOOT.....	559
DE STADSGORDEL WORDT GRONDIG AANGEPAKT.....	559
DE WERKEN DUREN ZOWAT TIEN JAAR	560
DE WATERWEGEN VAN NIEUWPOORT HOUDEN STAND	561
DE MIDDELEEUWSE KILOMETERHEFFING OP HET WATER	561
DE OVERDRACHTEN TUSSEN IEPER EN NIEUWPOORT	562
DE VEILIGHEID OP DE ZEE IS EEN ECHT ZORGINKIND	563
DE VLAMINGEN WORDEN GEMOBILISEERD IN 1436	564
EEN TERUGKEER IN CHAOS EN ANARCHIE	564

GOED NIEUWS VOOR DE SCHEEPVAART	565
EEN GRAPPIGE MANIER OM FONDSEN TE WERVEN	565
DE OOSTENDENAARS ONTHALZEN JOOS VAN AELST	566
KERKELIJKE NONSENS	567
KERKELIJKE TAKSEN OP CONSUMPTIEGOEDEREN	568
HET GILDELEVEN DRAAIT OP VOLLE TOEREN.....	568
DE RETORICA GAAN VOOR VERMAAK EN ONTSPANNING	569
DAAR KOMEN DE SCHUTTERS	570
OOK DE BEENHOUEWERS VERENIGEN ZICH	571
DE SINT-CHRISTOFFELSGILDE VAN DE METSERS	572
ONZE-LIEVE-VROUWE KINDBEDDE	572
ZOWAT AL DE HEILIGEN ZIJN VERTEGENWOORDIGD	573
DE BIDDEGHE VAN DE GRAUWE ZUSTERS	574
HET ENGAGEMENT VAN DE DIS	575
ZUSTER GRIETKEN TEERT WEG IN HAAR KLUIS	575
DE KLOOSTERCEL WORDT AFGEBROKEN IN 1505	576
HET GASTHUIS VAN NIEUWPOORT	577
NIEUWPOORT KIEST VOOR MAXIMILIAAN.....	578
TOT IN 1493 WORDT DE STAD AMPER VERONTRUST	578
DANIEL VAN PRAET WORDT DE NIEUWE GOUVERNEUR.....	579
EEN GROEIENDE DREIGING VANUIT FRANKRIJK.....	580
DIE VAN DE WESTKUST KUNNEN RIJKELIJK VISSSEN	580
RAMSKAPELLE WORDT IN BRAND GESTOKEN	581
DE ENGELSEN KOMEN TRIOMFEREND NAAR NIEUWPOORT	582
OP 21 JUNI 1489 BARST DE STRIJD LOS.....	583
DE FRANSSEN VERSTIKKEN ONDER DE GROND	583
ERG WATERDICHT IS DE BELEGERING NIET	584
DE PLECHTIGE BELOFTE VAN JACOB MEEGOET	585
DE VROUWEN SCHIETEN TER HULP	586
EEN VERRASSING VOOR DE FRANSSEN	586
ZE WRIJVEN ZICH EENS FLINK IN DE OGEN.....	587
ZAL DEZE VREDE LANG MEEGAAN?	588
DE KANONNEN BULDEREN VAN PLEZIER.....	588
DE REUSACHTIGE KAARS VAN GILLIS BARBIER	589
DE TORENS HEBBEN ZWARE AVERIJ OPGELOPEN	590
ER KOMT DAN TOCH UITEINDELIJK VREDE	591
DE OUDE GESCHRIFTEN VAN POPERINGE.....	595

ALS IK DOOR WEST-VLAANDEREN SLENTER	597
DE THUIS VAN DUIZENDEN VOLDERS	597
POPERINGE, EIGENDOM VAN SINT-BERTINUS	598
DE ABTEN SPELEN GOD OVER POPERINGE	599
DE STAD GROEIT ALS KOOL	600
DE STEDEN ZORGEN VOOR NIEUWE GEMEENSCHAPPEN	600
HET IS VOORWAAR EEN HARDE MAATSCHAPPIJ	601
VROUWEN DIE MET ELKAAR VECHTEN	602
TWEE EXTRA KERKEN VOOR POPERINGE	603
NOG MEER EERBIED VOOR GOD KAN GEEN KWAAD	603
DE KERKEN ZIJN ONVERVALSTE MELKKOEIEN.....	604
GRAANSCHOVEN VOOR PASTOOR HUGO	605
HET SPEELTJE VAN DE FRANSE KONING.....	606
POPERINGE EN DE STRIJD VAN ZANNEKIN.....	606
ARTEVELDE VERRIJST UIT DE ASSEN VAN ZANNEKIN	607
DANSEN NAAR DE PIJPEN VAN DE IEPERLINGEN	608
DE WIND VAN DE DEMOCRATIE	608
POPERINGE KIEST BETER HET FRANSE KAMP	609
VLAANDEREN LIGT UITGETELD IN ZIJN MAND	610
1436: BLOEDIGE TERREUR OVER POPERINGE	611
BASTAARD MARC WORDT VOOR 50 JAAR VERBANNEN	612
HET SUCCES VAN DE HANZE BEGINT TE TANEN	612
ALEXANDER LODIJS IS EEN NOTOIR VOLDER	613
DE PIT VAN ONS VERLEDEN	614
IN DUITSLAND IS ER EEN PRIESTER.....	615
HET NIEUWE GELOOF WORDT HARD AANGEPAKT	615
DE NIEUWE GODSGEDACHTEN BELANDEN IN POPERINGE	616
EEN STAD GEVANGEN IN HET GODSDIENSTFANATISME.....	617
AL DIE STOMME HEILIGENBEELDEN.....	617
DE FURIE VAN STEENVOORDE VERSPREIDT ZICH VERDER	618
HET OPGEFOKT SERMOEN VAN SEBASTIAAN MATTE	619
EEN HELLEVUUR DOOR DE WESTHOEK	619
DE NEDERLANDEN KOMEN TOT STAND.....	620
ER BLIJVEN AMPER 400 INWONERS OVER	621
ZE KOELEN HUN WOEDE OP POPERINGE	622
POPERINGE WORDT PLOTS FRANS GRONDGEBIED	622
DE ONTVOLKING VAN DE WESTHOEK.....	623

EEN HARMONISCH KLOKKENSPEL	623
BACCHERIUS EN ANDRÉ-ELOY DE BACKER	624
LOFDICHT OVER POPERINGE	625
DE HANDSCHRIFTEN VAN GERARD DE FEU.....	627
GERARD DE FEU IN HET JAAR 1679	629
HET BELEG VAN IEPER IS BIJNA AFGELOPEN	629
GOD DE HEER MOET ZEKER BEDANKT WORDEN	630
GENT EN BRUGGE VOEREN OORLOG MET ELKAAR	631
FILIPS DE STOUTE IS EEN WAARDIGE PRINS.....	632
DE STRAFFE WINTER VAN 1385	633
HERRIE OM DE DOOD VAN BOUDEWIJN VAN STAVELE.....	634
VERSCHUILEN IN DE KERK VAN DE PREDIKHEREN	634
DE IEPERSE BUITENWIJKEN MOETEN VERDWIJNEN	635
JAN SLYPE WORDT DE EERSTE OPPERBALJUW.....	636
HET REGIOBESTUUR ZIT IN HET ZAELHOF.....	637
IN 1391 WORDT DE STEENDAMPOORT AANGEPAKT	638
DE IEPERSE SCHUTTERS VALLEN IN DE PRIJZEN.....	639
EEN FEESTELIJKE INTREDE VIA DE TORHOUTSTRAAT	639
DE VESTINGSMUREN WORDEN OPGEMETEN	640
HET VRIEST TUSSEN 22 NOVEMBER EN LICHTMIS	641
DE GRAUWE BROEDERS VESTIGEN ZICH IN DE STAD.....	642
ER KOMT DAN TOCH EEN GRAFELIJKE RECOMPENSATIE	643
DE DOOD VAN JOLENTE BELLE IN 1420.....	643
DE 31 DAGEN VAN APRIL 1431.....	644
1436: ROOF EN BRAND IN DE WESTHOEK.....	645
DE TIJDEN ZIJN MOEILIJK EN DUUR	645
DE VIJVERS VERVRIEZEN TOT AAN DE BODEM	646
REGEN VAN SINT-JANS DAG TOT AAN BAEMISSE	647
DE SNEEUW LIGT ÉÉN METER HOOG.....	648
DE VALSE REEUWERS WORDEN ZWAAR TOEGETAKELD.....	648
DUITSE KARREN VOLGESTOUWD MET RIJNSE WIJN	649
HET MEDELIDEN VAN GRAVIN MARIE	650
HET SINT-ELOOISHUIZEKEN.....	651
DE OORLOG MET DE FRANSSEN VERERGERT	651
EEN ZOONTJE VOOR MAXIMILIAAN EN MARIA	652
DE DURE BEGRAFENIS VAN MARIA.....	653

DE BUITENLIEDEN REPPEN ZICH NAAR DE STAD	654
1489: MEER DAN 10000 PESTDODEN IN IEPER	655
ER BREEKT EEN TIJD VAN GROTE SCHAARSTE AAN	656
GEZOUTEN HARING VOOR DE IEPELINGEN	657
HET MAGISCHE JAAR 1500 KOMT IN ZICHT	657
DE KRONIEKEN VAN DIKSMUIDE	661
DE SCHRIJVER IS EEN KIND VAN DE WESTHOEK	663
WAAR IS DE TIJD VAN ARNULF DE BEVERE?	663
DE KOOSNAAM VAN DE FRANSGEZINDEN.....	664
BOUDEWIJN REYFIN ZORGT VOOR EEN NEDERLAAG	665
VULCANI DIXMUDA EST USTA PERICLO	666
EEN FAÇADE VAN HYPROCRISIE EN VERRAAD.....	666
VAN NEVERS RAAKT OP HET NIPPERTJE WEG	667
GRATIE VOOR DE VERBANNEN DIKSMUIDENAARS	668
ER MOETEN NOG ENKELE PUNTJES OP DE I KOMEN	668
REVOLUTIE VANUIT GENT EN BRUGGE	669
EEN BLOEDRODE CONTRONTATIE BIJ WOUMEN.....	670
DE GEDENKWAARDIGE ZOMER VAN 1383.....	671
OVER BOMBARDES EN SERPERTINES	672
DULLE GRIET VUURT BALLEN AF VAN 250 KILO.....	673
KAN JAN ZONDER VREES MISSCHIEN SPONSOREN?	674
DE TIEN STADSPOORTEN VAN DIKSMUIDE	674
STRENGE REGELS VOOR DE VLEESVERKOPERS	675
HOGES KOSTEN VOOR DE HEER VAN DIKSMUIDE	676
DE STAD MOET DRINGEND VERSTERKT WORDEN	677
DE GRAANTAKS ZORGT VOOR IRRITATIE.....	678
DE WEVERS EN DE BIERBROUWERS.....	678
CLAEYS BOUPENS VERDRINKT IN DE STADSGRACHTEN	679
PIETER DE PELGER IS ER NIET GERUST IN	680
DE CHAOTISCHE TERUGKEER VAN DE WESTHOEKTROEPEN.....	680
WAT EEN TIJD TOCH!	681
ZOVEEL VERDERF EN ELLENDE IN DE WESTHOEK.....	682
DE TWEE DIKSMUIDSE REDERIJKERSKAMERS.....	683
DE CLERUS VAN TERWAAN STEIGERT	684
HET WATER STAAT HEN TOT AAN DE LIPPEN.....	684
DE NIEUWE IS EEN OORLOGSZUCHTIGE MAN	685

VLAANDEREN REAGEERT AANVANKELIJK OPGELUCHT	686
DE VERBITTERING GROEIT	686
HET BELEG VAN DIKSMUIDE WORDT AANGEVANGEN	687
NIEUWPOORT OPENT VRIJWILLIG ZIJN DEUREN.....	688
VERKOOLD IN DE KERK VAN BEERST	689
HET KASTEEL VAN HANDZAME	690
DE DOOD VAN DE ENGELSE AANVOERDER MORLEY	691
FRANCIS BACON EN ZIJN GESCHRIFTEN	691
DE SPELREGELS ZIJN VER TE ZOEKEN	692
DESQUERDES IS DE AANVOERDER VAN DE FRANSSEN	693
EN DAT NOEMEN ZE DAN VREDE	694
TEVERGEEFS WACHTEN OP DIE VAN GENT	694
AANVAL BIJ DE BRUG VAN BEERST	695
DE GENTENAARS JAN DENYS EN MEUKEN BOLLAERT	696
FILIPS DE SCHONE WORDT MEERDERJARIG IN 1494	697

Inleiding

Geschiedenis die de tijd doet stilstaan

Welkom bij het vijfde deel van 'De Kronieken van de Westhoek', het vijfde boek van de reeks en voor wat mij betreft een absolute aanrader voor de geschiedenisliefhebbers onder ons. Deel vijf wemelt van West-Vlaams streekverleden en ik kan haast niet wachten om u naar het eerste hoofdstuk te gidsen. Maar eerst wil ik nog even stilstaan bij de manier waarop ik onze geschiedenis met u wil delen.

Geschiedenis is geen exacte wetenschap! De aaneenschakeling van eigenbelang, ruzies en misverstanden uit ons verleden heeft gezorgd voor veel waarheden en voor nog veel meer nuances. Over die waarheden en die nuances gaan mijn verhalen.

Ik stap in oude stoffige boeken, vertaal de boodschap die de schrijver ergens in vervlogen tijden wilde doorgeven en transformeer het geheel op mijn manier tot een nieuw verhaal, een nieuwe episode van onze geschiedenis.

De termen 'verhaal' en 'episode' zijn doelbewust gekozen. Echte wetenschappelijk geschoolde historici gaan op zoek naar de waarheid en staven al hun bronnen tot in de fijnste details. Ikzelf ga er van uit dat er niet zoiets bestaat als een waarheid en flaneer letterlijk en figuurlijk met al mijn zinnen tussen de ontelbare interpretaties van kroniekschrijvers voor mij.

Ik schrijf voor mensen die geschiedenis graag zien en met plezier beleven. Jong en oud, geschoold en niet geschoold. Hopelijk slaag ik er in om de empathie en de sfeer die ik in mijn teksten nestel ook aan mijn lezers door te geven. Geschiedenis is niet saai. Mijn episodes zijn kampvuurverhalen die zich laten voorlezen aan de haard. Ik koester me aan reacties vanuit onderwijsmiddens. De toegankelijkheid van mijn verhalen zorgt er voor dat studenten en leerkrachten onze sappige streekgeschiedenis beter met elkaar kunnen delen. Mijn kronieken lenen zich daar uitstekend toe.

Een jaar na het verschijnen van de eerste vier delen van 'De Kronieken van de Westhoek' blijf ik wekelijks bestellingen

ontvangen, homogeen verspreid over elk van de boeken. Ik ben er blij om. Het doet iets met een mens om te beseffen dat lezers zich niet beperken tot deel één, maar getriggerd verder gaan met het lezen van de vervolgböeken. Een schoner bewijs van appreciatie kan ik me niet indenken.

Mijn böeken kan ik best tijdloos noemen, tijdloze böeken over ons gemeenschappelijk verleden of hoe geschiedenis de tijd kan doen stilstaan!

Deel vijf gaat verder op dit elan. Ik wil uw vertrouwen niet schaden maar bevestigen. De uitdagingen in dit böek zijn niet min geweest. Mijn interpretatie van de wonderjaren van Wervik zullen jullie koesteren. Wees gerust. In 'De Forestiers van Vlaanderen' keer ik terug naar het ontstaan van de naam van Vlaanderen. De uitdaging om de 12de-eeuwse handschriften van Bruggeling Galbert te transformeren in eigen taal, was geen eenvoudige klus. Het resultaat zorgt voor een bevreemdend beeld van onze streek bijna duizend jaar geleden.

Ik beleef de jaren 1400 in Brugge, Ieper, Poperinge, Veurne, Diksmuide en Nieuwpoort en verdiep me in hun dramatische oorlogsverslagen. Wat een tijden liggen er toch achter ons? Ik hoop met dit werk de deur naar dat potdicht gesloten stuk geschiedenis wijd open te zetten, de tocht van het verleden binnen te laten en jullie onder te dompelen in de geest van wat er zich ooit op onze grond heeft afgespeeld. Exact dezelfde grond als die waarop wij ons anno 2015 nog altijd voortbewegen.

Ieper, september 2015.
Ivan Vanherpe

De Wonderjaren van Wervik

Priester-historicus René Defrancq

Dinsdag 31 mei van 1977 staat gelijk aan de sterfdag van priester René Defrancq. Met de dood van de 84-jarige man, verliest Wervik meteen de grootste historicus die het ooit zal kennen. Vanaf 1960 maakt Defrancq furore met zijn 4 'Bijdragen tot de Geschiedenis van Wervik' die hem nog voor zijn dood de status van ereburger van zijn stad zullen bezorgen. Het is meer dan hoog tijd om eindelijk eens de geschiedenis van Wervik zijn plaats te geven in mijn kronieken van de Westhoek. Zo wordt eerwaarde heer René mijn gezelschap in de zware expeditie die me zal terugbrengen tot ver in de tijd. Ik verfoei mezelf dat het zo lang heeft moeten duren. De boekomslagen hebben een oranje tint. Wat verkleurd door de tijd en door hun verblijf in de archiefrekken van het Iepers stadsarchief. De vermelding 'Druk Almar Wervik' en een stempel van de stedelijke oudheidkundige commissie bevolken de eerste binnenbladzijde die me in één ruk loodst naar de plek waar ik naar toe wil; Wervik in de oudheid. De 'Notices Historiques' van Wervikzaan Blicke vormen een deel van de bronnen van het werk. Maar die zijn niet altijd betrouwbaar beweert Defrancq. In 1955 is er een meer gefundeerde verhandeling verschenen van een zekere Carpentier die zich baseert op bodemonderzoek. Het lokaal stadsarchief, of ten minste wat er van het archief kon worden gered, vervolledigt de bronnen van onze historicus. Erg weelderig is zijn oogst aan bronnen niet. Meteen besef ik dat dit ook wel de reden zal zijn waarom Wervik zo lang ontbroken heeft in mijn werk.

Viroviacum op de tabula Peuteringiana

De bronnen die het meest tot de verbeelding spreken, zijn vooral het bekende 'Itinerarium provinciarum Antonini Augusti', een Romeinse reisgids uit de 3de eeuw. De gids wordt geflankeerd door de illustere 'Tabula Peuteringiana', een 13de eeuwse Romeinse wegenkaart, hertekend op basis van een exemplaar uit de 4de eeuw. De kaart is op zijn minst abstract te noemen. Het netwerk van Europese wegen heeft iets mee van het schema van een ondergronds metronetwerk van steden zoals Londen, Parijs of Brussel. Op de Peutingerkaart zie ik in onze contreien een

hoofdweg die loopt van het mythische Bavay naar Boonen, het oude Boulogne. Langs deze weg bevinden zich Castellum (Cassel) en Doornik dat volgens geschiedschrijver Vaernewyck oorspronkelijk de naam van 'Tullus Hostilius' met zich meedroeg. Het reisboek van Antonius heeft het over een plaats met de naam 'Viroviacum' die zich langs de weg Boulogne-Doornik-Bavay situeert. De Peutingerkaart volgt voor een deel deze stelling, maar heeft het over 'Virovinum'. René Defrancq heeft het over een slechte transcriptie. 'Iter a portu Gessoriacensi Bagacum usque M.P.LXXXIII. Viroviacum M.P.XVL.' staat het geschreven in de gids van Antonius. Tussen Virovinum en Bavay bedraagt de afstand 123 km. Mijn browser duidt aan dat die ruim overschat is. Volgens de reisgids ligt Viroviacum 35 km verwijderd van Doornik terwijl de reisgids maar 25 km aangeeft. De lokale priester-historicus stelt zich dus terecht de vraag: 'was Wervik werkelijk de plaats die vroeger als Viroviacum bekend werd?' De cijfers zijn niet absoluut en zeker niet van die aard om zekerheid te brengen. Hebben de kopiïsten en de tekenaars van de kaart niet alleen de naam van Viroviacum slecht vertaald, maar hebben ze ook hun pet gegooid naar precieze aardrijkskundige gegevens?

570 kilometer op een dag

Bodemonderzoek en een geologische studie kunnen hopelijk klaarheid brengen in de tegenstrijdigheid van de oude Romeinse gegevens. Ik vind het een beetje eigenaardig dat de namen van Viroviacum en Virovinum en hun respectieve afstanden tot Doornik afgedaan worden als een historische fout. Kan er eigenlijk geen sprake zijn van twee verschillende locaties? De Nederlandse archivaris Albert Delahaye verschaft duidelijkheid. De reisgids en de kaart verschillen zowat voor alle locaties in de lage landen. De Peutingerkaart gaat erg slordig om met de loop en de ligging van de West-Europese rivieren maar concentreert zich vooral op het exact aangeven van de rivierovergangen en belendende bewoningsconcentraties. Hier, aan de overgang van de Leie, bevindt zich dus in de Romeinse tijd het stadje Viroviacum en er is vooralsnog geen redenen om aan te nemen dat de Romeinen nog andere plaatsen wilden aangeven. Ik ga verder met de studie van René Defrancq. Romeinse wegen werden traditioneel aangelegd zodat ze een vlotte verplaatsing van de legers konden garanderen.

Zo recht als een kaars en hoog genoeg van grondniveau zodat ze niet kunnen overstromen. Keizerlijke koeriers moeten absoluut een kruissnelheid van 22 km per uur halen en dienen in dringende gevallen op 24 uur tijd zelfs een fabelachtige afstand van 570 km te overbruggen. Ongelooflijk. Het aanleggen van droge wegen moet in onze streek geen sinecure geweest zijn. De hele streek is bezaaid met water, venen en moerassen. Van de hele Leiestreek rest er alleen het stuk tussen Armentières en Kortrijk als mogelijke piste om de Leie te kruisen.

De naam van de Hillestraat vertelt voldoende

Een studie van de Wervikse architect Lannoy geeft aan dat het water van de Leie 2000 jaar geleden zowat 7 meter hoger staat als de dag van vandaag. En het water is dan al substantieel gezakt, want duizenden jaar eerder was het niveau zeker nog 10 meter hoger. Op een heuvelruggetje dat zich uitstrekt tussen Wervik-Noord en Wervik-Zuid ligt de grond een meter of 5 hoger dan de rivier. De plaats waar de huidige brug Wervik en Wervicq-Sud met elkaar verbindt, maakt deel uit van deze heuvelkam. Deze verhevenheid in het landschap is ideaal voor de Romeinse ingenieurs om hun nieuw aan te leggen heirbaan de Leie te laten kruisen waardoor die hier verder kan richting Oudenburg en het noorden. De eigenlijke woonkern van het oude Wervik ligt een meter of 6 hoger dan de Leie en is zelfs in tijden van overstromingen beschut tegen het water. Na hevige regens kan het niveau van de Leie de Briekenhoekstraat en de Koestraat onder water zetten, maar het gebied tussenin blijft droog. Hier, dicht bij het heilige water, de 'Hille', zijn de mensen gaan wonen. Ja. Er bestaat op vandaag de 'Hillestraat' in Wervik. De 'Hille' zelf ligt tussen de huidige Sint-Jansbeek en de beek van de 'Hoge Planque'. De naam van 'Hille' vertelt me voldoende: Wervik was meer dan 1000 jaar voor het begin van onze tijdrekening al zeker bewoond door Indo-Europese volkeren. Het waren die volkeren die hun woonplaatsen aan het water als 'illes' en 'ulles' omschreven en die de namen van hun thuis van vader op zoon doorgaven. Primitieve klanken waren het en van schrijven was er nog lang geen sprake. Ik heb al heel wat tijd gestopt in het terugvinden van soortgelijke namen in de Westhoek. Ze leveren me telkens weer een onomstotelijk bewijs dat hier mensen woonden.

De overgang naar de Frankische tijden

Hoe vergaat het Viroviacum bij de ondergang van het Romeinse imperium? Ik verdwijn opnieuw in de mist van het verleden. Vanaf de jaren 270 dringen de eerste Germanen en allerhande Frankische stammen Gallië binnen. De heirbaan Keulen-Bavay is bepaald een rode loper voor de indringers. ‘De nederzettingen gaan in vlammen op en de inwoners van West-België vluchten. Wervik ligt niet langs de oostwest-as en zal dus vermoedelijk in eerste instantie gevrijwaard blijven. De slachtoffers vallen vooral in Noord-Frankrijk waar de mensen op de vlucht slaan. Velen verbergen zich in hun gewesten midden bossen en moerassen waar zij hun karig bezit onderbrengen.’ Defrancq ziet het allemaal voor zich en ik kan me wel volgen in zijn empathie. De overgang van de Romeinse periode naar de Frankische tijden gebeurt in horten en stoten en duurt zowat honderd jaar. Het is een komen en gaan van vreemde Frankische volkeren waar de Romeinen niet echt raad mee weten. Maar voor een echte invasie is de tijd nog niet rijp. Daarvoor is het wachten tot in het jaar 445.

De komst van Chlodion in het jaar 445

De manier waarop de Franken uiteindelijk en finaal de Westhoek veroveren is een verhaal op zich. Dat leer ik in een prachtig Frans boek, gedrukt in het Rennes van 1867. ‘Les Francs, leurs origine et leur histoire’ vertelt over het ontstaan van Frankrijk en haalt daarbij een passage aan waarbij ook Wervik zijn rolletje speelt. Ik probeer het op mijn manier te vertellen. Clodion is de leider van de Franken in het jaar 445. Hij beslist om spionnen te sturen naar Cambrai. Hij wil perfect op de hoogte zijn van de zwaktes en de sterktes van de vijand. Via de prachtige Romeinse weg, de ‘Colonia Trajana à Pons Mosoe’ en Maastricht gaan ze in één ruk van het Kolenwoud in één directe lijn naar Bagacum, Bavay, de hoofdstad van de Nerviërs. Hier vertrekken vijf heirwegen naar respectievelijk Cambrai, Vermand, Noyon, Doornik en Reims. De voorhoede volgt de weg die de grootvader en de grootoom van Clodion hebben gevolgd in 388. Dat waren Marcomer en Sunno. Eerstgenoemde was de leider van de Chatten. Die eerste campagne kon bezwaarlijk een succes genoemd worden voor de Franken. Ze

werden door de Romeinen onder leiding van Quintinus tot aan de overkant van de Rijn teruggedreven en leden een verschrikkelijke nederlaag. Dit keer is de kust wel veilig, melden de spionnen en zo zet het konvooi van Clodion zich op weg naar het Westen. In geen tijd bereiken ze de 'Pons Mosoe à Aduatica Tungrorum', Tongeren, en dan gaat het naar verder naar Perwez en Gembloux om tot slot de tocht door het Kolenwoud aan te vatten. Onderweg wordt er afgerekend met de schaarse weerstand van de Romeinen. Die schitterende Romeinse heerbanen functioneren inderdaad als een rode loper. Zonder veel kleerscheuren bereiken de Frankische divisies Bavay en maken ze zich meester van de streek.

Meroveüs en zijn Salische Franken

De Salische Franken onder leiding van Meroveüs scheiden zich ter hoogte van Bavay af van het grote leger. Ze kiezen de Romeinse heerbaan die hen op weg zet naar Turnacum, Doornik die de tweede grootste stad is van Gallië. De belangrijke stad Condé, Pons Scaldis, wordt ingenomen en nu komt Wervik aan de beurt. Ik citeer even: 'na Pons Scaldis is het de beurt aan Viroviacum (Vervich) en dan aan Minariacum (Merville), aan Cassel, de hoofdstad van de Moriniërs, Castellum Morinorum en tenslotte nog aan Taruenna (Terwaan). Tot zover de verovering van Gallië door de Franken. Ik laat het hierbij en concentreer me opnieuw op Wervik. Net zoals dat het geval is voor de hele Westhoek, blijft er van geschreven bronnen na het tijdperk van de Romeinen weinig overreind. Ergens verderop richting kust is er een kleine nederzetting aan de Ieperlee, Ieper die op dit moment hoegenaamd nog niet te vergelijken valt met Wervik. Ook van Komen en van Poperinge is weinig geweten. Ik moet me noodgedwongen baseren op de geschreven overlevering van enkele predikers die naar hier afgezakt zijn om de heidense manieren van de lokale bevolking af te zweren. Die getuigenissen zijn zowat het enige wat staande is gebleven van de periode tussen de 4de en de 6de eeuw. Een zekere Chrysolius wordt de dupe van zijn christelijke betweterigheid. In het begin van de jaren 300 lynchen de inwoners van het plaatsje Verlinghem de prediker omdat hij hun heidense offerplaats wil verwijderen ten gunste van een nieuwe christelijke kapel naar zijn goesting. Van Chrysolius is geweten dat hij predikt in Komen. In

opdracht van paus Marcellus die hem rond 289 gestuurd heeft naar de streek tussen de Schelde en de Leie.

Verhalen van horen zeggen

Ik zie geen redenen om aan te nemen dat hij dit ook niet zal gedaan hebben in Wervik en in het ontluikende Ieper met zijn eerste primitieve kapel. Ik vind het wel opmerkelijk dat de kerstening van de Westhoekbevolking al aan de gang is ten tijde van de Romeinen. Nochtans wordt het christendom pas vanaf 312 officieel toegelaten in Rome. Het is een teken aan de wand dat de Romeinse invloed in onze streken al in die tijd volop aan het tanen is. De notoire geschiedschrijver Gramaye schrijft in zijn 'Antiquitates Flandriae' over de oppidum Viroviaci. 'Men sal mij misschien vraeghen, ghelijck ick een ander vraeghen soude, wat overblijfsels van den ouderdom van Roomen, van Franckrijck, van Vlaenderen en van Wervick sijn noch gebleven aen de gonen die nu leven ende dit ghesien hebben? Ick sal segghen dat ick ghelesen, ghesien ende ghehoort hebbe van aendere personen die het ghesien ende ghelesen hebben: daer wordt nu in het midden van de stadt een ghebauw van eenen uijtnemenden ouderdom, door het werck, de forme ende de faem ghesien, nu St. Maertenskercke, ende voortijds den tempel van Mars, wiens beeldt ende statue van mannen die gheloofbaer sijn, ghesien is gheweest, recht staende, half ghewaepent, soo het scheen sijn water lossende.... Om welke redens veele ghemeint hebben dat het de statue van Mars niet en was, maer van Priapus. Sonder twijfel is dit beeldt daer ghelaeten gheweest van de ouderlijnghe in teeken ende tot memorie van den ouderdom der plaetse.' Gramaye voegt er nog een wetenswaardig feit aan toe: 'Daer is oock ghevonden gheweest in 't jaer 1114, een geltstuck van Julius Caesar ende corts daer naer meer andere.' Er zijn nog meer geschiedschrijvers die met dezelfde verhalen afkomen. Allemaal van 'horen zeggen'. Volksoverlevering mag je niet onderschatten.

Was het nu Priapus of Mars?

René Defrancq trekt het bestaan van een echte tempel in twijfel. Alleen echte civitates kregen die eer te beurt. Maar wat deden die

stukken roze mortel dan daar onder het Sint-Maartensplein? Het moeten funderingen geweest zijn die nog dateren vanuit het Romeins tijdperk. Ik vind het bizar dat de schrijver zich op geen enkel moment afvraagt of de tempel er niet kan geweest zijn al lang voor er sprake was van enige Romeinen in de Westhoek. Ik focus me nog eens op die oude Vlaamse tekst van Gramaye. Dat oud beeld moet dus een soort 'Manneke Pis' geweest zijn avant la lettre. De oude Wervikzannen zagen er de god Priapus in. Wikipedia verklaart één en ander nader: Priapus is een figuur uit de Griekse en Romeinse mythologie. Rijkelijk voorzien van een enorme penis die ostentatief verwijst naar vruchtbaarheid. En dat in een oord dat verwijst naar mannen! Een fallus-beeld dat gebeurlijk als een fontein opgesteld werd. Deze Priapus zou trouwens de voorloper zijn van onze tuinkabouters met hun knalrode mutsen. De hele verwarring of het nu een beeld van Mars of van Priapus is, brengt op zijn minst klaarheid in het tijdsgebruik: de tempel moet gewoonweg van Romeinse origine zijn! René Defrancq beweert dat het de heilige Maarten van Tours (Sint-Maarten) is die de tempel van Mars vervangt door een kerk. Het is een interessante bewering die me in staat stelt om er een datum op te kleven.

De missionering van Wervik

Clotarius I, de zoon van Clovis, laat rond het jaar 558 in Ieper een abdij bouwen die opgedragen wordt aan de heilige Maarten van Tours die overleed in 397 en die daardoor de volgende eeuwen geniet van een grote populariteit bij de predikers. Het bouwwerk vervangt de kleine kapel die er werd gebouwd door Chrysolius. De vervanging van de Wervikse tempel van Mars door een kerkje om Maarten van Tours te vereren, moet in dezelfde periode hebben plaatsgevonden. Het moet vermoedelijk op het einde van de 5de eeuw geweest zijn. Mijn aanvoelen is niet zo verkeerd. Historicus Blicqsch schrijft: 'ce fut sous Clovis, roi des Francs (+511) que furent créés les évêches de Tournai, Cambrai et Arras avec circonscription déterminée. Ce fut probablement en ces temps que le temple du dieu Mars à Wervicq, fut affecté au culte catholique.' Ik vervolg nog even in het Nederlands: 'De apostels van het nieuw geloof stichten zo veel mogelijk nieuwe kerken te lande. In Wervik veranderen ze de naam van 'Mars' in die van 'Maert' en ze maken er meteen de Sint-Maartenskerk van. Wat een ingenieus idee om

over te schakelen op een nieuwe God en de naam van de foute god te veranderen in die van een heilige. Op die manier kunnen ze de heidenen natuurlijk een stuk gemakkelijker overtuigen.’ René Defrancq is het er niet mee eens: ‘de missionering is te Wervik niet zo vroeg van wal kunnen steken!’ Het christendom heeft in die dagen nog niet echt vat op de Franken. Ik kijk er van op. Ach neen? Weet hij dan niet dat Clovis, de eerste echte heerser over Frankenland, zich te Reims heeft laten dopen tot christen? De geschiedenisboeken halen het jaar 496 aan als datum voor deze belangrijke gebeurtenis. Het volgende decennium hebben de priesters en de geestelijken hun handen vol met het dopen van duizenden medestanders en krijgers van Clovis.

De bouw van de nieuwe kerk rond het jaar 500

De hele administratie van de Franken heeft nog voor het jaar 507 het oude heidendom afgezworen. Ik zie geen redenen waarom die nieuwe kerk van Wervik er niet in diezelfde periode zou zijn gekomen. De bouw van de nieuwe kerk rond 500 bewijst alvast één zaak: voor twee man en een paardenkop zal niemand de moeite doen om een bidplaats op te trekken. In het post-Romeins tijdperk van Viroviacum moet zich hier nog altijd een substantiële leefgemeenschap bevinden. Wervik is dus niet opgehouden met bestaan na het vertrek van de Romeinen. Wat betreft de wijziging van ‘Mars’ in ‘Maert’ ben ik niet helemaal overtuigd. De oorspronkelijke naam van ‘Maarten’ van Tours is wel afgeleid van die van Mars, maar die transformatie is al honderden jaren geleden gebeurd. Het is natuurlijk wel mogelijk dat de lokale priesters daarvan op de hoogte zijn en die lijn op gepaste tijd gewoon doortrekken voor wat betreft de nieuwe Wervikse kerk. De katholieke kerk is er trouwens van bij het begin als de kippen bij om heidense rituelen ongegeneerd en gratis over te nemen. Zo is ons kerstfeest op 25 december, de geboortedatum van Jezus, een heidense feestdag bij uitstek: Yule, de winterzonnewende. O.L.V.-Lichtmis was vroeger bij de heidenen: ‘Imbolc’. Pasen was: ‘Ostara’. Allerheiligen en Allerzielen werden ‘Samain’ genoemd. Ik moet verder. Defrancq begint met zijn hoofdstukken over de Wervikse lakennijverheid en bevindt zich meteen in de jaren 1300. Het gaat wat te snel voor mij. Zomaar twintig generaties overslaan, zint me niet. Ik besluit om even al zijn werk te doorlopen. Deel 3

van zijn geschiedenis van Wervik, uitgegeven in 1966, brengt me weer op het goede pad. ‘Parochiaal en Kerkelijk leven’ luidt de titel van het eerste hoofdstuk. Als ik iets wil te weten komen over de periode tussen 500 en 1200 zal het uit de kerkelijke archieven moeten komen.

Het verhaal van de eerste Wervikse landheren

Alleen bij de monniken is er al sprake van een schriftelijke overlevering. Buurstad Ieper moet tussen 1000 en 1100 ook al een stad zijn die flink in opmars is en toch doen ook hier de eerste structurele geschriften pas hun intrede rond 1100. In Wervik is het niet anders en dat maakt de geschiedenis erg zwijgzaam. Om te beginnen is Wervik meer dan zo maar een centrum. De hele randomgeving zal in handen zijn van een of meerdere landheren en met de komst van het christendom, worden de grenzen van de privé eigendommen ook een beetje die van de verschillende parochies die elk hun kapel als centrale bidplaats toegewezen krijgen. Of er zich naast Sint-Maarten nog andere bidplaatsen bevinden in het jonge Wervik, is mij vooralsnog niet bekend. Vanaf de vroegste tijden bezit de grondeigenaar die dergelijke kapel op zijn heerlijkheid heeft ingericht het recht er om een geestelijke aan te stellen die verantwoordelijk wordt om de bidplaats uit te baten. Een geestelijke gerant als het ware die uit de handen van de grondheer moet eten welke op zijn beurt beste vriend is van de kerkelijke hiërarchie. Samen zullen ze wel beslissen wat de lijfeigenen wel of niet mogen doen. Die priester of geestelijke wordt omschreven als een ‘kapelaan’. De grondheren staan echt op hun recht om hun eigen kapelanieën te mogen oprichten op eigen territorium. Het verhaal van de eerste Wervikse landheren die meteen ook de stichters zijn van de christelijke kapelanieën, vergt wat uitleg. Om te beginnen worden de landheren ertoe verplicht om zorg te dragen voor hun stichting en moeten ze die voorzien van giften.

Er kan niet zomaar een bidplaats gebouwd worden

De priester die de kapel uitbaat moet er met zijn familie kunnen van leven. Dat recht wordt door Karel de Grote als ‘mansus

integer' omschreven. Koning Lodewijk de Vrome (de zoon van Karel de Grote) preciseert een en ander rond de jaren 800: de mansus moet een hoeve van zeker 8 hectare zijn, met woonplaats en voorzien van vier slaven die de grond bewerken. In 900 laat de aartsbisschop van Reims onderzoeken of elke parochie effectief de (ondertussen al) voorgeschreven 12 hectare (bunders) en de nodige werkkrachten bezit. Er wordt in deze kwestie niets aan het toeval overgelaten. Een kapel of een kerk, een nieuwe bidplaats, kan niet zomaar gebouwd worden. De landeigenaar moet eerst en vooral bij de bisschop een aanvraag tot wijding indienen. Bij die aanvraag dienen de goederen die als 'bruidsschat' bij de schenking behoren netjes vermeld te worden. Pas na grondige controle en aanvaarding kan de nieuwe bidplaats gewijd worden. De pastoor moet bij zijn aanstelling eveneens een kleine bijdrage leveren vooraleer hij uitbater/eigenaar wordt van de nieuwe kerk of kapel met de bijhorende landerijen. Nu ja. Eigenaar wordt hij tijdens zijn leven. Na zijn dood erft de kerk alles. De voordracht van de pastoor en de bedienaars van de eredienst is aanvankelijk het recht van diegene die de schenkingen heeft gedaan. Dat recht wordt 'altare' genoemd en wordt op zijn beurt geschonken aan een of andere abdij of klooster. Wie het 'altare' bezit, is meteen eigenaar van het patronaat van de bidplaats. Hij is de 'pastor primitivus' van de kerk en hij kan zich laten vervangen door een plaatsvervangende priester die op de parochie verblijft en die uiteraard eerst goedgekeurd en benoemd wordt door de bisschop. Soms heeft de eigenaar van het 'altare' ook alle recht om de plaatsvervangende priester zelf te benoemen en dat recht wordt het 'personaat' genoemd. En dat is het geval in Wervik.

De proosdij van Rijsel is baas in Wervik

De bisschop van Doornik schenkt het personaat van de Sint-Medarduskerk aan een kanunnik van het kapittel van Rijsel. Datzelfde kapittel verkrijgt trouwens het patronaat van de drie Wervikse kapelanieën. Deze van de Sint-Maartenskerk, de Sint-Magdalenakerk en van de kapelanie van het Sint-Janshospitaal. De abt of de kanunnik van de Rijselse abdij krijgt dus alle rechten toegewezen om de keuze te maken van de gepaste Wervikse priesters. Het kapittel 'Saint-Pierre' van Rijsel, op en top een Vlaamse stad, wordt gesticht door graaf Boudewijn in het jaar

1066. Via een reeks van schenkingen, komt ze de daaropvolgende jaren in het bezit van het 'altare' van een pak kerken en bidplaatsen in de Westhoek en in de streek van de Leie en zelfs verderop in het binnenland. Ik beperk mijn reeks tot de kerken waar men het niet direct van zou verwachten. Zo komt in 1088 het altaar van Gits bij Roeselare onder controle van het Sint-Petruskapittel. Het altaar van Wervik volgt in 1090, en de daaropvolgende decennia dikt het aantal bidplaatsen verder aan. Aan elke bidplaats zijn tienden verbonden, opbrengsten van belastingen die elke parochiaan moet afstaan aan zijn of haar respectieve kerkvader. Een lucratieve handel die tienden, die trouwens nog aangevuld worden met de offergelden. Een deel gaat naar de kapelaan en de rest van de tienden gaat gedeeltelijk of volledig naar de eigenaar van het 'altare'. Twee derden van de tienden van Roeselare verhuizen naar Rijsel, 10% van de kerkelijke opbrengsten van de graaf van Vlaanderen verdwijnen in hun zakken. Ook in het bisdom van Terwaan zwaait het kapittel de scepter over het 'altare' van Vlamertinge en Dranouter die in de oude kerkelijke geschriften als 'Flamberlinghes' en 'Dranoutre' aangestipt staan.

De parochiepriesters heffen tienden op de gewassen

Doornik kan in de vroege middeleeuwen gerust bestempeld worden als de belangrijkste stad van de regio. De proost van het Rijselse kapittel danst naar de pijpen van de bisschop van Doornik. De macht en de invloed van Doornik op Wervik is navenant. Defrancq geeft het ook zo aan: 'wie het patronaat van een kerk bezat, liet het door een zeker ceremonieel blijken, dit vooral onder Franse invloed die zich onder meer in het bisdom Doornik liet gelden. De patroon eiste een zetel op in het hoogkoor en hij moest in het koor begraven worden. Zijn "obiit", een ruitvormig houten rouwbord, moest in de kerk worden aangebracht; zijn wapenschild en wapenspreuk op de kerkmuur geschilderd of gebeiteld. Niet zelden was de pastoor verplicht de patroon bij het binnenkomen van de kerk het gewijde water aan te bieden. Talrijke misbruiken slopen op die manier binnen.' De kerkelijke inkomsten die verbonden zijn aan het 'altare' voorzien trouwens een stuk van die inkomsten voor de bedienaar van de erediensten. Deze vergoedingen worden het 'bodium' genoemd en komen dus toe aan de kapelaan of de lokale parochiepriester. Het inkomen van de

pastoor bevat zo ‘tienden’, 10% van alle opbrengsten van de kerk en het koor. Een tiende van alle offergaven, het mishonorarium en de opbrengsten van de stichtingen, schenkingen en verworven eigendommen. Vanaf de jaren 811-813 zijn het de inwoners van de diverse parochies die er voor zorgen dat de tienden aan de parochiekerk worden betaald. Tienden die in handen vallen van niet-geestelijken moeten op bevel van de kerk gedeeltelijk worden teruggeschonken en verdwijnen in de grijpgrage handen van de abten en abdissen van lokale kloosters en abdijen. De parochiepriesters heffen tienden op het graan, de veldvruchten en op de kweek van gevogelte en dieren. Ze worden door de bewoners zowel in natura als in cash betaald. Vanaf de 9de eeuw komt een deel van die tienden eveneens toe aan de heren en de vorsten.

De Sint-Maartenskerk is de eerste kapelanie

Je begrijpt meteen waarom de grenzen van de parochies in Wervik goed aansluiten met de grenzen van de diverse heerlijkheden. Vooral het kapittel van Rijsel boert goed want het krijgt twee derden van de Wervikse tienden toegewezen. De Sint-Maartenskerk is de eerste kapelanie voor wat Wervik betreft. Wanneer de kerk gebouwd wordt, weet Defrancq niet te vertellen. Zeker niet voor de 9de eeuw. Hij heeft het vermoedelijk over de stenen constructie die de kapel van de heilige Maarten van Tours vervangt, het gebouwtje dat op zijn beurt bovenop de funderingen van de oude heidense offerplaats, de tempel van Mars, gebouwd werd. Je kan trouwens de ouderdom van zowat alle parochiekerken van de Westhoek linken met een periode kort na de sterfdatum van hun respectieve patroonheiligen. De heilige Medard van Noyon is er overleden rond 550. Honderdvijftig jaar na Maarten van Tours. De eerste kapel die de Sint-Medarduskerk voorafgaat, zal er dus ook grofweg diezelfde tijd na de constructie van de Sint-Maartenskapel opgetrokken worden. Dat geldt uiteraard niet voor de Sint-Maria-Magdalenakerk die vermoedelijk een stuk jonger is en pas gebouwd wordt nadat de rage van de mannelijke heiligen wat is uitgeraasd en men terug grijpt in het arsenaal van de figuren uit het begin van het christendom. Het valt wel op dat het grondplan van de drie Wervikse kerken vrij identiek is. Met de Sint-Medarduskerk als grootste.

De zes Wervikse heerlijkheden

Er is sprake van 6 heerlijkheden: Wervik (het centrum), Eecke, Ter Elst, Canonickhove, Cruys en Oosthove. Aan de zuidkant van de Leie is er ook bewoning. In oude Rijselse documenten duikt nieuwe informatie op. De heuvelrug van Wervik en de Pevelenberg zijn de twee hoogste heuvels van het arrondissement Rijsel. Als gehuchten worden hier uiteraard Franstalige plekken aangegeven, maar ik probeer waar mogelijk te vertalen: Le Blaton; La Planchette-de-Pierre, La Montagne (de Berg), La Bouteille-Noire (de Zwarte Fles), Le Robinet (de Kraan) en La Ferme brûlée (de Verbrande Hoeve). De naam van Viroviacum slaat met verloop van tijd aan het muteren. Latijn zal wel niet besteed zijn aan de gewone mensen. Er gaan eeuwen overheen vooraleer Wervik zijn definitieve naam zal krijgen. Ondertussen zijn Wervy, Wervii, Wervi, Werny, Werni aan de beurt en die namen zullen stilaan plaats maken voor Wervick, Werwick, Wervick, Wervicq en uiteindelijk dus Wervik. J. Roelandt wijdt in de Biekerf van 1971 een interessant artikel aan de toestand van de Wervikse heerlijkheden. Hij beschrijft de toestand van de eigendommen rond de jaren 1400 die in wezen een spiegel vormen van hun testament uit de feodale tijden, waarbij adepten van de eerste graven van Vlaanderen en natuurlijk de abdijen grote stukken land in leen kregen. Het Wervikse leen Oosthove is een onderleen van het leengebied van Nevele bij Gent. Het is veruit het grootste leengebied van Wervik. Uitgestrekte landerijen aan weerszijden van de Leie. In Wervik en zijn centrum. In Komen. En ook in Menen waar nu nog altijd sprake is van het park van Oosthove. Allemaal gelegen binnen de kasselrij van Ieper. Oosthove houdt op zijn beurt de controle over een reeks van achterlenen. Omvangrijke gebieden in de Westhoek: in Zarren, Zandvoorde, Reningelst, Handzame, Staden en in Dikkebus.

De Splete ter Kruisse

De heren van Nevele bezitten ook nog de heerlijkheid Cruys die ook wel 'de splete ter Kruisse', genoemd wordt. Het oude Kruiseke? De Leie maakt van Wervik letterlijk en figuurlijk een grensgeval. Wat niet tot de kasselrij van Ieper behoort, is allemaal

leengebied van de heerlijkheid Blaton-Linselles die volgens Roelandt als 'Les Franchises' betiteld wordt. Die heerlijkheid is zelf een leengebied van het kasteel van het Henegouwse Leuze dat zich in de vroege middeleeuwen binnen het Duitse Rijk bevindt. De Schelde speelt trouwens een belangrijke rol als militaire grens tussen Vlaanderen en Duitsland. In Ieper en in Wervik ontstaat er een burcht waar een burggraaf probeert de veiligheid van de gemeenschap te monitoren. In Ieper komt die eerste burcht er tijdens het bewind van Boudewijn met de Ijzeren Arm. Rond het jaar 900. Er is hier al vroeg sprake van een primitieve houten omwalling die het centrum moet vrijwaren van malafide indringers. De beschutting van de burcht, de beschermende ceintuur en de rechtstreekse toegang tot de Noordzee via de Ieperlee betekenen een ideale voedingsbodem voor handel en nijverheid. Het begin van het succesverhaal van de Ieperse lakennijverheid. Ik mag hierbij niet uit het oog verliezen dat de Leie in het hinterland van dat jonge Ieper zeker ook een belangrijke rol speelt met het oog op de export van zijn producten. Ieper zal dus al vroeg zijn tentakels uitspreiden tot aan Komen en Wervik.

Er staat een burcht aan de zuidkant van de Leie

De proosdij van Sint-Maarten in Ieper bezit niet voor niets uitgestrekte landerijen in Zandvoorde, op een boogscheut van Komen, Wervik en de Leie. Aan de andere kant zien we dat een stad als Rijsel zich evenmin laat wegdrummen van de Leie. Ik wil wel eens weten of er in het prille Wervik van zijn jonge middeleeuwse jaren ook sprake is van een burcht. Ereburgemeester Georges Straseele heeft zich diezelfde vraag gesteld. Hij kan me inderdaad bevestigen dat dit het geval is. Meer zelfs: hij heeft een replica van de oude burcht gebouwd. Het schaalmodel doet me wat denken aan de eerste burcht die Lord de Bevere ooit deed bouwen in Diksmuide en die hij baseerde op de knowhow die hij opdeed in het Engeland van zijn jonge jaren. Het eerste geschreven bewijs van deze Wervikse burcht dateert van 1096 als de lokale burggraaf Willem van Wervik deelneemt aan de eerste kruistocht in het gezelschap van Peter de Kluizenaar. De burcht in Ieper dateert van rond 900, die van Diksmuide rond 950. Ik twijfel er niet aan dat er in diezelfde periode ook in Wervik een exemplaar werd gebouwd. Er wringt echter iets met de timing. Ik kan

aanvankelijk het jaar 1096 niet linken met de bouwwerken die er moeten zijn uitgevoerd tussen 900 en 950. De burcht van Straseele bevindt zich heel dicht bij de Leie maar bevindt zich aan de zuidelijke kant ervan. De naam van de Kasteelstraat verraadt trouwens het bestaan van het bouwwerk. Bij de verkoop van een huis in de Brugstraat werden resten van een gracht gevonden die er op wijzen dat het kasteel zich dicht bij de brug bevond op een heuvel van 4 meter hoogte. Centraal tussen Wervik en Wervicq-Sud, maar wel degelijk aan de zuidkant van de Leie.

De Oosthoveburcht in de Speiestraat

Het ontstaan van bewoning en steegjes dicht bij de beschermende burcht is bij de groei van de meeste Vlaamse steden iets wat vrij organisch gebeurd is. Ik ben de vergelijking van een oude stadskern met de binnenste pellen van een ui niet vergeten. Een onderwerp uit een van mijn vorige verhandelingen. Hier aan de Brugstraat vind ik daarvan niets terug. En evenmin aan de zuidkant van de Leie. Ik vind niet het minste spoor van ringen en kringen in het stratenpatroon. Is de burcht dan later gekomen dan de woonkern? Ik begrijp er aanvankelijk niets van. Kijk zelf eens via Google Maps naar het centrum van Wervik. De binnenste ringen van de straten kan je zo zien, maar wel aan de noordzijde van de rivier. Bij het kruispunt van de Ooievaarstraat, de Speiestraat en de Vlamingenstraat. In een inventaris van het bouwkundig erfgoed lees ik volgend fragment: 'De archeologische vondsten m.b.t. de St.-Maartenskerk (St.-Maartensplein) vormen het oudste middeleeuwse spoor. Dit bedehuis - mogelijk teruggaand tot X - ontstond waarschijnlijk als kapel van de heerlijkheid Oosthove met burcht gelegen aan de N.-Leieoever ter hoogte van de huidige Speiestraat. Deze belangrijke heerlijkheid strekte zich o.m. uit over het grootste gedeelte van de stad. Vanaf XII A geraakte de burcht Oosthove evenwel in verval ten voordele van de Overleie gelegen omwalde burcht van de heerlijkheid Wervik (huidige Wervicq-Sud).' Er is dus sprake van een eerste burcht, de burcht van Oosthove, die zich dus in de Speiestraat bevindt. Die zal dus inderdaad ook gebouwd zijn rond 900 en het valt niet te verwonderen dat de 10de eeuwse woonkern ter hoogte van de Steenakker en de Groenstraat zich op het hoogste punt van de

Wervikse heuvelrug en dus in de beschermende omgeving van zijn burcht bevindt.

De Steenakker: het land bij de Oosthoveburcht

De dualiteit van de stad aan weerszijden van de Leie met Vlaanderen aan de linkerzijde en Rijsel/Henegouwen aan de rechterzijde zal er wel voor iets tussen zitten dat er op het einde van de 11de eeuw een extra militair bastion zal zijn bijgebouwd aan de overkant van de Leie, op Rijsels grondgebied. De burcht van Georges Straseele is dus de tweede burcht van Wervik. De naam van ‘Steenakker’ valt me in die context op. Ik lees op het internet allerhande theorieën dat de naam afkomstig zou zijn van het hergebruik van de stenen en plaveien van de vroegere Romeinse heerweg, maar ik voel aan mijn water dat deze stelling niet klopt. Waarom zou ik ‘Steenakker’ niet eens in relatie brengen met het ‘Gravensteen’? Als het Gravensteen rond 900 werd gebouwd, dan zit ik juist. Wat ik hier schrijf, gebeurt online. Jullie lezers volgen nu met mij of mijn intuïtieve gedachte enige zin heeft? En ja hoor, ik citeer even uit Wikipedia: ‘graaf Arnulf I (889-965) liet de Gentse versterking drastisch verbouwen tot wat gezien kan worden als de eerste echte voorloper van de latere burcht’. De echte betekenis van de naam ‘Steenakker’ is dus zoals je hem kan verstaan: een akker naast het Steen. Het land bij de Oosthoveburcht.

‘Slechts in de 12de eeuw steeg de bevolking aanzienlijk’ beweert René Defrancq. Dat heeft alles te maken van de hoge vlucht die de lakenexport zal nemen. Tijdens de 13de en de 14de eeuw is de clerus in elk geval ruimschoots aanwezig om de erdiensten in de drie kerken en de (ondertussen) vier kapellen in goede banen te leiden.

De grote stadsbrand van 1116 treft 2000 huizen

Gedurende mijn research stoot ik op een Franstalig document (Statistique du département du Nord van Christophe Dieudonné uit 1806) dat het heeft over de vroegste geschiedenis van Wervik. Na de obligatoire vermelding van de Romeinse reisgids en

landkaart (het internet puilt dus uit van diezelfde Romeinse herinneringen), staan er enkele zinnen die een ander licht werpen op de geschiedenis van de stad Wervik. Ik blijf even in het Frans zwerven: 'On assure que l'église St. Martin, qui subsiste encore, fut un temple dédié à Mars. Cet édifice et les médailles des empereurs trouvées à différentes époques dans les fouilles, prouvent assez qu'elle fut habitée par les Romains.' Tot nu toe is dit alleen een bevestiging van wat ik geschreven heb, maar de volgende zinnen zorgen wel voor een verrassing. 'Souvent exposée aux horreurs de la guerre, elle fut, à différents reprises, saccagée et incendiée: 2000 maisons furent réduites en cendres en 1116, 2260 maisons fabriques eurent la même sort en 1282. Les mêmes désastres se répètent en 1460, et depuis cette époque, Wervick n'a pu réparer ses pertes ni se relever.' 2000 huizen worden in het jaar 1116 in de as gelegd bij een stadsbrand. Hout is natuurlijk een gemakkelijke prooi voor de vlammen. Wat mij hier interesseert, is het aantal van die woningen. Ik controleer even mijn bronnen op zoek naar bestudeerde informatie rond het aantal inwoners die er mag ingeschat worden per haard daar in de vroege middeleeuwen. De meest conservatieve cijfers gaan bijna nooit onder de 4 per woning en stijgen vaak tot 5 à 5,5 personen per huis. Ik heb er trouwens geen idee van hoeveel huizen er in 1116 ook overeind zijn gebleven. Een voorzichtige schatting toont aan dat er zich in de woonkern van Viroviacum aan de Leie minstens 10.000 Wervikzanen moeten wonen in het begin van de jaren 1100. Het is een beetje een driedimensionale gedachte: op basis van cijfers uit 1806 kan ik het aantal inwoners die in 1116 leefden in het centrum van Wervik best vergelijken met het aantal van mijn eigen tijd.

Lambrecht & Willem van Wervik

Wikipedia geeft 18.000 inwoners aan voor groot Wervik. Op diezelfde plattegrond waar in 1116 het vuur woedde, wonen ook vandaag niet meer mensen dan 900 jaar geleden. Dat aantal bewoners zal vermoedelijk verder stijgen tot rond het jaar 1300. Net zoals dat het geval is in buurstad Ieper. Dat er in 1282 weer eens 2282 huizen afbranden, geeft me in idee van de groei die er moet geweest zijn tussen de 11de en de 14de eeuw. Het moeten absolute topjaren geweest zijn voor Wervik. Na nog maar eens een brand in 1460 zal de stad er voor lange tijd uitgeteld bij liggen.

Tekenend is het aantal geregistreerde inwoners in 1806 en dat zijn er welgeteld 1234. Blijkbaar is Wervik in 1806 trouwens al terug begonnen aan zijn retour. Er is sprake van 5000 inwoners in 1570, maar door de godsdienstoorlogen valt het aantal Wervikzanen rond 1600 terug tot 600 eenheden, het niveau van een modaal dorpje.

Vijf jaar na die eerste grote brand zorgt een Vlaamse gebeurtenis er voor dat de naam van Wervik voor het eerst sinds de Romeinen opnieuw in de geschiedenisboeken belandt. Lambrecht van Wervik, een vooraanstaande Wervikzaan, wordt beticht van betrokkenheid bij de moord op graaf Karel de Goede. Ik noteer 2 maart 1127 als datum. De feiten worden in die dagen op papier gezet door een zekere Galbert, zodat de details van het gebeuren zullen blijven bestaan. Dank zij Lambrecht en Willem van Wervik kom ik op het spoor van Rudy van Elslande die op zoek is gegaan naar de roots van zijn familie en dus plots ook te maken krijgt met het voorval van 1127.

Walterus de Wervick in 1120

De stamboom van Rudy van Elslande drijft hem naar de heren van Nevele in 1072. Zijn onderzoek is boeiend en leerrijk en brengt me terug naar Adam van Nevele en zijn echtgenote Archerath die tussen 1072 en 1084 zorgen voor 6 zonen. Van dochters is niets bekend. De oudste is Walter en die wordt geboren in 1072. Walter en zijn vrouw Ogiva zorgen op hun beurt voor 5 zonen. Walter II, Lambert, Willem, Diederik en Oylard. In 1121 treedt Walter II op de voorgrond als getuige bij de overhandiging van een oorkonde door de graaf van Vlaanderen aan de abdij van Broekburg. Tussen de lijst van de 9 vooraanstaande getuigen prijkt de naam van 'Walterus de Wervick'. Elslande heeft het over Walter 'de Wervi'. Maar het is toch zijn broer Willem die geschiedenis schrijft als hij in 1127 deelneemt aan de moord op de graaf. Willem en zijn broers zijn goed bevriend met de rijke Veurnse familie Erembald die er in geslaagd is om zich naar de absolute top op te werken. En dat vanuit hun status als horige mensen. Er is veel hard werken bij te pas gekomen maar de familie heeft tijdens zijn opgang niet gearzeld om intriges en listen te gebruiken om de top te bereiken in het jonge Vlaanderen waar Karel de Goede, zeer tegen de zin

van de adel en de feodale heren, een frisse wind doet waaien in zijn strijd om gelijkheid. Bertulf Erembald schopt het rond de jaren 1100 tot proost van het kapittel van Sint-Donaas en wat later tot kanselier van Vlaanderen. Voor de Vlaamse adel is dat vanzelfsprekend een doorn in het oog want dergelijke functies zijn altijd al het exclusief recht geweest voor de kaste van de leenheren en de edelen. Het is zelfs uitdrukkelijk verboden voor horigen om dergelijke functies te bekleden. Willem van Wervik en zijn broers koppelen hun wagentje aan dat van de kanselier en nestelen zich in het zog van de Erembalds.

Het complot van die van Wervik met de Erembalds

Wervik is tot dan toe een grafelijk leen dat in het bezit gehouden wordt door de burcht van Kortrijk. Net zoals bijvoorbeeld het omvangrijke leen van Dadizele met Ledegem en Menen als deelgebieden. Door toedoen van beste vriend Bertulf, de kanselier van Vlaanderen, kan Willem op een of andere wijze grote stukken Wervikse leengebieden lospeuteren van het Kortrijkse leenheerschap. De heerlijkheid van Oosthove valt in zijn handen en die van zijn familie. Dat is ook de reden waarom er plots sprake is van de heren van Wervik. Tijdens de winter van 1124-1125 ontstaat er in Vlaanderen een dramatische hongersnood wanneer de clan er in slaagt alle graanvoorraden op te kopen en zich steenrijk weet te boeren met de verkoop ervan op de zwarte markt. Tot grote frustratie van de graaf en de edelen die popelen om in te grijpen om de macht van de Erembalds te fnuiken. De onvrije afkomst van de kanselier dreigt roet in het eten te gooien als Karel de Goede zijn horige afkomst als alibi dreigt te gaan gebruiken om de clan van de Erembalds van de macht te weren. Op 2 maart 1127 slaan de Erembalds terug en vermoorden ze de graaf in de kerk van Sint-Donaas. De wraakactie van de verzamelde edelen is ongenadig. Er volgt een heuse klopjacht waarbij 27 samenzweerders van de toren van de Brugse Burg worden gegoooid. Ook onze Willem van Wervik komt in het oog van de storm terecht. Terwijl zijn burcht in Wervik in brand wordt gestoken, vlucht hij zelf naar Doornik en later naar Straatsburg waar hij opgepakt en onthoofd wordt. Eerder was ook al zijn vrouw gevat en waarschijnlijk levend begraven. Broers Lambrecht en Diederik

krijgen ook al te maken met problemen maar zij kunnen hun hachje redden.

Elslande scheidt zich af van Oosthove

Rudy van Elslande vertelt nog enkele extra bijzonderheden over de afloop van de moord op Karel de Goede. Aanvankelijk wordt Willem niet gevisieerd voor enige betrokkenheid bij de aanslag. Hij is kort na de feiten de plaat gepoetst en met een deel van de geplunderde grafelijke schatten haastig teruggekeerd naar Wervik. Zijn broer Lambrecht komt echter wel in beeld tijdens de wraakactie. Hij wordt er effectief van beschuldigd om deelgenomen te hebben aan de moord. Hij ontloopt zijn dood door zich tijdens een tweegevecht tegen Willem van Ieper te zuiveren van elke blaam. God kiest altijd de kant van de winnaars in dergelijke duels en zo redt Lambrecht zijn vel. Broers Lambrecht en Diederik kunnen dus vrijer ademen. Ze trekken zich terug op hun kasteel te Nevele. Het zal nog twee generaties duren vooraleer een van hun kleinzonen zich officieel 'heer van Nevele' zal mogen noemen en die eretitel zal laten primeren op die van 'heer van Wervik'. In 1285 wordt nazaat Willem van Wervik in elk geval al betiteld als 'Willame de Nivelles'. Hun Wervikse leen blijft hun eigendom, maar het lijkt er op dat Wervik opgeslorpt worden door de heren van Nevele. In de jaren 1200 zal er nog sprake zijn van Walterus de Werfka (Werveka) of de Werui, maar ik blijf met dit eerste hoofdstuk bewust hangen in de 12de eeuw. De landerijen van 'Elslande' maken aanvankelijk deel uit van de heerlijkheid van Oosthove als dit leengebied van Kortrijk versast worden naar de familie van Willem van Wervik. Vandaar natuurlijk ook de interesse van Rudy van Elslande voor het goed Elsland, het hele gebied van aan de kerk in Geluwe tot aan Wervik, Kruiseke en Menen, begrensd door de heerlijkheid van Oosthove.

Noblissimo Viro Marco Velsero

Beiden heerlijkheden staan in 1127 onder controle van Willem van Nevele en zullen met verloop van tijd door erfenissen verdeeld worden onder de kinderen, vertelt Rudy van Elslande. De heerlijkheid van Elslande zal dan op zijn eigen benen staan. Eén

van die kinderen luistert naar de naam van Michiel van Wervik, heer van Elslande. Hij blijkt nauw gelinkt met het burggraafschap van Kortrijk dus vermoedelijk moeten er nog geruime tijd na de moord op Karel de Goede nog pogingen ondernomen zijn om opnieuw een Kortrijkse vinger in de pap te krijgen te Wervik. Een van die pogingen is ongetwijfeld het aanstellen van Michiel van Elslande als grafelijk baljuw te Kortrijk. Ik kom tot slot nog eens terug op de heerlijkheid van Oosthove die dus de hele kern van Wervik omvat. De burcht, dixit versterkte woning, van Oosthove wordt dus in de nasleep van de moord op Karel de Goede in brand gestoken en met de grond gelijk gemaakt. In het jaar 1127. Voortaan moeten de Wervikzanen het stellen met de burcht aan de overkant van de Leie. De afrekening is duidelijk: de heren van Wervik mogen voortaan een kruis maken over hun burcht aan de rand van de Steenakker.

Ik heb nog een afsluiter. Het ultiem bewijs dat Wervik synoniem staan met 'mannenwijk'. Tijdens de opzoeken van de passende illustraties voor mijn Werviks hoofdstuk, stoot ik op de authentieke omslag van de Romeinse reisgids die melding maakt van Virovinum. Waar ik eerder enkel informatie vond rond de herkomst van het woord 'vir' en de term 'viro' me het antwoord schuldig bleef, stuit ik nu per toeval wel op mijn 'viro'. De reisgids wordt in het Latijn 'Tabula Itineraria' genoemd. En door wie werd het werk geschreven? Door de nobele heer Marco Velsero. En die staat er in de Latijnse taal letterlijk omschreven als: 'Nobilissimo Viro Marco Velsero'. Heer is Viro. Viro is heer. Bizar dat nooit iemand voorheen die merkwaardige overeenkomst over het hoofd heeft gezien! Maar voor mij heeft de naam van 'Viroviacum' alvast geen geheimen meer.

De Forestiers van Vlaanderen

Een schemering van licht is al voldoende

‘Een schemering van licht is dikwijls genoeg om de weg te midden van de duisternis te vinden.’ Ik heb het hier over de subtitel van een studie die me terugbrengt naar het ontstaan van Vlaanderen. Het werkje van 53 bladzijden wordt in 1834 geschreven door een zekere D.B.F. Loys en handelt over de forestiers van Vlaanderen, de vermoedelijke grondleggers van Vlaanderen vanaf het einde van de 8ste eeuw. De hele geschiedenis (of is het sage?) van Liederik en zijn opvolgers heb ik jaren geleden zijn verdiende stek gegeven in de teletijdsmachine van de Westhoek. En nu, anno 2014, staat ik op die verhandeling van een historicus die bijna 200 jaar geleden geconcentreerd op zoek is gegaan naar wat waarheid is en wat fictie rond deze forestiers. Wie is die Loys? Het historisch tijdschrift ‘De Biekorf’ reikt me in 1939 wat informatie aan die me best verder kan helpen. De schrijver van ‘De Verhandeling over de Forestiers van Vlaanderen’ is een majoor van de Belgische gendarmerie en Ridder van het Legioen van Eer. Niet de eerste de beste dus. Na verder onderzoek kom ik te weten dat onze schrijver luistert naar de naam van Désiré Loys. De man wordt in Brugge geboren op 31 augustus 1792 en overlijdt in Menen op 16 december 1841. Zijn verhandeling komt er dus als de man 42 is, een jaar of zeven voor zijn dood.

Waren de forestiers gewoon maar hersenschimmen?

Dat ik hier en nu mijn volgende episode van de ‘Kronieken van de Westhoek’ wijdt aan Désiré Loys, heeft alles te maken met een toevallige ontmoeting met zijn artikel in ‘De Gazette van Gent’ van 1837. Ik staat hier op een Vlaamse versie van zijn Franstalige verhandeling uit 1834 die bij me overkomt als een donderslag bij heldere hemel. Wat Loys in dit artikel allemaal beweert, weerlegt en staft over de ontstaansgeschiedenis van Vlaanderen is zonder meer verbijsterend te noemen. Google Books reikt me het origineel aan. Een boekje van 53 bladzijden met een uitgesponnen voorrede. De uitgever ervan is een goede bekende: ‘De Société des Antiquaires de la Morinie’ waar tal van Vlaamse historici in die dagen hun ei kwijt kunnen. De periode tussen 1820 en 1850 is voor wat mij betreft een gouden tijd als het gaat over ons Vlaams

verleden. De geschiedkundige kring van St.-Omer heeft een wedstrijd uitgeschreven en onze Loys heeft zijn bewuste verhandeling te laat ingediend. Dat leert het voorwoord me. De inzending zou trouwens toch geen kans hebben gemaakt, omdat deze niet beantwoordt aan de vooropgestelde criteria van het genootschap. Maar de inhoud blijkt zo sterk, dat er besloten wordt om er een afzonderlijke publicatie van te laten verschijnen. Désiré Loys zet zich in zijn werkje fel af tegen een studie van de Gentse kanunnik Maarten de Bast uit 1813. 'L'existence chimérique de nos Forestiers de Flandre' kan ik vrij vertalen als; 'het bestaan van de Vlaamse forestiers is niet meer dan een hersenschim'. Tot een echte confrontatie kan het tussen beiden niet meer komen want de Bast is al in 1825 overleden. Tot zover mijn inleiding. Het wordt nu hoog tijd dat ik onze majoor aan het woord laat. Ik zorg meteen voor een eigentijdse vertaling naar ons actueel Nederlands.

De verzinselen van onze oude schrijvers

Vlaanderen schijnt al van bij het begin door leiders bestuurd geweest te zijn. Eerst droegen die de naam van 'forestier' en pas later die van 'graaf'. Het bestaan van de forestiers in Vlaanderen wordt door verscheidene schrijvers verloochend en als een verzinsel beschouwd. 'De geschiedenis laat ons inderdaad wel af en toe in de steek, maar hier en daar meen ik dat ik wat licht kan laten schijnen in het wazig bestaan van onze forestiers.' Zoals je kan zien, laat ik Loys hier volop zijn zegje doen. Het zijn de Merovingische en de Carlovingische koningen die aan de bestuurders van Vlaanderen de naam van 'forestier' hebben verleend. Ik lees het toch zo in verscheidene geloofwaardige kronieken en in geschiedkundige documenten die het nodige gezag uitstralen. Ik zou begot niet weten welke redenen er zouden bestaan om die geloofwaardigheid in twijfel te trekken en het bestaan van onze forestiers als een verzinsel van vroegere schrijvers af te doen. De hevigste bestrijder van het gevoelen dat er forestiers bestaan hebben, is de heer de Bast, een man die het nochtans niet aan geleerdheid ontbreekt. Hij beweert niet enkel dat er nooit sprake geweest is van forestiers maar ook van Liederik de Buck en zijn opvolgers wil hij niet weten. We zijn het hieromtrent helemaal niet met hem eens. De bewijsgronden die hij na nogal wat zwoegwerk aanreikt om toch maar hun namen van de eerste

bladzijden van onze geschiedenis te laten verdwijnen, zijn niet van die aard om passende conclusies in deze richting te nemen. Vooral als die bewijslast en gevolgtrekkingen onderworpen worden aan de oorkonden die wij hebben ontdekt en die we nu van plan zijn om tegenover de argumentatie van de Bast te plaatsen.

Loys en de Bast staan nu oog in oog met elkaar

Ik neem het even over van Désiré Loys. Ik zet wat vraagtekens bij zijn inleiding waarbij hij zijn betoog uitdrukkelijk in de wij-vorm aan het schrijven is en hij dus eigenlijk aangeeft dat hij de woordvoerder is van een groep Liederikgezinde medestanders. Enerzijds zwaait hij nu al met harde bewijzen van zijn eigen gelijk, maar ik weet niet wat te denken waarom hij dan het woord 'gevoelen' gebruikt in zijn stellingname. Ik ben hierdoor enigszins gealarmeerd. Krijg ik te maken met een studie die ongeacht alles moet bewijzen dat de forestiers bestaan hebben? Zoiets als: de forestiers hebben bestaan omdat ze moeten hebben bestaan? Ik wil schrijver Loys best het voordeel van de twijfel geven, maar zoals een politiek debat op tv, wil ik ook de tegenstander recht op repliek geven. Priester de Bast mag dan al enkele jaren overleden zijn, ik wil het best voor hem opnemen door zijn repliek in mijn schrijfsels op te nemen.

Weer word ik gediend door de moderne technologie van vandaag en door het internet waar ik binnen de kortste tijd het origineel van 'L'existence chimérique de nos Forestiers de Flandre' kan opvissen. Loys en de Bast staan nu oog in oog met elkaar. Die laatste heeft het over de immense bossen waarmee het Vlaanderen van zijn begindagen bedekt is. Hij heeft het over de 'Forestiers, Foresteri, de Saltuarii, de custodi Flandriae' die aan het roer staan voor dat er sprake is van de respectieve graven. Het bestaan van deze forestiers en hun wel en wee kunnen echter in geen geval als historische waarheden beschouwd worden. Hun verhalen zijn in wezen niet meer dan fantasievolle sprookjes doorspekt met anachronismen en contradicties. De kroniekschrijvers die het hebben over Liederik en de zijnen, plaatsen de hoofdrolspelers om te beginnen in een verschillende periode.

Forestiers zijn niet vreemd aan onze geschiedenis

De meest betrouwbare kroniekschrijver is ongetwijfeld Meyerus, geeft de Bast aan. Hij rapporteert Liederik de Buck, de eerste forestier, rond 792, en heeft het ook over zijn opvolgers. Een van zijn collega's, de heer D'Oudegherst schrijft op zijn beurt een absurde roman over het ontstaan van Vlaanderen waarin hij beweert dat het koning Dagobert is die Liederik tot forestier benoemt in 640. De kronieken van Sint-Bavo plaatsen Liederik en zijn rivaal Finaert rond het jaar 557. Andere geschiedschrijvers beweren dat het de Frankische koning Clotarius is die Liederik van Harelbeke als forestier over Vlaanderen installeert en dat de man dus moet leven in de tijd van Karel de Grote.

Voorals D'Oudergherst mag het ontgelden van onze Gentse kanunnik. Het gevecht tussen Liederik en Finaert zou zich afgespeeld hebben in 640. De vlucht van Antoine, de opvolger van Liederik, zou plaatsgevonden hebben bij de gewelddadige aankomst van de Goten, de Vandalen en de Hunnen op het einde van de 7de eeuw. Maar op dat moment was er toch geen sprake van die barbaarse invallen? En dan zijn er nog al die opvallende naamvariaties waar ik niet verder op inga.

Ik geef Désiré Loys opnieuw het woord. De naam van 'forestier' is helemaal niet vreemd aan onze geschiedenis. We vinden meer dan zomaar één spoor. De kronieken van Nicolas Despars zijn duidelijk: 'in het jaar 1417, op 13 maart om 3 uur in de namiddag zijn bijeengekomen in de vergaderzaal van de burgerij, de burgemeesters, schepenen, raadsheren, schatmeesters, hoofdmannen en andere prominenten van de stad Brugge. Ze vergaderen samen met de leden van de vereniging van de 'Witte Beer' en ze besluiten met eenparigheid van stemmen om opnieuw de waardigheid van forestier van het 'tournoy van den Witten Beer', die vroeger door hun voorouders ter nagedachtenis van de oude forestiers van Vlaanderen werd ingesteld, verder te zetten en te handhaven.'

onmogelijk de troon en het prestige ervan weigeren. Beseft hij eigenlijk wel hoe glorieus en honorabel het is om keizer te worden van het illustere Roomse rijk? Graaf Karel gaat in op de smeebede van zijn entourage. Hij blijft. Er is werk genoeg hier om de vrede in de gaten te houden. Schrijver Galbert heeft lof te over voor zijn beslissing: hij zal alles in het werk stellen om zijn land te dienen. Trouw en katholiek, goed en religieus en in de glorie van God zal hij met de nodige voorzichtigheid zijn mannen leiden. Eigenaardig genoeg moet hij zich weinig zorgen maken om zijn grondgebied te verdedigen tegen gebeurlijke invallen van zijn bureu. Want die hebben al evenzeer een hoge dunk van Karel. Ze beseffen dat een goede alliantie met hem meer voordelen biedt dan nadelen. Hier en daar volgt de graaf zijn ridders als ze ergens een lokale strijd moeten leveren tegen de prinsen van Normandië en die van Frankrijk. Aan het hoofd van een legertje van 200 trouwe ridders brengt hij het er telkens weer goed van af.

Proost Bertulf en zijn familie

De loftrompet voor Karel schalt ononderbroken verder door de tekst en stoort me enigszins om de draad van het gebeuren te volgen. De inlandse problemen van honger en voedselgebrek worden beetje bij beetje aangepakt. De gronden krijgen stilaan hun vroegere vruchtbaarheid terug. Karel beveelt dat de zolders gevuld moeten worden met fruit en met levensmiddelen. Het leven in Vlaanderen krijgt stilaan een zachtere allure. De vrome graaf wil vooral orde in zijn rijk. Hij gaat voorzichtig op zoek naar de werkelijke eigenaars en de echte gebruikers van de vele gronden doorheen zijn land. Wie zijn hier de slaven en wie zijn de vrije mannen? We zien hem vrij vaak opduiken in vergaderingen van de vierschaar waar debatten en pleidooien gehouden rond de problematiek van de vrije mannen die absoluut niet geïnteresseerd zijn in het trieste lot van de duizenden lijfeigenen. Nochtans zijn het precies die lijfeigenen die er voor kunnen zorgen dat het land beploegd wordt. De graaf vermoeit zich om nieuw volk aan te trekken naar Vlaanderen.

Zijn persoonlijke aanpak van lokale incidenten bezorgt hem niet altijd vrienden. Integendeel zelf. Ik leer een aantal andere hoofdrolspelers kennen van het Vlaanderen van toen. Eerst en

vooral is er Bertulf Erembald. Een telg van het geslacht van de Erembalden waar ik later meer zal over vertellen. De proost van het kapittel van Brugge en de persoonlijke kanselier van de graaf. Het grondgebied van Brugge is integraal eigendom van de graaf van Vlaanderen en dus is proost Bertulf een ondergeschikte van Karel. Net zoals zijn broer Désiré Haket die kasteelheer is van Brugge. Beiden hebben sleutelposten weten te bemachtigen in het graafschap van Vlaanderen. In hun zog nestelen zich nog een aantal neven met als voornaamste figuren Bosschaert, Albert en Robrecht. Je mag ze gerust nieuwe adel noemen.

De Veurnse Erembalden hebben het ver geschopt

De oude Veurnse familie heeft het, ondanks zijn horige status, ver geschopt in Brugge en heeft maar één agenda: middelen vinden om zich vrij te maken en niet langer ondergeschikten te zijn van de graaf. Het is de ideale manier om zelf de touwtjes in handen te nemen in het domein Brugge. Bertulf sluit een deal met enkele ridders, want daar hangt de klepel van de onafhankelijkheid. Hij heeft enkele nichtjes opgevoed bij zich thuis en die worden nu uitgehuwelijkt aan enkele jonge snaken van ridders. Het is de ideale manier om voor zichzelf en voor zijn familie een status van 'vrije mensen' te verwerven. 'La liberté séculière' schrijft Galbert. Ik vertaal het als 'wereldlijke vrijheid voor nieuwe rijken'. Een nieuw soort selfmade mannen, met pakken geld en met veel macht steekt de oude traditionele aristocratie naar de kroon. In Vlaanderen hebben ze dat soort nog nooit gezien. De pogingen van de proost lopen dus zeker niet van een leien dakje in deze strak georganiseerde maatschappij en stoten op een hardnekkige weerstand bij de adel. Om één of andere reden komt het tot een conflict tussen een vrije ridder en een ridder die met één van die nichtjes van Bertulf is getrouwd. Die laatste eist een duel met de graaf als voornaamste getuige. De vrije ridder weigert hierop in te gaan en doet dat op een erg grove manier. Zijn uitdager is door zijn huwelijk met een niet-vrije vrouw zelf toegetreten tot deze onvrije status en dus voelt hij zich niet aangesproken om van man tot man te vechten. Dat kan enkel tussen echte ridders.

Vrije mensen, dat willen ze worden!

Karel de Goede moet erg verveeld zitten met de situatie waar hij ongewild in terecht is gekomen. Proost Bertulf en zijn clan gaan geen inspanningen uit de weg om zich tot vrije mensen op te werken en zich los te wrikken uit hun dienende functie. Aan de andere kant zwaait de oude landadel met papieren en met rapporten dat die hele Brugse familie er zonder enige twijfel een is van lijfeigenen.

De hele kwestie sluimert al geruime tijd als een woekerend gezwel door het land en is plots door de kwestie van het duel brutaal opengebarsten. De graaf probeert zijn proost er op te wijzen dat de oude ridders wel een punt hebben maar Bertulf houdt voet bij stuk. In realiteit bezitten hij en zijn achterban van neven en familie al een hele tijd de werkelijke macht in Vlaanderen. Laat de graaf maar brood en kleren uitdelen, moeten ze gedacht hebben, ondertussen zullen wij wel de lakens uitdelen. Na de graaf is Bertulf de machtigste man van het land en dat laat hij duidelijk voelen. Op arrogante wijze eist hij een vrije status op voor zijn hele familie. ‘Ascendans et descendans’. Zijn afstammelingen en verwanten moeten dit recht krijgen op basis van hun voorgeschiedenis met de vorige graven die hen in de praktijk de hele tijd door hebben behandeld als vrije mensen. Het gaat er brutaal en gemeen aan toe. ‘Zonder de goodwill van Bertulf zou Karel het niet eens tot graaf geschopt hebben. En nu zou die nieuwbakken halvegare hen willen terugduwen in een slaafse toestand?’ De argumentatie van de oude adel is nochtans erg helder. Er bestaan geen redenen en zeker al geen precedents om dat volk van ondergeschikten zomaar als vrije mensen te erkennen.

Tancmaar van Straeten, de sterke man van Varsenare

Zonder dat hij het echt wil, is de nederige graaf terecht gekomen in een patstelling tussen de clan van een ongehoorzame proost en zijn traditionele adellijke achterban. Er gebeurt dus niets. Geen promotie voor Bertulf. En dat is helemaal niet naar de zin van de hooghartige proost die halsstarrig weigert om openlijk gedwongen te worden in een officiële slaafse status ten opzicht van de graaf.

De wrok moet erg diep zitten. Hoe anders kan je het smerig complot verklaren dat zich in de geesten van Bertulf, Bosschaert en de rest aan het ontvouwen is. Ze zweren onder elkaar dat de graaf moet boeten voor deze ultieme vernedering en dat ze hem te gepasten tijde zelf om het leven zullen brengen. Het is nu alleen maar wachten op een gepast tijdstip en een perfecte locatie om hun perverse plan tot uitvoer te brengen. Ik krijg te maken met een zekere Tancmaar van Straeten die een belangrijke functie bekleedt aan het hof van Karel de Goede en die met stilzwijgende goedkeuring van de graaf de goederen en eigendommen van de Erembalden wil aanslaan. Zo ver is het dus al gekomen. De proost zelf lacht in zijn baard, want de acties van Tancmaar bieden voorwaar een uitstekend alibi om de geplande aanslag te rechtvaardigen. Er wordt gezwaaid met geld en macht. De neven van Bertulf roepen op om in actie te treden en hun rechten te verdedigen. Nogal wat jonge edelen zien opportuniteiten voor zichzelf kiezen hierdoor de kant van de kanselier. Ze trekken er gewapend op uit om de agressor een lesje te leren.

Het vee van de pachters wordt afgeslacht

Er volgt een aanval op de woning van Tancmaar. Een krachtige belegering. De grachten worden overgestoken, de poorten verbrijzeld. De versterkingen worden aan stukken geslagen. Tancmaar is er zelf niet aanwezig en dat is maar best ook. Galbert heeft het uitgebreid over de gevolgen van de inval. Aan beide kanten vallen er een groot aantal doden en gewonden te betreuren. De proost geeft opdracht aan de timmerlieden die in een naburig klooster aan het werk zijn om de resten van de Tancmaars bezit met de grond gelijk te maken. Er wordt op zoek gegaan naar voldoende hakbijlen om de klus te klaren. Ik krijg een idee voorgeschoteld van de omvang van het leger van de Erembalden die aan de actie heeft deelgenomen. Vijfhonderd ridders en een onbekend aantal gewapende mannen die het te voet moeten doen. Ze worden achteraf uitgenodigd in het klooster om er uit te blazen bij de nodige innerlijke versterkingen. De Erembalden voelen zich in een prima stemming met hun overwinning en zwaaien met geld naar hun medestanders om die aan zich te binden en zo hun machtspositie in Vlaanderen verder te consolideren. De hele bende vindt er niets beter op dan nu op plundertocht te trekken. Met de

nodige geestrijke drank op is het hek nu helemaal van de dam. De lokale boeren zullen het wel geweten hebben. De koeien en het vee van de pachters worden afgemaakt. De neven van de proost tonen zich van hun beste zijde. Eersteklas crapuul dat al de bezittingen van het arme landvolk rooft en daarbij het nodige geweld niet schuwt. Waar de vernielingen zich precies afspelen in Vlaanderen laat Galbert in het midden. Hij geeft wel aan dat de graven van Vlaanderen nooit voordien dergelijke grootschalige vernielingen hebben meegemaakt op hun landgebied. Verschrikkelijke gewelddaden die leiden tot een nooit gezien bloedbad.

Steek het huis van Bosschaert toch in brand!

De graaf zelf bevindt zich op het moment van de feiten in Ieper. Tweehonderd boeren haasten zich er naartoe tijdens het donker van de nacht om zich eerst voor zijn voeten te gooien en hem daarna om hulp te smeken. De plundertochten moeten zich dus in de Westhoek hebben afgespeeld. Kan hij het niet regelen dat ze hun bezittingen, hun vee, hun kleren en hun zilverstukken kunnen terugkrijgen? En natuurlijk ook hun meubelen en de huisraad die ze zijn kwijtgespeeld tijdens de raid van de Erembalden. Karel is gepakt bij het horen van hun verhalen en voelt zich verbitterd als hij hoort wat de familie van zijn eigenste kanselier bij zijn landgenoten heeft aangericht. 'Hoe kan ik dit onrecht ongedaan maken?', vraagt hij aan de troosteloze boeren. 'Steek de woning van die Bosschaert dan toch in brand', wordt er geopperd. Hij is de aanstoker van deze gewelddaden. 'Het bastion van de man is een roversnest van waaruit al die gruwel vandaan komt.' Zo braaf en goed blijkt de graaf dus toch niet te zijn, want hij sluit zich aan bij de wraakgevoelens van de wanhopige boeren. Er blijft geen steen meer overeind van die woning van neef Bosschaert. De Erembalden zullen voortaan met hun neus op de feiten gedrukt worden dat ze in feite doodgewone horigen zijn en dat ze zich geen illusies hoeven te maken dat ze ooit tot de echte adel van dit land zullen behoren.

Het laatste avondmaal

De graaf keert nu terug naar Brugge en krijgt daar te horen dat de Erembalden op hun beurt wraak willen voor de verwoesting van het huis van Bosschaert. Enkele vertrouwelingen van Karel hebben ingezien dat ze zich voor de kar van hun kanselier hebben laten spannen en ze vragen de graaf om vergeving. Het gebeurt tijdens het avondmaal van de graaf. 'Ik wil gerechtigheid en barmhartigheid' antwoordt hij. Voor zijn part mag Bosschaert best beschikken over een nieuwe woning, maar hij moet wegblijven uit de buurt van Tanckmaer en hij moet er voor zorgen dat die gemene rellen zich niet meer herhalen. Roof en moord passen niet in dit Vlaamse land maar Karel voelt zich persoonlijk wel bereid om de spons te vegen over wat er gebeurd is. Maar het spreekt voor zich dat de vierschaar zich zal moeten uitspreken over de daden van de Erembalden. De familie zal niet zomaar vrijuit gaan. De lont aan het kruitvat begint te knetteren en te knisperen nu de traditionele adel vrij zal kunnen oordelen over hun tegenstanders. Ik vraag me af of schrijver Galbert misschien ook zelf heeft deelgenomen aan dit fameus avondmaal. Hoe anders kan hij weten dat er daar aan de tafel in Brugge een aantal verraders mee dineren en meedrinken van de beste wijn die uit de kelders wordt aangebracht? Ze klinken rustig en uitbundig op ieders gezondheid en ze nemen dan uitgelaten afscheid van de graaf die moe is en naar bed wil.

De vierschaar is er voor de gewone mensen

Na een nachtje slapen, word ik zelf wakker bij het lezen van de titel van het volgende hoofdstuk met de weinig bemoedigende titel 'conspiration nocturne pour le meurtre du bienheureux Charles'. Het vijandige kamp heeft in de loop van de nacht een drastische beslissing genomen en de dreiging op scherp gezet. Ik haast me weer naar vorige nacht. Bertulf en Bosschaert haten de graaf. Zo veel is zeker. Ze zien de bui al hangen. Na de beslissing van graaf Karel om hun lot in de handen van de oude adel te leggen, zal het er morgen helemaal anders uitzien van hun familie en hun achterban. Gedaan met de machtspositie waar ze zo hard aan gebouwd hebben. Ze komen met zijn zessen samen ergens in de binnenstad van Brugge. In de schaduw van de Burg. Isaak,

Bosschaert, Willem van Wervik, Ingerrand van Esen, Wilfried Knop en Robrecht de jonge komen tot het besluit dat ze Karel van Denemarken dringend moeten opruimen om erger te voorkomen. Het kan voor hen niet door de beugel dat ze allemaal voor de rechtbank zullen moeten verschijnen. De vierschaar is er voor de gewone mensen. De adel in dit land moet nooit voor de rechtbank verschijnen, als er al eens een oordeel dient geveld te worden, dan is dat enkel werk voor de graaf. En dat de familie Erembald niet als edelen zal behandeld worden is voor de neven een brug te ver. Karel moet dringend worden omgebracht om deze schande te wissen. Er zit trouwens niet veel anders meer op als ze hun dominante status hier in Vlaanderen willen behouden.

De zoon van kasteelheer Haket

Robrecht, de zoon van kasteelheer Haket en dus de neef van proost Bertulf, lijkt de geknipte figuur om de moord uit te voeren. De jongeling aarzelt. Wat hij moet doen is verre van evident en dan vooral nog met de baas van Vlaanderen. De gevolgen zullen ook voor hem niet mals zijn en dus verzoekt hij om ontslagen te worden van zijn lugubere opdracht. Robrecht probeert weg te geraken uit de kamer maar wordt prompt tegengehouden. Robrecht moet de orders uitvoeren zoals zij die hem hier opleggen. Ik aarzel even voor wat betreft de vertaling van de Franse zin ‘Alors, séduit par les caresses et les menaces du prévôt,... il demanda ce qu’on devait faire’. Liefkozingen zullen het wel niet geweest zijn zoals ‘Google translate’ me suggereert. Ik houd het er bij dat het een mix van flemen en dreigen moet zijn geweest die Robrecht uiteindelijk over de streep moet proberen te sleuren. De plannen worden ontvouwd zodat Robrecht weet wat er hem te doen staat. Maar hij blijft zich verzetten en dreigt er nu mee om er mee naar buiten te komen. Het gaat er gewelddadig aan toe. ‘Luister goed vriend; we hebben je verteld over onze intenties en we gaan die ook zo uitvoeren. Je gaat met ons mee en we zullen jou niet uit het oog verliezen. Het project waar je voor uitgekozen bent, wacht op je en wat je nu ook wil of niet wil; je bent voortaan medeplichtig aan wat we samen zullen uitvoeren. Het gezelschap vertrekt en het lijkt me niet duidelijk welke rol de jonge Robrecht nu zal moeten spelen. De trawanten vertrekken naar hun respectieve woningen en zullen er wachten op verdere acties.

De tijd is aangebroken

Ik reis mee met Isaak. Die gaat even op bed liggen en pretendeert te slapen. Het enige wat hij doet, is wachten op de stilte van de nacht om dan spoorslags terug te keren naar het kasteel van Bosschaert. Ook de anderen zijn er al aanwezig. Ze reppen zich nu elk afzonderlijk naar een andere locatie: de woning van ridder Wouter. Ik heb het gevoel dat ze niets aan het toeval willen overlaten en vooral niet wensen betrappt te worden. Het haardvuur wordt gedoofd. Het sinister gezelschap voelt zich gerustgesteld en veilig in de schaduw van de nacht. De tijd is aangebroken om de cruciale stap te zetten en hun aanslag uit te voeren bij het kriecken van de volgende morgen. Ze laten er blijkbaar geen gras over groeien. Van de jonge Robrecht als uitvoerder is al lang geen sprake meer. Met deze onbetrouwbare pion, die zwakke broekschieter, kunnen ze niets aanvangen. Ze kiezen nu voor de meest onverschrokken durfballen uit hun gezelschap en die moeten het zeker niet gratis doen. Vier mark voor de ridders en twee mark voor de rest. De hele bende zal de klus samen klaren. De schemering zit al in de lucht als Isaak naar huis vertrekt. Hij heeft zijn slag thuis gehaald. De grote moord staat op stapel. Alles is nu tot in de puntjes voorbereid.

Karel ziet er getormenteerd uit

De dag begint somber en nevelig. Op redelijke afstand zijn de dingen amper te herkennen. Bosschaert is al actief en stuurt enkele van zijn bedienden naar het hof van de graaf. Ze moeten hem laten weten wanneer Karel aanstalten zal maken om naar de kerk te vertrekken. Die is trouwens naar gewoonte vroeg opgestaan en is hij nu al druk bezig met het uitdelen van aalmoezen aan de armen. Achteraf gaat hij in de richting van de Sint-Donaaskerk. Het is geen ochtend als elke andere. Zijn kapelaans vertellen het achteraf. Karel ziet er bezorgd en getormenteerd uit als hij zich gisteren in zijn slaapkamer heeft afgezonderd en zich te slapen heeft gelegd. Hij voelt zich onrustig en wantrouwig. Er hangt wat in de lucht en hij lijkt het aan te voelen. Allerhande vreemde gedachten spoken door zijn hoofd. Precies alsof hij ziek zal worden. Op één zijde slapen. Meer waken dan slapen. Nee, de nacht is lang en warrig

geweest. 'Hij vertrekt naar Sint-Donaas'. De mannen van Bosschaert zijn er als de kippen bij om het nieuws door te geven aan hun leider. Karel is al in het 'solarium' van de kerk. De Franse schrijver Guizot vindt niet direct een passende vertaling voor het woord en ook ik moet op zoek naar de betekenis ervan. Een solarium blijkt een overdekte galerij, een soort plankenvloeren tussenkamer die gebruikt wordt door koningen of keizers om zich vanuit hun slaapvertrekken naar de kerk te begeven. Gevolgd door wat arme stakkers. Ondertussen wachten de ridders van de Erembalden en hun handlangers verscholen in de kerk. Met naakte en glimmende zwaarden verscholen onder hun mantels, sluipen ze de graaf achterna. Ze scheiden zich af in twee groepen die nu de twee toegangspoorten van de kerk in de gaten houden. De stilte moet hoorbaar zijn als graaf Karel op een treeplank voor het altaar neerknielt.

Godsdevotie als synoniem van geld en macht

Hij zingt psalmen voor zijn heer. Een recital van gebeden en ondertussen deelt hij denieren uit aan de armen. Zo staat het geschreven. Galbert vervalt in een soort van trance als hij het tafereel op papier zet. Voor onze schrijver kan graaf Karel de Goede geen kwaad doen. Hij heeft geleefd als een glorieuze prins en zal nu sterven als een martelaar. Hij durft het blijkbaar niet zo goed neerschrijven. Maar die fameuze woensdagochtend wordt zijn goede graaf van Vlaanderen genadeloos doodgestoken hier in deze Brugse kerk.

Het nieuws van de moord treft de bevolking als een mokerslag en verspreidt zich als een lopend vuur onder de burgers. Het internet is nog lang niet uitgevonden maar op vrijdagmorgen gaat de tijding van de aanslag al rond in Londen en in Laon. Hoe is het mogelijk dat het nieuws zich sneller verspreidt dan de spoorslagen van een ruiter te paard of dat van de snelheid van een schip over de Noordzee? Het is hoe dan ook ongelooflijk dat God dat stoutmoedige en vermetele ras van Bertulf zijn werk heeft laten doen. De uitvoerders van de moord leven nu nog altijd in rijkdom en ze investeren niet in hem maar wel in hoogmoed en in trots en geweld. De kanunniken stonden er bij en keken er naar hoe hun arrogante en pretentieuze proost Bertulf hen het leven zuur heeft

gemaakt. Godsdevotie als synoniem van geld en macht. De chef van de familie heeft zijn neven goed opgeleid. Ze moeten zijn wil respecteren. Zijn broers hebben niets in de pap te brokken gekregen bij de opvoeding van hun kinderen.

Het gebeurt allemaal tijdens de pater noster

Niemand in Vlaanderen kan op tegen Bertulf als machtsgeile kanselier die op geen enkel moment geweld schuwt om zijn plannen ten uitvoer te brengen. En God heeft dat allemaal zomaar laten gebeuren. Ik krijg zowaar medelijden met Galbert en zijn naïef geloof. De schrijver keert bruusk terug naar de plaats van het gebeuren. De moord is nog niet gepleegd. Ik ben Galbert even gevolgd tijdens zijn flashback naar het verleden en in zijn gemijmer. Nu sta ik zelf weer op scherp en houd ik mijn focus op het glinsterend metaal van de zwaarden.

‘Moord op de zalige Karel en op vier anderen – vlucht en gevangennamen van enkele daders’. De kop is duidelijk. Ik krijg het volledig en gedetailleerd verslag dan toch te lezen. Het jaar 1127, de derde dag van de tweede week van de vasten. Dageraad. De vrome graaf bidt en knielt en woont de vroegmis bij in de Brugse Sint-Donaaskerk. Hij is vroeger zelf aartsbisschop geweest van Reims, dus zal hij wel weten wat bidden is. Zijn ogen zijn gefixeerd op de psalmen terwijl hij met zijn rechterhand aalmoezen uitdeelt. De denieren krijgt hij zelf aangereikt van zijn kapelaan. Het lijkt mij een eigenaardige combinatie. En dan is het tijd voor het voordragen van de ‘Pater Noster’. Dat gebeurt met luide stem.

En dan ligt zijn leeggebloed lichaam daar op de grond

Het ‘Onze Vader’ betekent meteen het signaal om in actie te treden. De samenzweerders zaten ze de hele tijd in de kerk, moordenaars in hun gedachten, en hebben tot nu gewacht om Karel te benaderen en hun slag te slaan. Ze boren hun zwaard door het frêle lichaam van de graaf terwijl die nog volop bidt en aalmoezen uitdeelt vlak voor het beeld van de heilige maagd. Het lijkt er op dat hij zijn zonden wast in de stroom bloed die uit zijn lichaam ontsnapt. Als een martelaar voor zijn God. Tussen de

slagen en de verwondingen door, richt hij het gezicht tot aan de hemel en met zijn koninklijke handen levert hij zijn ziel over aan de meester van alle mensen. Galbert aarzelt niet om dit melodrama met de nodige pathos neer te pennen. Dan ligt zijn uitgebloed lichaam daar op de grond. Dood en verlaten van leven en geest. Zijn bedienden grijpen het nog vast en zijn vermoedelijk te erg geschrokken om al direct aan het treuren te slaan. Er zijn alleen maar hun tranen. De moordenaars pakken nu ook Tancmaar van Straeten aan. Ik weet eindelijk wie deze man is. De kasteelheer van Broekburg wordt neergesabeld en zwaar toegetakeld. Enig respect voor de status van hun slachtoffer kennen zijn beulen niet. Ze sleuren hem aan zijn voeten van het altaar vandaan naar de buitendeur van de kerk waar ze op hem inhakken als een slager op een homp vlees. Tancmaar krijgt naar verluidt nog net de tijd om zijn zonden op te biechten en het heilig oliesel en het bloed van Christus toegediend te krijgen. Ik kan me van dat laatste geen beeld voor de geest halen.

Wouter en Giselbrecht, de zonen van Tancmaar

De daders vluchten nu weg uit de kerk en gaan op zoek naar andere vertrouwelingen van de graaf die zich in zijn woning moeten bevinden. Vooral een zekere Hendrik moeten ze te pakken krijgen. Bosschaert verdenkt de man ervan om zijn broer Robrecht om het leven te hebben gebracht. Ik krijg voor het eerst een naam te horen van een van de moordenaars van dienst. Kasteelheer Haket heeft de arme Hendrik te pakken en ook de broer van Wouter van Loker is er aan voor zijn moeite. Beiden krijgen nu de slagen te pakken voor de rest die zich net op tijd uit de voeten heeft gemaakt. Binnenin de Sint-Donaaskerk is er nog geen einde gekomen aan het drama. Wouter en Giselbert, de twee zonen van Tancmaar, waren blijkbaar aan het biechten tijdens de uitvoering van de aanslag. Ze proberen zich met panische angst in veiligheid te brengen en vluchten weg zo ver hun voeten hun lichaam kunnen dragen. De clan van de Ereimbalden krijgt hen in de gaten en gaat de mannen te paard achterna. Ze krijgen de broers te pakken in de Brugse buitenwijken op een plaats die 'la place des Arènes' wordt genoemd. Ze worden er ongenadig aangepakt door een zekere ridder Eric, één van de twee moordenaars van de graaf. Jan, de knecht van de graaf, kan ontkomen aan het bloedbad. Als

van de hand van God geslagen slaat hij spoorlags op de vlucht naar zijn ouders die ergens op het Vlaamse platteland wonen. De hele morgen holt zijn paard weg van de plaats van het gebeuren. Rond de middag arriveert hij in Ieper waar hij officieel de moord op graaf Karel en zijn vertrouwelingen kan meedelen.

Het nieuws slaat te Ieper in als een bom

In Ieper is het een drukte van jewelste. Handelaars van omliggende landen rond Vlaanderen zitten vergaderd in de kathedraal van Sint-Pieter waar er een handelsfoor aan de gang is en waar ze met elkaar zaken doen onder de hoge bescherming van de graaf. Uit de geschriften van Galbert vind ik dus de bevestiging dat de latere Sint-Maartenskerk in die periode nog omschreven wordt als de 'Sint-Pieterskathedraal'. In de jaren 1100 moet Ieper dan al een bisschopsstad zijn. Ook de rijke handelaars van het koninkrijk van de Lombarden tekenen present op deze foer. Karel de Goede heeft trouwens van de gelegenheid gebruik gemaakt om een kunstige zilveren drinkbeker te kopen van de Lombarden. Hij had er eenentwintig marken voor over.

Het nieuws van de moord slaat in als een bom. De buitenlandse handelaars zijn verbijsterd. Gaat het er hier in Vlaanderen zo aan toe? Ze pakken hun handelswaar in en vertrekken gehaast, weg van deze vermaledijde plek. Op de plaatsen die ze op hun terugreis aandoen, spreken ze vol schande en vol afkeer van dit land. Het verlies van de graaf wordt beweend door de mannen die voorstander zijn van vrede en van recht. Zelfs mensen die de graaf niet kennen, zijn aangedaan door zijn afsterven. In het kasteel van Brugge ligt dat enigszins anders, schrijft Galbert. Tussen zijn diepe rouw door, geeft mijn schrijver duidelijk aan dat Brugge in 1127 al volop een stedelijke agglomeratie is rond de centrale burcht die we nu 900 jaar later kennen als de 'Burg'.

De mensen zijn er het hart van in

Hier bij de burcht van Brugge zijn de mensen er het hart van in. Maar er is niemand die zijn verdriet durft te tonen. Niemand die het dode lijk mag bewenen en zijn of haar tranen mag laten vloeien

voor de arme graaf die daar dood in de kerk werd achtergelaten. De neven van de proost zijn tot hun grote angst teruggekeerd naar Brugge. Met in hun zog de schurk Bosschaert samen met al zijn handlangers. De vrees zit er diep in bij de mensen. De bende blijft koortsachtig zoeken naar Wouter van Loker die ze grondig haten omdat hij hen, als lid van de grafelijke raad, in het verleden voortdurend schade heeft berokkend. Tussen het tijdstip van de moord en de terugkeer van de moordende bende, houdt die Wouter van Loker zich nog altijd verscholen in de Sint-Donaaskerk, vlak bij de plek waar het lijk van de graaf zich nog bevindt. De Erembalden vallen de kerk opnieuw binnen en beuken met hevig geweld de kerkdeuren open. Hun met bloed besmeurde zwaarden zwaaien in het rond. Met luide schreeuwen en het nodige wapengekletter gaan ze op zoek naar Wouter en bulderen ze zijn naam als grove vloeken in het rond. En ze vinden hun mannetje. Hij leeft nog, hij ademt nog. Ze pakken hem vast aan de voeten en sleuren hem naar de kerkdeuren waar ze hem afmaken als een hond. Vlak bij Tanckmaer die ondertussen ook gestorven is door toedoen van het beulenwerk op zijn lichaam.

Hun gezichten zien er kwaadaardig uit

De sukkelaar heeft in de loop van de voormiddag zijn zegelring overhandigd aan de abdis van Aurigny om die als teken van zijn dood af te laten geven aan zijn vrouw en zijn kinderen. Hij weet op dat moment niet dat zijn gezin kort nadien het volgende slachtoffer zal worden en met hem in de dood zal verdwijnen. Er bevindt zich nog altijd een kerkwachter in de Sint-Donaaskerk. Hij is na de aanslag op zoek gegaan naar Wouter van Loker en heeft hem al toegedekt met zijn mantel. Opgeschrikt door de binnenvallende bruutzakken, vlucht hij weg in het koor en roept hij met hoge stem, een mix van lamentabele klanken om hulp. Maar God en zijn heiligen blijven doof voor zijn gejammer. Galbert schuwt de details weer eens niet. De ellendige Bosschaert en zijn kamermeester Isaak stormen in deze heilige ruimte af op de krijsende kerkwachter. Ik krijg opnieuw de omschrijving van de glimmende en verschrikkelijk bebloede zwaarden in aanslag op mijn menu. Weggelopen uit een griezelfilm denk ik terwijl ik het middeleeuws verslag probeer onder de knieën te krijgen. Hun gezichten zien er verschrikkelijk uit. Woedend, gemeen en

kwaadaardig. Hun blik is angstaanjagend. Het is niet gemakkelijk om deze terreur adequaat te omschrijven, vertelt de schrijver. Bosschaert heeft de gevluchte man ondertussen gevat en grijpt hem hardhandig vast. Enkele van zijn klerken kunnen hun leider ervan weerhouden om de sukkelaar direct te vermoorden en zo wordt hij aan de haren meegesleurd tot bij de ingang van de kerk waar hij oog in oog komt met Wouter die, nu al zeker van zijn dood, met overslaande stem gilt om vergeving bij zijn God.

Het bloedvergieten is nog niet afgelopen

Galbert moet getuigen gehad hebben. Of was hij zelf aanwezig bij het sinister gebeuren? Hoe anders kan hij het antwoord geweten hebben dat Bosschaert en zijn kliek terug keilen naar hun slachtoffers. ‘We zullen je betalen met dezelfde barmhartigheid die jullie in het verleden voor ons gehad hebben.’ ‘Ga jullie gang’, brult Bosschaert naar zijn handlangers en het doden kan beginnen. Weer zijn de finesses van de moord getuigen vanuit het verleden: ‘slagen van het zwaard, stokken, stenen en nagels’. Het bloedvergieten is nog niet afgelopen. Ze keren terug naar het heiligdom van de kerk. Kijken of er zich geen andere terdoodveroordeelden meer rond het altaar verborgen hebben. De mannetjes die daarnet de kerkmeester hebben afgemaakt mogen eveneens mee binnen de kerk. Ze hebben onmiddellijk succes. Boudewijn, de kapelaan en Robrecht, de klerk van de graaf hebben zich in de buurt van het altaar verstopt. Bang en verschrikt vinden de mannen hen in een hoekje op de vloer. Ook een bediende die luistert naar de naam Oger samen met syndicus Frumold (de jonge) en kamerjongen Arnold worden opgespoord. Vooral Frumold kan beschouwd worden als een vertrouwenspersoon van de graaf. Een mooie vangst dus die ze vandaan gehaald hebben van onder een stapel takkenbossen in de kerk. Oger en Arnold bleken trouwens onder enige tapijten verscholen te zitten. De tapijten en de takkenbossen werden naar jaarlijkse gewoonte op Palmzondag de kerk binnengebracht door enkele monniken. De kompanen van Bosschaert krijgen nog enkele andere medestanders van Karel te pakken: Boudewijn en Gobert, de bedienden die het geld voor de aalmoezen met zich meedroegen. Er is ook sprake van Eustache, de broer van Wouter van Loker. De verschrikte mannen worden tot bij Isaak en Bosschaert gesleurd.

Je hebt de geest van Karel ziek gemaakt!

Isaak ontsteekt in een verschrikkelijke gramschap tegen Frumold de jonge. Zelfs een berg goud met de hoogte van een kerk zal niet volstaan om hem te sparen van de dood. God en al zijn heiligen kunnen de pot op. 'Je hebt de geest van graaf Karel ziek gemaakt', tiert hij, 'aan jou hebben we al die ellende te danken'. Isaak en Bosschaert beginnen onder elkaar te overleggen wat ze het best met hun gijzelaars kunnen doen. Ze kunnen Frumold en Arnold misschien beter gevangen nemen en hen later omruilen tegen de grafelijke schatten. Enkele toegesnelde kanunniken smeken om het leven van Frumold te sparen. Onder hen bevindt zich trouwens zijn oom die zich voor de voeten van de Erembalden gooit om toch maar het nodige medelijden op te wekken. Het spel eindigt met de gijzelneming van Frumold en Arnold door proost Bertulf die er bij geroepen wordt. Een stukje theater vanzelfsprekend, Bertulf speelt nu plots de vermoorde onschuld en beweert in de verste verte iets te maken te hebben met de moorden die zijn neven daarnet gepleegd hebben. De gevangenen worden nu opgesloten in een kamer in het huis van de proost zelf. Zijn wraak is zoet. 'Wees er maar gerust van beste Frumold dat je niet langer met mijn voeten zult spelen'. De originele tekst oogt anders maar inhoudelijk sla ik de nagel op de kop. Het duo krijgt in elk geval de nodige tijd om te treuren over het verlies van hun graaf. Geen meester was hij, eerder een vader. Ze betreuren het dat ze finaal niet aan zijn zijde hebben kunnen sterven. Die arme graaf Karel toch. De kadavers van Wouter van Loker en zijn zonen worden weggehaald uit de Sint-Donaaskerk. Ze worden op wagens gelegd en teruggevoerd naar de domeinen en de kastelen die hun toebehooren. Hoewel ik hier beter de verleden tijden 'toebehoorden' zou aanwenden.

Proost Bertulf gebaart van kromme haas

Ondertussen ijsbeert proost Bertulf door de gangen van zijn woning. Hij probeert zijn kanunniken te overtuigen dat hij helemaal niet op de hoogte was van de aanslagen, laat staan dat hij er iets mee te maken heeft. Nog dezelfde dag voeren de daders van de moorden een strafexpeditie uit tegen allen die meegezeuld

hebben met hun geliquideerde aartsvijand Tancmaar van Straeten. Het gaat richting Varsenare waar zich het hof van Straeten bevindt. Ze treffen er een verlaten dorp aan en lege boerderijen. Het nieuws van de moorden heeft de landbevolking doen panikeren. Met Karel zijn ze plots hun beschermheer kwijt. Niemand kan hen nu nog voor hen opnemen. De wetenschap dat de personen die het nu in Vlaanderen om zeggen hebben meegewerkt hebben aan de moord boezemt de mensen grote angst in. De toekomst ziet er echt bangelijk uit. Ze hebben hun eigendommen achtergelaten en ze zijn op de vlucht geslagen naar veiligere oorden. De Erembalden maken zich ongeneerd meester van de boerderijen en van het domein van Tancmaar. Ze roven er de wapens, de meubelen, de kleren van de landbouwers en hun vee. De plundering en de brandstichting gaan zowat de hele dag verder. Enkele handelaars die op weg zijn naar de jaarmarkt van Ieper worden overvallen en beroofd van hun bezittingen.

Willem van Lo arriveert in Ieper

Ondertussen is Willem van Lo gearriveerd in Ieper. Ik maak kennis met een andere hoofdrolspeler uit die dagen. Beste vrienden met Karel de Goede is hij nooit geweest. Eigenlijk zou hij zelf, als kleinzoon van graaf Robrecht de Fries de graaf in functie moeten zijn geweest. Willem van Lo is de zoon uit een buitenechtelijke relatie van Filips van Lo met een Ieperse wolkaardster en wordt door Galbert wat onrespectvol Guillelmus Bastardus of Willem de Bastaard genoemd. De schrijver vertelt het niet met zoveel woorden. Maar Willem van Lo moet van op afstand betrokken zijn bij de moord van de graaf. Het feit dat hij nog dezelfde dag van de aanslag naar de pijpen begint te dansen van proost Bertulf en zijn smeurlappen van neven, spreekt boekdelen. Hij wordt door Bertulf naar Brugge geroepen om er de macht over te nemen en zijn rechtmatige plaats als graaf van Vlaanderen op te eisen. De deelnemers aan de Ieperse handelsfoor zullen het geweten hebben. Hij wil in zijn thuisbasis eerst orde op zaken stellen vooraleer hij naar Brugge zal vertrekken. Hij eist lokale hulp bij alle aanwezige handelaars van de plaatselijke jaarfoor. Ondertussen in Brugge. Met valavond kunnen ze de sleutels van de schatkamer bemachtigen van de gevangen Frumold de Jonge. Ook de sleutels van zijn eigen huis en die van zijn eigendommen worden met

geweld buitgemaakt. Bosschaert, kasteelheer Haket en Wouter, de zoon van Lambrecht van Aardenburg maken er zich onmiddellijk meester van. De hele tijd is het lijk van Karel de Goede blijven liggen in de Sint-Donaaskerk. De priesters hebben natuurlijk al zijn ziel warm aanbevolen aan de heer God en hebben hem nog op het laatste nipperkje de communie van Christus toegediend. Dat is alles wat ze hebben kunnen doen. Voor de rest ligt het zielloze lichaam van de graaf nog precies in dezelfde positie die het kreeg tijdens de aanslag.

Bertulf ziet een begrafenis in Brugge niet zitten

De toestemming om het lijk te verwijderen komt uiteindelijk van proost Bertulf. Frumold de Oude (nu zouden we zeggen Frumold senior) wikkelt het nobele lichaam in een linnen doodskleed en deponeert het in een kist die opgesteld staat in het midden van het hoofdkoor. Het gaat er nu echt respectvol aan toe. Wat een contrast met wat er zich hier in de vroege morgen heeft afgespeeld. Vier brandende kaarsen geven het dode lichaam van de graaf een vreemd silhouet. Het is een bevreemdende ceremonie, uitgevoerd door een exclusief gezelschap van vrouwen die hem een dag en een nacht bewenen met hun vrome klaagzangen. De familie van Bertulf is er niet echt voor te vinden om de begrafenis te laten doorgaan in Brugge. Ze beraadslagen even met de proost en komen tot de slotsom dat de graaf zal overgebracht worden naar Gent. Het zou beter zijn om hem daar te begraven. Zo eindigt deze fatale dag. Er staat het land nog veel onheil te wachten. Galbert kent natuurlijk al de volledige plot en laat dit hier al ferm uitschijnen. Het begint al tijdens de volgende nacht. De proost heeft zich nu weer helemaal getransformeerd tot ‘godfather’ van zijn clan. De bevelen komen weer rechtstreeks van hem. De Sint-Donaaskerk en de toren van de Burg moeten bezet worden door gewapende mannen. Er zou de volgende dagen wel eens verzet van de burgers kunnen uitbreken. Tot op de tanden bewapende ridders zullen dit proberen te voorkomen en rukken op naar de Burg.

Bisschop Simon kan er niet mee lachen

De moord is gepleegd op een woensdag. De 2de maart van het jaar 1127. Ik check het even zodat ik voor mezelf een beter beeld kan vormen van de gebeurtenissen die zullen volgen. Proost Bertulf stuurt Raoul, een kloosterling van de Brugse Sint-Trudoabdij met een brief naar de bisschop van Noyon. Hij vraagt aan bisschop Simon of het mogelijk zou zijn om de Sint-Donaaskerk waar de moord heeft plaatsgevonden opnieuw te willen inwijden zodat ze weer kan gebruikt worden om erediensten aan God op te dragen. Bisschop Simon blijkt niet eens op de hoogte te zijn van de moord en moet zich dus wel een hoedje schrikken. ‘Dan zal de proost toch eerst op een canonieke manier zijn eigen onschuld moeten bewijzen aan de clerus en aan het volk’. De drager van het bisschoppelijk antwoord durft Bertulf wat later amper onder ogen te komen. De dag na de moord heeft Bertulf de hulp ingeroepen van Wouter van Vladslo die zich ooit geëngageerd heeft om als het nodig is de familie Erembald te helpen. ‘Wel, het is nu nodig’, laat de proost weten via een boodschapper die meteen ook veertig zilveren marken als tegenprestatie overhandigt. Ridder Wouter accepteert het geld en belooft aanvankelijk om Bertulf en zijn neven ter hulp te schieten. Maar korte tijd daarna weet hij wel beter. Waarom zou hij zijn naam en zijn prestige verbinden met deze vieze clan die de moord op de graaf op zijn kerfstok heeft? Hij zal integendeel naar Brugge vertrekken om er de confrontatie aan te gaan met de aanslagplegers.

Wouter van Vladslo keert zijn kar

Wouter van Vladslo keert dus zijn kar tegen zijn vroegere beschermheer. De reden wordt plots duidelijk. Bisschop Simon blijkt de schoonbroer te zijn van de vermoorde graaf. Hij is de broer van de weduwe van graaf Karel van de burcht van Brugge. Het valt me opnieuw op dat Brugge in die tijd synoniem staat met zijn burcht. En waarom hoor ik eigenlijk nu pas dat de graaf ook getrouwd was? Hij trouwde in 1115 met een zekere Margaretha uit de Vermandois en kreeg ter gelegenheid van het huwelijk trouwens het graafschap van Amiens als bruidsschat. Van kinderen is er geen sprake geweest tijdens het twaalfjarig huwelijk. Bisschop Simon

van Noyon een schoonbroer dus. De clan van Bertulf heeft een gevoelige snaar geraakt en belangrijke families bruusk doen ontwaken met de moord op één van hen. De reactie is kort en bondig: de banvloek wacht voor allen die hun medewerking verlenen aan deze heiligschennende verraders. Donderdag 3 maart 1127. De Gentse abt heeft sinds de Brugse vraag van gisteravond de hele nacht op zijn paard gezeten om in de vroege morgen eindelijk het kasteel van Brugge te bereiken waar hij een ontmoeting zal hebben met de proost en zijn neven. Het lijk van Karel zal nu naar Gent kunnen verhuizen. Bertulf zelf is er niet en de overdracht wordt dan maar geregeld met de daders van de moord zelf.

Het ziet er op dat moment zwart van het volk. Eenvoudige stakkers die de graaf graag hebben gezien en die nu afscheid van hem willen nemen. Een laatste blik op de man die hen zo dikwijls heeft geholpen met zijn aalmoezen. De kist zal straks met paard en kar richting Gent verdwijnen. Gevolgd door een meute mensen die de moordenaars grondig vervensen en die vast van plan zijn om zich te wreken. Een opstand van het volk blijft de hele tijd erg nabij, de zenuwen staan gespannen en dat zorgt ervoor dat er met haast moet worden gehandeld.

Karel kan alleen maar hun martelaar zijn

De kanunniken van de kerk weigeren de kist uit de Sint-Donaaskerk te laten vertrekken. Het gaat er luidruchtig aan toe bij het hoofdkoor. Ze willen wel eerst eens horen van de proost waarom hij bevel heeft gegeven om de graaf te laten ombrengen. De geestelijken besluiten om een bezoek te brengen aan Bertulf daar in zijn kasteel en hem om tekst en uitleg te vragen. In hun zog volgt een massa volk. Een oude man neemt het woord en ik probeer van mijn kant zijn woorden 'au grand complet' weer te geven: 'Heer proost', zegt hij, 'je kon met je rechteloze actie van de graaf geen grotere martelaar gemaakt hebben, dan zoals dit nu het geval is. Het lichaam van onze martelaar zal voortaan de grootste schat zijn die onze kerk zal herbergen. Als je beslist om zijn lijk over te brengen, weg van de Sint-Donaaskerk, dan vrezen we voor de totale vernietiging van deze stad en zijn kerk. God zal zich beslist wreken op alle verraders die zich onder ons bevinden.' De

proost en zijn verraders wijzen de eisen geuit door het volk en de geestelijkheid hautain van de hand. Ze blijven bij een verhuis van het lichaam. De broeders van de kerk zorgen voor de nodige tumult bij de toegangsdeuren van Sint-Donaas. Met bulderende stemmen schreeuwen ze dat ze liever zelf zouden sterven dan dat het lichaam van de heilige graaf Karel zou worden weggehaald. Ze wapenen zich met wat ze kunnen vinden. Met tafels, zetels, kandelaars en alles wat er mogelijk bruikbaar kan zijn binnenin de kerk, zullen ze zich verzetten. De geestelijken bezitten geen trompetten en ze luiden dan maar de klokken om de Bruggelingen tot verzet aan te sporen. Het duurt in elk geval niet lang voor de stedelingen respons geven op de vraag van de priesters. Vanuit alle mogelijke hoeken en kanten stromen ze nu toe bij Sint-Donaas. Gewapend met messen en stokken stellen ze zich op rond de doodskist van hun graaf.

Er komt zelfs een mirakel bovenop

Ze zullen zich met man en macht verzetten als de mannetjes van de proost of die snuiters van Gent aanstalten zullen maken om hun graaf weg te nemen. De diepgelovige secretaris Galbert laat zich meesleuren in de emoties van het moment. Een beetje te veel vrees ik. Als hij begint over de Goddelijke barmhartigheid en de genezing van een kreuple man door toedoen van de geest van de graaf, dan haalt hij toch wel het waarheidsgehalte van zijn verslag met een ruk naar beneden. Maar wie ben ik dan wel om niet verder te gaan in zijn relaas van de feiten? De kreuple man, met een been opgebonden tot aan zijn achterste, kan plots weer uit zichzelf lopen. Het mirakel brengt plots rust bij de protesterende Bruggelingen en blijkbaar ook bij de proost en de Brugse burggraaf Haket. Ze hadden zich uit vrees voor de weerspannige meute teruggetrokken in de woning van de graaf en ze geven nu schoorvoetend toe dat ze het lijk van de graaf niet zullen wegnemen tegen de wil van het volk in. De Gentse abt is opgelucht dat hij dit gevaarlijke Brugge kan verlaten. De broeders van de kerk gaan nu op zoek naar werkmannen die zo snel als mogelijk een graftombe moeten bouwen zodat de arme Karel begraven kan worden. Natuurlijk na het ontvangen van de palm van het martelaarschap. Zo eindigt deze donderdag. Een dag vol emoties, onrust en rellen.

Frumold junior wordt vrijgelaten

Vrijdag 4 maart 1127 staat in de steigers. Het graf is klaar. De proost en zijn kanunniken beginnen aan de voorbereiding van de begrafenisdienst. Om de ziel van de graaf te eren zal er eerst een requiem gecelebreerd worden. In het Frans een ‘messe des morts’. Het requiem wordt gehouden in aanwezigheid van een select gezelschap en niet in de Sint-Donaaskerk. Ik zie niemand van het grafelijk hof, met uitzondering van kapelaan Boudewijn en de jonge klerken Oger en Godbert. Zou schrijver Galbert er dan zelf niet bij zijn? Als secretaris van de gedode graaf laat hij me in het ongewisse over zijn eigen activiteiten en treurnis. Het gezelschap keert nu terug naar de kerk en naar de kist van de overledene. De arme stakkers worden nu ook binnengelaten. Het grauw van Brugge. Hun aantal is aanzienlijk. Frumold senior deelt denieren uit ter ere van de ziel van de vrome graaf Karel. Het moet een pakkend moment zijn. De tranen wellen op bij de oude Frumold. Medelijden met die sukkelaars vermengt zich met zijn diepe en intense droefheid. ‘Hij deelt meer tranen uit dan centen’ staat er geschreven. Het lichaam verhuist nu naar de zijgalerij van de kerk. De proost huilt krokodillentranen en geeft toe dat de overledene de vader was van heel Vlaanderen. De kist wordt nu neergelaten en opgesloten in het haastig gemaakt graf. De graaf is eindelijk ten grave gedragen. Ik kan beginnen met het volgende hoofdstuk. Frumold junior wordt op zaterdagavond vrijgelaten. Pas na lang aandringen bij proost Bertulf en zijn achterban. Hij krijgt welgeteld acht dagen de tijd om zich te verzoenen met de verraders en als hij dat niet doet, zal hij voor eeuwig uit Vlaanderen verbannen worden. Bij zijn terugkeer laaien de emoties hoog op.

Was Karel de Goede homo?

Na het avondmaal met zijn vrienden en familie beslist hij om het weg te trekken uit het land. Liever dat dan mee te zeulen met deze mannen die verantwoordelijk zijn voor de dood van zijn graaf. Voor zijn vertrek deelt hij nog tarwe, kaas en vlees uit aan zijn ondergeschikten. Fromold is er van overtuigd dat hij ooit terug komt naar Vlaanderen. Met de hulp van God zal hij op een dag tevreden en gerustgesteld naar zijn heimat en zijn eigendommen

terugkeren die hij hier nu zal achterlaten uit liefde voor de lieve graaf.

Wat wil Galbert me nu eigenlijk duidelijk maken? Vergis ik me als ik vermoed dat Fromold een liefdesrelatie gehad heeft met Karel de Goede? Was de graaf homo? Is het daarom dat er geen sprake is van een treurende echtgenote, en waar is die trouwens in heel dat verslag van Galbert? Het is een vraag die me intrigeert. Ik wil er het fijne van weten en stap naar de bib. Op zoek naar extra informatie rond de geaardheid van een man die 900 jaar geleden op deze aardbol rondliep. De man heeft natuurlijk zijn goed recht gehad, maar dat is geen reden waarom ik het niet zou willen weten. Ik vind bevestiging in een schitterend boek van Edward De Maerschallck. In 'De graven van Vlaanderen' lees ik dat Margaretha nog bijna een kind was toen hij met haar trouwde en dat zijn belangstelling vooral uitging naar mannen. Er is sprake van een zekere medewerker Jan waar Karel een boontje voor had, maar het is inderdaad Fromold die zich de voorbije tijd als 'loverboy' heeft gemanifesteerd. Zijn persoonlijke relatie kan voor een deel de wrok van de Erembalden tegen Fromold verklaren.

Ook Willem van Wervik is er bij betrokken

Fromold verdwijnt dus van de bühne. De verraders plannen nog een ultieme raid tegen de achterban van Tancmaer, maar die loopt blijkbaar niet zoals gepland. Op enige medewerking van de bevolking moet de klik van moordenaars niet meer rekenen. Ze krijgen de nodige verwijten naar het hoofd geslingerd. Beladen met schande trekken ze zich uiteindelijk terug in hun burcht. Op 6 maart komt de Ieperse boodschapper Gottschalk van Thaihals aangereden in Brugge. Bij proost Bertulf. 'U hebt de groeten van mijn meester en uw goede vriend Willem van Lo. Hij laat u weten dat hij paraat staat als u hem nodig hebt.' Zijn boodschap wordt bij de neefjes op applaus onthaald. Een select gezelschap troont Gottschalk mee naar een afzonderlijke kamer. Blijkbaar moeten er nog een aantal vertrouwelijke zaken besproken worden. De proost is er. En ook Willem van Wervik, Bosschaert en een paar anderen. Een select groepje dat erg tevreden is met de reactie van de Ieperse burggraaf en die hem naar voor duwt als nieuwe graaf van

Vlaanderen. Het postje dat Willem van Lo al de hele tijd voor ogen heeft gehad, wordt nu in zijn schoot geworpen.

Het lijkt er in elk geval sterk op dat Willem van Lo de hele tijd nauw betrokken is geweest bij de plannen van de Erembalden en dat hij nu als tegenprestatie zijn deel komt opeisen. De Brugse handelaars die op weg gaan naar de Ieperse handelsfoor, krijgen de opdracht om de sterke man van Ieper voortaan als hun graaf te beschouwen. Het advies komt van de proost die daarmee hoopt dat hun eigen misdaden met de mantel der liefde zullen toegedekt worden. De druk van de buitenwereld op de schouders van nieuwbakken graaf Willem van Lo moet wel degelijk aanwezig zijn als hij naar Brugge komt en er toch een onderzoek wil naar de omstandigheden van de moord op zijn voorganger. Blijkbaar moet de misdaad op zijn neef Karel nu plots toch op zijn minst onderzocht worden. Het lijkt er sterk op dat hij nu zal bijten in de hand die hem tot graaf verheven heeft. Voor mij komt zijn houding bijzonder dubbelzinnig over. Er moeten ongetwijfeld andere motieven gespeeld hebben waarbij het Galbert aan de nodige inzichten ontbreekt. Het lijkt me niet onlogisch dat de druk van bisschop Simon zich al heeft laten voelen tot bij de Ieperse proost. 'God heeft andere plannen met Willem' schrijft hij. 'En die deelt hij niet met hem maar met andere prinsen en volkeren van de wereld.' Ze blazen verzamelen en staan klaar om in te grijpen om de situatie in Vlaanderen recht te zetten. De inwoners van de Brugse buitenwijken worden alvast door hun respectieve heren opgetrommeld. De proost, zijn schuldige neven en de Brugse kasteelheer beseffen dat er heel wat aan het bewegen is, maar hebben er het raden naar wat er nu te gebeuren staat. De Erembalden blijken plots erg gul om te springen met cadeautjes en beloften. Alles is goed genoeg om de vroegere vrienden weer aan hun kant te krijgen. Willem van Lo krijgt de formele opdracht om iedereen te verenigen aan zijn zijde.

Robert van Kaaskerke wordt opgetrommeld

Als het niet lukt met geschenken, dan moet het maar met geweld of met de belofte van geld. Bertulf laat weten aan de inwoners van zijn thuisbasis Veurne dat ze manschap moeten afleggen aan de nieuwe graaf. Schoonbroer-bisschop van Noyon krijgt een nieuwe

brief. Wat kon hij nu weten van het verraad dat over ieders hoofden hing? Hij bidt met zijn 'hardnekkige liefde voor de zoon van de kerk' dat hijzelf en zijn kanunniken gered zullen worden door de officiële kerkautoriteiten. Kunnen ze, 'God believe het', de Sint-Donaaskerk weer komen zuiveren en die weer openstellen voor haar sacrificiële diensten? Ook Jan, de bisschop van Terwaan, krijgt een gelijkaardige smeebede. Robrecht van Kackzercke bij Diksmuide wordt ook opgetrommeld. Ik veronderstel dat Kackzercke de maiden naam is van het huidige Kaaskerke. Robrecht is getrouwd met een van de Erembald nichten en wordt dus verondersteld tot de achterban van de proost te behoren. Of hij de nodige zorg zou willen besteden aan de versterking van zijn goed en zijn landerijen? Dat zal zeker nodig zijn tot dat de machtsbasis van Willem van Lo helemaal zal gevestigd zijn. Galbert doet zijn boekje open over de bewuste Robrecht van Kaaskerke. Vroeger was hij een vrij ridder, maar sinds zijn huwelijk met een meisje uit de horige familie van de Erembalden is hij conform de grafelijke wetgeving nu zelf zijn vrije status kwijtgespeeld en moet hij nu officieel naar de pijpen dansen van de graaf. Al de ellende in Vlaanderen is precies daardoor ontstaan.

De buitenwijken van Brugge worden versterkt

Een funest debat rond lijfeigenschap en vrijheid heeft de simpele maatschappij van die dagen helemaal op zijn kop gezet. De proost roept alle Vlamingen langs de zee kanten op om hem bij te staan in deze strijd om vrijheid en zich te keren tegen de oude adel die de moord op Karel van Denemarken zou willen komen wreken. Het is een hoogst gevoelige materie voor de Kerels van het Westland die dank zij hun verovering van hun land op de zee nooit tot de horige status hebben behoord en zo dus een grote uitzondering vormen in Vlaanderen. De buitenwijken van Brugge worden haastig voorzien van grachten en houten versterkingen. Zo kunnen de inwoners zich beter beschermen tegen mogelijke aanvallen. Het moet snel gaan. De clerus en de gewone mensen werken zijde aan zijde. Een dag en een nacht lang bouwen ze aan een houten en aarden gordel rond hun woonkernen. Met wachttorens en slagbomen en de hele reutemetet. De agenda van de Bruggelingen ziet er wel enigszins anders uit dan bevolen door de kanselier. De

bewakers zullen er nauwgezet op toezien dat enkel en alleen de eigen inwoners nog in hun dorpen zullen binnen geraken.

Maandag 7 maart. Galbert is er weer met zijn weelderige taal. Als een Rubens in spe schildert hij de ene volzin na de andere op papier. ‘God trekt het zwaard van de Goddelijke wraak uit de schede om de vijanden van de kerk te wreken’. Een rentree die kan tellen. Een God om bang van te worden. ‘Hij maakt de ziel van een zekere ridder Gervaa van Praet furieus op die schurken die de heilige graaf hebben omgebracht terwijl hij nederig aan het bidden was en zich adresseerde aan God en aan al zijn heiligen’. Die moord tijdens deze gewijde dienst maakt Gervaa van Praet woedend.

Gervaa van Praet, de baas van Oedelem

Ik leer Gervaa wat beter kennen. Hij is eigenaar en hoofdleenheer van Oedelem en Moerkerke. Van Praet is altijd één van de getrouwen van graaf Karel geweest. Hij was in dienst als zijn kamerheer en hij kende de grote en kleine kantjes van zijn meester als geen ander. Bedroefd en geïrriteerd is hij om de dood van die man die hij zo graag heeft gezien. Aan het hoofd van een bende voetvolk en omringd door een kring van gewapende ridders en krijgers rukt hij op naar Ravenschoot, in de buurt van Eeklo, waar de verraders een grote versterking hebben opgeworpen om zich te verdedigen. Het blijkt een moeilijk in te nemen vesting. Niet alleen door de aangebrachte belemmeringen maar vooral door zijn natuurlijke positie in het landschap. Een groot stuk van de bevolking in de stad van Ravenschoot en het omliggende is bereid om mee te helpen met de wraakactie van Gervaa van Praet. De aanhangers van de Erembalden zijn er vreemd genoeg gerust in. Ze kunnen zich gewoonweg niet inbeelden dat een levende ziel zich zou durven verzetten tegen diegenen die het aangedurfd hebben om de graaf uit de weg ruimen. ‘God heeft hen blind gemaakt’, pretendeert Galbert. Ze zijn er van overtuigd dat de meeste mensen van het koninkrijk aan hun kant staan en dat ze van de rest niets te vrezen hebben. Dat is vermoedelijk de reden waarom de expeditie van Gervaa van Praet in de buurt van Ravenschoot-Eeklo zo een succes kent. De belegerden zijn compleet verrast door de snelheid van de aanval. Ze zien zich

paaszaterdag legt de delegatie zijn manschap af aan de nieuwe graaf. Op hun beurt stellen de koning en de graaf nu Gervaa van Praet aan als nieuwe burggraaf van Brugge en vervangt hij voortaan de voortvluchtige Haket. De nieuwe functie mag ik gerust bestempelen als een tegenprestatie voor de moedige acties van Gervaa van Praet de voorbije weken.

Hoog bezoek in Brugge

De gebeurtenissen volgen elkaar steeds sneller op. Pasen. De inwoners van Brugge wachten ongeduldig op de komst van de koning en de graaf. In de kerk van Sint-Donaas delen de verraders het lichaam en het bloed van Jezus Christus tijdens een misviering opgedragen door een of andere klotepriester. Ze kennen tot op het laatste moment niet de minste gêne en respect. Het hoog bezoek komt er later dan verwacht. Pas bij de ochtendschemering van de 5de april arriveren koning Lodewijk en de nieuwe graaf Willem, markies van Vlaanderen, eindelijk in Brugge. Ze worden met blijdschap en in stijl verwelkomd door de kanunniken van Sint-Donaas die hen processiegewijs tegemoet gaan. De onvermijdelijke relikken van de heiligen zijn ook van de partij. Het dagboek van Bruggeling Galbert vervolgt zijn weg door die lang vervlogen aprieldagen van 1127. De koning en de graaf blazen verzamelen op een groot terrein. De ridders tekenen present en ook de inwoners van stad. Samen met een pak Vlamingen en er is opnieuw sprake van de relikken van de heiligen. Haarplukjes, knoken en andere lichaamsrelikken van God weet wie allemaal. Het lijkt er wel op dat ik nu zelf respectloos aan het schrijven ben. De geestelijken van Sint-Donaas maken meteen duidelijk dat zij enkel van hun paus bevelen kunnen ontvangen en dat noch de koning, noch de graaf sancties kunnen voorzien voor wat er allemaal voorgevallen is binnen hun kerk.

De kuddes moeten grazen op de Moer

Na dat kerkelijk statement wordt een tekst voorgelezen die betrekking heeft op de vrijstelling van nieuwe belastingen die van nu af aan geheven zullen worden op alle Brugse woningen. Het komt er allemaal eenvoudig op neer: in ruil voor hun aanvaarding

van de nieuwe graaf, zweert die op zijn beurt dat er geen nieuwe taken zullen volgen. De koning, de graaf en de leenheren zullen nooit ofte nimmer aandringen op het betalen van tienden en cijnsen. De belastingen die er wel komen, kunnen enkel opgeëist worden door de kanunniken van Sint-Donaas. Ik was haast vergeten hoe oppermachtig de kerk wel is in die dagen. Het zullen voortaan de geestelijken zijn die de scepter zullen zwaaien over het financieel wel en wee van hun parochianen.

Dan wordt het tijd dat de inwoners hun trouw zullen afleggen aan de nieuwe graaf. Op dezelfde manier zoals ze dat al eerder deden met zijn natuurlijke voorgangers die Galbert met de nodige adoratie omschrijft als ‘de prinsen en de heren van de wereld’. Ook de aanwezige heren uit Aardenburg zweren hun trouw aan graaf Willem. Maar er hangt wel een voorwaarde aan vast. Alle idiote maatregelen van de Erebmalden, die tegen de privileges van hun stad ingingen, moeten ongedaan maken. Er volgen nog andere eisen: de landbewoners uit de hele Brugse buitenomgeving moeten het recht krijgen om hun kuddes gratis te laten grazen op het land dat ze ‘Moer’ noemen. En de graaf moet er op toezien dat Bertulf, Robrecht, Haket en hun aanhang nooit nog iets kunnen bezitten in Vlaanderen. Met de steun van Aardenburg in zijn binnenzak, zou Willem van Normandië maar al te gek zijn om niet in te gaan op deze verzoeken. Hij zal later wel zien hoe het hier verder moet.

In Sint-Omer is het minder vreedzaam

De hele vrijdag is het een komen en gaan van mensen die hun trouw aan Willem Clito komen afleggen. Hommage en eerbetoon zijn de exacte woorden. Het hele gebeuren verloopt volgens een vooraf opgesteld plan en op een geëigende manier. ‘Bent u bereid om mijn man te worden?’ De vraag komt van Clito zelf. ‘Ja, dat wil ik’, antwoordt de kandidaat, daarna volgt een handdruk, de graaf omstrengelt hem met zijn arm en er volgt een verbintenis, een kus, een zoen. Fijn dat Galbert zoveel aandacht besteedt aan de details. Daarna volgt de eed: ‘ik zweer op mijn eer en geweten dat ik trouw zal zijn aan graaf Willem en dat ik uit eigen volle wil en zonder verraad mijn trouw aan hem zal bewaren. De eedaflegging eindigt wanneer de graaf een ijzeren staaf laat neerdalen op de schouders

van de gezworene. In St.-Omer gaat het er diezelfde dag minder vreedzaam aan toe. Eustache van Steenvoorde wordt er door de burgers om het leven gebracht. Ook hij behoorde tot de groep van de samenzweerders. Ze vinden er niets beter op dan het huis waar hij zich verstopt houdt in brand te steken. 'Il fut jeté au milieu des flammes et réduit en cendres', van de man en zijn woningen blijven alleen maar smeulende asresten over. In Brugge overhandigt graaf Willem Clito 420 ponden aan Boudewijn van Aalst als dank voor de tegenprestaties die de man geleverd heeft binnen het graafschap van Vlaanderen.

Ook de hele vrijdag van 8 april gaat de aflegging van manschap verder. Koning Lodewijk verplaatst zich de volgende dag naar de burcht van Wijnendale waar hij een onderhoud heeft gepland met Willem, de buitenechtelijke gravenzoon van Lo. De Fransman wil dat de Ieperling vrede sluit met de enige en de echte graaf. Maar dat ligt heel gevoelig. Willem van Lo toont alleen maar minachting voor de nieuwe graaf en weigert om te onderhandelen over een mogelijke overeenkomst met de Normandiër. 'Geen sprake van', oordeelt hij. Lodewijk is op zijn beurt erg geïrriteerd over de misplaatste trots van de Vlaamse kandidaat-graaf. Hij spuwt op deze bastaard van Ieper en keert kwaad terug naar Brugge. De 10de april verhuist Willem Clito naar St.-Omer. Hij volgt daarmee het advies van de koning en zijn leenmannen. Maar hij komt midden in de nacht terug op zijn stappen als blijkt dat hij niet over voldoende vertrouwelingen beschikt om de trip te wagen. Wat een schril contrast toch met die dagenlange reeks van eedafleggingen waar Galbert van getuigd heeft. Het lijkt er me toch op dat er ergens een haar in de boter moet zitten.

Bertulf ziet alle kleuren van de regenboog

Op maandag 11 april wordt proost Bertulf opgepakt en overgebracht naar Ieper. Willem van Lo heeft een ferm en passioneel eitje te pellen met de man en was al een hele tijd hardnekkig op zoek om de schuilplaats van Bertulf te detecteren. Galbert denkt er het zijne van. Willem was er kort na de moord van plan om zich bij Bertulf aan te bieden en hem publiekelijk te gaan groeten. Hij hoopte hiermee het graafschap te kunnen overnemen. Maar hij kreeg hij alleen maar de verdenking van

verraad over zich heen. ‘Als de proost hem als troonopvolger kiest, dan moet Willem iets te maken gehad hebben met de moord!’ Dat is zowat de gedachte die heerst bij nogal wat Vlamingen. Voldoende reden om zich helemaal van deze man te distantieëren. Het moet nu voor iedereen duidelijk zijn dat het Bertulf is die een loopje genomen heeft met zijn persoonlijke integriteit. Willem van Lo wil dat hier en nu rechtzetten en koestert zo zijn wraakgevoelens tegen de gevangen genomen proost. Zijn goede naam is naar de vaantjes en daar is de Brugse geestelijke persoonlijk verantwoordelijk voor!

Ieper. Bastaard Willem wil die Bertulf nu zelf op de rooster leggen. Hij wil hiermee eerst en vooral zelf zijn onschuld bewijzen. Toch tenminste voor God, denkt hij. Met de nodige folteringen zal hij wel de namen kennen van diegenen die de moord op Karel van Denemarken hebben beraamd en gepleegd. Ik beeld me in dat ik zelf een Ieperling ben en het gebeuren ter plekke gadesla. Wat een tumult en een geschreeuw toch van de stedelingen als ze geconfronteerd worden met de gevangen Bruggeling. Al dat volk tiert er op los op die ene sukkelaar. Je moet het gezien hebben met je eigen ogen. Bertulf loopt er hinkend en vastgebonden aan touwen door de straten, gevolgd door een vrolijk spottende massa. De mensen dansen, zingen en klappen in de handen terwijl ze de touwen van links naar rechts sleuren en de sukkelaar alle kleuren van de regenboog laten zien. Ik bestudeer zijn gezicht. Wat moet proost Bertulf nu denken over de nachtmerrie die hij aan het meemaken is?

Zie hem strompelen door de Ieperse straten

Hij, ooit beladen met eer en macht, heeft nooit enige scrupules getoond voor de mensen rondom zich, laat staan voor de man in de straat. Het enige wat hij nu nog bezit, is de haveloze broek aan zijn lenden, voor de rest is hij naakt en vuil van de modder en van de steenresten, een doelwit van de spot en het vuil van de straat. Alleen de Ieperse priesters en hier en daar een enkeling hebben medelijden met de verstoten proost, de rest kent niet de minste compassie. Bertulf is aan het einde van zijn krachten, heel zijn lichaam is stilaan veranderd in één open wonde. Opgelopen van de

vele valpartijen en van de ondergane slagen tijdens deze martelgang. Hij zou het liefst dood zijn. Nu al. Dat deze vernedering en ellende hopelijk snel afgelopen mogen zijn. De meute zou zijn leven graag nog wat willen rekken. Wat een sadistisch genoegen om deze kille machtshebber nu van hetzelfde laken een pak te bezorgen. Ook Galbert gaat mee in die wellustige gevoelens. Hij heeft zijn eed aan de kerk van God verbroken. Opgegeten. Hij heeft zijn ambt misbruikt met simonie, diefstal, bendeforming, moord. Hij en zijn neven hebben zware schade aangebracht aan de kerk. En dan zijn deelname aan de aanslag op graaf Karel, ik moet de schrijver wat afremmen want hij blijft maar doorgaan met zijn verwijten. Van glorie naar schande. Zie hem strompelen door de Ieperse straten. Vroeger gerespecteerd en nu bezoedeld met oneer en schaamte, zijn gezicht schijnbaar ongewogen.

Zijn ogen naar de hemel gericht en als Galbert zich niet vergist, roept de zielige proost nu God toe om hulp en vergeving. Bertulf, de meest hovaardige onder de mensen, smeekt nu om verlossing. De martelstoet is ondertussen aanbeland op de grote markt van de stad. Bij de galg waar dieven en boeven worden opgeknoopt. Zijn broek wordt afgestroopt. De schaamte van Bertulfs publieke naaktheid als ultieme vernedering. De beulen binden hem nu kruisgewijs vast aan het houten staketsel en steken zijn hoofd door de opening van de galg.

Hij mag niet in één keer sterven

Hij zal sterven door verstikking en door ophanging, maar niet in één keer. De beul neemt zijn tijd. De verhangings gaat langzaam. Het gewicht van zijn lichaam bezorgt hem een verstikkend gevoel. Om te sterven, moet hij nog wat wachten. De opdracht van deze apocalyptische mishandeling komt van Willem van Lo, de grote man van de stad. Hij leidt de terechtstelling met het nodig sarcasme. Ik staar hem aan, daar op de markt te midden van duizenden stadsgenoten die maar blijven stenen gooien naar de sukkelaar aan de galg. ‘Wie zijn ze?’ roept Willem hem toe. ‘Geef me de namen van allen die deelgenomen hebben aan de moord op graaf Karel!’ Het antwoord van de proost is veelbetekenend: ‘Je kent ze evengoed als ik’. Meteen ontsteekt Willem in een woede-

uitbarsting. Hij geeft het bevel om door te gaan met het gooien van stenen. ‘Dood hem’, schreeuwt hij naar de beul. Ik wordt haast misselijk van de details van het gebeuren. De mensen die naar de markt waren afgezakt om vis te kopen, houden zich nu onledig met het mishandelen van het lichaam van de veroordeelde.

Met hamers op zijn naakte lijf, met stokken en met haken gaan ze op Bertulf te keer, terwijl hij nog altijd aan het stikken is. Wat een verschrikkelijke doodstrijd toch. ‘Le peuple d’Ypres’ krijgt er niet genoeg van. Hoe kunnen ze die vuile hond hier aan hun voeten beter symboliseren dan ook hem een dierlijke halsband om de nek te snoeren en de rochelende man oog in oog te laten kijken in de ogen van een echte hond. Dieren onder elkaar. Daar mag je best deze roede Ieperlingen bij rekenen. Ik ben eerlijk gezegd blij dat Galbert het nu heeft over een ander lid van de Erembald-clan. Guido is een bekende en dappere ridder en behoorde tot een van de intimi van Karel de Goede. Eigenlijk lag hij aan de basis van de moord door zijn huwelijk met een nicht van proost Bertulf, de zus van Isaak. Dat wordt hem in deze dagen van vergelding plots zwaar aangerekend. Een zekere ridder Herman, volgens de kronieken een dapper man, daagt Guido uit voor een persoonlijk duel. Hij en Willem van Lo zijn van mening dat hij op een smerige manier zijn heer verraden heeft. Zoals een ridder dat betaamt, heeft Guido geaccepteerd om zijn eer te verdedigen en zijn onschuld te bewijzen in een onderlinge confrontatie. Die zal doorgaan op de dag van de terechtstelling van de proost zelf. Ook al in Ieper en zo worden de stedelingen nu ook vergast op een ridderduel van de hoogste plank.

De mannen lijken elkaar te omhelzen

De ridders bevechten elkaar met een grote hardnekkigheid. Guido stuurt telkens opnieuw zijn paard richting Herman en probeert hem met zijn lans te raken. Het is echter laatstgenoemde die er in slaagt om met een welgemikte slag de buik van Guido’s paard open te rijten, waardoor ruiters en paard neerstuiken en het duel nu verder met het zwaard wordt uitgevochten. Een lijf-aan-lijf gevecht, ik heb het nooit eerder zelf moeten beschrijven. Met Guido die stilaan door zijn beste krachten heen aan het raken is en

laat uitschijnen dat hij klaar is voor de slacht en dat Herman het maar af te maken heeft. Dat laatste mag je in deze context trouwens letterlijk nemen. Voor Herman het goed en wel beseft, heeft Guido hem bij de ballen en bijt hij nu zelf in het zand. Hij wordt van een gewisse dood gered als Willem van Lo het welletjes vindt en het bevel geeft om Guido vast te grijpen en hem op te hangen naast de dode proost. Ze zijn allebei schuldig aan verraad en ze zullen allebei op dezelfde manier hun foltering ondergaan en sterven. Het sinister toontje van het gebeuren blijft zinderen door de getuigenissen van schrijver Galbert. De lijken van ridder Guido en proost Bertulf worden na drie dagen aan een groot karrenwiel vastgebonden en daarna opgetrokken en gemonteerd aan een hoge mast zodat de landbewoners hen goed zullen kunnen zien. Hun armen worden gebroken en rond hun hals gelegd. Het lijkt wel of beide mannen elkaar omhelzen in hun verraderlijke samenzwering tegen de zalige Karel van Denemarken. Galbert geeft toe dat hij zelf niet aanwezig is geweest bij de mensonterende executies in Ieper.

De burgers lopen iedereen voor de voeten

Een gewapende man komt in Brugge verslag uitbrengen van de terechtstellingen van Guido en Bertulf. De verschanste mannen op de toren krijgen op hun beurt het nieuws toegeschreeuwd hoe hun heer proost aan zijn einde is gekomen. Veel hoop op beterschap moeten ze niet meer koesteren. Ook zij zullen op die manier voor hun misdadig gedrag gestraft worden. Angst, pijn, onrust en verdriet heersen nu. Het beleg van de fameuze toren gaat trouwens een nieuwe fase in. Gervaa van Praet geeft de timmerlieden de opdracht om de houten toren af te breken. Je weet wel; dat vehicel dat gebouwd werd om de toren aan te vallen, maar die de voorbije dagen niet meer nuttig bleek. Een van de zware balken van de toren zal nu gebruikt worden als stormram om de muren van de kerk open te breken. Het is een gevaarlijk werk waarbij de mannen op de toren voortdurend pijlen afschieten op de arbeiders beneden op de grond. De ridders proberen hun timmerlieden de nodige afweer te bezorgen. De hele middag door wordt er koortsachtig gewerkt met de stormram, met takels en lieren, met katapulten en ladders. Tegen de avond aan ontstaan er problemen tussen de manschappen van Gervaa van Praet en enkele Bruggelingen. De

burgers moeien zich bij het beleg en lopen de soldaten meer voor de voeten dan wat anders. De eindeloze gesprekken en het heen-en-weer geroep tussen de belegeraars en de mannen binnenin de toren werken contraproductief. De koning heeft al eerder het bevel gegeven aan de stedelingen om de nodige afstand van de toren te bewaren, maar dat heeft vooralsnog niet veel indruk gemaakt op die van Brugge. Er komt nu een nieuwe maatregel: elke overtreder van het bevel zal voor de vierschaar moeten verschijnen en zal door de prinsen beoordeeld en gestraft worden.

Overkokende potjes in Brugge

Een van de inwoners is getrouwd met de zus van een ridder die opgesloten zit in de toren en hij negeert de bewuste orders als hij in gesprek gaat met zijn schoonbroer. Het gaat over kledij en vazen die hij vroeger uitgeleend heeft aan de ridder en die hij na wat aandringen ook overhandigd krijgt door de ramen van de toren. Wat dat materiaal eigenlijk op dit moment te zien heeft in het gebouw, laat ik even in het midden. Wat ik wel weet, is dat de Bruggeling door een ridder van Gervaa van Praet op de markt staande wordt gehouden en nogal hardhandig gevangen wordt gezet in de woning van de graaf. De aanhouding van een van hun medeburgers zorgt er voor dat de potjes gaan overkoken. Het tumult is compleet als de Bruggelingen hun wapens oppakken, met man en macht de ambtswoning van de graaf bestormen en de confrontatie aangaan met de mannen van Gervaa van Praet. ‘Jullie hebben de bevelen van de koning genegeerd’, schreeuwt Gervaa van Praet naar de Bruggelingen, ‘de nieuwe graaf en de koning hebben mij aangeduid als jullie nieuwe burggraaf en ik moet wel optreden om een einde te maken aan jullie vijandige en beledigende weerspannigheid.’ ‘Maar goed, als jullie me niet wensen als burggraaf, dan trappen we het af. Jullie staan er dan alleen voor. Vergeet dan wel de vriendschap van de koning en die van ons edelen.’ De Bruggelingen zwichten voor de druk. In aanwezigheid van de koning beloven ze beterschap en om voortaan hun goede wil te tonen. In wederzijdse vriendschap en met de nodige tralali en tralala.

De ramen van de toren zijn geblindeerd

Zo beland ik op dinsdag 12 april. In de slaapzaal van de broeders wordt er groot overleg gehouden tussen de koning en de legerleiding. De muren van de slaapzaal grenzen aan de kerk en de toren. Het doorbreken van die binnenmuur lijkt een mogelijke piste om een doorbraak te forceren. Ik bekijk mijn laatst geschreven volzin plots vanuit een ander gezichtsveld. Het doorbreken van de muren staat vreemd genoeg synoniem met het doorbreken van deze patstelling die nu al een week aan de gang is. In de slaapzaal wordt er koortsachtig verder gewerkt aan de bouw van de fameuze stormram. De belegerden in de kerk nemen het zekere voor het onzekere en houden zich al geruime tijd verscholen in de gaanderij van de eerste verdieping. De stenen trap die toegang geeft tot de galerij is volledig gebarricadeerd met houten balken en met grote steenblokken zodat niemand nog naar boven of naar beneden kan. Ze hebben zichzelf als ratten in de val gemanoeuvreerd. De ramen van de toren zijn geblindeerd met tapijten en matrassen zodat ze niet kunnen bereikt worden door kruisbogen en stroppen bij een eventuele aanval langs de muren van het gebouw. De sterksten onder hen moeten de hoogste plekken van de toren bewaken om iedereen te kunnen bekogelen die zich op de binnenkoer van de burcht waagt. En ondertussen tonen ze maar weinig respect voor het lijk van de dode graaf die het zonder dat hij het zelf weet dat hier allemaal van dichtbij moet meemaken. De plek waar hij begraven ligt, wordt trouwens nu gebruikt als stockageplaats voor het meel en de groenten zodat ze allemaal nog in leven kunnen blijven. Terwijl de koning de nodige zorg besteedt aan de plek waar straks de doorbraak zal geforceerd worden, ontstaan er grote twijfels bij de jonge Robrecht. Hij priemt zijn gezicht door een van de torenvensters en laat weten aan de ridders van de koning dat hij bereid is om het oordeel van de leenheren van de staat te ondergaan.

De stormram wordt aan het werk gezet

Zolang hij maar tijdens het proces in leven kan blijven en dat er sprake kan zijn van een waardig oordeel. Zelf met de doodstraf achteraf zou hij kunnen leven als dat de mening zou zijn van de

vierschaar. Ik schrik van mijn eigen woordspeling. Er is echter geen enkele boodschapper die de vraag van Robrecht durft over te maken aan zijn koning. Het is immers streng verboden om zelf maar oogcontact te hebben met de vijand daar in de toren.

Woensdag de 13de. Er komen nogal wat verwarrende geruchten uit de toren. Bosschaert zou gedood zijn tijdens een ruzie met de jonge Robrecht. Hij zou hem op de grond gekwakt hebben en hem doorboord hebben met zijn zwaard. Maar anderen vertellen dat Bosschaert het hazenpad heeft gekozen. De entourage van de koning heeft zo zijn eigen mening: wantrouwen, angst en onrust heersen bij de vijand. Lang zal het niet meer duren. Het wordt stilaan tijd om een ultieme aanval op te zetten. Hij geeft het bevel om de harnassen aan te trekken en aan te vallen. Van de middag tot aan valavond worden er met een extreme heftigheid stenen en pijlen afgestuurd op de belegerden.

Het is een berenwerk

Donderdag 14 april. De zware stormram die gebouwd werd om de muur van de kerk aan diggelen te slaan, is eindelijk klaar. Het tuig in de slaapzaal wordt gepositioneerd rechtover de muur achter de welke de grafsteen van Karel de Goede zich bevindt. Het is een berenwerk dat met de nodige precisie omschreven staat. Pas rond de middag is de constructie klaar en kan de confrontatie met de muur aangegaan worden. Een log geweld van massa en gewicht dendert keer op keer op de stenen die op een bepaald moment wel zullen moeten bezwijken. De belegerden snappen ondertussen ook wel dat de scheidingsmuur het niet zal blijven houden. Ze brengen op hun beurt grote vuurhaarden aan in hun toren en bestoken het dak van de slaapzaal met enorme steenbrokken, daar waar de stormram zijn destructief werk aan het doen is. Iedereen die zich te dicht bij de kerk riskeert wordt nu bij het licht van de vuren door stenen bekogeld. De manschappen die de ram bedienen, blijven echter onverstoord hun werk uitvoeren. Sneller dan verwacht komen er grote openingen in de bewuste muur. Een vroegere brand en een overstroming van een tijd geleden, hebben het metselwerk ervan danig verzwakt. In, rond en achter de muur wordt er nu met de kracht van de wanhoop verder gevochten. Een

strijd die doorgaat tot de avond en tot de mannen zelfs te moe zijn om hun eigen wapens op te tillen. Verse krachten nemen het nu over. Ik krijg een bladzijdenlang verslag van de gevechten waarbij de belegerden het alsmaar moeilijker krijgen om zich staande te houden. Ondertussen is de koning zelf al tot bij de grafsteen van Karel van Denemarken gestapt waar hij de dood van zijn dierbare neef beweent. Tussen het puin, het meel en de groenten zal het wel niet evident zijn om deze treurnis op een devote manier te berde te brengen.

De strijd is nog niet gestreden

En toch is de strijd nog niet gestreden. De gebouwen van de kerk zijn nu wel in handen van de koning, maar de toren zelf blijft bezet door de Erembalden. Nog altijd staan er schildwachten opgesteld, nog altijd laten ze de klokken luiden alsof iedereen die nog altijd zou moeten gehoorzamen. Galbert is er zeker van dat zijn God hiermee niet akkoord gaat. Deze mannen zijn het noorden compleet kwijtgespeeld. Hoe kan hij anders hun hardnekkigheid en hun extreme arrogantie verklaren?

Vrijdag 15 april 1127. De burgers zitten op hun knieën voor hun koning. Ze zouden toch zo graag een vrijgeleide krijgen voor hun Robrecht junior. Waarom mag hij dan toch niet vertrekken van bij de belegerden? Zo krijgt hij de kans om uit te kijken naar een godsoordeel waarbij hij zijn onschuld hoopt te kunnen bewijzen. Ik verduidelijk nog even wat dit zogezegd ‘godsoordeel’ betekent in de 12de eeuw. Een voorbeeld is de vuurproef of de waterproef. Bij de vuurproef zal Robrecht over gloeiende kolen moeten lopen. Zijn schuld of onschuld zal dan afhangen van het al dan niet goed genezen van zijn opgelopen brandwonden. En dat heeft alleen God in de hand. Lodewijk houdt zijn antwoord in beraad en zegt dat hij de beslissing daaromtrent zal overlaten aan zijn leenheren. Dat is op zijn beurt niet naar de zin van de burggraaf van Gent en de heer van Dendermonde (Gramont) die de volgende dag al in Brugge zijn om zich te beklagen over de mogelijke vrijlating van de jonge Robrecht. De koning reageert met de opmerking dat hij moeilijk anders kan dan zijn adviesraad te volgen in hun beslissing.

De Vlaamse meningen zijn erg verdeeld

De nieuwe graaf wordt met alle nodige poeha ontvangen in Sint-Omer. Er zijn nogal wat jonge kerels die zich voor de eretribune willen manifesteren. Allemaal met pijl en boog en met de behendigheid van de jeugd marcheren ze in bataljons voor de neus van Willem Clito. Ze hebben een boodschap voor hem: net zoals hun voorgangers willen ze de vrijheid om te jagen in hun bossen en om zich te vervolmaken in het boogschieten en de omgang met wapens. Clito is zelf nog maar amper de kinderschoenen ontgroeid en stemt volmondig in met de verlangens van de lokale jeugd. Voortaan zal hij hier niets meer verkeerd kunnen doen voor hen. Het afleggen van manschap verloopt dan ook in een sfeer van toewijding en respect voor de nieuwe man. Voor zover de toestand in Sint-Omer. Er zijn echter andere plekken in Vlaanderen waar de meningen over de keuze van de nieuwe graaf helemaal anders zijn en waar de steun voor Willem van Lo nog niet verdwenen is. Hugo Haverveld en Wouter leveren slag bij het kasteel van Ariën aan de Leie waar de Ieperse kandidaat-graaf zich teruggetrokken heeft met zijn getrouwen. Zijn kasteel en de omgeving ervan zijn speciaal versterkt en hij is ook in het bezit van andere bastions in Vlaanderen. Onder andere de burcht van Ieper, de stad van Voormezele, de burchten van Cassel, Veurne en Sint-Winoksbergen.

Burggraaf Boldran is getrouwd met Dedda

Willem behoort tot het geslacht van de graven. Het feit dat hij geboren is uit een onwettige moeder verandert daar volgens hem niets aan en dus ziet hij zichzelf als enige mogelijke graaf van Vlaanderen. Er is trouwens nog een ander heerschapp die de macht opeist. De graaf van Bergen is met zijn leger de stad van Oudenaarde binnengedrongen van waaruit hij nu zijn claim op het land manifesteert. Hij krijgt hier te maken met een versterkt leger van Gentenaars die onder leiding van Boudewijn van Aalst en Razon en in opdracht van Willem Clito de orde willen herstellen.

Galbert sleurt me mee in de voorgeschiedenis van de graven en de familiehistories die er verantwoordelijk voor zijn dat we hier nu in

Vlaanderen opgescheept zitten met verschillende creaturen die elk op hun beurt aanspraak maken op de grafelijke titel. De hele geschiedenis heb ik vroeger al belicht in mijn episodes over de graven van Vlaanderen. Ik beperk me nu tot de conclusies dat er vanuit Holland en Henegouwen meer dan begerig toegekeken wordt op het land hier onder mijn voeten. Een hallucinante periode van geweld en van provocaties van de Henegouwse Richilde tegen alles wat Vlaams was, ligt nog bij iedereen vers in het geheugen. Terwijl hij nu toch terugblijkt, beslist Galbert om het ook even te hebben over de afkomst van de familie van proost Bertulf en zijn neven. Ik keer terug naar het jaar 1060 wanneer een zekere Boldran in functie is als burggraaf van Brugge. Boldran is getrouwd met een vrouw die de naam Dedda of Duva met zich meedraagt. Boldran heeft een landeigenaar, een vazal geboren in Veurne: een zekere Erembald.

Moord op de Schelde

Vandaar de naam van de Erembalden. Tijdens een militaire expeditie vechten de mannen zijde aan zijde ergens aan de oevers van de Schelde. Ze besluiten om samen de nacht door te brengen op een schip midden in de stroom. Ook Dedda slaapt op het vaartuig en wat ik nog niet verteld heb, is dat Dedda en Erembald al een hele tijd een overspelige relatie met elkaar onderhouden. Er bestaat trouwens een afspraak dat Dedda de titel van burggraaf zou schenken aan Erembald in het geval dat haar man zou overlijden. Galbert verlustigt zich aan het nachtelijk gebeuren daar aan boord. Ik probeer zijn teksten letterlijk te vertalen. In de stilte van de nacht staat Boldran te plassen aan de reling van de boot. Erembald benadert zijn heer geluidloos van langs achter en kiepert hem zonder veel medelijden overboord, de diepte van de Schelde in. Iedereen op het schip slaapt, met uitzondering van Dedda en zo zitten ze met een onrustbarende verdwijning, een Erembald die van niets weet en een weduwe die kinderloos achterblijft. Bij hun terugkeer in Brugge trouwen Erembald en Dedda en met de rijkdommen van Dedda slaagt de Veurnenaar er in om zich in te kopen als nieuwe burggraaf van Brugge. Dedda en haar nieuwe kasteelheer krijgen samen vijf kinderen: proost Bertulf, Haket, Wilfried Knop en Lambrecht Nappin, de vader van Bosschaert. En tot slot Robrecht die zijn vader Erembald later zal opvolgen als

burggraaf van Brugge en die titel op zijn beurt zal overlaten aan zijn zoon Robrecht, Wouter en tot slot aan Haket zelf die in functie zit als Karel de Goede om het leven wordt. 'De oude Erembald heeft Boldran ten val gebracht' mijmert Galbert, 'maar straks zullen zijn nazaten daar in de toren hetzelfde lot ondergaan'. Het brengt hem bruusk terug tot de realiteit van de dag daar in Oudenaarde.

Koning Lodewijk wordt er ambetant van

De graaf van Namen hakt in op de arme Gentenaars. Hij maakt er een echt bloedbad van terwijl de rest van de mannen onttredend op de vlucht slaan om zich te gaan verschuilen in hun boten. Het is duidelijk: de man van Henegouwen, nazaat van de gehate Richilde, heeft zich meester gemaakt van een belangrijk deel van Vlaanderen. Hij neemt er het bezit in van de 600 jaar oude burcht Nienhoven (Ninove) die hij laat bezetten door mannen die hun plan kunnen trekken en waar hij kan op rekenen. Diezelfde dag kan er in Brugge een gewapende man uit de toren ontsnappen. Via een touw maakt hij dat hij weg komt. Zijn vluchtpoging draagt niet ver want hij wordt bij de lurven gevat en in de cel opgesloten waar hij nu enkel nog de dag van zijn dood mag afwachten.

Maandag 18 april. De inwoners werpen zich nog maar een keer voor de voeten van de koning en smeken hem om de uitlevering van de jonge Robrecht. Lodewijk wordt er kregelig en ambetant van. Keer op keer moet hij hetzelfde zeggen tegen dat ordinair klootjesvolk hier in Brugge. Hun niet aflatende vraag maakt hem kwaad en in zijn boosheid beveelt hij om de toren deze keer met ijzer en staal af te breken. Zo wordt de afbraak van de toren aangevat en die werken jagen de belegerden de stuipen op het lijf. Ze zijn ondertussen vergeven van de honger en de dorst.

Het voedsel raakt stilaan bedorven

Hun geesten zijn loom en verdwaasd van de vermoeidheid en het gebrek aan slaap. Het lijkt er op dat de moordenaars de zeven plagen van Egypte nu over zich heen krijgen overpeinst Galbert. De toren in de welke ze zich schuil houden, kan je best vergelijken

met de tak waarop ze zitten en die nu afgezaagd wordt. Hun dorst is vurig. Ze sterven haast van de honger en behoefte. Wat er nog beschikbaar is aan water is zuurder dan de zuurste azijn. De restjes brood en tarwe zijn verrot en het lijkt er op dat deze rotschimmels ook ieders smaak en geuren gegijzeld houden. De schrijver schildert hun moedeloosheid als een Van Eyck op papier. 'We willen de toren verlaten'. Een aantal onder hen geven er de brui aan. Zich overgeven, is het laatste wat hen nog rest. De trappen zijn ondertussen al afgebroken en het kost heel wat moeite om zich te laten afzakken uit de toren. Hier en daar mag de val van de bezetters best letterlijk genomen worden hier in deze verschrikkelijke ruïne van dit kerkgebouw. Wie heelhuids beneden geraakt, wordt vanzelfsprekend naar de gevangenis gesleurd.

Dinsdag 19 april. De afbraakwerkzaamheden schieten goed op. Boven in de toren voelen de resterende belegerden elke slag van de hamers als een mokerslag in hun hersenen. Het gebouw schudt en beeft onder het bruut geweld. Ze hebben ongetwijfeld al zelf hun rekening gemaakt. Als ze hier blijven, zullen ze sterven wanneer het gebouw het zal begeven. Het enige alternatief is de overgave. De jonge Robrecht en zijn aanhang roepen dat ze bereid zijn om zich over te geven op voorwaarde dat Robrecht zelf niet in de gevangenis zal vliegen zoals de rest onder hen.

Benkin vlucht naar Wulpen bij Cadzand

Koning Lodewijk en zijn pairs beraadslagen even en stemmen er uiteindelijk in toe dat ze uit het gebouw zullen worden geholpen. 'Beter dat dan zich nu nog te verongelukken in deze bouwval', denkt hij, nu krijgt hij ze tenminste levend in handen. Zevenentwintig mannen laten zich nu via het puntige venster dat uitgaat op de woning van de proost afzakken. Een aantal trawanten zijn te corpulent om zich door dat smalle venster te wurmen en zij moeten zich via een touw laten afzakken door het grote raam bovenaan de toren. Robrecht junior wordt opgesloten in de kamer op de bovenste verdieping van het huis van de graaf. Korte tijd later wordt hij geketend uitgeleverd aan de Bruggelingen die als symbool van het vertrouwen van de koning zelf zullen instaan voor de hechtenis van de puber in afwachting van zijn proces. De rest wordt in de cellen opgesloten. God heeft er

ondertussen wel al voor gezorgd dat het grootste crapuul dood is, vertelt de schrijver. Ze mochten dan wel denken dat geen mens hun kwaad zou kunnen doen, maar God de Vader hebben ze over het hoofd gezien. Tja. Een en ander is gebeurd tijdens de overgave. Tijdens het tumult slaagt een zekere schurk Benkin er in om zich via een touw te laten afzakken uit de toren en van het toneel te verdwijnen. De daaropvolgende nacht vlucht hij ongezien naar een eiland in de Noordzee. Wulpen. Niet Wulpen bij Koksijde, maar een Zeeuws eiland rechtover Cadzand. In de achtergelaten toren gaan de Bruggelingen ondertussen op zoek naar resten van de grafelijke schatten en ander waardevol materiaal. Ze zullen scheef slaan wat ze kunnen. Tot het de spuigaten uitloopt en burggraaf Gervaa van Praet zijn ridders de opdracht geeft om de toegang tot de toren te bewaken en te versperren.

De Aardenburger is er aan voor de moeite

De wijn van de verraders wordt aangeslagen door Gervaa van Praet. Prima wijntje trouwens. Onbegrijpelijk toch dat de mannen in de toren last hadden van dorst en honger. Want er worden nu ook nogal wat resterende levensmiddelen op de kop getikt. Dikke plakken spek, tweeëntwintig maten kaas, groente, meel en tarwe. Ijzeren tuig om het brood te koken. Huisraad, meubelen, vazen. Maar geen spoor van de schat van Karel van Denemarken.

Woensdag 20 april 1127. De koning verplaatst zich naar Aardenburg om af te rekenen met een andere medeplichtige aan de moord op Karel de Goed. Lambrecht van Aardenburg is een lid van de familie van de Ere balden en werd al een hele tijd geleden opgepakt en weer vrijgelaten nadat een godsoordeel in zijn voordeel was uitgevallen. Dat hij zich nu opnieuw gaat bemoeien in de kwestie van de opvolging van de graaf, is voor Lodewijk een brug te ver. Lambrecht houdt zich een hele tijd verschanst maar sneuvelt dan toch. De rest van zijn bende wordt opgepakt. Galbert die wat vertroebeld is door het feit dat God Lambrecht de eerste keer voor onschuldig hield, haalt nu toch zijn gram. ‘Zie maar’, zegt hij, ‘God is welgezind omdat de toren van zijn kerk nu vrijgemaakt is en de boeven in de gevangenis opgesloten zitten.’ Het is er aan te zien. Hij laat het lentezonnetje uitbundig schijnen.

Het lijkt er op dat de lichtheid van de lucht het goede humeur van Galbert zijn God weerspiegelt. In Brugge zelf zijn de broeders al druk aan het werk geslagen om Sint-Donaas te herstellen. Twee dagen later wordt de graftombe in de klokkentoren afgebroken en wordt het lijk van de graaf er voorzichtig uit verwijderd.

Wierook moet de lijkgeur verjagen

Zeven weken na de moord kan hij eindelijk zorgvuldig en met het nodige respect gewassen en geparfumeerd worden. Dat laatste zal vermoedelijk meer dan nodig zijn. Dat vinden de broeders trouwens ook want het lichaam geeft volgens hen al kwalijke geurtjes af. Een understatement, want even later verkapt Galbert dat ze hun job haast niet kunnen uitvoeren door de grote stank. Terwijl ze het lijk uit de tombe halen, ontsteken de geestelijken grote vuren en wordt er meer dan rijkelijk gesprenkeld en gezwaaid met parfum en wierook om de verschrikkelijke lijkgeur wat te verjagen. Als Karel van Denemarken enige tijd later in zijn definitieve tombe wordt neergelegd, is er niet langer sprake van geuren en stank. De bisschop en al de charlatans van de clerus bewenen de dode graaf nog een laatste keer. Een mis, een processie en een waslijst van gebeden voor de brave man. God hebbe zijn ziel. En op het einde van de dag wordt boef Benkel opgepakt. De miserabele sukkelaar wordt op een rad geboden en verliest zijn leven tijdens een spectaculaire terechtstelling.

Zaterdag 23 april. Ik citeer Galbert opnieuw letterlijk: ‘de koning en zijn prinsen laten in Brugge een bevelschrift voorlezen dat de burgers naar Ieper en Staden moeten stappen waar ze zich dienen voor te bereiden op een beleg van beide plaatsen.’ Eerst is er op zondag en maandag nog de herinwijding van de kerk van Sint Salvator. De kerk werd eerder verwoest door een brand en tijdens een luisterrijke misviering wordt de kerk opnieuw in gebruik genomen en kan er door Brugge nu ook officieel afscheid genomen van graaf Karel. Ieper moet dus nog even wachten.

Ieper zal nu een belegering ondergaan

De belegering in kwestie heeft alles te maken met de persoon van Willem van Lo. De vijandelijkheden ontvouwen zich al direct op dinsdag 26 april wanneer de koning, graaf Willem Clito en een groot leger beginnen met hun beleg. Hoe zou Ieper er 900 jaar geleden eigenlijk uitzien? Ik worstel met de vraag en moet het antwoord noodgedwongen in handen laten van wat Galbert er over wil prijsgeven. Wat ik wel weet, is dat Ieper op dat moment nog geen echt centrum bezit, maar feitelijk twee bevolkingskernen: één in de Zuudstrate, de huidige Rijselstraat ter hoogte van het kerkgebouw van Sint-Pieters. Hier heerst Willem van Lo. De andere kern vinden we 700 meter verder meer in het westen. Daar waar de meersen zich bevinden en daar zie ik de jonge Sint-Maartenskerk.

Galbert heeft het over een gevecht tussen twee legers. De lokale Willem strijdt er aan één van de stadspoorten op kop van 300 ridders zijn strijd tegen de manschappen van de graaf van Normandië. Aan de Rijselpoort! In een ander deel van de stad, aan de westelijke zijde, sluiten de ‘slechte’ inwoners ondertussen een pact met de koning. Ik kan er met de beste wil van de wereld niet bij waarom dit voor Galbert nu zomaar de slechte inwoners zijn. Vermoedelijk heeft hij het over de inwoners van de latere Sint-Maartensparochie die de rol van Willem van Lo in dit debacle van die gravenkwesie maar bedenkelijk vinden en zijn mogelijke betrokkenheid bij die moord op graaf Karel maar zus en zo vinden.

God verandert plots van kamp

Zo krijgt de Fransman het gemakkelijk om binnen de stadswallen te geraken. De mensen die er wonen in hun eenvoudige houten huisjes zijn er slachtoffers van. Luid schreeuwend bezondigen de binnenvallende manschappen zich aan brandstichting en leven ze zich uit aan plunderingen. Willem van Lo probeert tevergeefs iets te doen aan die brutaliteiten. Hij beseft op dat moment niet eens dat zijn burcht ondertussen al overgeleverd is aan de vijand en dat er verraad in het spel zit. De Ieperling houdt niet lang stand. Hij

wordt gevangen genomen en als krijgsgevangene weggevoerd naar Rijsel. Ik krijg nu toch een woordje uitleg rond die zogezegde ‘slechte’ Ieperlingen. Na de dood van Karel werd Willem van Lo plotsklaps benaderd door een deel volk die in hem de toekomstige graaf zag. Kapelaans, tijdelijk aangestelde officieren en nogal wat personeel van het huis van de graaf. Ook de bevolking van Veurne, de achterban van de Erembalden stond achter hem. Samen met Willem van Lo kunnen ze de vijand best de baas. De slechteriken zullen niet anders gekunnen hebben dan hem als hun wettelijke meester te aanvaarden. Tot God plots blijkbaar hun zijde kiest. ‘Il frappe les esprits des méchants’, schrijft Galbert, want op het moment dat ze dreigen vermorzeld te worden door Willem en zijn Veurnenaars, worden de rollen nu omgedraaid. En worden de slechteriken nu plots de goeden in de ogen van Galbert en zijn Bruggelingen.

Nu burggraaf Willem van Lo gevangen zit, besluiten de Ieperlingen om eens een bezoekje te brengen aan al zijn sympathisanten. Ze vallen allesbehalve zachtzinnig binnen in hun domeinen, woningen en landerijen. Staal en vuur zijn nu het lot voor de vijand. En de vendetta beperkt zich niet tot brandstichting en moord. Ze verliezen nu al hun eigendommen. Die worden in eerste instantie aangeslagen door de koning, want uiteindelijk is hij de hoofdleenheer van alles wat er in Vlaanderen aan gronden beschikbaar is.

Bosschaert wordt in Rijsel geradbraakt

God zet zo zijn oorlog verder tegen de samenzweerders die samen met Willem van Lo hun hand gelegd hebben op hun goede graaf. Alles wat Willem ooit bezat, is nu eigendom van de nieuwe graaf Willem Clito. Zijn persoonlijke ridders worden opgepakt en uit Vlaanderen verjaagd. De Bruggelingen hebben gedaan wat van hen verwacht werd. Ze keren onder luid gejuich en in het bezit van een rijke buit terug naar Brugge. De afrekening is nog altijd niet compleet. Dinsdag 1 mei zijn we. In Brugge krijgen ze het nieuws dat Bosschaert opgepakt is in Rijsel. Ze hebben hem ginder aan een rad vastgeketend. Hij heeft het nog een dag en een nacht uitgehouden tot hij zijn pijp heeft uitgeblazen na een doorgedreven marteling die alleen de eerlozen moeten ondergaan. ‘Een keer

sterven is feitelijk niet genoeg', weet Galbert me te vertellen. 'Voor alles wat hij op zijn kerfstok heeft, zou hij best meerdere keren hebben mogen sterven. Wie heeft de man niet allemaal laten ophangen, vermoorden en onthoofden?' De gelovige mensen prijzen hun Heer en God dat Bosschaert zijn lot heeft mogen ondergaan en dat Hij hem nu uit zijn wereld en zijn hemel gekieperd heeft. Er kan nu eindelijk een betere tijd aanbreken. Het weer en de charme van de meimaand zorgen er voor de rest wel voor dat de ellende van de voorbije wintermaanden plaats maakt voor een beter leven. De koning vertrekt naar Gent. Van daar gaat hij naar Oudenaarde waar de graaf van Bergen gezorgd heeft voor de nodige ravage. Die is er gekomen nadat Willem Clito de stad heeft aangevallen en de handlangers van de graaf van Bergen opgejaagd heeft tot aan de stenen toren van de stad. Tijdens de onvermijdelijke brandstichtingen zouden zeker 300 vluchtelingen levend verbrand zijn in de lokale kerk.

Beulenwerk in Brugge

De 4de en de 5de mei komen koning en graaf terug naar Brugge. Weer al eens met de nodige bombarie en processies. Het altaar, de gebeden en de offerande maken achteraf plaats voor de terugkeer naar het huis van graaf Karel dat nu officieel in het bezit gesteld wordt van zijn opvolger. In en rond de Burg is er ondertussen een grote massa volk samengegroept. De mensen zullen eindelijk te weten komen wat de plannen zijn voor wat betreft hun Robrecht en al de gevangenen. Een beslissing is blijkbaar nakend want de koning en zijn edelen hebben zich al afgezonderd en bespreken nu het lot van de rebellen. De vonnissen zullen onmiddellijk worden uitgevoerd. Het is best lang wachten. Eerst is Wilfried Knop aan de beurt. De broer van proost Bertulf wordt via een wirwar van gangen tot aan de toren van de Burg gebracht. Zijn handen worden vastgebonden op de rug. Het enige wat hij nu nog kan gadeslaan is de plek waar zijn hoofd straks zal neersmakken en hij de dood zal vinden. Een hemd en een korte broek zijn zijn enig overgebleven kleding. Zonder veel pardon wordt hij nu onthoofd. Zijn gebroken en verbrijzeld lichaam zorgt nog voor enkele verdwaasde momenten van leven tot dat de dood zijn werk doet. Deze publieke terechtstelling is zowat de grootste schande die zijn familie kan ondergaan. Niemand zal ooit nog een traan laten om

Wilfried Knop. Ridder Wouter is nu aan de beurt, de zoon van Lambrecht van Aardenburg. Zijn handen zijn niet achteraan vastgebonden, maar op zijn buik. ‘Mag ik tenminste nog de tijd krijgen voor een laatste gebed?’ Wouter smeekt het aan de ridders van de koning die staan te popelen om aan hun wrede werk te beginnen. Er komt even wat genade. ‘Bid dan tot uw God’, roepen ze hem toe en er zal best wat medelijden in het spel zitten. Compassie met die jongeman met zijn elegant figuur, maar elegant of niet, ook hij vindt korte tijd na zijn gebed de dood en hij maakt daarmee plaats voor de volgende die nu zijn beurt zal krijgen.

Ridder Eric verliest er zijn hoofd bij

Eric is zijn naam. Ridder Eric verliest er ook zijn hoofd bij. Letterlijk natuurlijk. Het is vreemd om zien, staat er geschreven. Zijn hoofdeloze lichaam strompelt nog van de treden van een houten opstapje terwijl het zich nog in een onmogelijke houding dwingt om toch maar een kruisteken te kunnen maken. Er zijn nogal wat vrouwen die Eric even willen aanraken, ik weet niet waarom. Een van de ridders van de graaf voorkomt dat door een zware steen in hun midden te gooien. Het is verboden om dichterbij te komen. Galbert heeft het over de agonie van de stervende man. Zijn doodstrijd, zijn zielsangst tot de laatste snik. Achtentwintig terechtstellingen op rij. In die tijd maken ze er toch korte metten mee. Enkelen proberen nog te maken dat ze weg zijn en schreeuwen hun onschuld uit. Hun lot ligt echter vast. Ze hebben zich verbonden met de verraders en zullen eveneens onthoofd worden. Vrijdag 6 mei. De koning zet zich op weg naar Frankrijk. Robrecht junior zal hem als gevangene vergezellen. Hier in Brugge is zijn leven ten minste gespaard gebleven. De burgers zien de jongeling met gemengde gevoelens vertrekken. Er wordt gehuild en gelamenteerd dat het geen naam heeft. Ze zien hem allemaal zo graag maar er is niemand die de karavaan nog verder durft te volgen. Robrecht ziet hun verdriet. Hij roept. ‘Jullie kunnen mijn leven onmogelijk redden, misschien kunnen jullie bidden tot God dat hij medelijden heeft met mijn ziel.’ Ik sta versteld hoe ver de brainwashing van het christelijke geloof toch gegaan is bij mijn voorouders. Ik zie heus niemand van mijn leeftijdgenoten in de 21ste eeuw die zelf nog zouden vragen om te bidden voor het welzijn van de eigen ziel.

Gronden als onderpand voor een eeuwig leven

Enkele honderden meter verderop wordt er halt gehouden. De koning zal de losgelaten benen van Robrecht opnieuw laten vastknopen aan de buik van zijn paard. Als signaal kan dat best tellen. Willem Clito zwaait nog een laatste keer naar Lodewijk en keert dan terug naar de Burg van Brugge. De volgende dag schenkt deken Helias de zilveren vaas en de gouden beker met dito deksel terug aan de nieuwe graaf. Die had hij eerder in ontvangst genomen van de vluchtende Bertulf. Helias speelt voor vermoorde onschuld. Een deel van de zo gezochte schat komt dan toch boven water. De deal tussen Bertulf en Helias werd blootgelegd dank zij de loslippigheid van Robrecht junior tijdens een geseling vlak voor zijn vertrek uit Brugge. De Bruggelingen kijken met gefronste wenkbrauwen naar de gespeelde onschuld van hun deken. Hoe kon hij nu deze geschenken afkomstig van de plunderingen ten huize van de graaf aanvaarden? God zegt het toch zelf: ‘Ge zult niets aanraken dat bezoedeld is!’ ‘Ja maar ja’, weerlegt Helias, ‘ik heb die vazen gekregen als geschenk voor de kerk van Sint-Donaas en die waren bestemd als tegenprestatie voor de zielzaligheid van proost Bertulf’.

Dat zwaaien met gronden en eigendommen als onderpand voor een eeuwig en gelukkig leven na de dood zit er effectief wel diep ingebakken in die tijd van onze geschiedenis. Puur technisch kan er deken Helias niets aangewreven worden, maar de grote massa Bruggelingen denkt er toch het zijne van. Ik krijg een overzicht van de penitentie die Bosschaert, Isaak en de anderen moesten ondergaan vlak voor hun foltering en terechtstelling. Het erkennen van hun zonden om te beginnen en daarna het smeken om genade. Dat waren de voornaamste ingrediënten. Je weet wel: de twee Weesgegroetjes die wij moesten bidden na de traditionele biecht tijdens onze jeugdijaren. Maar dan wel een meer uitgebreide variëteit.

Hun lijken worden op de velden gedumpt

Bij Bosschaert drijven ze het ver. Zijn handen waarmee hij de graaf heeft vermoord, worden afgehakt terwijl hij nog aan het bidden

was. Ze zijn allemaal eerst nog in de ban van de kerk geslagen voor dat hun terechtstellingen zouden plaatsvinden. De excommunicatie is zowat de strengste straf die een vierschaar kan uitspreken. Want nu kunnen de geestelijken niets meer aanvangen met hun lijken. Ze mogen de kerk niet meer in, een begrafenis is uitgesloten en hun lijken worden noodgedwongen op de kruispunten en in de velden gedumpt.

Het onderzoek naar de antecedenten van de moord op de graaf is nog altijd niet afgelopen. Ik schuif door naar zaterdag van Pinksteren. 21 mei 1127. Eustache, de door Willem Clito nieuw verkozen burggraaf van Veurne, is met een gevangene onderweg naar Brugge. Hij wordt hierbij begeleid door een uitgebreide grafelijke delegatie. Die gevangene is niemand minder dan Oger, de gewezen kamerheer van proost Bertulf. Hij kan meer vertellen over de verdeling van de schat van Karel van Denemarken onder de verschillende leden van de geestelijke klik en de bende van de Ere balden. Oger beschuldigt deken Helias van verraad. Driehonderd mark heeft hij gekregen als aandeel in het verraad. Kanunnik Littra heeft tweehonderd mark ontvangen. Robrecht de wachtmeester van de kerk kreeg de mantels en het zilverwerk. Meester Raoul zes zilveren tassen en Robrecht, de zoon van Lidgard honderd zilveren marken. ‘Het zijn pure verzinsels van Oger’ meent Galbert. Ik kijk er van op dat de schrijver zo zeker van zijn stuk is. Op die manier kan Oger zijn eigen schuld camoufleren en op vrije voeten te blijven. Dat Helias dat goud en zilver al eerder aangegeven heeft, speelt natuurlijk in zijn voordeel. Maar Galbert weet meer, het lijkt er wel op dat hij deelgenomen heeft aan het onderzoek en dus kan praten vanop de eerste rij.

De schatten worden versast naar Jeruzalem

Wachtmeester Robrecht kon de hele tijd van het beleg binnen en buiten komen en heeft het goud- en zilvergeld beetje bij beetje buitengesmokkeld. In afwachting van hun ontsnapping wel te verstaan, want dan zouden de verraders hun in veiligheid gebrachte schatten allemaal terug moeten krijgen. Robrecht heeft dus beloofd om te zorgen voor de schat in ruil voor zijn permanente toegang tot de Sint-Donaaskerk. Nu ze allemaal aan hun einde zijn gekomen, kan er van de beloofde teruggave geen sprake meer zijn.

Wat nu? Het komt er nu voor hem op aan om de schat verborgen te houden voor de buitenwereld. We zitten in de hoogdagen van de kruistochten met Jeruzalem als 'place to be'. Het lijkt dus niet gek voor Robrecht om naar ginder te trekken. Hij laadt zijn schatten op drie zware rijpaarden en vertrekt op een vroege morgen in de richting van het heilig land. Jeruzalem ligt niet zo maar bij de deur. Er is in 1127 nog geen sprake van Google Maps. Maar nu weet ondergetekende wel onmiddellijk dat er Robrecht een trip van 4676 km te doen staat. De voorziene reistijd van 51 uur zal in die tijden eerder iets zijn van 51 dagen. Bij zijn schatten behoren eveneens stoffelijke resten van de overleden graaf. Die zullen daar in Jeruzalem geschonken worden aan Jezus Christus. Om die manier kan hij elke mogelijke verdenking van zijn rug en van die van zijn medekanunniken afwentelen. Op Pinksteren, 22 mei, zweren een aantal belangrijke lieden hun trouw aan het graafschap van Vlaanderen. Willem Clito als eerste. Gevolgd door burggraaf Gervas van Praet, Wouter van Vladslo en alle aanwezige Vlaamse ridders. Ze zullen alles doen wat mogelijk is om de vrede in het land te bewaren.

Willem van Lo wordt naar Brugge gevoerd

Het is de laatste gebeurtenis in een lange rij voorvallen. Galbert laat vreemd genoeg de zomerperiode volledig aan zich voorbijgaan. Met zijn volgende alinea bevindt hij zich al op zaterdag 8 september en ik blijf hem uiteraard op de voet volgen daar in de jeugdijaren van mijn land. Graaf Willem Clito laat zijn eertijdse opponent Willem van Lo overbrengen naar Brugge. Zoals je weet, werd hij gevangen genomen tijdens de aanval op Ieper enkele maanden geleden. Hij wordt nu opgesloten in de hoogste kamer van de burcht in Brugge. Samen met zijn broer Thibaut blijven ze daar vastzitten tot dat Thibaut uitgeleverd wordt aan een wachter van de Gentse graaf Everard. Meteen wordt de bewaking op de eenzame Willem een stuk strikter. Hij moet niet langer denken om door de ramen van de toren te kijken, hij mag er zelfs niet rondwandelen. Een hele rist van bewakers en schildwachten houdt hem argwanend in de gaten. Op vrijdag 16 september is het aan de inwoners van Brugge en zijn wijde omgeving om hun eed te zweren aan de graaf en aan burggraaf Gervas van Praet. Dat geldt natuurlijk niet voor de horigen. Dit privilege is er alleen maar voor

de rijkeren onder hen. De afrekening gaat trouwens nog altijd verder. In Brugge worden er 125 aanhoudingen verricht en in Aardenburg 37. Eenmaal opgepakt, worden ze allemaal beschuldigd van verraad.

Wouter van Vladslo stuikt van zijn paard

Op zaterdag de 17de wil Clito vertrekken naar Ieper en net voor zijn afreis kondigt hij bizar genoeg aan dat hij van plan is om belastingen te heffen op de kap van de inwoners. ‘Hoe ondankbaar’ schreeuwt Galbert het uit. Ook de ridders protesteren hevig tegen deze nieuwe taksen. Het is hen niet te doen om het geld maar om de principes. Het is altijd de geplogenheid geweest dat geen enkele graaf ooit een tol of een belasting invoerde zonder een voorafgaand akkoord met hen, conform de geplogenheden van het feodaal systeem. Zij, de leenhouders, worden door deze eenzijdige beslissing van de nieuwe graaf buitenspel gezet. Het volk en de elite morren om de eigengereidheid van Willem Clito. De onrust steekt al direct de kop op. Het zou me niet verwonderen dat er grote problemen van komen. Graaf Willem en zijn aanhang gaan in die septemberdagen lustig verder met hun afrekeningen tegen de clan van Willem van Lo. Wouter van Vladslo, de man die in het beginstadium van de gebeurtenissen één van de eersten geweest was om zich af te keren van het complot, krijgt nu toch nog het Goddelijk deksel op de neus. Een verdict van God zelf, beweert Galbert. Tijdens een militaire operatie stuikt hij van zijn paard. Hij breekt zowat alles wat er te breken valt en na een paar dagen zwaar afzien, geeft hij de geest. ‘Het is waar dat hij werkelijk schuldig was aan de moord op onze heer, de vader van Vlaanderen’, filosofeert de schrijver en ik zit er natuurlijk veel te ver vandaan om hem tegen te spreken. ‘Kijk maar’ repliceert Galbert. Wouter van Vladslo heeft eerder zijn adoptiezoon, het kind van een schoenmaker uitgehuwelijkt aan een nicht van proost Bertulf. Iedereen (en hij zelf) dacht trouwens dat het zijn eigen zoon was, maar dat bleek een foefje te zijn van de moeder van het kind dat eerder zijn dood kind had gebaard.

roepen de Ieperlingen heimelijk die van Brugge op om samen eens te praten over wat ze noemen ‘de eer van het graafschap.’ De 18de en de 19de juni komt er gevoelige versterking voor Dirk van de Elzas. Zijn broer Frederik is naar Gent gekomen met een flink leger. Huurlingen uit de omliggende landen slepen zwaar materiaal aan zodat de woningen nu beter beveiligd kunnen worden.

Clito ziet de bui al hangen

Van Gent gaat het onmiddellijk richting Tillet waar de versterkte woning van ridder Folket in de tang wordt genomen. De volgende dag krijgen ze versterking van de Bruggelingen onder leiding van Gervaa van Praet. En met hen een onbestemd aantal Vlamingen die er de nacht rond de woning doorbrengen. Willem Clito ziet de bui hangen. De overmacht waartegen zijn rechterhand moet opboksen is te groot. Hij ervaart het als een zware belediging dat het volk zich zo massaal tegen hem heeft gekeerd. Eigenlijk zou hij liever dood zijn dan dergelijk affront te moeten ondergaan. Willem wil als een waardig ridder sterven en verkiest hierbij om zijn eigen dood niet te ontzien. Op donderdag 21 juni begeeft hij zich naar de abt van Aardenburg. Een wijze en religieuze persoonlijkheid die hem de vergeving van zijn zonden aanbiedt en de eeuwige absolutie. Van zijn kant belooft de Normandiër aan God dat hij ondanks alles aan de kant van de kerk en de arme mensen zal blijven staan. Je moet het maar kunnen zeggen in het leven. Ook zijn manschappen volgen het goede voorbeeld. Hun haren zijn kortgeknipt. Ze hebben zich ontdaan van hun normale kledij en staan nu in gewapend ornaat. Eerst nog een nederig schietgebedje voor God de vader want straks zullen ze deze overmacht moeten aanvallen. Ik vraag me trouwens af een ‘schietgebed’ een of andere militaire betekenis kan hebben in deze context.

Een aanval met lansen en zwaarden

Ik laat beter mijn filosofische beschouwingen achterwege en concentreer me op de confrontatie die meteen een einde zou moeten maken aan de Vlaamse burgeroorlog. De manschappen van Willem Clito stellen zich op in aanvalspositie. Op de top van een heuvelrug en met uitzicht op de tegenstrever. Drie

infanterieformaties propvol ridders, Willem zal de eerste ervan aanvoeren. Graaf Dirk past zijn tactiek aan met die van de tegenstander. Hij en Gervaaus zullen alvast één divisie leiden. De derde staat onder aanvoering van broer Frederik. Er volgt een aanval met lansen en met zwaarden. Een kegelspel in het groot, met velen die neervallen. Een strijd tot ter dood. De getrouwen van Clito willen liever sterven dan verjaagd te worden uit het graafschap Vlaanderen. Galbert brengt trouw verslag uit. De Rudi Vranckx van zijn tijd. Tijdens de eerste clash staat Daniel aan de zijde van Dirk en vechten ze samen tegen het bataljon van graaf Willem. Richard Woldman, de neef van Tanckmaer, wordt krijgsgevangen genomen. De confrontatie onttaardt gaandeweg in een regulier zwaardgevecht. Het bataljon van Willem van Normandië begint te plooiën en slaat op de vlucht. Gevolgd door Daniel en zijn groep, maar die vallen op hun beurt in een hinderlaag wanneer ze plots in de rug aangevallen worden door de tweede divisie van het vijandelijk leger en zich nu zelf in de tang geplaatst zien. Een nederlaag is dichtbij. De ridders van graaf Dirk gooien hun harnassen opzij en slaan naakt op de vlucht. Slechts tien onder hen blijven bij graaf Dirk. Ze gooien hun maliënkolder van hun schouders en vluchten te paard zover en zo snel als ze kunnen. Galbert is best weer liederlijk in zijn oorlogsverslag: 'Graaf Willem heeft de vrucht van de overwinning behaald.' Een deel van de vijand wordt gedood en de rest krijgsgevangen genomen.

Een bedroevend spel van tranen en zuchten

Het is al volop nacht als Dirk van de Elzas binnendruipt in Brugge. De Brugse vrouwen barsten in tranen uit als ze horen wat er hun mannen overkomen is. Hun echtgenoten zijn dood. De zonen huilen om hun gesneuvelde vaders. De dienaars en laten treuren om hun meesters. Ze leveren zich de hele nacht en de volgende dag over aan een bedroevend spel van tranen en zuchten. Uiteindelijk gaan ze met zijn allen naar het slagveld op zoek naar hun geliefden. Hier moeten ze ergens liggen in de modder. Tot hun verbijstering komen de wanhopige nabestaanden oog in oog te staan met de soldaten van Clito en worden velen onder hen op hun beurt in de boeien geslagen. Er moet uiteindelijk heel wat zilvergeld aan te pas komen om iedereen weer vrij te krijgen. Het lijkt er sterk op dat het land nogmaals kaal geplukt wordt, merkt de

schrijver op. Graaf Willem buigt nu nederig neer voor zijn God. 'Merci man', lijkt hij te zeggen. De wapenuitrusting is afgezet. Idem dito trouwens bij Dirk van de Elzas. Ook hier gaan de haren eraf en wordt er stilletjes om penitentie gebedeld bij 'Heere God'. Na de zware tol van verliezen en ravages is het hoog tijd om ten processie te trekken. Kruisbeelden en de relieken van alle mogelijke heiligen worden naar de Onze-Lieve-Vrouwkerk van Brugge meegezeuld. Een hele hoop priesters, deken Tancmaer, Eggard, Siegbod, Herbert, Frumold senior en uiteraard ook Dirk van de Elzas. Er wordt met veel bombarie een 'nominale' excommunicatie uitgesproken over het hoofd heen van Willem van Normandië. De ruggen worden gerecht. Niemand wil beroofd worden van zijn rechtmatige erfenis. Vlaanderen is van hen en kan nooit bij deze Fransman behoren. Met wat hulp uit Ieper zullen ze samen de bakens verzetten.

Het hooi wordt in brand gestoken

Ik laat Galberts bizarre verhaal over een of ander vallend kruisbeeld achterwege en verplaats me naar Oostkamp waar Willem van Normandië op 4 juli begint aan een belegering van het stadhuis. Met een omvangrijk leger. Voorzien van het nieuwste en het beste wapentuig van die dagen. Trekkers, blijdes en steenwerpers. Graaf Dirk, de Bruggelingen en de Vlamingen hebben zich opgesteld in de grachten en hagen dicht bij het stadhuis. Ze worden daarbij ondersteund door een zeker Arnold Wineth. Een rivier scheidt beide formaties en beschermt de oostkant van het stadhuis. Willem wil een doorbraak forceren aan de andere zijde waar ik een afwisseling gadesla van versterkte hagen en grachten. De clash zorgt weer al een keer voor veel doden en gewonden. Het stadhuis en de verdedigende gordel blijven echter overeind. De vijand sleept houten gevechtstorens aan waarbij hardnekkig en krampachtig gevochten en gezwoegd wordt om toch maar de toegang tot de Oostkampse vesting te kunnen forceren. Er staat een stormachtige westenwind die blaast in de richting van de belegeraars. Willem laat balen hooi aanslepen, gedroogd gras, riet en verdorde struiken in een poging om de grachten te vullen en zo aan de andere zijde te geraken. De belegerden vinden er niets beter op dan vet en vuur op het hooi te gooien. De gracht en de houten gevechtstorens lijken nu wel

opgeslokt te worden door de vlammen en verdwijnen in een wolk van bijtende rook die al diegenen op en rond de houten vehikels doodt of bewusteloos achterlaat. Die hevige wind en een regen van pijlen zorgen voor de rest terwijl het heen en weer hakken en slaan van lansen en zwaarden onverstoord verder gaat.

Kunnen we man tegen man vechten alstublieft?

De slag duurt zes lange dagen. Zes. De hele tijd wordt er stevig gevochten. Beide partijen strijden voor wat ze waard zijn, met de gebruikelijke reeks uitvallen van de belegerden. De rivier die beiden scheidt, is behoorlijk diep. De soldaten van Willem van Normandië zoeken de hele tijd de best doorwaadbare plaatsen waar ze bij voorkeur kunnen oversteken. Ze snakken er naar om van man tot man te kunnen vechten in de wetenschap dat ze een numeriek overwicht hebben.

De zesde dag, dat is maandag 9 juli 1128. Het loopt al tegen de avond. Willem beseft dat ze nog geen kloten vooruit geraakt zijn. Het wordt tijd voor ingrijpende maatregelen. Vierhonderd mannen worden nu gelijktijdig ingezet om in één beweging een ondiepe plaats in het water over te steken. Aan de overkant slagen ze er deze keer wel in om zware schade toe te brengen aan de woning van ridder Anshold en die van zijn broer en zijn zussen. Korte metten zijn het geweest en daarna laat hij zijn leger vertrekken van de plek. De Bruggelingen zijn duidelijk het noorden kwijt na het blitzoffensief van de vijand. Ze slaan op de vlucht in de richting van hun thuisstad. De mensen van de streek zijn in paniek. Met hun hebben en houden, met hun vee en hun meubelen reppen ze zich eveneens naar het centrum. Brugge beleeft een verschrikkelijke nacht. Gevuld van terreur en angst. Er wordt niet geslapen. De monniken van Sinte-Gertrudus die een kapel bezitten in de buurt van Oostkamp, worden van hun eigendommen beroofd. Na de doortocht van de vijand schiet er geen heilig boek meer over. Zelfs de offerkelk is verdwenen, Galbert voelt er zich duidelijk niet goed bij.

Zal dit geweld dan nooit eindigen?

‘Hebben de Bruggelingen er wel goed aan gedaan om Willem van Normandië de rug toe te keren?’. Galbert schuift de hete aardappel door naar God, het heilig wezen waar hij zo rotsvast in gelooft. Hij moet ook al niet te gelukkig zijn met wat ze hier allemaal uitgespookt hebben. Met die ‘Hij’ bedoelt Galbert uiteraard zijn God. Terwijl ik hier in de 21ste eeuw ervan overtuigd ben dat het niemand een barst kan schelen als mensen elkaar koelbloedig naar het leven staan, legt mijn schrijver het oorzakelijk verband van de zware repressie die Brugge nu moet ondergaan rechtstreeks bij God. En ook de priesters hebben boter op het hoofd. ‘Ze moesten maar die excommunicatie achterwege gelaten hebben, orakelt Galbert. Door de ene graaf te hebben willen vervangen door een andere, hebben we de dood van een ontelbaar aantal mensen op ons geweten. Nu moeten de inwoners en de priesters samen vechten in de wetenschap dat God er maar het Zijne van denkt. Er komt een einde aan mijn spirituele beschouwingen als Galberts dagboek me er op wijst dat de tijd ondertussen doorgeschoven is naar woensdag 11 juli. Christian van Gistel en de broers van Wouter zijn op komst naar Brugge waar ze zich vrijwillig als gevangenen aanbieden aan Willem Clito en zo borg willen staan voor hun zwaar gewonde broer die ze in ruil mogen afvoeren. Zijn medische toestand is in elk geval zorgwekkend. Zoals ze hem zien wegwijnen, lijkt het er op dat hij stervende is. Zal er dan nooit een einde komen aan dit geweld? De hertog van Leuven begint op 12 juli aan het beleg van Aalst. Hij krijgt daarbij de hulp van 400 ridders uit het kamp van graaf Willem. In Brugge wordt er danig gefantaseerd en worden de wildste verhalen verzonnen rond de bewuste confrontatie.

Een defecte watermolen zet Brugge onder water

Ze hebben er trouwens nog andere katten te geselen. Een watermolen heeft het begeven en het water van de slotgracht rond de Burg en de stadsgordel vloeit nu rijkelijk in de binnenstad. Grote zorgen dus voor de Bruggelingen die met man en macht proberen het water te stutten. De inwoners zijn er zeker van dat hun watermolen gesaboteerd werd door de vijand. Iedereen heeft

zo zijn eigen waarheid. Het enige wat Galbert met zekerheid kan vertellen, is dat de burgers nogmaals hun duit in het zakje moeten doen om geld te sturen naar Dirk van de Elzas. Alleen zo kan hij zijn militaire slagkracht versterken. Ook in Gent is de nood hoog. Jan, Daniel en graaf Dirk weerstaan in Aalst een felle aanval van een geoefend leger.

27 juli 1128. Daar is Galbert weer met zijn God. Diezelfde 27ste transformeerde Jezus ooit in een licht uitstralende God. Op de berg Thabor in het latere Israël. Ik moet dringend iets doen aan mijn kennis van de gewijde geschiedenis. Het kan geen toeval zijn dat God op krak diezelfde dag een einde maakt aan deze verschrikkelijke burgeroorlog hier in Vlaanderen. Willem van Normandië is er de dupe van. Tijdens de aanval op de burcht van Aalst wordt hij van zijn paard geslingerd en ziet hij zich verplicht om te voet verder te vechten. Hij wordt daarbij door een tegenstander in de palm van zijn hand geraakt. Eén welgemikte slag van het zwaard gaat vervolgens los door de arm van Willem Clito.

De dood van Willem van Normandië

De hand is er af, zijn dood is nu nog een kwestie van minuten. Zijn ridders brengen hun stervende heer nog in veiligheid, gebaren ondertussen van kromme haas en vechten verder alsof er niets aan de hand is. Mag ik dit nu letterlijk of figuurlijk opvatten? Het kost in elk geval de nodige moeite. Ze mogen niet rouwen, niet huilen, want de vijand mag niet op de hoogte gebracht worden van de dood van hun aanvoerder. Uiteindelijk komt het slechte nieuws dan toch boven water. De hertog van Leuven wil onderhandelen met graaf Dirk. Hij wil een vrijgeleide om zonder verdere tegenstand te vertrekken. Vechten heeft geen enkele zin meer. Willem is dood. De gravenkwestie is direct van de baan. Het probleem heeft zich vanzelf opgelost. Beide partijen gaan uiteen. De enen om hun dappere oorlogsheld te bewenen, de anderen zot van blijdschap en wat gevoelloos treiterend met de treurende tegenstanders. Het nieuws van de dood van Willem van Normandië verspreidt zich als een lopend vuur door Vlaanderen. De mannen die hem ooit van dichtbij of van ver hebben gesteund,

zoeken veiligere regionen op. Het lichaam van Clito wordt in een kist gelegd en naar St.-Omer overgebracht waar hij met de obligate treurnis en geweeklaag begraven wordt. Dirk van de Elzas zorgt nu voor de rest. De rekeningen zullen nu cash betaald moeten worden. Wie ooit achter Clito stond, krijgt bezoek en mag zich verwachten aan de verwoesting van landerijen en eigendommen. Zelf worden ze gevangen genomen en gedood. Met uitzondering van diegenen die bereid zijn hun leven af te kopen tegen de betaling van voldoende zilvergeld.

De tierelantijntjes van Galbert

Op zondag 29 juli arriveert graaf Dirk in Ieper. Zijn imposant ridderleger neemt de stad in. Ietwat noordelijker, in Brugge, trekken de lokale ridders en de stedelingen richting het dorp van Ruddervoorde waar ze de huizen in brand steken. De Bruggelingen beschouwen de dood van Clito als een geschenk van God. De tierelantijntjes van Galbert in dat verband beginnen ondertussen danig op mijn zenuwen te werken. Lambrecht van Ruddervoorde, Lambrecht van Vingenne, enkele mannen van Folket en Tillet en enkele resterende medestanders van de gedode Willem Clito trekken zich terug in de stad van Wijnendale. Er zijn nogal wat Ieperlingen die de hele tijd aan de zijde van Willem zijn blijven staan. Samen met Isaak blijven ze zich verzetten tegen de troepen van Dirk van de Elzas. Ter hoogte van Voormezele graven ze zich in en komt het nog maar eens tot een veldslag. Galbert laat me in het ongewisse over het verloop ervan, maar het is me al lang duidelijk dat de overwinnaar al bij voorbaat bekend is.

Zie maar! Na de dood van Willem van Normandië, regeert markies Dirk van de Elzas voortaan over het graafschap Vlaanderen. Tijdens zijn doortochten in Arras, Terwaan, St.-Omer, Rijsel en Ariën aan de Leie wordt hij door de geestelijken en het volk met respect en conform de geplogenheden ontvangen. Overal worden er nu de nodige eerbewijzen en manschap afgelegd. Van de Elzas kan nu officieel op bezoek bij de koningen van Frankrijk en Engeland waar hij publiekelijk de beschikking krijgt over alle leengebieden van Vlaanderen. ‘En dat allemaal dankzij de vrome Karel de Goede.’ Galbert mijmert nog een laatste keer over zijn gewezen vriend en graaf.

De schone Histories van Brugge en Ieper

De jaarboeken van Brugge en Ieper

Onderweg in mijn bezoek aan de geschiedenis kom ik weer in contact met de Ieperse jaarboeken. Ze hebben me al eerder geloodst tot aan het fameuze beleg van Ieper. 1383. De vijfde 'cronicke' ligt te wachten op een vervolg. De harde schijf van mijn pc brengt nog een andere schat aan de oppervlakte. Drie boekdelen van de jaarboeken van Brugge, 'behelsende de gedenckweerdigste geschiedenissen' die zich in deze stad hebben afgespeeld en die in 1765 voor de tweede keer worden uitgegeven. De histories van de goede steden van Ieper en Brugge komen ongetwijfeld uit de buik van beide steden. Brugge staat in 1384 aan de vooravond van zijn meest bloeiende eeuw. Ieper echter is al een flink eind gevorderd in zijn dramatische neergang. De geschriften ogen erg uiteenlopend. De taal en de stijl vallen niet met elkaar te vergelijken. Ik geef het toe, ik weet aanvankelijk niet goed hoe ik deze teksten op een geschikte manier kan transformeren tot een tekst die voor de geschiedenisliehebber van vandaag aantrekkelijk en leesbaar kan zijn. Geschiedenisboeken en kronieken kan je best vergelijken met ondoordringbare tropische regenwouden waar exotische teksten zich als wild verschuilen in de duisternis van de geschiedenis. Ik wil best mezelf eens verrassen met een andere aanpak en besluit om beide jaarboeken met elkaar te laten versmelten. Een literair duel tussen Brugge en Ieper. Waarom zou ik niet, ten persoonlijke titel, de scheidsrechter kunnen worden in de confrontatie van deze bonte cocktail van teksten? Ik geloof er rotsvast in dat de dualiteit van de kronieken, samen met mijn spelerei nieuwe inzichten zullen verschaffen in de gebeurtenissen van de 15de eeuw. En zo pak ik mijn koffers en vertrek ik naar 1384. 'Doodt van den Graeve', lees ik. Ik probeer de teksten zo goed en zo kwaad mogelijk in de taal van vandaag op papier te zetten. Maar, vergeef me, soms zijn de oude teksten zo geniaal onverbeterlijk dat ik die met plezier kopieer naar de 21ste eeuw.

Een poignaert in het lijf van de graaf

Brugge 1384. Dood van de graaf dus. In deze tijd zijn de Ierse kooplieden zich hier komen vestigen. Het land van Boulogne behoort in die dagen tot het territorium van de hertog van Berry

terwijl het bovenliggende graafschap van Atrecht leengebied is van graaf Lodewijk. Op 6 januari 1384 heeft Lodewijk een ontmoeting met de hertog en eist hij dat de man van Berry zijn manschap als leenheer tegenover hem zal afleggen. 'Den Hertog zich te groot kennende, en door gramschap ontstoken zijnde, heeft aen den Graeve aanstonds eenen poignaert in het lijf gestoken.' Drie dagen later sterft graaf Lodewijk van Male. Het is geschiedschrijver Meyer die dat weet te vertellen. Maar in Brugge hebben ze weet van een ander scenario. Dat van Fabert in de geschiedenis van de Bourgogne. De hertog van Orleans zou de graaf zodanig tussen 'een bedde en den muer gepraemt hebben, dat hy ten derden dage daer van stierf'. Ik heb enige moeite om me dat laatste scenario voor de geest te halen. Nog anderen vertellen dat de graaf in St.-Omer ziek is geworden en daar in januari overleed. Hoe dan ook, zijn lichaam wordt met grote pracht en praal begraven in de Sint-Pieterskerk te Rijsel. In tegenwoordigheid van de bisschoppen van Parijs, Doornik, Kamerijk en Atrecht. Hij laat maar één wettig kind na. Ik moet ietwat monkelen met wat er tussen de lijntjes gesuggereerd wordt. Dat kind heet 'Margariete van Vlaenderen, de huisvrouw van Philippus van Bourgogne'. Filips is de broer van de bewuste hertog van Berry en hij zal dus wel niet gehaast zijn om de moord op zijn schoonvader te wreken. Hij is er wel als de kippen bij om de fijne erfenis in ontvangst te nemen: de graafschappen van Vlaenderen, Artesië, Bourgondië, Nevers en Rhetel.

Ieper is bedroefd om de dood van zijn graaf

In Ieper schrijven ze ook over de moord op hun graaf. Maar enkele dagen voor de aanslag, is er nog sprake van een ander overlijden. De abt van Sint-Bertijns overlijdt op 2 januari 1384. Joannes van St. Berten was geboortig van Ypre, den welken soo vroom van lichaam was, dat hem de voeten niet en konden dragen. Hij en konde nooit rusten of slapen, ten zij zittende in eenen zetel'. Een corpulente man moet het geweest zijn. Met longoedeem, buitengewoon kort van adem en veel te veel vocht in de onderbenen. Maar hij laat wel zijn kronieken met de geschiedenis van zijn abdij tot in 1294 na. Op hun beurt verhalen de Ieperse jaarboeken over de moord op de graaf. 'Anno 1384, den 23 januarius is door order van den hertog van Berry omgebracht

geweest den graef Loduwijk binnen St. Omaers in het huys daer zij te saemen vergaedert waeren wegen het verschil dat sij 't saemen hadden, te weten om dat den graef geen manschap doen en wilde aen den hertog over het graefschap van Buenen het welke hij getrouwt hadde met de dochter van den graef van Buenne. Dezen hertog daerom zeer gestoort zijnde, gaef order aen sijn volk dat sij den graef Loduwijk in de kaemer daer zij waeren hem zouden dood droomen tusschen den meur en spondebedde die daer stond zoo dat hij den derden dag daer naer stierf.' De tijding van de dood van Lodewijk brengt droefheid onder de goede lieden van Ieper. Margariete wordt in Ieper betiteld als 'Marguerita'.

Filips de Stoute wordt de hemel in geprezen

De Ieperse kronieken hebben het over de blijde intrede van het nieuwe gravenkoppel in Brugge, de 26ste april van het jaar 1384 waarbij de stadsprivileges zoals gebruikelijk worden bevestigd en verlengd. Filips de Stoute wordt door de Ieperse geschiedschrijver de hemel in geprezen. 'Dezen voornoemden Philip den Stouten was een prince van groote discretie en weerdigheyd en goeden raed, alle zaeken van verre overleggende en voorziende, door welkers wijsheyd en voorzigtigheyd Vrankerijk langen tijd wel en gelukkiglijk regiert is geweest. Hij heeft den naem van Stouten in den slag van Poitiers bekomen als eenen strijdbaeren held oud zijnde 16 jaeren. Hij was zijnen vaeder Jean koning van Vrankerijk zeer behulpzaam. Hij heeft gewonnen bij zijne huysvrouw Margerita van Maele 4 soonen te weten Jan van Valois bij genaemt Jan zonder Vreeze etcetera en 4 dogters.' De gebruikelijke verlenging van de Brugse stadsprivileges komt er wel mits enkele voorwaarden. De stad dient ingedeeld te worden in 6 wijken die elk afzonderlijk door een hoofdman zullen worden bestuurd. Een connestabel. Wie in de toekomst door de schepenen schuldig bevonden wordt aan oproer, zal zijn eigendommen moeten afstaan aan de graaf. De goederen die via de haven van het Zwin binnen komen, dienen voor de verkoop eerst naar Brugge te worden verscheept. De haven van Damme behoudt zijn uitzonderingen. De lokale kooplieden mogen er wijnen, vis en vlees opslaan. Ik stoot trouwens op een woord dat ik nog niet ken. 'Penewaerde' blijkt alles wat men zich voor de waarde van een penning kan verschaffen en ook die 'Penewaerden' mogen opgeslagen worden

in Damme. Zoals bijvoorbeeld haring in tonnen. Vetwaren zoals boter en ‘roedt’. Er zijn uitzonderingen: zo moeten de oliën, siropen en azijn naar Brugge verhuizen. Die van Damme, Hoeke en Monnikerede krijgen de toestemming om eveneens droge vis, pek, teer, masten, kromhout en scheepstoebehoren in hun magazijnen op te slaan. En de lokale schippers krijgen het recht om op hun schepen zeevis, koren en zout te verkopen.

Sluis mag de lakens geen ander kleur geven

Vooralsluis wordt in zijn werking en uitbouw geblokkeerd. Het valt op. De Sluizenars mogen geen lakens opslaan, laat staan getouwen of apparatuur om te weven. En ook geen verven om de lakens een ander kleurtje te geven. ‘Die van Sluys vermochten oock niet te hebben een gewichte boven de 60 ponden swaer, nochte oock eenigen wissel te houden, of smittinge van silver te doen. Het was aen een ieder verboden binnen Sluys eenig hout te stapelen, het welcke allegaeder naer Brugghe komen moeste.’ Filips de Stoute stelt de Brugse ambachtslieden nog meer op hun gemak. Zolang de lokale keuren gerespecteerd worden, mogen er zich geen nieuwe concurrenten komen vestigen binnen de stad. Als maatstaf om te meten moeten de Damse maten gehanteerd worden, ‘en niemand mochte binnen Sluys iet meten, als gezworen meters van Damme, Houcke, ofte Meunickreede.’ Er komt een formeel verbod om de stadspoorten te verstevigen om of andere versterkingen te bouwen. De buitenbevolking van Brugge krijgt ook beperkingen opgelegd en die zijn alweer in het voordeel van de stedelingen. De inwoners van het Brugse Vrije worden in de jaarboeken nog met hun oorspronkelijke benaming omschreven als ‘Vrylaeten’. Het wordt de Vrijlaten expliciet verboden om zelf een lakenmarkt te organiseren. De straf bij overtredingen is niet mals: een boete van 50 Parijse ponden en het aanslaan van de koopwaar. De burgemeester van Brugge krijgt de autoriteit om de nodige baljuws en berijders er op uit te sturen om controle uit te oefenen in het Brugse Vrije. De Vrijlaten krijgen wel de toelating om binnen hun parochies elk hun eigen getouw te bezitten, samen met een ‘Com en een Raeme’, zodat ze de wol van hun eigen schapen kunnen aanwenden om er kleding van te weven. Zolang ze het weefstuk maar niet aan de man proberen te brengen. Het verven van de wol wordt formeel verboden. Alleen de saaien van Gistel

vormen hier een uitzondering op en er zijn blijkbaar nog andere gevallen die door de Bruggelingen toegestaan worden.

Moedwilligheden tussen die van Brugge en Sluis

De vrije scherpe regelgeving heeft blijkbaar één en ander te zien met de voorbije opstand en de controverse tussen die van Brugge en het Brugse Vrije. De Brugse archieven verraden het: ‘ende om alle moetwilligheden en oorzaecken van oproer te voorkomen, was aen iedereen scherpelyk verboden in het toekomen te roepen Brugge, Brugge, ofte Vrye, Vrye; gelijk men voor dezen in eenige oploopen geplogen hadde. Voorders en vermochte niemant eenige klokken ofte schellen te trecken langs het landt om het volck by een te vergaederen.’

Ik krijg voor het eerst iets te horen over de oorlog tussen Engeland en Frankrijk, waar Vlaanderen natuurlijk betrokken partij is en waar vooral de Gentenaars meezeulen met de Engelsen. Ieper kon het vorig jaar nog aan den lijve ondervinden. De wapenstilstand die afgesproken werd eind 1383, wordt in oktober 1384 verlengd tot aan het begin van mei 1385. De 15de december van 1384 arriveert Filips de Stoute in Ieper. En zijn huisvrouw, de gravin, met hem. De geestelijke en wereldlijke leiders van de stad beloven in de schepenkamer om hen beide trouw te blijven en om ‘de stad en het gemeente in peys en vrede te behouden’. Het is een hele ceremonie waarbij ook de graaf zijn deel van de beloftes maakt. De volgende dag wordt de wet vernieuwd en mogen de heren Joris, Jacob en Francis van Belle, Jan van Lo, Andries Paelding, Segers de Vroede, Michiel de Bam en Jan van Merkem hun eed van wethouder declameren.

Een vondst in de Boterstraat

Zo duiken we het jaar 1385 binnen waar er onmiddellijk sprake is van een grote vondst in de Boterstraat. Er zal een nieuw stenen huis gebouwd worden en bij het verwijderen van oude funderingen wordt een marmeren trap blootgelegd die de ongetwijfeld verbaasde bouwvakkers leidt naar een gewelfde kelder die geschraagd wordt door 6 pilaren, ook al van marmer. Ik schakel

over naar de antieke taal van de jaarboeken om de vondst te omschrijven. 'In desen kelder lag een groot silveren afgodts beeld, representerende den afgodt Pan, den godt der herders, met menigvuldige silver kandelaers, wierook vaeten, etca. Met eenige metaelen potten vol gouden maidallien, goude ketens, ende een vergulde kiste, met drij slote; dese sloten opengebroken sijnde, wiert daer in gevonden, een silveren herders staf ofte macke, met een instrument van seven buysen goud gedorreert, ende verciert met dierbaere gesteenten.' Daarnaast vinden de mannen een perkament dat dateert van het jaar 57 waarop in het Latijn geschreven staat dat de inboedel van de kelder eigenlijk schatten zijn die afkomstig zijn van de tempel ter ere van Pan die op de vlucht is geslagen voor de vervolging en de tirannie van Nero, de keizer van Rome. Het is ondertussen dus 1328 geleden dat Ieper voor de eerste keer verwoest werd, laat de kroniekschrijver weten.

De Friese poort van Damme wordt opengebroken

De realiteit van het jaar 1385 wordt gekleurd door de oorlog. De wapenstilstand wordt geschonden. Er is geen houden aan. De Engelsen sturen al tijdens januari versterkingen naar Gent. Een hoop volk van Brugge, Sluis, Aardenburg, Kortrijk en de omliggende steden voelt zich geroepen om de Gentse buitengebieden te treiteren en te verwoesten, 'alles verdervende wat aen den vyandt toebehoorde: soo dat geheel het Landt wederom in oorlog getreden was.' Het is de voorbode van nog meer onheil. Rond half mei arriveert er een vloot van zowat 100 Engelse schepen ter hoogte van Cadzand en 'hadde aldaer eene landinge gedaen, verbrandende en roovende alles waer zij ontrent konden geraecken. Op het einde van dezelfde maand rukken enkele Gentenaars onder leiding van François Ackerman op naar Aardenburg. Hun intenties liegen er niet om: ze willen de Fransgezinde edelen aanpakken. Hun vis braadt niet zoals ze dat wensen. De eersten die de vestingen willen opklimmen, ondervinden het aan den lijve. De tegenstand is kloek en het zou beter zijn als ze zich terug trekken om deel te nemen aan het beleg van Biervliet, samen met de rest van hun gezellen. Onderweg wordt het plaatsje Oostburg geplunderd. 16 juli 1385. Ackerman zweert bij zijn vertrek uit Gent dat hij niet zal terugkeren vooraleer hij een stad op de Fransen zal hebben veroverd. De verovering van

Biervliet is de voorbije maanden op een sissers afgelopen en deze keer moet het anders en beter. De mannen van Ackerman krijgen de tip dat Rogier van Gistel, de gouverneur van Damme, met een deel van zijn garnizoen naar Brugge vertrokken is. Dat is de reden waarom hij tijdens de nacht van de 16de met al zijn volk opstapt richting Damme. Bij de Damse vaart kunnen ze enkele schepen buitmaken die daar aan de Lieve aangemeerd liggen en via die schepen geraken ze aan de overkant waar ze de Friese poort van Damme kunnen openbreken. Ze overrompelen het stadje zonder veel moeite. De buit die ze er aantreffen is best interessant te noemen.

Groot verlies, blokletteren de Brugse jaarboeken

Ze ontmoeten er ook 7 dames van stand die op bezoek zijn bij mevrouw de gouverneur en die worden, zij het in stijl, gevangen genomen en weggevoerd naar Gent. De verovering van Damme is schitterend nieuws voor de Gentse baljuw Jacob de Scheutelaere. Hij begeeft er zich met een bende krijgsvolk en met enkele Engelse soldaten naartoe om het bezit van de stad te consolideren. Dat blijkt niet veel voor tijd geweest te zijn, want ze zijn amper binnen als de Bruggelingen, gesteund door de 'Oost-Vrylaeten' Damme benaderen in de hoop om het stadje terug in te nemen. Ze hadden gedacht enkel te moeten afrekenen met de milizie van Ackerman, maar nu blijkt dat er zich al een flink Gents leger heeft meester gemaakt van Damme en zo 'waeren zy genoodtzaeckt 'thunder schaede en schande af te trecken'. 'Groot verlies' blokletteren de Brugse jaarboeken. Damme betekent voor de Bruggelingen de sleutel tot de zee en nu de vijand de plek heeft ingenomen mogen ze hun koophandel op de buik schrijven. De vaart is dicht. Bovendien is Damme op zichzelf 'zeer kooprijck en machtig, waer door die van Gendt eenen grooten schat behaelt hadden.' Blijkbaar bevindt zich onder die schat ook een grote partij wijnen en die vindt gretig zijn weg naar de gulzige Gentenaars die er zich te goed aan doen en 'zig in den dranck vergetende, door onachtsaemheyten eenen grooten brandt veroorzaecten, waer door het vierde deel van de Staden verslonden wierdt.'

De reactie op de strubbelingen in het noorden van Frankrijk, Brugge dus, volgt zoals gewoonlijk met wat vertraging. Een leger opbouwen kan inderdaad niet in een twee drie, maar nu is de koning van Frankrijk op komst met 80.000 soldaten.

Diarree, schijterij zonder ophouden en koorts

Het wordt menens. Bij hun aankomst in het Brugse, vervoegen ze zich met de stedelijke milities en met de Vrijlaten van het leger. Goed voor nog eens 20.000 soldaten die onder het bevel staan van de heer van Simpy en van Rogier van Gistel. Honderdduizend mannen vertrekken in het begin van augustus naar Damme waar ze de stad van alle zijden omsingelen. 'Die van Brugge bewaerden de noordzyde, ende wisten door behendigheyd het water uyt de vesten af te tappen, terwylen dat de Franschen dweers door de haven eenen dijk geschoten hadden, om de belegerde alle gemeens met de zee af te snijden.' De volgende situatie doet me wat denken aan de gasoorlog in de Westhoek van 1915. Het vers water, het drinkwater veronderstel ik, waar de inwoners van Damme over beschikken, vindt zijn oorsprong in de vijver van Male. 'En om het zelve te bederven, wierdt daer in vele vuyligheyt geworpen, waer door onder de belegerde groote ziekten opgerezen zijn.' Hulp uit Engeland moeten de Gentenaars niet verwachten. De wind zit verkeerd. Ze verdedigen zich zo goed en zo kwaad mogelijk tegen deze overmacht. Na een tijd zitten ze door hun voorraden heen en worden ze zelfs genoodzaakt om zelfs de honden en de paarden op te eten.

Weer zo'n titel! 'Ziekte in het leger'. Oorlog is altijd en overal synoniem van menselijke ellende. Geschiedenisboeken hebben het er zo weinig over. Zowel bij de belegerden als bij de belegeraars breken er ziekten uit. Het is niet geweten of de Franse koning ook één van de ziekteslachtoffers wordt. Diarree, schijterij zonder ophouden, koorts? Wie kan het weten? In elk geval vertrekt de Fransman richting het kasteel van Male en trappen verscheidene edelmannen het af naar Brugge, de rest van de belegering overlatend aan hun krijgsvolkeren. Er komt een wapenstilstand. Maar die wordt kort daarna weer verbroken. Een deel volk van Sluis heeft het uiteraard niet erg begrepen op de Bruggelingen en op de Fransen. De maatregelen van de graaf zullen hier niet

vreemd aan zijn. Ze spreken af dat ze hun stadspoorten zullen openen voor een leger dat vanuit Gent zou kunnen oprukken.

Ackerman vlucht weg uit Damme

Ze willen van de gelegenheid gebruik maken om dan samen de Franse vloot aan te vallen en hun leger aan te pakken. 'Doch dit wierdt niet uytgewerckt; want door eenen van de Bontgenoten ontdeekt zijnde, wierden alle de andere gevangen en met de doot gestraft.' Het beleg van Damme sleept zich ondertussen nog altijd voort. We naderen het einde van augustus. De hongersnood binnen de vestingen is moordend. Letterlijk en figuurlijk. Ackerman beseft dat een algemene aanval niet meer veraf is. 27 augustus 1385 zijn we. De vrouwen, kinderen en de zieke mensen worden in de kerk opgesloten zodat ze niet voor de voeten zullen lopen en hij posteert alle militairen op de vestingen. 'En daer-entusschen vluchte hy met de aanzienelyckste stillekens naer Gendt.' In ons Westhoeks van vandaag zouden we dat vertalen in 'en hij scheurde zijn puuste.' De vlucht moet in de nacht hebben plaatsgegrepen, want als de rest van zijn soldaten in de vroege ochtend vaststellen dat hun leiders het zijn afgetrapt, gaan ze ook op de loop. Je zou voor minder. 'Maer verscheyde wierden achterhaelt, en wel zes hondert gedoodt'. De toegang tot Damme ligt nu wijd open en zo trekken de belegeraars het stadje binnen. Alles en iedereen moet nu natuurlijk wijken. 260 Gentenaars en Engelsen worden gevangen genomen en naar Brugge gevoerd. Het merendeel van de sukkelaars wordt onthoofd en buiten de Boeveriepoort op het Magdalendaveld begraven. Op 30 september verhuist het Frans leger naar de regio van Gent en naar de streek van de Vier Ambachten. De vaststelling dat Gent niet zomaar in te nemen valt, doet de Franse koning van mening veranderen. Met het winterseizoen in aantocht is het veel beter om terug te keren naar het zuiden en de situatie in Vlaanderen te laten zoals die is. Hertog Filips de Stoute en zijn 'gezelnede' zetten nu alles op alles om de Gentenaars op andere gedachten te brengen.

De stad Diksmuide krijgt nieuwe poorten aangemeten

‘Met soetigheyt te overwinnen’, staat er geschreven. De partijen besluiten uiteindelijk om in november voor één simpele maand een ‘stilstandt van wapenen’ af te sluiten om de onderhandelingen niet verder te verstoren. Met succes trouwens, want er is sprake van de vrede van Doornik op 18 december. De oorlog heeft in Vlaanderen alleen al de voorbije twee jaar gezorgd voor 200.000 doden. In Ieper valt er de hele periode geen nieuws te melden en ook in het begin van 1386 blijven de geschiedschrijvers zwijgen. Brugge speelt de hoofdrol. Of beter gezegd: Sluis. De stad van Sluis was tot dan toe een leengebied van de graaf van Namen. En daar komt nu verandering in. Graaf Filips beseft het strategisch belang van de haven van Sluis. De orders komen ongetwijfeld vanuit Frankrijk. Sluis wordt geruild tegen Bethune waardoor de havenstad nu het speerpunt van Vlaanderen kan worden in de Franse strijd tegen Engeland. In Brugge zien ze de bui ongetwijfeld al hangen, maar vooralsnog blijven de kronieken discreet. ‘Dit alzo gedaen zijnde, dede Filips aanstonds een kasteel bouwen, het welcke daer naer, ten tyde van Keyser Carel, afgeworpen wierdt: niet tegenstaende dat met verzekert, dat het veel kloecker was, als het groot kasteel, het welcke tegenwoordig aldaer noch gezien wordt; en ontrent dezen tydt, ten koste van den Koning van Vrankrycek, gemaect was, om het Landt voor de Engelschen beter te beschermen. Dit kasteel dede den Prince bouwen van zijn eygen geldt, maer hy liet ten zelven tyde, ten koste van het landt, de voorseyde stede met mueren en nieuwe fortificatien omringelen.’ De stad Diksmuide krijgt nieuwe poorten aangemeten. Er staan ook grote werken op het programma in Nieuwpoort dat door de Engelsen in brand werd gestoken. Er komen nu vestingen en stadsmuren en een nieuwe parochiekerk die opgedragen wordt aan de Heilige Maagd. Voortaan hoeven de Nieuwpoortnaars niets meer te vrezen.

De Fransen verschepen woningen naar Engeland

De oorlog tussen Frankrijk en Engeland woedt in 1386 ongestoord verder. Vanuit Sluis en Blankenberge vertrekken 1287 Franse schepen met de opdracht om een landing op de Engelse kust uit te

voeren. ‘Voldoende schepen om een brug tussen Engeland en Frankrijk aan te leggen’, mijmert onze geschiedschrijver. Ik leer een stuk geschiedenis kennen die voor mij totnogtoe onbekend was gebleven. Veertig jaar geleden hebben de Engelsen tijdens hun succesvol beleg van Calais een houten stad gebouwd op enkele meter van hun doelwit. De bouw van Villeneuve-la-Hardie heb ik al eerder beschreven in mijn geschiedenis van de Westhoek. Nu willen de Fransen revanche nemen en eveneens een houten stad bouwen langs de Engelse kustlijn. ‘Vele schepen waeren gelaeden met gewerckt timmer-hout, allegaeder zoodanig in malkander passende, dat men daer van, zo haest men in Engelandt zoude zyn, aanstonds vele huizen maecken konde, om de soldaeten daer in te woonen. Niets was er in Europa alsdan ruchtbaerder als de houte stadt, die tot Sluys bereydt was, om naer Engelandt over te voeren.’ Terwijl de Sluizen naerstig aan het timmeren zijn, zit het er bovenarms op in de Westhoek. De 15de juni van het jaar 1386 wordt het leengoed dat Lauwereins Velle door de hoogbaljuw van Veurne in beslag genomen omdat Velle schuldig zou zijn aan de moord op Boudewijn van Stavele. De voogd en de schepenen van Ieper protesteren bij Godevaert de Heilt, de baljuw in kwestie. Joris Belle en Gillis van Lo merken op dat het onwettig is om eigendommen van poorters te confisqueren zolang er geen bewijskracht is van een misdaad. Ze gaan zelfs nog een stuk verder door Velle vrij te pleiten van de moord. De Heilt kan er niet om lachen.

31 juli 1386: moord in Ieper

Ieper mag dan wel de nodige privileges hebben, maar ze moeten zich niet mengen in zijn zaken. De zaak wordt ten berde gebracht bij de soeverein-baljuw van Vlaanderen, meneer Capelle, die beide partijen op 15 juli aanhoort en uiteindelijk de baljuw van Veurne in het onrecht stelt. De inbeslagname van het goed van Lauwereins Velle moet ongedaan gemaakt worden. Op 31 juli 1386 doet er zich een voorval voor in Ieper dat ik van geen kanten kan omschrijven in mijn eigen taal. Ik mis de finesse van dat oud Vlaams. ‘Den 31 julius quaemen drie vremde gezellen binnen Iper en gingen eten, drinken en wandelen met eenen vremden man die van vegten tot Iper gekomen was om beschut te zijn en alzo sijn te saemen in gezelschap giengen, zoo sloegen deze drie hem van agter

verradelijk dood en vlugtenden alle drie in de kerke van de Predikheeren. Dat is gekomen tot kennisse van de heeren van de wet. Den bailliu bij raede van de schepene heeft hun uytgehaelt bij force uyt de kerke en geleyd ter walle en daer naer in de gevangenisse en zijn alle drie aldaer gepijnigt geweest dat sij het feyt bedreven hadden, hebben sij het bekent om winste en uyt nood en uyt deze bekentenisse wierden sij bij de schepene gevonnist en tot Iper met de dood gestraft.’

Groot bezoek op 18 oktober. Karel, de 6de koning van Frankrijk komt naar Ieper. Met in zijn gezelschap Filips van Bourgondië, natuurlijk onze graaf Filips de Stoute. Ik verheug me om de precisie waarmee dit bezoek omschreven wordt. De koning logeert in de woning van Wouter van de Pitte en de graaf in het klooster van Sint-Maartens. Blijkbaar zijn de hertogen van Bourbon en Berry al eerder op bezoek geweest en zijn ze daags voor de intrede van de koning vertrokken. De Ieperlingen staan te dringen om de nodige attenties en geschenken aan de Fransman over te maken.

Zes snoeken, een vat wijn en drie lakens

Zes snoeken, een vat wijn van Poitou, een ‘keuwe Franschen wijn’, en drie lakens, te weten een scharlaken, een wit en een groen laken en nog dezelfde avond arriveert de heer van Nevers, de oudste zoon van de graaf met in zijn zog koning Leo van Armenië. De nieuwe gasten worden te slapen gelegd in het huis van Hendrik Floquies en ook zij krijgen hun deel van de lakens, de snoeken en de Franse wijn. Een week later zit het hoog gezelschap nog altijd in Ieper. De 25ste oktober stellen de koning en de graaf een nieuwe opperbaljuw aan die hen moet vertegenwoordigen in de kasselrij van Ieper en die de 9 schepenen zal superviseren in hun rechtspraak. Ieper bezit inderdaad de totale jurisdictie over de hele kasselrij en de gemeenten die daar onder vallen, worden eens bij naam genoemd. ‘Dezen casselrie de welke het bestrek heeft op Boesing, Bixschote, Brielen, St. Jans, St. Jacob, Nederwaesten, Ondercomen, Onderbussche, Geveld, Languemarke, Rosebeke, Rousselaere, Zonnebeeke, Hollebeeke, etcetara.’ De opperbaljuw en de 9 Ieperse schepenen heersen over de vernoemde gebieden. En als er zich echt belangrijke zaken voordoen, dan zijn er nog de lokale leenheren, de vazallen, zeg maar enkele edelmannen die in

het bezit zijn van de nodige gronden in de respectieve parochies en op basis daarvan natuurlijk ook hun rechten claimen. De opperbaljuw luistert naar de naam Jan Slijpe en hij zetelt samen met 32 edelen in het Zaelhof. Drie van die vazallen worden bij naam genoemd: Francois Wijdebrouk, Geraet de Fannery en Woutre Mersiaen. De vonnissen worden gevelde in het Zaalhof, ‘alwaer men plagte de misdaedige voor de poorten te straffen en te kastijden aen de boome gelijk eenige oude memorien uytwijsen maer deze boomen zijn ’t jaer 1670 door eenen stormen wind weggerukt en als nu is de justitie volbragt op de markt voor het stadhuys voor d’heeren.’

Een lesje aan de Carmersbrug

Ondertussen valt er in Brugge weinig plezier te beleven. Terwijl de Franse koning in Ieper vertoeft, delen zijn adjudanten de lakens uit in Brugge. De Brugse jaarboeken geven het ook aan. ‘De Franschen, naer noch meerder macht wachtende, bleven aldaer tot in het midden van november; en middelertydt quaemen verscheyde van hun binnen Brugge; die aldaer zoo beestachtig leefden, dat het zelve aen de inwoonders onverdragelijk was.’ Wat de Fransmannen er uitrichten staat er niet bij. Maar de term ‘beestachtig’ figureert hier niet zo maar. De revanche van de Bruggelingen laat niet lang op zich wachten. Het gemeen begint weer samen te hokken, ‘bijeem te rotten’, en een deel van hen zijn al gewapend naar de markt gestormd om de Fransen mores te leren. De adjudanten vluchten in de huizen als ze de meute zien aanstormen. Gelukkig grijpt Jan van Gistel in. ‘Beseffen de mensen hier wel hoe het voor hen zal uitdraaien als ze het aandurven om de Fransen in de stad aan te pakken?’ Buiten de stadsmuren staat een aanzienlijke Franse troepenmacht en dit op zich is voldoende om de gemoederen voorlopig tot bedaren te brengen. De hertog van Berry bezoekt in die dagen Sluis en hij adviseert zijn koning om de gevechten met de Engelsen op te schorten tot na de winter. Zo valt het besluit om zich terug te trekken uit Sluis. Ook hier is het weer opvallend dat de inwoners opnieuw de pineut zijn van het crapuleuze gedrag van de Franse bezetter. ‘De Franschen van Sluys vertreckende, beroofden vele van de inwoonders. Zij meenden het zelve oock binnen Brugge te doen, maer verscheyde wierden dootd gesmeten.’ Die van Brugge wagen het zelf om de hertog van Berry persoonlijk

een lesje te leren. Op een bepaalde avond wordt hij aan de Carmersbrug aangevallen en gewond. De daders blijven onbekend.

Geen garnizoen voor Blankenberge en Sluis

In 1386 komen er zich Schotse en Portugese kooplieden vestigen in de binnenstad van Brugge en in de lente van het volgend jaar komen daar nog eens enkele vanuit de Algarve bij. Van de rest van 1387 is niets geweten. Daar komt verandering in tijdens het voorjaar van 1388. De Engelsen vallen een Vlaamse vloot aan bij het binnenvaren aan de kust. De schepen komen van La Rochelle en hebben onder andere 9000 kruiken wijn aan boord. De oorlog is weer eens bittere ernst voor de inwoners van Blankenberge en Sluis die het momenteel moeten stellen zonder een Frans garnizoen en die als vogels voor de kat liggen te wachten om opgepeuzeld te worden door de Engelsen. Het enige wat de Engelse huurlingen tegenhoudt om Sluis binnen te halen, is hun vrees dat ze zullen worden ingesloten door de Bruggelingen en die van het Brugse Vrije. Aan schermutselingen is er geen gebrek. ‘Zij vonden alleenelyck sommige kleyne scheepkens met krijgsvolk, de welke aengelandt zijnde, Mude, Oostburg, Houcke, Meunickreede en Coxyde berooft en verbrandt hebben, alzoo met den genomen buyt wederkeerende.’

Ieper staat er in die dagen wel beter voor. Hun relatie met de Fransen en met de graaf is stabiel en daar oogst de stad de vruchten van. De Ieperse kronieken hebben het over een nieuwe stadsomwalling. ‘Anno 1388 op den 6de april heeft den edelen heere Elooi Ludovicus van Dixmuyde, alsdan voogdt der stadt van Ypre, den eersten steen geleydt van de eerste nieuwe stadts meuren ende vestingen. Desen eersten steen wiert geleydt aan de Torroutpoorte, tusschen het geklank van trommels, trompetten, walthorens, schalmeyen, minnetruls alias vyolons, met een algemeyne blijdtschap der borgers, want de stadt te vooren maer omcingelt was, met aerden vestingen, met doornen haegen en thuynen, die door het voorgaende beleg der Engelsche merkelyck geschonden waeren.

nogal een pak volk van verschillende nationaliteiten aanbieden in de streek van Veurne met de bedoeling van in te schepen bij de oorlogsvloot. De prinselijke boodschap is duidelijk: het zou verstandig zijn om al die vreemden buiten de eigen stadsmuren te houden. Het stadsbestuur moet er voor zorgen dat ze te allen tijde meester blijven over de situatie. Mensen van standing kunnen binnen de stadsmuren worden toegelaten en voor de rest moeten de Veurnenaars er zorg voor dragen om niet beroofd te worden en zeker de stadspoorten goed gesloten te houden. ‘Verders moeste men voorzorgen nemen dat de stad niet en soude ontbloot wesen van leeftochten, midts sy eene der grensplaetsen van Cales was.’ Het duurt niet lang voor de streek van Veurne-Ambacht en de andere kasselrijen uit de streek overspoeld worden door vreemde soldaten. Na een tijdje krijgt dat gespuis allemaal de nodige instructies om zich te gaan presenteren in Duinkerke, Nieuwpoort en de andere zeehavens. Hier zullen de huurlingen inschepen voor Engeland. Dat werd trouwens hoog tijd. De buitenbevolking, gemeenzaam de ‘landslieden’ genoemd, heeft het zwaar te verduren gehad met al die vreemde luizen. De mensen zijn blut en beroofd, ‘door vele lieden aerme gemaect’. De aanval op Engeland loopt echter af op een sisser. Dat geven de jaarboeken toch aan: ‘edoch dese groote wapeninge is vergaen in roock, want sy heeft geene de minste vrucht tewege gebragt.’ Het gevaar dreigt nu vooral van de Engelsen zelf te komen. De magistraten van West-Vlaanderen krijgen allemaal de raad om zo goed als mogelijk hun steden te versterken zodat ze weerstand kunnen bieden aan de vijand.

Er komt een stenen versterking rond Veurne

De Veurnse bevolking reageert eveneens op de vraag van hun prins. De vestingen vertonen nogal wat gebreken en die moeten zo goed als mogelijk hersteld worden. Veel moeten we ons trouwens niet voorstellen van die vestinggordel. Eigenlijk is het een houten omheining. Een rij van verticaal opgestelde balken zoals dat het geval is bij de meeste Vlaamse steden. Door de ‘lanckhede’ van de tijd zijn nogal wat balken rot geworden en dringend aan vervanging toe. De wethouders in Veurne zijn van mening dat het kostenplaatje om al die houten balken te vervangen eigenlijk niet verantwoord is. Binnen de kortste tijd zullen vocht en schimmels

opnieuw hun werk doen en zo blijven ze bezig. Er wordt beslist dat de zwakke plaatsen voortaan vervangen zullen worden door stenen constructies. In 1386 wordt er daardoor voor de eerste keer werk gemaakt van een stenen stadsversterking in Veurne. ‘Van toen voorts hebben ze van jare tot jare een deel van de vestingen doen in brijcken stellen, tot dat de stadt geheel bemeurt was.’ Het is een zware onderneming voor het stadje dat de voorbije jaren al zo veel te verduren kreeg door de invasie van de Engelsen. Ik verwijs daarbij nog eens naar de periode van het beleg van Ieper in 1383, waarbij Veurne in de nasleep van het terugtrekken van de Engelse troepen zware averij opliep. Het stadsbestuur wil uiteraard zijn stad beschermen tegen mogelijke beproevingen in de toekomst, maar de middelen ontbreken om echt door te werken aan de vernieuwing van deze stadsgordel. ‘Kan de hertog van Bourgondië eventueel niet tussenkomen in de kosten?’ Ondertussen zijn we al in 1388 aanbeland en er komt inderdaad een financiële regeling tot stand. Zowat 30 percent van wat de mensen jaarlijks als taks dienen te betalen aan hertog Filips de Stoute, wordt kwijtgescholden. Dat geld kan nu naar het stadsbestuur gaan ‘op dat ’t begonnen werck hadde mogen voltrocken zijn.’ In de loop van 1388 landden er een pak Engelsen ter hoogte van Calais. De vrees neemt toe in de streek van Veurne. Zullen de mensen nog eens de dupe worden van dat crapuul? Willem van Bethune, de gouverneur van Vlaanderen, waarschuwt alvast: alle poorters van Veurne zouden zich beter terugtrekken binnen de stadsmuren en niet op den buiten blijven.

De Westhoek blijft onverhoopt buiten schot

Het officieel bevel komt er op 15 juli 1388. De buitenpoorters hebben 8 dagen tijd om de orders op te volgen en alle eigendommen met zich mee te brengen. Bovendien moeten ze met zijn allen helpen om ‘de Stede te behoeden ende te beschermen’. Wie de bevelen negeert, zal het poorterschap verliezen met daar bovenop een boete van 10% op hun eigendommen, een boete die in die tijd als ‘thiende penninck’ wordt omschreven. Pauwel Heindericx geeft wat aanvullende informatie rond die buitenpoorters. Nogal wat rijk volk uit Veurne verkiest te wonen in Veurne-Ambacht om reden van de grote vrijheden en privileges waar ze kunnen van genieten. Maar de Engelsen blijven dit keer

weg uit Vlaanderen. Alle militaire confrontaties vinden plaats op Frans grondgebied en de Westhoek blijft deze keer onverhoopt buiten schot. De strijdbare mannen van de kasselrij van Veurne moeten zich, samen met die van heel West-Vlaanderen, tijdens deze oorlog opstellen aan de rivier de Aa om te beletten dat de Engelsen 'die tot Cales lagen te beletten van in Vlaenderen te commen rooven ende branden.' Wat zijn ze gelukkig in Veurne als ze in 1389 vernemen dat de strijdende partijen in Lelingham een tijdelijk vredesbestand afsluiten voor een periode van 3 jaar. Die periode wordt nog een keer verlengd tot in 1395. In St.-Omer volgt er tot slot een wapenstilstand voor 30 jaar. De blijdschap 'in dese landen is ongemeen!'

De keurbroeders worden opgeroepen

Anno 1390. 'Toen die van Veurne, nu vijf jaren met groote costen aen de vestens van hunlieder stadt gevrocht hadden, ende nu alle de cranckste plaetsen met hooge meuren beset waren, bevonden sy de vestens te ondiepe.' Het water van de vestingen is veel te ondiep sinds de Engelsen die in 1383 op enkele plaatsen gedempt hebben. Het stadsbestuur vraagt het magistraat van Veurne-Ambacht om bij te dragen tot het uitdiepen van hun vestingen. Enfin, ze vragen financiële hulp. In Veurne vinden ze hun vraag terecht, want als er oorlog is, dan zijn de buitenpoorters er als de kippen bij om zich binnen de muren in veiligheid te brengen. Het magistraat van Veurne-Ambacht reageert positief op de vraag van Veurne. Er wordt een algemene vergadering gehouden met de voornaamste keurbroeders en de vertegenwoordigers van de acht parochies die deel uitmaken van de kasselrij. Ze tonen zich bereid om een redelijke som geld over te maken aan Veurne, maar er worden enkele tegenprestaties op tafel gelegd. 'Sy deden dat onder soo lastige conditien ende besprecken, dat de wethouders der stadt die toelage op sulck eener wijze niet en wilden aanveerden.' Jullie eisen zaken van ons die tegen de wet indruisen, redeneren ze, en prompt wordt er een klacht ingediend bij de hertog. Filips de Stoute beseft welke grote inspanningen de Veurnenaars leveren om hun stad keurig te versterken en stuurt aan op een compromis met die van de buitengebieden. Hij zendt een aantal commissarissen naar de stad om er te bemiddelen tussen de partijen. Willem, de proost van Waten. Ridder Heindryck van Spierre en Robrecht van

Capple die de hoogbaljuw is van Veurne. Het drietal wijst op de grote kosten die de mensen van Veurne al hebben moeten dragen, en hebben het over de grote schulden die er nog altijd afbetaald dienen te worden. Allemaal om de burgerij van de stad én die van de buitengebieden te beschermen. Een alternatief is er niet, de toestand van de stadsmuren is zo lamentabel dat ze ‘in den staet waer in sy sich bevond, in groot perijckel was van te vallen in de handen der vyanden, tot nadeel soo vanden prince als tot verderf der inwoonders.’ De meest notabele keurbroeders worden weer opgeroepen. Samen met de hoofdliden van de acht parochies, de ‘Spleten’ en de ‘Brancken’. Die spleten en brancken blijken een vertaling uit het Frans te zijn. ‘Branches et éclisses’, takken en zijkkanten, nevengebieden van Veurne-Ambacht dus.

Grote werken aan de vestingen

Er komt nu wel geld op tafel voor het noodlijdende Veurne. De vestingen mogen verbreed en uitgediept worden en er komt een extra budget van 2000 gouden frank bovenop al wat tot op heden betaald werd. De randvoorwaarden worden wat afgezwakt. Het komt er op neer dat de mensen van de buitengebieden zich als het nodig is in veiligheid kunnen brengen in Veurne en daar ook de kansen zullen krijgen om daar handel te drijven. Op 27 augustus van 1390 bekrachtigt het stadsbestuur dit akkoord. In 1391 wordt begonnen aan de werken aan de vestingen. Eigenaardig genoeg zijn het mensen van de kasselrij die aan de slag gaan en komt het beloofde geld niet direct op tafel. ‘Die van Veurne zijn seer ontevreden geweest dat het geldt dat sy by voorgaende accoord toegestaan hadden, niet gegeven wiert in hunne handen om de versterckingen te doen vermaecken naer hunnen wille; maer die der casselrie hadden achterdocht dat het geldt niet al en soude gebruyckt worden ter saecke waer het toe geschickt was.’

Hoe je het ook draait of keert: het is een eigenaardige situatie. De mensen van Veurne-Ambacht nemen het werk over van de stedelingen, maar die voeren die dan uit op een manier die niet kan rekenen op een goedkeuring van het stadsbestuur. De twisten en het ongenoegen die daardoor ontstaan, zijn gemakkelijk te begrijpen: ‘sy begonden de wapens jegens elkanderen te nemen’.

Gelukkig zijn er aan weerszijden ‘goede’ lieden die het geschil op een diplomatische manier willen beslechten. In afwachting besluiten die van de kasselrij om voorlopig het werk te staken. Dat laatste is helemaal niet naar de zin van de hertog die beide magistraten bij zich roept en beslist dat de financiële bijdrage onder de zorg dient geplaatst te worden van Ryckewaert van Beerst, een oude en ervaren ridder die in het verleden vaak landhouder van Veurne-Ambacht is geweest. Er worden werfleurs aangesteld, afkomstig van zowel de stad als van de buitengebieden.

De dovemansoren van de Veurnse geestelijken

Het uitdiepen en verbreden van de vestingen kan nu eindelijk onder een gunstig gesternte verder gezet worden. ‘Het werck wiert alsdan volgens gesaemntlicke eysch in voller eendrachtichheit opgemaect. Den wijden ende diepen gracht die voor de gansche vesten lach, versterckte niet alleen de stadt, maer gaf ze eene versekertheyt waer af sy tot noch toe niet genoten hadt.’ Ondertussen wordt er trouwens onverdroten verder gewerkt aan de versterkingen zelf. ‘Dewijl Veurne nu van seer wijde ende diepe grachten voorsien was, heeft het magistraet der stadt te meer genegen geweest om de rest der noch ontbreeckende steenen meuren te doen stellen, daerom hebben ze jaerlicx menichvuldige brijcken gecocht ende gedeurelick doen wercken, totdat hunne stadt rontom bemeurt was.’ De schrijver geeft aan dat de vestingwerken rond het jaar 1410 afgewerkt zijn. Veurne bezit nu één van de hoogste en sterkste vestingmuren van heel Vlaanderen. Ook de geestelijken ontsnappen niet aan een financiële bijdrage. Het stadsbestuur verzoekt het kapittel van Sinte-Walburga, de abdi van Ter Duinen, die van St.-Niklaas en aan alle geestelijke instellingen op haar grondgebied om schatting te betalen. Ze bezitten allemaal huizen binnen de vestingen, waar ze in tijden van crisis en oorlog maar al te blij zijn om daar soelaas te zoeken en om er met hun goederen naar toe te vluchten. Dus is het maar normaal dat ook zij een duit in het zakje zullen doen om de werken te doen opschieten. De vraag om geld valt echter in dodemansoren. Vooral die van Sinte-Walburga steigeren. ‘Sy moesten nergens in en commen, vermits sy volgens hunne privilegien vrij stonden van alle lasten die de stadt en de casselrie

aengingen.’ Er zit niet veel anders op voor het stadsbestuur om weer aan de mouw te trekken van de hertog van Bourgondië, ‘hem biddende dat hy de voorseyde geestelicken soude bevelen, dat sy eene tamelicke somme daer toe moesten betalen’.

Een scheuring in de kerk

Want uiteindelijk zullen ze, net zoals de Veurnse poorters, ook zelf beveiligd worden tegen roof en plundering door toekomstige vijanden. Op 29 augustus 1391 betalen de geestelicken uiteindelijk allemaal samen het mooie sommetje van ‘zes hondert goude nobels’.

‘Anno 1391 – vande dertichste scheuringh dieder in de H. Kercke ontstont.’ In 1377 is er inderdaad een scheuring ontstaan in de katholieke kerk. Ik heb het in mijn kronieken al vaak gehad over die tweespalt in de kerk en ik ben dan ook benieuwd hoe de hele situatie in Veurne ervaren zal worden. In 1377 dus werden er twee pausen gekozen. Urbanus VI, paus van Rome en Clemens, paus van Avignon. Wat een zootje toch. Vlaanderen blijft adept van Rome, maar van het ogenblik dat Filips de Stoute, de hertog van Bourgondië, door zijn huwelijk graaf van Vlaanderen wordt, verzoekt hij de Vlamingen om de kant te kiezen van paus Clemens. Die van Frankrijk. De lokale adel voelt zich bereid om tot het kamp van de Clementijnen toe te treden. Ze hebben natuurlijk de vriendschap van hun hertog van doen. Ze worden daarbij trouwens ook gestimuleerd door de bisschoppen van Terwaan en Doornik die als rasechte Fransmannen uiteraard ook de kant kiezen van paus Clemens van Avignon. De druk op het gewone volk om van kamp te veranderen moet niet min zijn: ‘niet tegenstaende datter vele pogernien verricht wierden om dat een ider in dat gevoelen sou deelen, bleef het gemeente altijd even stantvastich tot Urbanus genegen, ende het en wilde niet hooren naer de gone die hun wilden aenpreecken dat Clemens den waerachtigen paus was.’ De twee strekkingen hebben niets, maar dan ook niets met elkaar gemeen. Je kan ze best vergelijken met de Joden en de Samaritanen, mijmert Pauwel Heinderycx. De hertog zelf schuwt geen geweld bij zijn intimidatiepogingen. ‘Het Vlaemsche gemeente moet de zijde van Urbanus verlaten.’

Grote beroering in Veurne en omstreken

Ik laat de jaarboeken even verder vertellen: ‘hy bedwong daertoe die van Brugge, Ypre ende andere steden in Vlaenderen, verjagende om tot dit eynde te geraecken alle de priesteren dien den geseyden paus vercleeft bleven.’ Die van Gent laten zich niet inpakken en gooien iedereen die zich Clementijn durft te noemen buiten de stadsmuren. ‘De beroerte was daer door wonderlick groot in ’t lant: onder het gemeente warendere vele menschen die liever hun leven soudene gegeven hebben, als te veranderen van opinie. De Urbanisten en wilden geen misse hooren noch heylige sacramenten ontfangen, die hun van Clementijnse priesters bedient wierden, houdende dat sy geene waerachtige priesters en waren, noch de macht niet en hadden om die heylige saecken uut te oefenen. Ook in Veurne en Veurne-Ambacht ontstaet er grote beroering. Vooral vanaf 1392 wanneer de hertog Joannes Tabary, de bisschop van Terwaan, naar Veurne stuurt om de overstap te maken naar de clan van de Clementijnen. Ik heb altijd al een afkeer gehad voor mensen die een ander hun eigen geloofsovertuiging willen opdringen. Het is maar al te duidelijk in de geschiedenis en in onze actualiteit van vandaag waar dergelijke praktijken naar toe leiden. In 1392 is het dus niet anders. Tabary maakt er korte metten mee in Veurne. Gedaan met het naar de mis gaan als die opgedragen worden door Urbanistgezinde priesters. ‘Fini’ de sacramenten van de paus van Rome. En al wie volhardt bij zijn steun aan Rome, zal met onmiddellijke ingang van zaken in de ban van de kerk geslagen worden.

Priester Pots moet Alveringem achterlaten

Het gevolg laat zich raden: ‘men sach alsdan op de heylichdagen de kercken ydel, om dat het gemeente daer in niet en wilde gaen, om reden dat sy bedient waren van Clementijnsche priesters.’ De gemoederen laaien op. Vooral de maatregel van de hertog om niemand meer in dienst te nemen die niet uitdrukkelijk de kant van Clemens kiest, strooit zout op de wonde. Je zult het maar meemaken. Eigenlijk is het een wonder dat de toestand niet verder escaleert tot een algemene revolutie. De mensen werden al eeuwen doodgemaakt met propaganda voor de paus van Rome en van de

ene op de andere dag krijgen ze nu een tegengestelde indoctrinatie naar de hoofden geslinderd. Kijk nu zelf: tot de absolute top van de katholieke kerk in de Westhoek toe, keert zijn kar. De abt van Ter Duinen op kop, met zijn collega van St.-Niklaas en de proost van Sinte-Walburga, ‘gelijk mede den meerderen deel van hunne moningen waren Clementijnsgezinden geworden.’ Priesters die het wagen om te prediken tegen de Clementijnen, kunnen er maar beter voor zorgen dat ze het land verlaten om niet ‘ter dood verwezen te zijn.’ Er rest de priesters niet veel keuze: hun standplaatsen achter te laten en naar Gent of naar andere Urbanusgezinde steden te gaan wonen. Zo is er priester Jacob Pots die zijn stek in Alveringem moet achterlaten. Ook Pieter Daneels, de kanunnik van Sinte-Walburga is eerlijk met zichzelf. En velen volgen hun voorbeeld. ‘Een groot deel van het gemeente van Veurne ende Veurnambacht trock jaerlicx te Paesschen naer Gent om hun van hunlieder christenlicke plichten te quijten ende door de Urbanische priesters versterckt te worden in hun geloove.’

De Zuidpoort wordt opgebroken

‘Anno 1393. De Zuytpoorte der stadt Veurne wort verandert.’ De nieuwe infrastructuurwerken aan de vestingen zorgen er voor dat één van de stadspoorten nutteloos wordt. De weg die er naar toe leidt is opgebroken. De Zuidpoort dient afgebroken te worden en plaats te ruimen voor de stadsmuren. Er is een nieuwe Zuidstraat aangelegd en er wordt nu een nieuwe stadspoort gebouwd in het verlengde van de nieuwe burgweg. Pauwel geeft wat details rond de precieze locatie van die oude Zuidpoort. Die ligt ongeveer 130 meter ten oosten van de nieuwe poort, bij het binnenkomen van de Roggestraat die later de naam van de Boterweegschaalstraat zal krijgen. Die straat zal met zijn huizen en belendende steegjes in de loop van de jaren opgeslorpt worden door de abdij van Sint-Niklaas. ‘Dese Rochestrate nam met der oude Zuytpoorte aenvangh, ende liep noortwaerts voorby het out refugiehuys der voornoemde abdye, ende van daer langst de strate die nu de Clooster- ofte de Zuyvelmarcktsraet genaemt is, tot den Zuyt-oosthoek der marckt.’ Die Zuivelmarkt staat op vandaag bekend als de Appelmarkt. De relatie tussen het volk van Veurne met de buitenbevolking van Veurne-Ambacht is op zich al een delicaat geval. Het supprimeren van de eeuwenoude Zuidstraat, al eeuwen

de gebruikelijke toegangsweg voor de landhouders en de keurheren van Veurne-Ambacht om met have en goede de Burg te bereiken, zorgt er voor dat ze nu over hun land moet sjokken om ter plaatse te geraken en er hun vergaderingen te houden.

De wet is de wet, zeggen de magistraten

Er zijn nog wel drie andere toegangswegen, maar de omweg om die te bereiken is er te veel aan. En daar knelt het schoentje. De vier toegangswegen worden bestempeld als 'vrije wegen' die als het ware een verlengstuk vormen van Veurne-Ambacht om tot bij de Burg te geraken. De nieuwe Zuidburgweg, in het begin dus een gewone landweg, vervangt dus de vroegere Zuidstraat. Maar de nieuwe toegangsweg wordt het Veurnse gerecht niet bestempeld als een vrije weg en dat betekent in praktijk dat wie binnenkomt aan de nieuwe Zuidpoort zich al binnen de Veurnse jurisdictie bevindt. De nieuwe toestand zorgt voor allerhande nieuwe conflicten en meningsverschillen: 'ider ceer dat gerechtsdienaren der ceure eenige lijfstraffelicke gevangen opbrochten ende daer mede door de nieuwe Zuytpoorte trocken, wierden die vande gerechtsbeambten der stadt hun afgenomen ende vastgeset, om dat de wet van Veurne over de selve recht soude doen. Sy seyden sulcx te mogen doen, om dat sy over de jurisdictie der stadt ende door onvrije wegen trocken, midts de vier burchwegen alleen vrije wegen waren, ende dat die der casselrie hunlieder gevangen door die vrijelick naer den Burgh mochten leyden.' De wet is de wet, zeggen de magistraten. Maar de moeilijkheden stapelen zich op. Dus dringt er zich een aanpassing van die wet op. Er vertrekt een verzoek naar de hertog als hij het niet zou willen believe om de nieuwe Zuidburgweg treffelijk te willen aanleggen en te vergunnen als vrije toegangsweg tot Veurne en zijn Burg. Op 14 maart 1393 krijgen ze antwoord. Filips de Stoute staat de nieuwe Zuidburgweg toe, de straat die loopt door de Zuidpoort, parallel met de oude Zuidstraat en van daar via de westzijde van de markt tot aan de Burg. Hierdoor 'mochten die der casselrie vrijelick trecken naer den Burch, sonder vande dienaren der stadt eenichsins daer in belet te wesen.' Als ik de schrijver mag geloven, blijven er ondanks die vergunning nog verdere problemen bestaan tussen de magistraten van Veurne en zijn buitengebieden.

Veurne wil zijn eigen jaarmarkt

We stappen over naar het jaar 1396. Die van Veurne zitten nog altijd met hun gat vol schulden. Allemaal natuurlijk door de afbetalingen van de infrastructuurwerken aan hun stadsmuren. Er worden oplossingen gezocht om de handel en de nijverheid te dynamiseren en zo extra geld in het laatje te brengen. Er mag wat fut in komen. De welvaart van de burgers moet absoluut op zijn vroegere niveau terugkeren. Dat wordt weer eens lonken naar de hertog. ‘Ten jare 1396, versochten sy ten dien eynde vanden hertogh om datter eene vrije feeste ofte jaermarckt binnen Veurne van alle soorten van coopmansgoet soude mogen ingestelt wesen.’ Een jaarmarkt die 3 dagen kan duren. Op de feestdag van Sint-Jacob, 25 juli. ‘Verders dat het hem gelieven sou van acht dagen vrijdom van gevanck ende aenhoudingh te geven voor de selfde feeste, om dat de coopliden hunne goederen ter selve brengen ende ten tooge souden stellen, ende acht dagen vrijdom daer naer, om met hunne goederen te vertrecken.’ In de praktijk vragen de Veurnenaars dus dat al wie wat op zijn kerfstok heeft, zich zonder zorgen naar Veurne en zijn jaarmarkt mag verplaatsen zonder het gevaar te lopen om opgepakt te worden. Vooral wie schulden heeft, kan hier van profiteren. De vergunning komt er. Zij het met een aantal randvoorwaarden. Wie schulden heeft aan de hertog zelf, zal niet kunnen rekenen op immuniteit en Filips wil over een periode van 19 dagen een extra belasting van 2 Parijse denieren op elke gesleten stoop wijn. Uiteraard bovenop de bestaande taksen. Er wordt ook een ‘dobbel boete’ opgelegd voor alle misdrijven die er tijdens de periode van de jaarmarkt worden gepleegd.

De poorters van Lo moeten ook lasten betalen

Ik kan er me wel wat bij inbeelden. Veurne en zijn landbouwkrijke buitengebieden. De jaarmarkten zijn een schot in de roos en zorgen voor ‘groote neeringe en profijt’ bij de mensen. Er wordt wonderlijk veel goed verkocht en dat zorgt er voor dat de Veurnse jaarmarkt tot één van de beste van Vlaanderen mag gerekend worden. In die dagen, dat wel, reageert Pauwel, want halfweg de 19de eeuw geeft de ooit zo levendige markt meer en meer een vervallen indruk. Het zal wel door ‘versuymtheyd’ zijn, piekert

onze schrijver. Er komen problemen tussen de keurbroeders van Veurne-Ambacht die samen heulen met het landvolk van Lo tegen de poorters van laatstgenoemde stad. De stadsmensen van Lo bezitten optrekken en landerijen in de buitengebieden, maar ze betalen niet de minste lasten en pointingen op de opbrengsten ervan. Ze wijzen hiervoor naar hun privileges. Daar kunnen de keurbroeders van Veurne-Ambacht niet mee leven. ‘Om alle geschillen diesaengaende te vereffenen ende te samen in vrede te leven, wiertter vastgesteld dat men sich soude gedragen aen het seggenschap van balliu, lanthouders, schepenen ende ceurheers van Veurnambacht, die om dese saecke te beslissen vergaedert zijn op den 25ste januari 1396.’ De uitspraak getuigt van evenwicht en begrip voor die van Lo. Al de taksen die momenteel geëist worden, kunnen van tafel geveegd worden. Tot aan de dag van deze uitspraak. De poorters van Lo die regelmatig gaan verblijven in de kasselrij, zullen voortaan ‘pointingen’ betalen. Wie een permanent verblijf heeft in de stad Lo en drie keer per jaar een periode gaat werken op het land, zal geen belastingen betalen. De timing en de details zijn precies: ‘drijemael ’s jaers, elck mael veertigh dagen: te weten in den ougsttijdt, om hun vruchten te vergaderen, in den herfst, omme hunne landen te bewercken ende te besaeyen, ende oock in het lente-saizoen.’ De overeenkomst wordt mee goedgekeurd door de burgemeester en de schepenen van Lo zelf.

Vechten tegen de Turken

Het vijfde ‘capittel’ gaat van start: ‘Vanden tijdt dat de Vlamingen, onder ’t beleet vanden sone des hertoghs van Bourgondien, naer Hongarien trocken, tot den vrede van Atrecht in 1433.’ ‘Anno 1396. Jan den Onversaagden, sone des hertogs, treckt met een groot leger tegen de Turcken op.’ De koning van Hongarije roept de hulp in van Filips de Stoute om de opmars van Turken te stoppen. En dat is een kolfje naar de hand van zoon Jan zonder Vrees, die in Veurne dus als ‘de onversaagde’ wordt omschreven. Jan zal dus in eerste instantie een leger moeten optrommelen. De adel is natuurlijk van de partij om hun jonge prins te volgen. Oorlog voeren is niet gratis, dus wordt er koortsachtig op zoek gegaan naar de nodige financiële middelen. En volk is er nodig. Veel volk, ‘en dies poochden sy hun ten uttersten om geldt daer voor te becommen ende volck te werven.’ In de Westhoek wordt

Claes Uuttenhove ingeschakeld. De nobele ridder is aangesteld als hoogbaljuw van Veurne en Veurne-Ambacht en hij mobiliseert 200 jonge mannen. Zijn zoon Klaas, ‘een jongen ende cloecken edelman’, wordt aangesteld als kapitein van de Veurnse divisie die ook nog de steun krijgt van het lokaal blauw bloed. De jaarboeken omschrijven het weer sappig en geurig alsof ik zelf aan het opstappen ben met dat legertje: ‘Vele jonge Veurnambachtsche edellieden vervoegden sich by de vermelde vrije bende, om ’t gewenschte insichte te betrachten ende hun leven te wagen voor den naem Christi.’ Ik mag inderdaad niet over het hoofd zien dat de Turken er op uit zijn om de Christenen te verdelgen. Islam en christendom, het is een straatje zonder einde.

De slag van Nicopolis loopt slecht af

Onbewust transposeer ik de jongelingen van Veurne die in 1396 naar Hongarije vertrekken in de onwetende waaghalzen die zich anno 2013 naar Syrië begeven om zich daar in een onbekend avontuur te storten. Het leger vertrekt uit Vlaanderen in de meimaand van 1396. Het doel van de reis is om Nicopolis te belegeren. Ik schakel even over op ‘Google Maps’. Mijn Nicopolis in Hongarije blijkt nu Nikopol te zijn in Bulgarije, op de grens met Roemenië. Een afstand van 2.250 km met een reistijd van zowat 24 uur. In 1396 zal het wel lichtelijk anders zijn. Ik vraag me af of die Veurnse boerenjongens het traject al dan niet te voet moeten afleggen. En ze moeten dan nog eens terugkeren! Ik krijg daar geen nieuws over, maar het oude verslag van de tocht is anderzijds wel duidelijk. ‘Commende in Hongarien trocken sy benevens ’t Hongaersch leger op, om de stadt Nicopolis te belegeren, alwaer Bajazet, soudaen der Turcken, met een leger dat boven de hondert duysent mannen beliep hun quam vinden. Aldaer wiertter eenen schroomelijcken slag geslegen, tot grooten naerdeele ende verderfénisse der Christenen. Den meerderen deel vanden Vlaemschen ende Franschen edeldom die er in deel nam, bleven daer dood. Jan, des hertogens sone, met noch eenige der treffelijckste heeren wierden door de Turcken gevangen; sy lieten hun het leven op hope van groot rantsoen van hun te trekken: hunlieder meeningh was gegront.’ 200.000 dukaten kost dat spelletje. Losgeld om de zoon van de hertog vrij te krijgen. Om de terugkeer van de Veurnenaars heb ik me onterecht zorgen

gemaakt; ‘er zijnder seer luttel wedergeceert om de mare van hunlieder ongeluck te brengen; sy wierden al gedoodt ofte in slavernie gehouden.’

40 dagen in de lente, de zomer en de herfst

Ook de jonge kapitein Klaas van Uuttenhove ondergaat een gelijkaardig lot. Hij wordt voor lange tijd als slaaf vastgehouden in Turkije, waar hij zich uiteindelijk zelf kan bevrijden en uiteindelijk toch terug kan keren naar Vlaanderen. Altijd opnieuw zie ik strubbelingen als het om de centen draait. Kijk maar te Veurne in 1397. De keurbroeders van Veurne pikken het niet langer dat de Ieperlingen geen taksen betalen als ze woningen betrekken in Veurne-Ambacht. ‘We betalen alleen belastingen aan onze magistratuur in Ieper’, verklaren ze ostentatief, maar de Veurnenaars laat het niet zo. De twisten en processen volgen elkaar in steeds sneller tempo op waardoor de voogd, de schepenen en de raad van Ieper hun collega’s van Veurne contacteren om eens overleg te plegen rond de problematiek. Er komt op 27 november van 1397 een akkoord uit de bus. Ieperse poorters worden vrijgesteld van het betalen van de pointingen aan die van Veurne als ze woonachtig zijn in Ieper en slechts drie tijdstippen per jaar hun buitengebieden in Veurne-Ambacht gaan betrekken. Enfin; tijdstippen. Drie periodes van veertig dagen tijdens de lente, de zomer en de herfst. ‘Omme hunne landen te benooten ende te besaeyen, ende de andere veertigh dagen in den ougsttijdt, te reeckenen van St. Maria-Magdelenendagh, om hunne vrchten in te scheuren. Bovendien sullen sy op hunlieder goedingen cnapen ende jonge wijven mogen doen woonen om het lantwerck te doen ende de goederen te bewaren. Indien sy er langer verbleven, sullen sy moeten pointinge betalen gelijk of sy opsittende ceurbroeders waren.

De postjes zijn te koop

Pats. Ik sta in één oogwenk 13 jaar verder in de tijd. De jaerboeken van Veurne tonen niet de minste aandacht voor de dood van hertog Filips de Stoute in 1404 en springen zomaar naar het gezegende jaar 1410. De geesteszieke Franse koning Charles VI is

niet in staat om zijn land te regeren en Jan zonder Vrees, zijn belangrijkste vazal, wil dat in zijn plaats doen. Ik heb de hele periode al eerder beschreven in een ander hoofdstuk en ik ben toch wel benieuwd of ik hier in het hart van de Westhoek nog verdere informatie zal opsteken. Dat is niet echt het geval, maar opnieuw val ik voor de blitse taal van de kronieken. ‘Den hertogh van Bourgondien, grave van Vlaenderen, seer belangrijke saecken in Vranckrijck te verrichten hebbende, ter oorsaecke dat hy de bestieringh van het rijck gedeurende den tijdt dat coninck Carel den VI buyten sijn sinnen was wilde hebben. Hy vont deswege grooten tegenstandt van wege de andere Fransche princen, by soo verre dat hy besloot geweld te gebruycken om daer toe te geraecken.’ Onze onversaagde prins heeft natuurlijk geld nodig om oorlog te voeren in Frankrijk. En daar kunnen de Vlaamse steden toch wel van profiteren. De postjes in de magistratuur en in het bestuur van Vlaenderen worden verkocht aan de hoogstbiedende. De landerijen van de hertog worden verpand in ruil voor leningen. De Vlaamse steden en kasselrijen kunnen vrijuit nieuwe voorrechten en privileges krijgen. Zolang ze er maar voor betalen. Op 13 april van 1410 is dat het geval in Veurne. De plaatselijke keurbroeders en keurzusters kunnen voortaan vrij beschikken over de nalatenschap van terdoodveroordeelden. Wat een lachertje moet justitie hier eigenlijk zijn? Ze krijgen ‘vrijdom van confiscatie van hunlieder goederen gelegen in Vlaenderen, ten ware om den misdade van moortpoogingh begaen jegens den hertogh, sijne huysvrauwe ende wettelicke kinderen ofte jegens quaeden aenslagh tegen den staet, mitsgaders tegen sijne canselier.’

De etterbuil barst open in het jaar 1411

De Veurnse keurbroeders mogen voortaan vrijuit wapens met zich meedragen overal waar ze zich in Vlaenderen verplaatsen. De schepenen en de magistraten blijven op hun posten voor de rest van hun leven. Het magistraat wordt uitgebreid tot 19 schepenen. Van enige democratie zal er in Vlaenderen en in Veurne zeker al geen sprake zijn. Aan al die nieuwe privileges hangt een pittig prijskaartje. ‘Over dese gunsten moesten die der Casselrie jaerlicx betalen aen den ontfanger-generael des hertogs de somme van drie hondert ponden paresys erfvelicker rente, telckens te voldoen op St. Jansdagh midzomers. Bovendien gaf het magistraet voor dese

privilegie een goede somme gereet geldt, doch hoe veel, en heeft men tot heden niet gevonden.’ Jan zonder Vrees houdt lelijk huis in Frankrijk. Hij heeft het nochtans niet onder de markt met die andere Franse prinsen. Je weet wel, onder andere die van Orléans. Een vuile oorlog is het, die op een bepaald moment onderbroken wordt door een staakt-het-vuren en een tijdelijke regeling waarbij de drie grote staten van Frankrijk samen zullen instaan voor het landsbestuur. Tijdelijk is het minste wat je kunt zeggen van de regeling want de ‘vereenigde princens bleven noch altijd seer gestoort jegens den hertogh van Bourgondien’. In 1411 barst de etterbui nog eens in volle heftigheid open. Er volgt een oorlogsverklaring gericht aan alle landen en steden van onze Jan zonder Vrees. Iedereen die wat in de pap te brokken heeft in Vlaanderen wordt opgeroepen tot een spoedvergadering in Atrecht. Geld en manschappen heeft de hertog nodig. Hoe meer hoe liever. ‘Geldt ende hulpe om sijne vyanden te wederstaen.’ De staten van Vlaanderen tonen zich erg mild tegenover hun graaf, ‘maer om de selve geheel ten onderen te brengen, socht hy overal noch meer en meer geldt te krijgen, ende ten dien eynde sont hy van sijne hovelingen in alle de steden van Vlaenderen om er vande selve te becommen. Om in sijn opset te gelucken gebruyckte hy soo wel geoorloofde als ongeoorloofde middelen.’

Chantage van hertog Jan zonder Vrees

Ik ga verder. ‘Alle de officien vercreeghe men toen soo met vercoopinge ende verpandinge als andersins. Onder andere plaetsen gebruyckte hy tot Veurne oock sulckdanigen middel.’ De hertog stuurt zijn kanselier vergezeld van een omvangrijk gevolg van edelen naar Veurne. We zitten met een enorm gebrek aan middelen, weet de kanselier te vertellen. Veurne zal zijn steentje moeten bijdragen en met geld over de brug moeten komen. In ruil zal de hertog nog een keer de bestaande privileges en vrijdommen bevestigen. Aan dat laatste hangt een ranzig kantje. Alles was toch vorig jaar geregeld en vereffend? En nu komt de hertog af met een regelrecht dreigement? Als ze niet meteen afdokken, dreigen ze dus hun voorrechten te verliezen. Het verwondert me helemaal niet dat ze zich blauw ergeren aan de chantage van de hertog daar in Veurne. ‘De magistraten waren over sulckdanigen voorstel verontweerdicht, ende sy antwoorden op desen: dat sy geeren den

hertogh in sijn noot met lijf ende goet soudē geholpen hebben maer dat sy niet het minste en wilden geven om hunlieder vrijdommen ende privilegien te coopen.’ Maar de kanselier blijft aandringen. In zoverre zelf dat het nieuws van de chantage van de hertog bekend geraakt bij het landvolk. Ik ontdek weer een onbekend stukje Westhoekgeschiedenis. ‘Dewijlen den canselier op sijne vrage altijd aendrongh ende hun van langst om meer daer toe plaechde, is deze mare gelooopen tot onder het lantsvolck. Dese by eenichte der voornaemste inwoonders daer toe opgestooct zijnde, hebben daerom groot gedruys gemaect, ende welhaest is het volck met groote hopen gewapent in de stadt gecommen ende sy hebben hun gestelt op de marckt, al roepende dat sy bereyt waren te strijden voor de vrijdommen van ’t vaderland!’ De kanselier reageert verbaasd op de bezetting van de Veurnse markt. Zijn aanhang slaagt er ternauwernood in om een stuk van die plaats vrij te houden. Ook de stedelingen beginnen nu ongerust en tegelijk woedend te reageren. ‘De borgers der stadt, hier door beroert, liepen corts daer naer oock ter wapen ende besetten eene derde partye vande marckt.’

De weerstand van Willem van Stavele

Er zullen ongelukken van komen. Willem van Stavele, de burggraaf van Veurne en Jan, de heer van Gistel, allebei ridders, slagen er in om de kanselier tijdelijk te doen inbinden. Het zou beter zijn dat er de volgende dag verder gepraat kan worden. ‘Dan baden sy het volck dat ider sonder geruchte soude willen naer huys keeren; waer op sy seyden dat sy geeren wilden vertrecken, midts dat sy door macht niet bedwongen en wierden iets te betalen voor hunlieder vrijheden. Dese saecke wiert alsoo geslist niet sonder vreesse van groote ongelucken.’ Het wordt dus een ‘njet’ in Veurne. Achteraf geraakt de weigering verzeild in de lokale archieven en dan nog in het Latijn; ‘pro libertate et privilegiis taliter emendis nihil velle contribuere’, ook Latijn kan erg duidelijk zijn. Pauwel Heinderycx voegt er nog een opmerking aan toe: de volgende dag vertrekt de kanselier met zijn aanhang naar Sint-Winoksbergen. ‘Des anderdaegs hielt den kanselier eene gelijcke vrage aen die van Bergen voor; hy wiert op de selve wijze als tot Veurne geantwoort.’ Vermoedelijk moet de kanselier wat te ijverig geweest zijn in zijn haast om geld in te zamelen voor zijn baas. Het voelt in elk geval

aan alsof de beau monde van Veurne liever zelf eens met Jan zonder Vrees zou willen praten. Zonder dat die brutale kanselier er bij is. De gemeente en de edelen kunnen de man strikken in St.-Omer en nodigen hem uit om naar Veurne te komen. Op 10 juni 1411 is het zover. Er wordt een overeenkomst gearrangeerd waar alle inwoners van Veurne-Ambacht bij betrokken worden. Het wordt een kort en aangenaam bezoek. Er moeten wat beslissingen genomen worden rond hangende geschillen, maar een vriendelijke graaf bevestigt genoegzaam dat de mensen allemaal hun voorrechten en hun privileges kunnen houden. Zonder dat daarbij ‘vergeld’ bij te kijken komt, ‘ende bovendien hun noch aanbodt er voordere te geven.’

Sint-Winoksbergen volgt het voorbeeld

Ook in de Veurnse verhalen komt de berekendheid en de sluwheid van hertog Jan zonder Vrees naar voren. Een slim manneke is hij. Eentje die er altijd voor zorgt dat hij zijn doel bereikt. Ook nu dus weer: ‘alle het volck verblijdt zijnde door de vriendelickheyt ende sachtmoedichheyt vanden prince, bedanckten hem ten uuttersten over sijne goede comste ende sijne minnelijcke offers, ende om van hunlieder cant te betoonen dat sy de goetwillichheden ende goetjonstichheyt des hertogen hooch achtten, beloofden sy van hem te geven thien duysent gouden croonen, met belofte van andere trouwe diensten als den hertogh die van noode mochte hebben. De inwoners van Sint-Winoksbergen volgen het voorbeeld van hun Veurnse bureu. Hier stoppen ze de hertog 8000 kronen toe. ‘Op sulcker wijze heeft hy met soetichheyt van de steden ende landen van Vlaenderen groote sommen geldts becommen.’ De wethouders van Veurne zijn er nu als de kippen bij om extra voorrechten te vragen aan de graaf. Het ijzer wordt gesmeed nu het warm is. Als er ooit keurbroeders beboet of gevangen gezet worden door officieren van de kasselrij, dan kunnen ze nu onverwijld vrij geraken mits een borg van 4 keer 60 Parijse ponden. Tenminste tot aan de effectieve dag van hun proces. Ze krijgen opnieuw het recht om zelf de ‘landhouder der commune’ te verkiezen en er volgen nog meerdere gunsten die ook voor Pauwel Heinderycx te langdradig zijn om er verdere inkt aan te verspillen. Het magistratuur van Veurne komt in conflict met dat van Brugge. We verblijven nog altijd in het jaar 1411. Er wordt

beroep aangetekend tegen een aantal vonnissen van de Veurnse magistratuur en de processen van beroep verhuizen volgens de oude gewoonten daarmee nu automatisch naar de rechtbank van Brugge. ‘Ter hooftvonnisse tot Brugge’. De zaken liggen delicaat.

Die van Veurne worden in boete geslagen

In zover dat de hertog van Charolais, de zoon van Jan zonder Vrees, er wordt bijgehaald. Die zoon is Filips de Goede, op dat moment een puber van 15 jaar. Brugge krijgt gelijk van Filips de Goede. En het is nu aan die van Veurne om eens hun onderdanigheid te bewijzen aan de Brugse magistratuur. ‘Ten dien eynde sonden die van Veurne naer Brugge Jan Veyse, hunlieder burghmeester, Jan De Bergh, Boudin Van Heeke, Damiaen Knibbe, Jacob De Bont, Jan Meussone, schepenen, Renier Willemsone, Winnoc Arend ende Wulfaert Scadegast, poorters van Veurne, om in den name van het geheele lichaem der voorseyde stadt hunlieder te onderwerpen aen het wijsdom ende seggenschap vanden schout ende ’t magistraet van Brugge, op al sulcke boeten ende verbeurten als den voorseyden schout ende magistraet soudén vinden.’

‘Die van Veurne worden in boete geslagen’, kapittelt de schrijver. Hun weerspannigheid tegen het hof van Brugge breekt hen zuur op. Er volgt een boete van 250 kronen, 200 verdwijnen in de zakken van de hertog en de rest is voor Brugge. Bovendien dienen ze tot in de eeuwigheid en telkens op 2 februari, Lichtmis, ‘twee sesters Rijnschen wijn’ schenken aan de magistratuur van Brugge. Die 2 zesters wijn betekenen in onze termen 100 liter wijn. Het is de stadsbode van Veurne die de wijn en het geld moet overbrengen en als hij dat nalaat, dan volgt er een extra boete van 50 ponden. Pauwel voegt er een voetnoot aan toe. De boete en de wijn zullen tot in 1667 jaarlijks overgemaakt worden. Tot dat Vlaanderen onder de gehoorzaamheid komt te vallen van de koning van Frankrijk.

6 maart 1414: mirakel in Veurne

‘Op den 6de Maerte 1414 is een miraeckel geschiet in de kercke van Ste. Walburge binnen Veurne’. Haha, interessant. Ik lees geboeid verder. ‘De huysvrauwe van Jan Weghervoet, geseyt Paulin, Elisabeth genaemt, woonachtich op de prochie van St. Nicolaes, hadde eenigen tijdt geweest dat sy niet spreken en conde, als of sy geslagen hadde geweest van eene geraecktheyt.’ Ik krijg er het raden naar wat er bedoeld wordt met een geraektheid, hoe dan ook, onze mevrouw gaat op bedevaart naar het heilig kruis van de Sint-Walburgakerk. ‘Blootvoets ende alleenlich gecleet in haer hemde, met eene wassen keersse in hare handen, daer in datter een goutstuck stack, in geselschappe van noch negenthien andere persoonen, harer naeste vrienden, oock gelijck sy gecleet, ende oock elck eene wassen keersse, daer in eenen silveren penninck stack.’ 20 mensen in hun hemd met elk een kaars in de hand met daarin wat afkoopgeld voor de Heer. Zeg maar, een mirakel op bestelling. ‘Ende naer volbracht te hebben hunlieder devotie, begonde de geseyde vrouwe tot spraecke te commen: sy was genesen.’ De proost en de kanunniken zijn er natuurlijk als de kippen bij om het geval nog wat op te blazen en nemen ‘een oorcontschappe van dit miraeckel, ende daer van hunne besegelde brieven uitgegeven, welcke onder de archieven van ’t capittel bewaert worden.’ Na dat mirakel blijft het voor 7 jaar windstil in Veurne. De moord op hertog Jan zonder Vrees in 1419 raakt blijkbaar niemands koude kleren. In 1421 is het al zijn zoon hertog Filips de Goede die de jaarlijkse herverkiezing van de magistratuur van de kasselrij opnieuw verplicht maakt. Gedaan met de eeuwigdurende postjes die afgekocht werden bij zijn vader. De kronieken schrijven het ook letterlijk: ‘het magistraet der casselrie van Veurne hadde van het jaer 1410 tot nu toe onverandert gebleven, volgens de privilegie die sy daer toe vercregen hadden van Jan, hertogh van Bourgondien; de voornaemste ende notabelste inwoonders waren jaloers om dat sy uut ’t magistraet gesloten bleven.’

De wantoestanden worden aangeklaagd

Ja, dat zal wel. Een stadsbestuur dat nu al 11 jaar in hetzelfde zadel blijft zitten, zal begrijpelijkerwijze inderdaad wel de nodige wrevel en weerstand opwekken. Blijkbaar is er ook sprake van willekeur en machtsmisbruik bij de voogd en de schepenen. Een aantal notabelen pikt het ondemocratisch beleid in de kasselrij van Veurne niet langer en richt zich tot Filips de Goede. Het toegekende privilege was enkel geldig tijdens het leven van Jan zonder Vrees en zou eigenlijk moeten vervallen zijn nu hij er niet meer is. 'Bovendien verclaerden sy dat de leden van een blijvend magistraet byna altydt seer qualick regeeren, dat sy seer groote teyren ende oncosten ten laste van 't gemeente deden, welcke groote oncosten ende ommestellingen veroorsaecten, waer door datter vele inwoonders der casselrie hun verrocken in andere, het gone soude veroorsaecten dat de casselrie allengskens onbewoont moest worden.' Ze verzoeken de hertog om een einde te maken aan die wantoestanden en het bestuur van de stad en de kasselrij opnieuw jaarlijks te laten herverkiezen. Op 7 mei 1421 wordt de nieuwe wet geofficialiseerd. De wethouders worden naar vroegere gewoonte weer jaarlijks gekozen en niemand kan langer dan 2 jaar na elkaar in functie blijven. Er valt weer een gat van 9 jaar in die oude jaarboeken van Veurne. De teller van de tijd staat nu op 1430. 'Soo als ten anderen jare (1429), trock den hertogh Philips den Goeden in Vranckrijck te velde, alwaer hy straffen oorlogh voerde ende de stadt van Compiegne belegerde.' Ondertussen is er grote opschudding ontstaan in Cassel en Cassel-Ambacht. Oproer tegen de lokale baljuw en het stadsbestuur omdat ze op bevel van de hertog kampgevechten buiten de wet hebben gesteld. Ik heb in mijn kronieken een tijdje geleden al een vol hoofdstuk gewijd aan deze rebellie in Cassel.

De goden zullen wel beslissen

Het interesseert me uitermate om de opstand ook eens vanuit Veurnse hoek te bekijken. Colaert vander Clyte, de heer van Komen, bekleedt de functie van hoogbaljuw in Cassel. Hij stelt zich heel fanatiek op tegen de gebruikelijke kampgevechten die volgens hem barbaars en heidens zijn. En dat is ook zo. In

vroegere tijden was het aanwenden van dergelijke kampvechten stevig in gebruik doorheen heel Vlaanderen. Een geschil tussen mensen moest beslist worden in een onderling gevecht, en wie meester bleef, had het recht aan zijn kant. Zo eenvoudig was het. Die kampgevechten worden trouwens gejureerd door vier erfachtige rechters. Eén van die rechters die dus hun functie van vader op zoon doorgeven, is de heer van Watou. De heerlijkheid van Watou behoort trouwens tot het grondgebied van Cassel-Ambacht. De goden zullen wel aan de zijde staan van diegene die onschuldig is. Het principe is eenvoudig. Zelfs nadat Christus en zijn vader, God senior, hun intrede hebben gedaan in de geschiedenis, blijft deze praktijk verder in gebruik. De graven van Vlaanderen en de steden hebben al eeuwen geleden nieuwe rechtspraak ingevoerd en die onmenselijke kampgevechten afgeschaft. Zo heeft Boudewijn de inwoners van Ieper op 17 oktober 1118 vrijgesteld van de gerechtelijke tweestrijd en trouwens eveneens van de water- en de vuurproef. Dat de praktijk anno 1400 nog altijd bestaat in Cassel-Ambacht heeft alles te maken met zijn ligging en met het feit dat de graven van Vlaanderen niet altijd hun impact hebben gehad op de plaatselijke bevolking. Colaert vander Clyte wil daar nu voor eens en voor altijd van af. 'Hy vervolchde de campvechters seer straffelick, ende daer er vande selve eenichte gevangen wierden om recht over hun gedaen te worden volgens de placaten ende bevelen des hertogs, is het gemeente begonnen oproerich te wesen jegens den balliu ende het magistraet.'

Cassel zet de Westhoek in vuur en vlam

'De situatie escaleert. Enkele edelen stoken de boel op, het begint met het bevrijden van enkele gevangenen uit hun cel, maar het volk wordt stoutmoediger met de dag. 'Sy namen met groote hoopen de wapens op, ende deden soo vele moeyelickheden aen den balliu ende de magistraetpersoonen dat ze genootsaecht waren te vertrecken.' De opstand groeit uit tot een ordinaire plunderpartij. 'Den hoop van wederspannige vermeerderde van dach tot dach, besonderlick toen sy begonden vele huysen van eerlicke lieden te rooven ende overal grooten buyt te maecken, quam al het droef ende quaet volck van Vlaenderen sich onder hun begeben.' Kastelen en versterkingen worden aangevallen. Zo

bijvoorbeeld het kasteel van Nieppe, dat nochtans goed voorzien is van grafelijke ridders. In het begin van december moet het kasteel van Renescure er aan geloven. Hoe mooi is trouwens de vroegere Vlaamse naam van dat plaatsje: Ruyssechure is daarenboven ook de thuisbasis van baljuw vander Clyte. Er bestaat echter niet de minste compassie: 'sy wierpen 't selve daer naer ten gronde af, als oock noch eenige andere stercke huysen van daer ontrent.' De revolutie in Cassel zet heel de Westhoek in vuur en vlam. Bij ons kijken ze met grote ogen naar wel 20.000 Casselnaars die het aandurven om het openlijk op te nemen tegen de hertog van Bourgondië. Het risico dat andere kasselrijen het voorbeeld van Cassel-Ambacht zullen volgen, is niet ondenkbeeldig. De opstandelingen doen in elk geval wat ze kunnen om de rest van Vlaanderen mee in het bad te trekken. Die van Veurne en Veurne-Ambacht doen er alles aan om zich te beschermen tegen eventuele opstandelingen die het zouden aandurven om het Westhoekgebied binnen te vallen. Er wordt volk opgesteld tot in Roesbrugge en langs het hele traject van de Ijzer, allemaal om te beletten dat de Casselnaars de stroom zullen oversteken.

De ellende duurt bijna 10 maanden

Verder zuidwaarts blijft de Ijzer onbeschermd en ondervinden de bewoners er wel last van plunderingen. Er logeert een garnizoen binnen de stad van Veurne om de stad te verdedigen in geval van nood. Renaut Knibbe, hoogbaljuw van Veurne, wordt aangesteld als kapitein van het garnizoen. De man woont normaliter in Beveren-aan-den-Ijzer. Hij kwijt zich stipt en nauwkeurig van zijn taak en 'hy sont dagelicx volck uut in Casselambacht om hunlieder voornemen te weten ende te bespieden watter omgingh.' De ellende duurt bijna 10 maanden. Hertog Filips de Goede heeft in Frankrijk andere katten te geselen, maar met het winterseizoen in zicht verhuist zijn leger naar Vlaanderen. In Artesië krijgt hij een update over de toestand rond Cassel en hij besluit om drastisch op te treden. Er moet een einde komen aan deze weerspannigheid. De jaarboeken van Veurne hebben het over de bijzondere koude januarimaand van 1431: 'Ende daer mede in de maendt van januarii is de hertog naer Cassel getrocken. Alhoewel het alsdan soo eenen couden winter was als met oyt geweten hadde, heeft den hertogh noch 't ongemack, noch de stretchheit vanden selven ontsien.' De

meeste Casselnaars slaan in paniek op de vlucht als ze de komst vernemen van het leger van de hertog. Diegenen die ter plekke blijven, ontsnappen niet aan de colère van Filips de Goede. 'Dieder bleven, hebben op den 24ste dier maendt met groote ootmoedichheit den hertogh te gemoete gegaen. Allen waren bloothoofs ende blootvoets, ende boden in die gesteltenisse aen hunlieder prince hunnen persoon ende baden hem om genade.' De hertog krijgt medelijden met de sukkelaars, weet Pauwel te vertellen. Hij komt trouwens op de proppen met nog meer details, het lijkt er wel op dat hij er zelf bij is geweest.

40.000 verkleumde Casselnaars

'De inwooners van gansch het Casselsche van sestien tot veertig jaren oud, trokken bloothoofs en barvoets, door de geestelykheid die kruisen en vanen droegen voorgegaen, ten getalle van veertig duizend den hertog tot op eene uer van St. Omaers te gemoet. Zoo haest sy hem ontwaerden, knielden sy, alhoewel sy door de koude des winter en door de regen die in stroomen nederviel byna versteven waren, in het slyk neer.' Filips vergeeft de sukkelaars om het kwaad dat ze gedaan hebben. Met de opstokers van de revolutie heeft hij minder compassie. Vijf onder hen worden onthoofd en hun eigendommen worden aangeslagen. Een van de slachtoffers hier is de gegoede edelman Boudewijn van Bavinckhove. Dat van dat medelijden is maar een relatief begrip. Ik kan er in komen dat de wapens massaal moeten ingeleverd worden, maar het financieel plaatje dat nu over de hoofden van het landvolk gedeponereerd wordt, is niet mals. Zesduizend gouden kronen moeten er opgehoest worden. 'Hy vernietichde daerenboven alle hunlieder privilegien ende gaf hun andere welcke geschreven waren naer sijn goetduncken.' De goede afloop van de revolutie in de streek van Cassel wordt met vreugde onthaald in Veurne. 'Ten selven dage noch brocht een bode de mare tot Veurne van 't gone datter gebeurt was, daerom er tot Veurne ende in Veurnambacht alle vreuchden bedreven wierden: want een ider seer blijde was dat dese saecke een eynde genomen had sonder dat met een inlandschen oorloghe daer door had moeten onderstaen.'

1435: er hangt weer oorlog in de lucht

Ik krijg een lofzang te horen over Filips de Goede. De man heeft in 1435 nu al gedurende 16 jaar een wonderlijke oorlog gevoerd, lees ik. Hij heeft de hele tijd in de clinch gelegen met de Engelsen en met de hertogen die zijn vader vermoord hebben. Het hele geval wordt in 1435 afgerond met een vredesakkoord met Charles de 7de, de koning van Frankrijk. ‘Desen peys wiert in october 1435 vercondicht.’ De ‘rekeninghe van Veurnambocht van 1436’ bezit nog het origineel van de tijding van de vrede die vanuit Gent naar Veurne werd gebracht. Philips van Haefskerke, Lodewijk van Polinckhove en Pieter Van der Meersch, de landhouders van de wet van Veurne mogen het goede nieuws overbrengen naar Veurne. De nieuwe periode luidt meteen het zesde kapittel in van de jaarboeken van Veurne. De inleiding belooft weinig goeds. ‘Sedert den oorlogh die den coninck van Vranckrijck met den hertog van Bourgondien tegen d’ Engelschen voerden, tot den stilstandt van wapenen die tusschen de gemeld vorsten getroffen wiert (A° 1438). Ik keer op een drafje terug naar het jaar 1435. De Engelsen die nochtans betrokken waren bij de vrede van Atrecht, voelen zich na een tijdje bekocht. De Franse koning heeft achteraf het laken naar zich toe getrokken, waardoor de Engelsen er zich ongemakkelijk bij zijn gaan voelen. Vooral Filips de Goede is kop van jut. Hij wordt beschuldigd van ontrouw en meened. Nee, ‘sy zegden dat alles weer strijdende was jegens het verbondt dat sy onderlinge gemaect ende met eedt bevestigt hadden voor ’t aengaen des voorseyden oorlogs.’ Ik had gelijk met mijn voorspelling. Veel goeds valt er niet te verwachten. ‘De Engelschen waren des te meer verstoort om datter in de voorwaerden van desen peys besproocken was, dat den hertogh benevens den coninck van Vranckrijcke den oorlogh moeste voeren jegens den coninck van Engellant. Alles hadde ten gevolge, dat eer den peys vercondicht was, sy jegens elcanderen, soo ter zee als te lande, vyandtschappen begonden te bedrijven.’

Met de daver op het lijf

Zo wordt het dus oorlog. Wees maar gerust dat de mensen uit de Westhoek met de daver op het lijf zitten. Calais en al die plaatsen

die bezet gehouden worden door de Engelsen zijn per slot van rekening directe bureu van Veurne. ‘Daerom waecten die van Veurne seer sorgvuldich om hunlieder stadt te voorsien van alle nootsaekelikheden om hun des noots wel te connen verweeren.’ Hoogbaljuw Jan De Baenst is daarbij erg behulpzaam. De leden van de Raad van Vlaanderen, nu zou dat de Vlaamse regering zijn, sturen ondertussen de nodige instructies naar Veurne-Ambacht om zich te bewapenen en weerstand te bieden aan de Engelsen als die West-Vlaanderen zouden binnenvallen. Op 10 januari 1436 wordt er in het stadhuis van Veurne een algemene vergadering gehouden voor de afgevaardigden van Veurne-Ambacht. De edelen en de notabelen van de regio tekenen allemaal present. ‘Sy besloten gesamentlick van hunlieder gemeente van wapenen behoorlick te voorsien ende hun veerdich te houden om op te trecken tegen den vyandt.’ De hertog van Bourgondië stelt kapitein Wouter van Gistel, de heer van Ekelsbeke en Ledregem, aan als opperbevelhebber van West-Vlaanderen. In afwachting positioneert die zich in Nieuwpoort. Wat moet ik me voorstellen van dat voorjaar van 1436? Eindeloos en paniekerig wachten tot aan het begin van de oorlog? Het besef dat er einde komt aan de vrede moet ongetwijfeld vreten aan het gemoed van de Westhoekbevolking. Dat knagend gevoel wordt akelige werkelijkheid in mei. ‘Niet jegenstaende de goede voorsorgen die er genomen wierden, om den vyandt uut den lande te houden, rochten er nochtans in de meyemaendt van 1436, ’s maendags in de Cruysweke, een grooten hoop Engelschen in Casselambacht ende Brouckburgambacht. Sy roofden geheel het lant uut, vingen er de lieden ende verbrandden vele schoone huysen.’

Levend verbrand in de kerk van Loon

De buitenbevolking vlucht in de kerken en de kastelen in een poging om zich te verbergen voor de vijand. In Loon bij Broekburg gaan de Engelsen de vluchtenden achterna tot aan de lokale kerk ‘de welcke seer clouck ende sterck was’. ‘Sy beschermden hun aldaer seer wel, ende smeten selfs eenichte Engelschen doodt.’ Dat laatste zal natuurlijk wel olie op het vuur gegooit hebben waardoor de situatie daar bij de kerk van Loon doet escaleren. Die olie op het vuur mag best ook letterlijk bekeken worden, ik heb het al neergeschreven voor ik het goed en

dodend isolement. De mannen proberen weer aan het werk te gaan en de banieren worden de 4de oktober eindelijk achter de sloten en de grendels van de halle weggestopt, maar enkele dagen later komen de verbitterde neringen, er zal wel geen werk zijn, op hun beslissing terug en grijpen ze opnieuw naar hun banieren en trekken ze in algemene slagorde naar de grote markt. De Brugse jaarboeken schilderen het tafereel en de posities van de diverse ambachten tot in de kleinste details op papier. Maar ze kunnen niet ontsnappen aan de realiteit dat de Bruggelingen zich recht houden met peptalk en stoerdoenerij. En dan staat er inderdaad te kezen dat 'zy niet tegenstaende hunne gedeputeerde zonden naer Damme by den hertog, hem biddende zeer ootmoedelyck om gratie en genade; met gelofte van voortaan goede en getrouwe onderdanen te blijven, hunne wapenen te zullen afwerpen en van de markt te scheyden. De 'ik zal het niet meer doen papa' toestanden zorgen er finaal voor dat de prins instemt met hun verzoek. Op voorwaarde echter dat iedereen weer aan het werk slaat en dat 150 van de 'treffelykste' personen hun knieval zullen doen. De 17de oktober worden de zaken bijgelegd in Gent. De Bruggelingen werpen zich voor de voeten van de graaf en die gooit op zijn beurt de spons over wat gebeurd is. En belangrijker: hij schaft de graantaks af, de 'calliote', waar zo veel om te doen was.

De vlag wappert weer aan de Loove

Er wordt een nieuwe schout aangesteld. Bartolomeus de Voogt legt op 19 oktober zijn eed af. Iedereen die verbannen is uit Brugge, mag tegen betaling van 'penning-boeten' gedurende 40 dagen terugkeren en proberen opnieuw op een goed blaadje te staan met de hertog, 'Den Heere'. Eindelijk wordt er vrede afgekondigd. De standaarden worden weer eens opgeborgen. De vlag van de prins wappert aan het huis van zijn nieuwe schout die woont op de 'Loove'. De 21ste oktober vertrekt er vanuit de Sint-Donaaskerk een algemene processie om 'den Almogenden Godt' te bedanken voor de bekomen vrede. De Brugse notabelen hebben water en bloed gezweet om de graaf tot deze vrede te bewegen. De meeste Brugse ambachtslieden lijken het niet eens te beseffen. Het eitje met die van Sluis moet nog altijd gepeld worden en, vrede of niet, de Bruggelingen blijven op hun strepen staan om zelf recht te spreken over de wethouders en de 'treffelyckste persoonen' van

Sluis. Ze worden gedagvaard om in Brugge te komen verschijnen en zich te komen verantwoorden voor hun ongehoorzaamheid. Die Sluizenaars sturen natuurlijk allemaal hun kat naar Brugge en zo worden Roeland van Uutkerke, Colaert vander Clyte en nog 16 anderen bij verstek voor 50 jaar uit het land verbannen ‘op peyne van de doot’. De volgende dag al stormen de textielgilden gewapend naar de Burg met in hun gezelschap 25 opgepakte wethouders uit Sluis. Ze hebben Brugge grote schade toegebracht en worden hier in de gevangenis gestopt. Een klein kind kan het natuurlijk zien aankomen dat het nu de beurt is aan Sluis om zich te revancheren voor de aanhouding van hun wethouders. ‘In al het welke die van Sluys deden aen de Bruggelingen oock alle het leedt dat zy konden, hun met het inwerpen van verscheyde balcken allen toevaerdts benemende, ende belettende de landts-lieden van daer ontrent eenige levensmiddelen naer Brugge te voeren.’

400 gewapende poorters op weg naar Damme

De Bruggelingen zullen dat niet zo maar laten gebeuren en plannen een militaire interventie. Ondertussen, op 29 oktober, vertrekken 400 gewapende poorters naar Damme en Aardenburg die vlotjes ingenomen worden. De rest van het ommeland wordt verwoest. De geviseerde Jan van Uutkerke bekleedt eveneens de functie van gouverneur van Nieuwpoort. Ergens tijdens de novembermaand verovert hij een Spaans schip met nogal wat Vlamingen aan boord. Hij laat ze allemaal terechtstellen omdat hij ze beschouwt als zeeroovers. Als klap op de vuurpijl vernietigt Filips de Goede de ‘sententie van ballingschap’ die de Bruggelingen uitgesproken hebben over de hoofden van die van Sluis. De uitspraak van de hertog valt in dovemansoren in Brugge. Ze doen er zelfs nog een schep bovenop. ‘Zy plunderden de huysen van Guido de Baenst en Lieven Reubs, zone van Geeraert, omdat die den prince zeer genegen waeren.’ De plundersaars en de muitmakers staan onder het bevel van het drietal Jacob Edelinck, Beernaert Matthys en Daniel Reyniers. De nieuwe schout heeft zo zijn bedenkingen over de praktijken van de drie. Eigenlijk zouden ze moeten gestraft worden, maar dat had hij beter niet luidop gezegd, want ‘het schilde weynig, of de dekens zouden hem doot gesmeten hebben’. De Raad van Vlaanderen buigt zich over de moeilijkheden. Er moet recht gesproken worden. In Brugge wordt

de toon wat rustiger. De meeste Sluise wethouders worden uit de gevangenis ontslagen nadat ze beloofd hebben om deze keer echt af te komen naar Brugge als ze daartoe opgeroepen worden.

Vander Beurse en Reyngout vertikken het

Jacob vander Beurse en Jacob Reyngout vertikken het om hun eed af te leggen en blijven gevangen. ‘Eyndelinge’ geven de kronieken aan. ‘Eyndelinge quaem den hertog Philippus op den 13. december zelfs naer Brugge.’ Met in zijn gezelschap 700 boogschutters. De geestelijkheid, het stadsbestuur en de dekens van de ambachten trekken hem in processie tegemoet. Vooraan zie ik gouverneur Vincent de Scheutelaere, hoogbaljuw Niclaeys Uytenhove, schout de Voogt met beide burgemeesters Mauritius van Varsenaere en Lodewijk van de Walle. En ik zou griffier Jan de Mil nog bijna vergeten. Iedereen is het er over eens dat er vrede moet komen. De lokale privileges zullen blijvend gerespecteerd worden door de graaf. Maar er komen wel voorwaarden aan te pas. De prins eigent zich de volledige zeggenschap toe over Oudenaarde, Sluis en Nieuwpoort. Brugge verliest meteen zijn autoriteit over de haven van Sluis. Ook de uitgesproken verbanning van de Sluizenars moet ingetrokken en geannuleerd worden. Het Brugse Vrije wordt met onmiddellijke ingang van zaken het vierde lid van de Raad van Vlaanderen. De eisen zijn niet min. ‘De ingezetenen, om hier over te beraemen, verzochten tydt tot den 26. december, het welcke hun geaccordeert wierdt.’ De prins blijft ondertussen logeren in Brugge. Die van Sluis krijgen de opdracht om de wateren naar Brugge te deblokken zodat de zeevaart weer kan geopend worden. Tijdens de nacht van de 21ste december wordt Filips tijdens de nacht gewekt met de boodschap dat de 4 belangrijkste Brugse ambachten weer in de wapens gelopen zijn. ‘Klote Bruggelingen’ moet hij gedacht hebben. ‘Hy begonste de inwoonders te mistrouwen, en niet tegenstaende dat Vincent de Scheutelaere hem verzekerde, dat het een valsche geruchte was, is hy naer Ryssel vertrocken.’

De graaf vertrouwt de Bruggelingen niet

De 26ste december biedt een Brugse delegatie zich aan bij de hertog daar in Rijsel. Ze zijn bereid om de uitgesproken

verbanning van de Sluizenaars ongedaan te maken, maar met het Vrije als lid van de Raad van Vlaanderen en het verlies van hun autoriteit over Sluis, kunnen ze onmogelijk akkoord gaan. Het is toch niet omdat de Brugse textielgilden dwaze en onaanvaardbare dingen gedaan hebben, dat Brugge daarom in zijn totaliteit dient gestraft te worden? Om hun genegenheid aan de graaf te bevestigen, zijn ze evenwel bereid om de drie onruststokers Jacob Edelinck, Beernaert Matthys en Daniel Reyniers te straffen voor hun plundertochten en hen voor 50 jaar uit het land te verbannen. Filips de Goede blijft bij zijn standpunten. Hij vertrouwt de Bruggelingen voor geen haar. De 26ste januari zijn de wethouders tot het besef gekomen dat ze hun grip over het Vrije en Sluis op hun buik mogen schrijven. De schepenen hebben in Rijsel trouwens een doos geopend waarvan de bodem nog niet in zicht is. Door zich openlijk af te zetten tegen de wevers en hun vrienden, hebben ze hun intense vijandschap op de nek gehaald, ze worden nu beschouwd als ‘namentlyck de gene die de vier principaelste ambachten valschelyck beschuldigd hadden.’ Achterdocht wordt in deze kronieken ‘achterdenken’ genoemd en dus hadden de mannen ‘achterdenken op Vincent de Scheutelaere en Jan Parlant, de welcke zy op de halle gevangen hielden.’ Beiden wentelen zich in excuses en verontschuldigen en worden kort daarna opnieuw op vrije voeten gesteld.

De decadentie van het gebeuren

Mauritius van Varsenaere loopt ook al in het vizier van de ambachtslieden, ‘hunnen burgmeester en was met geene goede oogen van het gemeente aangezien, om dat zy bemerkten, dat hy dickwils over en weder tot den prince was gaende.’ Filips de Goede wil absoluut het volk van de Brugse buitengebieden aan zijn kant krijgen en verstuurt op 11 februari van het jaar 1437 een reeks open brieven waarbij Het Vrije nu officieel lid wordt van de Raad van Vlaanderen. Op die manier kan hij Brugge beter in toom houden. In het voorjaar blijft de situatie er erg explosief. Jacob Adornes, de hoofdman van het ‘zestedeel’ van Carmers, bekoopt zijn drang naar vrede haast met zijn leven als hij door een schipper bijna wordt vermoord. Onrust of niet bij de ambachtslieden, op 15 april organiseert de elite van de stad opnieuw hun jaarlijks steekspel van ‘De Witte Beer’. Is het de decadentie van het

evenement die de potjes laat overlopen? In Gent is er weer sprake van onlusten en in Brugge lopen de smeden de 18de april gewapend naar de markt. De burgemeester Mauritius van Varsenare probeert de gemoederen te kalmeren en bekoopt zijn tussenkomst met zijn leven. Het relaas van die moord staat trouwens uitgebreid omschreven in een andere uithoek van mijn kronieken. Ook Jacob van Varsenare en Jacob Adornes worden om hun trouw aan de hertog geliquideerd. Ik laat de vrouwenhistorie en de zeer bedenkelijke rol van Lodewijk vande Walle die achter deze moorden zit voor wat ze is en trek verder in de geschiedenis. 'Deze moorden aen den prince ter ooren gekomen zynde, dede hy aenstondts de Sluysche haven sluyten, en desselfs vaerdt met boomen opvullen, om alzoo aen deze stadt alle koopvaardye te benemen.' De Heilig Bloed dag in Brugge verloopt in mineur.

In Ieper en de Westhoek verloopt het leven in die periode al evenmin van een leien dakje. De schaarse kronieken spenderen er hun aandacht aan: 'Anno 1437 wasser binnen Ypre ende door geheel Vlaenderen, een groot dier leven, want een sack kooren koste 38 schellingen (tgene in dien tijdt vele was, want het geldt was alsdan raer). Dit dier leven quam voort uyt de verwoestinge der velden door den oorlog, ende hadde de oosterlingen ende besonderlijk die van Lubeck geen granen naer Vlaender gesonden, daer hadden bij duysent menschen van honger moeten sterven.'

Op 21 augustus 1437 staat de graaf in Roeselare

Diezelfde vreemde kooplieden die in Vlaanderen gewoonlijk goed zaken kunnen doen, zitten waarschijnlijk al evenzeer verveeld met de aanslepende revolte in Vlaanderen. 'Kan er dan geen vrede komen?', vragen ze aan Filips de Goede. De prins vertelt hen dat hij van plan is om met een leger van 1400 man naar Holland te trekken en onderweg halt te houden in Brugge. Dat bezoek aan Holland is een prima voorwendsel om de Bruggelingen niet het gevoel te geven dat hij te veel aandacht aan hen wil schenken. In realiteit wil hij die van Brugge 'op het onverwachte overrompelen'. 'Dit is dat Hollandt, het gene ick onder myne onderdaenigheyt brengen wil', verklaart hij wat later wanneer hij voor de vestingen van Brugge wijst in de richting van de stad. De 21ste augustus van

1437 staat het leger van Filips de Goede in Roeselare. Hij stuurt gezanten naar Brugge met de boodschap dat daar alles in gereedheid moet worden gebracht voor zijn aankomst. De volgende dag, de woensdag na Pinksteren weten de kronieken te vertellen, om drie uur, staan de Brugse schepenen, geestelijken en al de dekens aan de poorten van Brugge. Wat ze niet beseffen is het feit dat de hele Vlaamse adel hen staat op te wachten. Een hele waslijst van 'heeren van stand' met onder ander de zo gehate Roelandt van Uutkerke samen met de Brugse edelman Lodewijk van de Walle. De Brugse delegatie valt omver van verbazing om hier de militaire elite van Vlaanderen pardoes voor hun neus zien opduiken. Ze proberen de ontmoeting naar een latere datum te verschuiven. In Male misschien? Filips is erg welkom in Brugge, maar zijn soldaten zien ze liever niet opdagen in de binnenstad, maar de graaf houdt voet bij stuk. 'Hy begeerde dat zy allegaeder zouden binnen komen; en daer-en-tusschen voortgegaen zynde, hebben de borgers met geweldt de poorten gesloten, alsoo het merendeel van de soldaeten buyten houdende.'

Filips de Goede blundert

Ik ga verder met het verslag van de gebeurtenissen in de getaande taal van de kronieken: 'den graeve met een deel van zyn gevolg gekomen zynde op de Vrydag-marckt, meenden zy, dat alle de andere soldaeten oock binnen gekomen waren.' Een serieuze misrekening van onze graaf is het. In de veronderstelling van de aanwezigheid van zijn leger, begint Filips al onmiddellijk met zijn afrekening. 'Ze begonden op de borgers te schieten; twee van de welke, Rafo Ywyn en Maerten van der Smissen, den prince groetende, doodt gesmeten wierden, en verscheyde andere gequetst.' De blunder van Filips zorgt voor een algemene verontwaardiging bij de Brugse bevolking. 'Het gemeen loopt in de wapenen' en begeeft zich via de Steenstraat en de Noordzandstraat naar de Vrijdagmarkt waar er flink gevochten wordt. De confrontatie eindigt met de dood van de heer van Lilledam, een Gulden Vlies ridder notabene en met de smadelijke aftocht van de graaf. Filips kan enkel ontkomen omdat een of andere deken er een smid bijhaalt om de poorten open te breken waardoor de graaf kan ontkomen. Dekan Jacques Neyts in kwestie en zijn smid worden karig beloond om hun actie, 'want zy alle beyde door de

Wet veroordeelt wierden te sterven, hunne lichaemen in vier stukken getrocken zynde.’ Hoe dan ook deze dag in Brugge eindigt in een (on)menselijk bloedbad. Er volgen nu maanden van revolutie in en rond Sluis. Zowat heel het noorden van West-Vlaanderen deelt in de brokken en de ellende. Niet moeilijk dus dat de Ieperse kronieken het gebrek aan graan aanhalen. Het jaar 1437 loopt op zijn einde. ‘Aldus wierdt het landt van beyde zyden verwoest; maer de Bruggelingen dagelyckx meer en meer door den hongers-noodt gepraemt wordende, zagen wel dat het meer als tydt was, zig waerelyck met hunnen prince te verzoenen; want het kooren wierdt alsdan acht-en-dertig schellingen het hoedt verkocht.’ Ze weten trouwens verdomd goed genoeg dat ze zelf in de fout gegaan zijn. Isabella van Portugal speelt een belangrijke rol in het verzoeningsproces tussen haar man en het vermaledijde Brugge. Na veel pramen belooft hij genade. Tweeënveertig Bruggelingen vallen uit de boot. Zij zullen de boter opeten voor de rest. De kliek achter de moord op burgemeester van Varsenare en een pak poorters en ambachtslieden die allemaal met naam en toenaam worden opgesomd. Het armtierige jaar 1437 zit er op.

30 maîtresses en 18 bastaardkinderen

‘Op den 7. january daer naer wierdt binnen Brugge groote vreugdt bedreven, alswanneer Jan van Bourgogne, naturelycken sone van Philippus onzen grave, tot proost van St. Donaes verkoren was.’ Jan van Bourgondië, een natuurlijke zoon van Filips de Goede. Ik controleer even op Wikipedia en vind er met de beste wil van de wereld geen Jan als zoon. Wel 18 bastaardkinderen uit zijn affaires met minstens 30 maîtresses. Filips mag best letterlijk en figuurlijk een driftig man genoemd worden. Ik ontdek al gauw hoe de vork in de steel zit. Johannes (Jan) van Bourgondië is in werkelijkheid geen zoon van graaf Filips maar een bastaardzoon van zijn vermoorde vader Jan zonder Vrees. De proost van St.-Donaas is dus een halfbroer van Filips de Goede. Onze kroniekschrijver is abuis. Veel potten zal die Jan ook niet breken in Brugge want anderhalf jaar later neemt hij al zijn ontslag in de proosdij.

Echt tevreden kunnen de Bruggelingen zich niet noemen met de vredesvoorwaarden die aangeboden worden door hun hertog. Maar beter kunnen ze in de gegeven omstandigheden niet

verwachten. Op 14 februari 1438 beslissen ze om alles te aanvaarden en vertrekken ze naar Atrecht om de zaken af te ronden. Ik leer al gauw meer over die omstandigheden. Ik sta op het punt om in Ieper te peilen naar de toestand daar. Voor mijn vertrek koekeloer ik nog een keer in het geteisterde Brugge. ‘Zy waeren hier toe buyten den hongers-noodt noch meer gedwongen door eene grouwsaeme pestilentie, die in het beginsel van dit jaer door geheel Vlaenderen ontstaen was.’ De pest is uitgebroken. ‘Zodaenig, dat men zegt dat’er binnen Brugge alleen van deze ziekte meer als vier-en-twintig duyzent menschen overleden zyn. Andere verzekeren nochtans dat hier onder oock begrepen zyn een groot getal van menschen, die ten dezen jaere van honger gestorven waeren.’

7000 pestslachtoffers in Ieper

Ik moet dringend naar Ieper. Ik wil zelf niet besmet geraken met de pest. Maar ook hier loop ik een risico. Het relaas dat ik voor ogen krijg is verbijsterend. ‘Anno 1438 isser wederom binnen Ypren ende in alle de steden van Vlaender, een grooten hongers noodt, ende daer bij een peste opgestaen, datter binnen Ipre in negen maenden tijd, boven de 7000 zijn gestorven. Den hongersnoodt was soo groot, dat de menschen niet alleenelyck peerdeboonen en haver aten, maer zelfs tot hun onderhoudt de olijekoecken aten, die men in den winter aen de koeyen geeft.’ De situatie is schrijnend: ‘daer waeren gheel huysgezinnen die uitstirven, soo vande peste als van hongersnoodt. Men heeft beschreven gevonden, dat men in een backerije waer alles uytgestorven was, vier wolvejongen hadde gevonden op een bed stede, waer bij men soo menige van menschebenen vondt, dat men verschrickt was daer op te dencken.’ Wolven binnen de stad Ieper. Verdorie. En dan nog hele troepen. ‘Men wiste te voeren, in dese landen, weynig van wolven te spreken, maer de selve quamen in soo groote menigte afgedaelt van het Fransche dat de landtvoogden genoodsaekt waeren een seker prijs op ieder wolfskop te stellen, van welken tijdt af zij zeer begonsten te verminderen.’

Er komt eindelijk licht aan de horizon. De gruwelwinter loopt op zijn einde en op 8 maart ondertekent de graaf een vredesakkoord met de Bruggelingen. Die van Brugge moeten een publieke knieval doen en de Boeveriepoort mag niet langer als poort gebruikt worden. Filips heeft zijn hachelijk avontuur bij de bewuste poorten nog niet helemaal verteerd. In de plaats moet er een kapel komen. Met dagelijks tussen de 8 en 10 uur missen om te bidden 'tot laevenisse van de zielen'. De jaarboekschrijver kijkt al even vooruit in de tijd. Lang zal de poort niet gesloten blijven. De prins zal in 1456 zijn toestemming geven om de Boeveriepoort weer open te stellen.

De regenzomer van 1439

De geldboete is trouwens ook niet min. 200.000 'gouden ridders' die op hun beurt 24 stuivers waard zijn. Ik laat het tellen over aan de lezer. 'Voorts zullen die van Sluys ten vollen bevrydt zyn van alle onderdaenigheyt aen die van Brugge, en alleenelyck staen onder den prince en die van zynen raedt, zoo wel in civile als criminele zaken.' Brugge is geplooid en er volgen nu een haast eindeloze reeks terechtstellingen. Er is haast plaatsgebrek op het schavot voor de halle. Tussen 17 juli en 25 juli van het jaar 1439 regent het bovendien zonder ophouden. 'Grooten regen' vertellen de kronieken. 'Sedert den 17. july, acht dagen lang geduerende, was eenen zoo grooten regen gevallen, als men oyt gezien hadde: de wateren, de welcke alle de leege landen overdeckten, waeren oock oorzaecke, dat men geensints tusschen Brugge en Oudenburg met peerden ofte wagens passeren konde.' Die regenzomer van 1439 betekent meteen ook de laatste zomer voor Anne van Scheluwe, de 16de abdis van het klooster van de Nonnebossen in Zonnebeke want de annalen hebben het inderdaad over de dood van de 'godtvreesende abdisse' anno 1440.

Filips de Goede begint zich beter in zijn vel te voelen. Hij doet zijn bijnaam alle eer aan als hij met de Engelsen gaat bemiddelen om de vrijlating van de hertog van Orléans die nu al 25 jaar gevangen zit in Engeland en 'met welckers familie het huys van Bourgogne sedert lange tydt in twist en tweedracht geleefd hadde.' Hij betaalt zelf het losgeld om die van Orléans vrij te kopen. Tijdens de maand november van 1440 wordt de hertog van Orléans in grote

vriendschap ontvangen ter gelegenheid van zijn onthaal in St.-Omer waar hij vereerd wordt met de ketting van het Gulden Vlies. Ondertussen maken de Bruggelingen gebruik om er aanwezig te zijn en om tegelijkertijd Filip uit te nodigen voor een bezoek aan hun stad. 'Sinds de vrede hebben we u nog niet gezien sire!'. 'Den hertog van Orleans verzochte hem oock, dat hy zulckx aen zyne onderzaeten niet en zoude weygeren. Hierop vertrocken zy alle beyde naer Damme, om van daer op den 11. december binnen Brugge te komen.'

Vreugdevuren in Brugge

De gebruikelijke elite, met 1400 zijn ze, haast zich buiten de Kruispoort 'tot aen de dry koningen, buyten paele staende'. Ik zie ze daar ter plekke wachten op de komst van hun prins. Ze hebben zichtbaar nogal wat goed te maken. 'Zy waeren allegaeder met bloote voeten en ontdekten hoofde.' Bij zijn aankomst bieden ze hem de sleutels van de stad aan terwijl ze op hun knieën neervallen en hem met luide stem om vergiffenis vragen voor al hun uitgespookte misdaden. Het is de heer van Orléans die Filips de Goede tot actie praamt. Ze mogen opstaan en voortaan gerust zijn. 'Hy vergaf hun alle het gepasseerde, mitsdien oock de sleutels wedergevende, en zeggende dat hy voldaan was en hun de zelve noch wel toebetrouwen wilde.' Wat later arriveert het gezelschap in de binnenstad. Zelden is de graaf met zo veel egards en blijdschap ontvangen geweest. 'Den geheelen nacht wierden vele vreugdevieren aangesteken. Alle de torens waeren net lanternen, en de huysen met kostelyke tapyten behangen. De princen gingen 's avondts langs de straeten wandelen om deze vreugdt te zien.' Brugge herademt. Zoveel is duidelijk.

Ik laat de winter voor wat die waard is en arriveer in de meimaand van 1441. Het mosselseizoen zou normaal van start kunnen gaan. Maar doet dat niet. De 'Prinsen en Dingemansen' van die dagen zitten met een probleem. Het staat in elk geval zo geboekstaafd. 'Die wondere zaecke, want korts naer dat men de mosselen met een recht belast hadde, waeren ontrent Sluys geene meer te vinden, waer over het gemeente zeer begonde te klagen, zoo dat men genoodzaeckt was dit last af te stellen. Nauwelyckx was dit gebeurt,

volgens het zeggen van verscheyde goede schryvers, of men kreeg wederom eene groote menigte van mosselen.'

De Ieperse gilden zouden beter wat oefenen

De Ieperse kronieken nemen over. 'Anno 1441 den 22 mey arriveerde den hertog Philip graef van Vlaenderen binnen de stad Iper alwaer hij de gemeenten vermaende tot eenigheyd en getrouwheyd, hun voor oogen leggende het exempel van de rebelsche Bruggelinge die een jaer te vooren waeren opgestaen en getragt hunnen graef die stond te vlugten, hem te vangen en te dooden als ook de rebelsche Gentenaers die als dan mede tegen hunnen graef opgestaen waeren wanneer geheel het land vol vijanden waeren, den eenen tegen den anderen twistende.' De graaf is duidelijk. Er moet meer lokale 'law & order' komen. Hij verzoekt de gilden van Sint-Sebastiaan en Sinte-Barbara om elk een hoofdman aan te duiden die er op hun beurt zullen voor zorgen dat de vrede en de eensgezindheid in de stad aangehouden wordt. Voorts dienen ze 'de sondaegen en heyligdaegen te oeffenen met den booghe en de busse, instellende nog twee andere gilden de eene van St. Michel en de andere van St. Joris.' Ik kijk er ietwat van op. Dat graaf is trouwens met een welbepaald doel op bezoek hier in Ieper. Hij zal op termijn getraind wapenvolk nodig hebben. Alle mooie woorden en plichtplegingen buiten beschouwing gelaten, komt de kat nu op de koord. Die van St.-Michiel moeten 'hun exerceeren met de zweirde en die van St. Joris met den kruysbooge, de welke te saemen met de gilden van St. Sebastiaen en St. Barbara alle vier zullen begiftigt zijn met eenige privilegien, ten laetsen oeffende met deze waepens zouden zy de zelve gebruyken om mijne en hunne aenstaende vijanden te bevegten.' Terwijl de Brugse jaarboeken de periode tot 1444 overslaan, kom ik vanuit Ieper meer te weten over de verwickelingen in Vlaenderen. Nog tijdens het jaar 1441 slaagt Filips er in om die van Leuven, Brussel en Mechelen met elkaar te verzoenen 'ter oorzaeke van eenige verschillen die daer was tusschen hun raekende de graenen en kooren vermits alsdan eenen kleynen dieren tijdt was.' De Raad van Vlaenderen heeft inderdaad nogal wat lasten gelegd op het graan en dat raakt het volk natuurlijk recht in de portemonnee. De graaf moet tijdens de jaren 1442 en 1443 al zijn autoriteit in de schaal leggen om de twisten te dempen.

De slag van Gavere in juli 1453

‘Principalijk tot Gend was dezen oproer en zonderlinge oorlogen zoo groot dat’er rondom Gent boven 800 pagthoven , veel dorpen en veele heerhuysen hebben ten deele verbrand of geplundert geweest. Ja, den graef ziende dat hij de wederspannige Gentenaers ten sij met geweld niet en konde temmen, is met een groot leger tot Gavere aengekomen waer hij hondert Gentenaers aen boomen dede ophangen, waerom de Gentenaers met meer als 50.000 mannen tegen den graef Philips te velde gekomen zijn en naer een bloedig gevegt heeft den graef met 60.000 mannen de victorie bekomen.’ Het zal dus wel nodig geweest zijn dat die Ieper wat getraind hebben. Ik heb speciaal een punt geplaatst tussen de aantallen soldaten aan beide zijden. Op het eerste zicht bezondigen de kroniekschrijvers zich hier aan een wellustige overdrijving. Ik ga op pad op het internet van 2014 om hier en daar wat te verifiëren. En ja. Er dient een mouw gepast te worden aan de cijfers. Vreemd genoeg niet aan de aantallen soldaten aan weerszijden, maar onze kroniekschrijver zit er met het jaartal van zijn slag van Gavere 10 jaar naast. 1453 i.p.v. 1443. Ik weet nu ook waarom de Brugse archieven de periode tussen 1441 en 1445 niet eens vermelden. Dat betekent geenszins dat ik niet nieuwsgierig ben om de afloop van de slag daar in Gavere te kennen. 18 juli 1453 dus. Ik verdiep me verder in de Ieperse jaarboeken: ‘Philip zijn peerd was in 4 plaetsen gewond en sijnen zoon Carel den strijdbaeren was in de planke van sijnen voet zeer gequetst. Daer wierden in dezen slag ter plaetse dood gebleven boven de 10.000 Gentenaers, 1.600 gevangen en van de zelve 300 op dien dag opgehangen.’ Het verlies aan grafelijke zijde bedraagt 700 mannen. Gent kan nu vrede krijgen met de graaf. Mits betaling. ‘Voor de onkosten des oorlogs moesten ze geven 300.000 goude ridders, 50.000 om de verbrande kerken te herbouwen’.

Het Iepers schilderij van Jan van Eyk

De boetedoening die we voordien al meegemaakt hebben in Brugge, zal zich eveneens herhalen in Gent.’ Een verplicht nummertje. ‘De 25 wethouders met een wit linnen kleed vergezelschap met 2.000 borgers gekleed in vrouwe kleederen met

bloote hoofden en voeten om aen den graef Philips den Goeden vergiffenis te bidden op hunne bloote knien, hebben de zelve verkregen, hebben moeten daer en boven hunne vendels overgeven.’ De Ieperse jaarboeken signaleren in 1442 de dood van de moeder van Joris Belle die nu begraven wordt onder een koperen plaat in het Belle-Godshuis. In het zelfde jaar is ‘de schoone kunste van het boekdrucken binnen Haerlem in Hollandt uytgevonden geweest. En er doet zich opnieuw de nodige kommer en kwel voor. Deze keer wel degelijk ook in en rond Ieper. ‘Binnen Ypre ende door geheel Vlaender was een groote beroerte ende tumulte door de nieuwe rechten op de graenen gestelt. In desen oproer zijn buyten de stadt menigte pachthoven en speelhoven van groote heeren, door het gemeente geplundert ende verbrandt geweest.’ Opnieuw stoot ik op een onnauwkeurig jaartal in de oude Ieperse geschriften. Jan van Eyck, overleden te op Brugge op 9 juli 1441, schildert 4 jaar na zijn dood een schitterend tafereel dat achteraf zijn stek vindt in het koor van de lokale Sint-Maartenskerk. Ter nagedachtenis van de overleden proost Nicolaus Malchalepie. Er volgt een uitvoerige omschrijving van het schilderij maar een gebeurtenis in datzelfde jaar 1445 eist al gauw mijn volle aandacht op. Weg olieverf. We gaan naar de Boterstraat in Ieper. ‘Anno 1445 op 6 junius Hyacinthus Rape heeft een huys gekocht binnen Iper, staende aen de zuydzijde van de Boterstraete maekende den houw oostwaerts van den doorgang bij de Boterpoorte verkogt door d’heer Ubaldus Heysen.’

De goudschat van de Boterstraat

Het hoekhuis gaat tegen de vlakte om plaats te ruimen voor een nieuwe woning. ‘Dit huys hadde d’heer Rape doen aftrekken om het zelve te doen timmeren naer sijn goeddunken. Als de werklieden bezig waeren met de fondatie te delven, zoo hebben sij eene groote kiste gevonden, gemaekt van cederhout rondom beslaegen in loot.’ Ik word warempel nieuwsgierig. ‘De werklieden d’heer Rape bijroepende, heeft hij de kiste doen uytwinden en openbreken in de welke gevonden wierd 4238 goude penningen.’ Het moet toch wel wat moeite gekost hebben om die allemaal stuk voor stuk na te tellen. Ik ga snel verder met het relaas van de vondst. ‘De goude penningen hadden de groote van eenen pataken op de welke aen d’een zijde stond en afgebeeld eene sonne met

straelen en rondom eenige onleesbaere letters. Op d'ander zijde stond afgebeeld vier degens kruyswijs met de poinjaerts tegen malkanderen en daer tusschen vier gekroonde letters en rondom was'er klaer te lezen deze woorden Octavianus Romanorum. Men heeft geoordeelt dat dit moeste geweest hebben eenen ouden verborgen schat van de Romeynen die over Vlaenderen heerschappie hadden.' Het is niet de eerste belangrijke vondst in de Boterstraat, want wat verderop, aan de Vijfhoek, de hoek met de Rijselstraat was eerder al een heidense schat aan de oppervlakte gekomen. De kronieken geven bloot wat de lokale historici niet wilden geloven. Geen bewijs is geen geschiedenis. Ik haal me het gebrilde en ernstig gefronste voorhoofd van de voormalige Ieperse historicus Octaaf Mus voor de geest. Komt het nu door de Romein Octavianus dat ik aan onze vroegere archivaris moet denken? Ik weet het niet. De man zou ongetwijfeld geen goed woord over hebben gehad voor mijn kronieken van de Westhoek. Soit. Dit ter zijde, hij zijn waarheid en ik de mijne. Ik laat geschiedenis en verleden graag wat mystiek en eigenzinnig zijn en wil helemaal geen ruzie met de overleden man.

De wilplashistorie van Sint-Maartens

'Den heer Rape naer dat hij dezen schat doorzocht hadde, heeft aenstonds den heer Heyse doen ontbien van wie hij dat huys gekogt hadde en den welken hij zeyde: "dezen schat heb ik in den grond van het huys gevonden geweest. Ik hebbe wel het huys gekogt maer geen verborgen schatten, vervolgens deze goude penningen behooren aen u toe, mogelijkx van uwe voorzaeten aldaer begraeven. Daerom zijt zoo goed van de zelve weg te doen voeren om daer mede te doen wat gij wilt. Wat mij aengaet, ik en wil geen onregtveerdig goed besitten." Maer den heer Ubaldus Heysen heeft dat geld geweigert te nemen, zeggen dat hij sijne voorouders nooyt en hadde hooren vertellen dat sijne voorzaeten aldaer eenige penningen zouden begraeven hebben.' Een omgekeerde ruzie. De ene wil de schat aan de andere schenken en die vertikt het om die te aanvaarden. Zoiets moet het geweest zijn, want ik kan wat volgt moeilijk anders interpreteren. 'Naer veele oneenigheden heeft hij gepraemt geweest door de wet om de helft te ontfangen. Als wanneer nu deze penningen verdeelt waeren, heeft den heer Heyse woonende op St.Jean in de voorstad van Iper

in de zelve kerke eenen marbelen autaar doen opregten met eene kostelijke silveren lampe met een eeuwig licht daer in en bij de zelve kerke dede hij verscheyde huysen bouwen en liet de arme menschen daer in woonen zonder iets te moeten betaelen en hun daer en boven voorzien van beddinge, huysraet, brandhout, kleedinge en brood. Deze kerke stond op de kaye. Nu is'er van achter eene herberge genaemt De Sonne de welke verbrant is geweest in t'jaer 1578 met de kerke van Onse Lieve Vrouwe van Brylen in de tweede beeldstormerie van Iper.' Dat deze kerk aan de kaai niet die van Sint-Jan is maar die van Brielen, laat ik buiten beschouwing. Ik krijg wel wat last van binnenpret als ik spontaan denk aan de link tussen de kerk van Brielen en de herberg 'De Sonne' in de 15de eeuw en ik die combinatie transposeer naar de laatst overgebleven (en momenteel gesloten) herberg van Brielen enkele kilometer verderop. Café 'De Nieuwe Zon' in de schaduw van de nieuwe kerk van Brielen.

Val nu toch dood!

Ik verslik me haast in mijn ochtendkoffie op 1 mei van het jaar 1447. Seroalius Heyse trouwt met Philipina van den Brouke. De huwelijksmis wordt gecelebreerd in de kerk van Sint-Maarten, waar de toren na storm van 1433 nog altijd in de steigers staat. De zus van de bruidegom wil wel eens een blik gaan werpen in te toren en samen met Seroalius Heyse stappen nieuwsgierig de trappen op om de stand van zaken bezichtigen. 'Nu op thoren zijnde moeste zijne zuster uyt nood der nature haer waeter maeken en daer om wat ter zijde trekkende is over een stuk hout gestooten en gevallen van boven neer den thoren aen de kant van de groote kerkedeure alwaer juist stond den voogd van Iper genaemt Paulus van Dixmude met zijne dogter Christiana, op wiens hoofd de zuster van d'heer Heyse gevallen is, wezende alle beyde doodelijk gequest en eene heure daer naer gestorven.'

Kom toch zo aan uw einde. De historie van het wildplassen moet ongetwijfeld een hoogtepunt betekenen voor de roddeltantes van de stad. Vlaanderen wordt in datzelfde jaar stilaan weer onrustig. De 'Jaer-Boecken der Stadt Brugge' geven het ook aan. De oorlog die de kronieken van Ieper 10 jaar verkeerd in de tijd hebben geplaatst, begint stilaan te gisten. 'In Vlaanderen begonde men

wederom van groote moeyelyckheden te hooren, mits den hertoge eenen nieuwe calliote inbrengen wilde, stellende een last van zeventhien groote op elck hoedt zout.’ Een belasting op het zout.

1449: zakkenvullers in Ieper

De gemeenten waeren hier over zeer t’onvreden, en namentlyck die van Gendt, de welcke opentlyck zeyden, dat zy zulckx noyt zouden toelaeten; en alzooy buyten dies in het volgende jaer by den prince noch een ander last opgesteld was op het koorne, zijn zy noch eens in de wapenen geloopen, en zijn alzooy eenige jaeren in hunne ongehoorzaemheyt gebleven.

Goede Vrijdag. 5 april 1449. Gravin Isabella is op bezoek in Ieper en ‘daer waeren alsdan diversche gevangen en die bitterlyck jammerden zoo de gravinnen voorbij de vangenis passeerde’. De mannen smeken om gratie en Isabella laat zich vermurwen. Goede Vrijdag is een uitstekende dag om vergeving te schenken. Ze verzoekt aan de magistraten om hen gratie te verlenen en er voortaan telkens een gewoonte van te maken voor diegenen die op de paasdagen op zoek zijn naar vergeving en gratie. Ik probeer een stuk vervelende kronieken samen te vatten. Gelukkig word ik geholpen door een aardbeving in Brugge. Ik glip weg uit Ieper. ‘Op den 23. april ’s morgens tusschen dry en vier uren voelde men tot Brugge eene afgryselycke aardbeving, waer door vele schaede gebeurde.’ ‘Anno 1449 was de peste binnen Iper en ten zelve tijde waeren eenige valsche reeuwers.’ Ik bots op een woord dat ik niet ken. Dat blijken mensen te zijn die dode mensen afleggen of zich engageren om besmette mensen tijdens hun levenseinde bij te staan. Ze trekken zo van het ene pestgeval naar het andere en ze houden op die manier bewust of onbewust de epidemie in de stand. Een heel speciaal beroep is het, ze moeten zelf instaan voor de begrafenis van de pestslachtoffers. De oppassers en de lijkafliggers krijgen als tegenprestatie de eigendommen van omgekomen gezinnen. De term ‘reeuwer’ wordt in Frankrijk beschreven als ‘sacard’, zakkenvuller, wat in Frankrijk ook het synoniem betekent van een ‘plunderaar van uitgestorven huizen.’

De valsche reeuwers gebruiken rattengif

Ik weet nu wat ze in Ieper bedoelen met hun ‘valsche reeuwers’ en zo kan ik verder met mijn verhaal. ‘Eenige valsche reeuwers die onder den schijn van het volk te genesen middel zogten om het te vergeven, om welke oorzaeke drie reeuwers tot Iper zijn geexecuteert geweest en ter dood gebragt.’ Het medicijn om te genezen blijkt vergif te zijn. Smerig. ‘Zij wierden gevoert op eenen waegen langs de straete en wierden nakt ontkleed van de gordelrieme geslegen en wierden aen de vier houken van de stad met gloyende iser bestreken op hun bloot lichaem en wedergekeert zijnde wierden zij onthoofd voor het bazant.’ De 3 reeuwers worden bij naam benoemd. De eerste is Willhem Matthijs, ‘geseyd Scheurcappron van Dixmude den welken twee maegdekens naem om te genezen gaf hun ragael te drinken waer van dat zij stierven.’ Die ‘ragael’ blijkt synoniem te zijn van regaal. Rattengif of een dodende cocktail van arsenicum met sulfer. ‘Den 2den was genaemt Heyne gebooren van Herenthals en nog eene met hem die ook veele menschen vergeven hadden. Men schrijft dat tussen 1457 en 1460 te Brugge als dan 24.000 menschen van de pest gestorven zijn en de overige tot zoo grooten hongersnood gebragt dat zij hun leven moesten onderhouden met peerdeboonen en haever en zelfs met oliebrood het welke in den winter in de spijzen der koeyen gemengeld word. Men schrijft ook dat’er dan te Dixmude geen t’negentig menschen overgebleven zijn en dat te Rousselaere de wolven in de huyzen woonden welke door het afsterven van t’volk ledig stonden. Bid voor hunne zielen’

Jan de Vos wordt de nieuwe kapitein in Gent

De jaarboeken van Brugge zijn wel precies en stipt met hun data. Ik ben nu tenminste zeker dat ik me in 1452 bevind. Ik beleef de eerste onrust die zal leiden tot de debacle in Gavere het daaropvolgend jaar. Wat is er aan de hand? Jan de Vos wordt verkozen tot kapitein van de Gentenaars en die schiet meteen in actie tegen de taksen die de bevolking moet betalen op het zout en het graan. ‘Met veel volk, allegaeder wel gewapent’ trekken ze naar Moerbrugge waar het leger postvat terwijl een deel van de mannen naar Brugge wordt gezonden om het gemeen op te hitsen tegen de

graaf. Lodewijk, de heer van Gruuthuse, die op de hoogte is van de komst van de Gentenaars, laat onmiddellijk de Brugse stadspoorten sluiten. Hij krijgt hierbij de hulp van Pieter Blandelin, de heer van Middelburg en de hofmeester van de graaf. De Gentse delegatie keert dus onverrichterzake terug naar Moerbrugge om er rapport uit te brengen bij kapitein Jan de Vos. Die besluit om zijn leger te parkeren voor de Brugse stadspoorten. Op zijn expliciete vraag om binnen te mogen komen in de stad om er eten te kopen, krijgt hij voor antwoord dat de Bruggelingen door de prins verplicht worden om hun poorten voor hen dicht te houden. 'De Gentenaers qualyck te vreden zynde, dat hunne geveynstheyt zoo mislukt was, en geenen middel meer over ziende om die van Brugge te overhaelen, waeren genoodzaeckt af te trecken; doch uyt spyt verbranden en beroofden op den weg diversche dorpen, gelyck zy met het kasteel van Male gedaen hadden. En men zegt, dat zy in een weke tyds wel acht duyzent huyzen verbrand hadden, van de welcke de inwoonders binnen Brugge gevlugt waeren.' Bij het gewone volk van Brugge bestaat de nodige sympathie voor hun broeders uit Gent, maar hier weten ze uiteraard wat het aan den lijve betekent om ambras te hebben met de prins. Een aantal Brugse kooplieden vertrekt op 2 mei van 1452 naar Brussel in een poging om een verzoening met de Gentenaars te regelen.

Filips de Goede is kort van stof

Filips de Goede is kort van stof. 'Dat ze zich dan eerst onderwerpen.' Die van Brugge krijgen een compliment omdat ze nu tenminste eens trouw aan hem zijn gebleven en krijgen hiervoor een privilege om vrijmarkten te organiseren. 'Eyndelinge, op hun krachtig verzoek, concenteerde hy, dat men binnen Ryssel op den 25. mey eene by-een-komste houden zoude; maer de Gentenaers noch al te trots en hooveerdig zynde, en wilden naer geen conditien van vrede luysteren. Hier op ordonneerde den hertog Philips, dat al zyne getrouwe onderdaenen een Bourgondis kruyce op hunne klederen zouden dragen en dat alle de gene daer mede niet bekleedt zynde, voor rebellen zouden aanzien worden.' Op 7 november van 1452 houden de Gentenaars lelijk huis in de streek van Aardenburg en Oostburg, 'verwoestende en verbrandende; waer t'eynden zy met grooten roof wedergekeert zyn.' Naast een groot aantal beesten, keren ze naar Gent terug met een karavaan

van tweehonderd wagens die de gestolen buit met zich meevoeren. Er komt op 10 februari 1453 te Damme een nieuwe poging om de vrede te herstellen. De onderhandelingen worden verder gezet in Brugge maar lopen af op een sissers. De Gentenaars denken er nog niet aan om schuld te bekennen. De schuld van hun oproer ligt bij de gierigheid en de nieuwe belastingen van de prins en nergens anders. Op 5 maart loopt Simon van Lalaing, de gouverneur van Sluis, in een hinderlaag van die van Gent als hij Isabella van Portugal wil begeleiden op haar weg naar Brugge. ‘Hij was in eene embuscade van de Gentenaers gevallen, van de welke hy zig ter nouwer noodt, naer verlies van eenige van de zyne, bevrydt heeft.’

Antoinette verhangt zich in de schouw

Op 22 juli krijgen de rebelse Gentenaars hun nederlaag van Gavere aan de broek gesmeerd. Geen uitvoerig cijfermateriaal hier in de Brugse kronieken. Ze houden het deze keer bondig en summier en vooral meewarig tegenover die van Gent: ‘de Gentenaers al geduerig oorlogende tegen hunnen prince, hadden eyndelinghe op den 22. july eene groote nederlage gekregen ontrent Gavere, zoo dat zy, hunnen hoogmoedt alsnu getemt wezende, ter zelve plaetse op den 30. july genoodzaeckt waeren den peys te aenveerden, op den voet gelyck den hertog hun die verleenen wilde.’

Het lijkt er op dat de jaren die volgen aan elkaar geregen zijn met steekspelen en dat er daar buiten niets gebeurt. Ik ben maar wat blij als ik in 1456 het nieuws verneem dat er in Ieper voor de eerste keer een ‘perelorijs’ opgesteld wordt. Dat blijkt een schandpaal te zijn en ik leer ook dat die opgesteld wordt voor het Nieuwerck van de lakenhalle. In datzelfde jaar ‘wasser binnen Ypre een rijke koopvrouwe jonge dochter genaemt Antoinette Scheurlaeken, de welke belooft was te trouwen met een Franschen heere, die haer bedrogen hebbende verliet, waer door zij uyt spijt en miserie, haer selven heeft verhangen, in de schauwe van haer huys. Het magistraet daer van in kennisse gedaen zijnde, wiert het lichaem van deze vrouwe, van onder de zille van haer huys, langs de straete gesleept tot in de voorste buyten de Tempelpoorte ende begraven aldaer onder de galge.’ De reeuwerhistorie steekt in 1458 opnieuw de kop op in Ieper. ‘Anno 1458 den 12 september wierd op de

markt van Iper ter dood gebragt Jean van Daele en Francis de Boos reeuwers beschuldigt van verscheide steenputten in de stad vergeven te hebben besmet met ragael het welke aen de menschen eene ziekte bijbragte dat zy bijnaer al stierven. Sij hebben hun misdaet bekend en hun bekeert.’

De prins heeft een vreemde ziekte

Ik houd halt in 1460. Ook weer zo’n verhaal dat de echte geschiedenisboeken niet heeft gehaald. Het mooiste hebben ze achtergelaten als stof van de boekenrekken. Filips de Goede heeft een ziekte opgelopen. Ik vraag me sluiks af of het niet te maken kan hebben met al zijn maîtresses en de daar aan gelinkte amoureuze escapades. ‘Anno 1460 heeft binnen Ypre al den edeldom, te weten de manspersoonen, alle hun hayr van thoofd doen afscheiren, loopende dus met caele hoofden’, middeleeuwse skinheads dus, ‘om naer te volgen den grave Philippus den Goeden, den welcken binnen Gendt, door een lange, ende onbekende sieckte bevangen zijnde, van de doctoren geraeden wiert alle zijn hayr te laeten afscheiren, het welke aenstons ook volgden niet alleen zijn hovelingen, maer alle den edeldom van Vlaender, waer uyt gesproten is het spreekwoord vooren gewesen, is naer geleert.’

Op de maandag van het Tuyndagfeest, 16 augustus 1460, staat er een groot jubileumfeest op het programma van de Ieperlingen. Mardocheus Heyse, de zoon van David Heyse en Thamaer Paeldig, viert vandaag zijn 116de verjaardag. Geboren in 1344, trouwt hij een eerste keer met Ludovica van Zuytpeene. Zijn tweede echtgenote is Marguerite Bolle. Ik laat de Ieperse kroniekschrijver zelf een en ander vertellen. ‘In ’t jaer 1400 trouwde hij den 10 mey jouffrouwe Pieternelle van Dixmude voor sijne derde huysvrouwe, vaerende met eene kog langs de Ipervaart naer Nieuwport.’ De boottocht loopt verkeerd af voor de bruid. ‘Door een wilden osse den welken op de kog quam gesprongen, is zij in de vaert verdronken met meer ander die op de kog saeten.’ ‘In ’t jaer 1426 trouwde eyndelijk Mardocheus Heyse den 2 januarus met jouffrouwe Bernaerdinne Berclau voor zijne 4de huysvrouwe.’ ‘Hij won bij deze 4 vrouwen 13 kinderen van de welke een predikheere

was binnen Brugge met naeme pater Cornelius. Den tweeden was monnik in d'abdie van Eversam en den derden was pater Capucijn binnen Amsterdam, welke drie geestelijke zijne soonen waeren deden de misse van jubile. Alle zijne andere kinderen en kindskinderen (wat een heerlijk woord toch) tot het getael van 38 saeg men t' offerande gaen het welke zeer schoon was om zien.

Het jubileumfeest eindigt met 14 doden

De solemniteyt van de jubilee voltrokken zijnde, heeft den heer Heyse een treffelijk banquet gegeven op het stadhuis in twee in een komende kamers voor alle sijne kinders en vrienden, in welke maeltijd door de koks of door andere, t'sij willens of onwetens, eenig ragael in eene soupe komme was van de welke 14 persoonen die daer van genut hadde zijn kwaelijk geworden en des nagts gestorven. Bid voor hunne zielen.' Of de jubilaris de aanslag met rattengif heeft overleefd, wordt niet vermeld. In januari 1464 is er sprake van het bijleggen van een ruzie tussen Filips de Goede en zijn zoon, de graaf van Charolais. Ik ben benieuwd of het kapsel van eerstgenoemde al opnieuw in zijn vroegere glorie hersteld is. Die zoon, Karel de Stoute, is ondertussen al een dertiger. Vader is 68. De kronieken geven niet aan waar de ruzie om draait, maar het zal toch wel een ernstig conflict zijn tussen beide dat door het landbestuur van Vlaanderen dringend moet zien bijgelegd te worden. 'Alzoo den graeve van Charolais met den hertog Philips zynen vader in grooten tweedracht was levende, wierdt in het beginsel van januari 1464 door de staeten van het landt binnen Brugge eene vergaderinge gehouden om de zelve te vereenigen. Aldaar waeren ten dien eynde gekomen dry bisschoppen en zestig abten, benevens eene groote menigte van edeldom. In onze hedendaagse tijd zou een ruzie van dergelijk allooi privé bijgelegd worden en absoluut niet publiekelijk. Waarom denk ik nu aan prins Laurent en zijn vader? 'Den graeve van Charolais liet zig oock aldaer vinden, en zig werpende voor zyns vaders voeten, heeft van den zelve genade verzocht en bekomen.' Ik zie het Laurent niet doen, en misschien is dat maar goed ook. Het is tijdens het leven van Filips de Goede meermaals tot uiting gekomen. De man staat op zijn strepen. Wie iets mispeutert dat hem niet aan staat, zal het geweten hebben.

De zesde Ieperse rederijkerskamer

De Turken hebben de stad Constantinopel overmeesterd en paus Pius de 2de roept de christelijke prinsen van het westen op om die ongelovigen te gaan verjagen. Filips de Goede engageert zich hiertoe met een leger van 6.000 goed gewapende mannen die onder de leiding zullen staan van zijn bastaardzonen Antonius en Balduinus. Met 12 galleien varen ze de haven van Sluis uit richting Italië, ‘dog dezen oorloge hadde geenen voortgang, zoo dat zy moesten wederkeeren.’ De Ieperse kronieken maken er 10.000 soldaten van. 220 Ieperlingen vertrekken mee onder leiding van Simon van Lalaing, en dat allemaal op de kosten van de stad. ‘Maer daer zijn zoo vele swaerigheden onder de reyse opgekomen, dat elk heeft moeten wederkeeren naer zijn vaederlandt.’ De terugkeer en het engagement van de groep Ieperlingen, leidt bij hun aankomst tot de stichting van een rederijkerskamer. ‘De Yperlingen hadden op de reyse malkander altijd genoemd getrouwig herte, dus wederkeerende, hebben onder malkander, met privilege van den grave, opgerecht een redenrijcke gulde onder de bescherminge van den h. Engel bewaerder, voerende voor divisie ofte kenspreuk, getrauwe herten. Zij bauden hun guldhof op de prochie van St Jan, buyten de Antwerppoorte, in de voorste, zijnde de 6de redencamer binnen Ypre.’

In 1465 breekt er een conflict los tussen Filips de Goede en Frankrijk. De Ieperse kroniekschrijvers spenderen er niet de minste aandacht aan. In Brugge wordt de oorlog als een fait-divers aangekondigd. ‘Ten zelve tyde was den hertog Philips tegen den koning van Vranckryck in oorlog getreden, en hadde zynen zone Charles op den 14. meye aen het hoofdt van een machtig leger gezonden, den welcken op de Franschen, ontrent Monthery eene volkomen victorie bochten heeft.’ Ik krijg wel een datum mee. 11 juli 1465. Wikipedia geeft meer details. Filips de Goede is al op 29 mei met een leger van 20.000 man binnengevallen in de Champagne. De slag eindigt inderdaad met een overwinning van onze graaf, maar die raakt wel gewond zodat zijn zoon Karel de Stoute vanaf dat moment eigenlijk de macht overneemt in Vlaanderen.

Brugge 1467: de dood van Filips de Goede

Ik ben wel benieuwd of ik diezelfde informatie zal opscharrelen in de kronieken die ik aan het bestuderen ben. Geen woord dus over de feitelijke machtswissel. ‘De Bruggelingen van de tydinge bekomen hebbende, wierdt by hun tot danckzegginge eene generaele processie extraordinaire met het H. Bloedt omgedragen, het welcke van te vooren noyt geschiedt was, ’t en zy alleenelyck op den derden Meydag.’ En dan gaat de prins richting Luik. ‘Hier naer trock hy in het landt van Luyck om de inwoonders, die tegen den hertog opgestaen hadden, te straffen. Naer dat hy de zelve tot onderdaenigheyt gebracht hadde, quaem hy naer Brugge, alwaer hy met groote eere en blydschap ontfangen wierdt.’ In 1466 wordt het niet met zoveel woorden gezegd, maar het is in elk geval Karel de Stoute die in de wapenen komt tegen de Luikenaars. ‘Ten jaere 1466 hadden de Luyckenaers wederom de wapenen in de handt genomen; maer den prince Charles met een leger van dertig duysent mannen derwaerts getrocken zynde, wist hun haest andermael ten onderen te brengen.’ De overdracht van vader op zoon moet inderdaad een feit zijn, en zo lang trekt Filips de Goede het trouwens niet meer. ‘Den hertog Philippus op den 13. juny 1467 tot Brugge in zyn paleys zynde, wierdt ontrent den avondt met eene haestige zieckte zoodaenig overvallen, dat hy korts daer naer de spraeke verloos.’ Karel de Stoute verblijft op dat moment in Gent en wordt verzocht om zich naar Brugge te reppen. ‘En dit vernomen hebbende, quaem op de 15. ontrent den noen tot Brugge, en zig geworpen hebben voor het bedde van zynen vader, badt om genade van alle het gene hy misdaen hadde. Philippus dede zyne oogen open, en niet konnende spreken, bewees hem alle teekenen van vriendschap; waer naer hy den zelve avondt, wezende eenen maendag, tusschen 9. en 10. uren overleden is, in den ouderdom van een-en-zeventig jaeren.’ Tijdens het 48ste jaar van zijn heerschappij, voegen ze er in Ieper aan toe.

Het lichaam wordt gebalsemd

Het lichaam van de dode prins wordt nu gebalsemd. Het hart, de ingewanden en het lichaam worden in drie verschillende loden kasten gedeponeerd en worden de eerstvolgende zondag ter aarde

besteld in de Sint-Donaaskerk. Pas in 1473 zullen de stoffelijke resten van Filips de Goede definitief verhuizen naar Dijon in zijn Bourgondië. De begrafenis was zeer prachtig, vertellen de Brugse kronieken. ‘Het lichaem wierdt ’s avondts ontrent den vyf uren uyt het paleys gebracht. Vooren op trocken zesthien hondert mannen met zwarte kleederen, draegende ieder eene tortse in d’handt, met de wapenen van den prince. Vier hondert van de zelve, zynde van het hof, waeren uytgerust ten koste van den hertog.’ ‘Andere vier hondert ten koste van de stadt, gelycken nomber door de ambachten, en de andere door de Vrylaeten bekostigt zynde.’ Met de begrafenis stappen 900 edellieden en officieren van de graaf zwijgzaam mee met in hun zog de magistraten van Brugge en het Vrije en 21 bisschoppen en prelaten. ‘En naer deze vier herauten, en eyndelinghe het lichaem, gedraegen wordende door twaelf van de treffelyckste bediende van het hof. Recht over het zelve ging den eersten schildknaap van den overleden hertog, draegende desselfs degen met den punt naer de aerde. Boven het lyck was een pavillon van goude laken, het welcke ondersteunt wierdt door den graeve van Nassauw, den graeve van Boucan, Boudewyn bastaerdt van Bourgogne, en den heere van Chalons.’

De begrafenis van de graaf in Brugge

De teksten in de krantenkoppen van vandaag flitsen als ze het hebben over hun gebeurtenissen. Ze zijn de authenticiteit en de charme van het vertellen vergeten. En die vind ik hier volop terug in deze Brugse kronieken. De nazaten van de prins zullen me het hopelijk niet kwalijk nemen als ik met volle teugen geniet van de pompeuze beschrijving van zijn uitvaart. Het is alsof ik er zelf bijsta. ‘Alsdan quaem den nieuwen hertog Charles; korts daer naer Jacques de Bourbon en Adolf van Cleven, zyne twee rechtszweers, ende meer andere groote heeren van het hof, vergezelschap zynde met alle de geestelycke van de stadt.’ Naer Adolf van Cleven volgden andere van de voornaemste heeren van het hof. Het lyck wierdt aldus gedraegen in den choor van S Donaes kerke. Over de kiste lag een goude laken geboort met damast, ende een kruys van wit fluweel. Op de hoecken stonden vier groote brandende wasse keirssen, ende daer nevens noch vele andere tot meer als veerthien honderdt in het getal, waer door eene zoo groote hitte veroorzaecht was eenige gaten door het gewelfsel te booren, om

alzoo de warmte te laeten uytwaesemen.’ Voorders was de geheele kercke behangen van onder met zwart laken, ende van boven met zwart camelot.’ ‘Op den volgenden dag heeft Guilielmus, bisschop van Doornik eenen solemnelen dienst gedaen, gelyck oock ten zelve tyde in alle parochiale kerken van de stadt gebeurt is.’ Ook in Ieper wordt er een herdenkingsmis gehouden voor de overleden graaf. In zijn testament toont hij zich weldadig voor de kloosters en de kerken. Hij moet er ontgetwijfeld mee ingezeten hebben dat er na zijn dood onvoldoende voor het welzijn van zijn ziel zou worden gebeden. In Ieper zien ze ‘de mildaedigheyd tot de kloosters en de kerken en de zorge die hij droeg op dat naer zijne dood gebeden en sacrificien aen God tot laevenisse van zijne ziele gehouden zouden worden.’

Een aardige geschiedenis als dessert

In Brugge mijmeren ze nog na nadat hun prins er niet meer is. Het is wel de eerste keer dat de stedelingen zo treuren om het overlijden van een graaf. Van de doden geen kwaad, en dan komen ze nog met een ‘aerdige geschiedenis van den hertog’ als dessert. ‘Men vertelt, dat hy op zekeren tydt, tot Brugge wandelende ’s avonds naer eten, en gekomen zynde op de marckt, aldaer eenen slaependen man gevonden heeft, den genen t’eenmael door den drank overvallen was.’ Een man met een stuk in zijn voeten. ‘Hy dede hem aenstondts opnemen en naer zyn paleys draegen. Deze dronckaert wierdt aldaer by order van den prince in een prachtig bedde geleyt. ’s Anderendags wacker geworden zynde, wierdt hy onthaelt ende gedient, al of hy den hertog zelfs geweest hadde, zoo in kleederen als ter tafel. Maer ontrent den avonds andermael door den drank gegrepen zynde, wierdt hy (naer dat men hem zyne eygen kleederen aangesteken hadde) wederom op de marckt geleyt: alwaer hy wacker geworden zynde, niet anders peysde, als dat hy gedroomt hadde.’

instructies. Die dateren van april 1479. De mobilisatie kan dus zeker niet als een eendagsvlieg beschouwd worden. Van de 5.600 dienen er 1.000 weerbare mannen af te zakken naar Gent en 1.000 naar Ieper. De toestand in de Westhoek wordt nu stevig onder controle gehouden door Jan van Dadizele en zijn mannen. In 1479 stelt hij voor aan Maximiliaan om met 3.000 à 4.000 van zijn artilleriesoldaten naar Ariën aan de Leie te trekken.

Van Molinmadame naar Meereghem aan de Leie

Er is trouwens nog meer wapenvolk dat zich aanmeldt bij de heer van Dadizele. 3.400 gezellen uit de kasselrijen van Kortrijk, Ieper en Belle aangevuld met een aantal soldaten ‘uten walsche lande ende andere’. De 9de juni van 1479 verplaatst het leger zich naar Armentières en de volgende dag verhuizen ze al naar een plek met de kleurige naam ‘Molinmadame’ en wat later naar Meereghem waar ze oog in oog komen te liggen tegenover de Franse artillerie aan de zuidzijde van de Leie. Het kost me enige moeite om te ontdekken dat Meereghem eigenlijk de Franse stad Merville is, zuidelijk gelegen van Hazebrouck en Belle en dichtbij Calonne aan de Leie waar de geestelijken van Sint-Maartens van Ieper nogal wat eigendommen hebben. Molinmadame blijkt synoniem te zijn van ‘Les Prés du Moulin Madame’ bij Sailly-sur-la-Lys, zowat 10 km dichter bij Armentières. De gevechten tussen de Fransen en de Vlamingen ontbranden zo goed als onmiddellijk. Het woord ‘ontbranden’ past trouwens in deze context, want er is sprake van ‘engienen’ die projectielen afvuren over de Leie. ‘De Vlaminghen met huerlieder gheselscepe stellen hemlieden zo ter weere met engienen van dweers der Leye ende met een ghedeel ghesellen die over de Leye trocken schermutsen jeghen de Francoysen, ‘twelke zeer langhe geduerde, dat de Francoysen moesten vertrecken zonder eere of prouffit.’ Daar komt de elite van het Vlaams leger van profiteren. De meneren van Bevers, Nassau, Chanteraine en nog veel andere lieden van oorlog maken gebruik van de Leie om Frankrijk binnen te dringen. Ariën, St.-Venant, Boeseghem, Thiennes. De verzamelde milities ontmoeten graaf Maximiliaan in St.-Omer en daarna mogen de Westhoekse landmannen wat rust nemen in Arques, ‘daer zy bleven tot dat zy orlof kregen ende trocken elc thuus’. Het is hoogzomer, verdraaid een prima weertje om oorlog te voeren. De sentimenten zijn sinds de komst van de

nieuwe sterke man totaal omgeslagen. Onze heer van Dadizele heeft met zijn Maximiliaan ook de nodige steun in de rug en hij profileert zich als een volleerde kapitein-generaal van een Vlaams leger dat zich halfweg de hooimaand langs de oostelijke kant van de Nieuwendijk te velde begeeft.

7 augustus 1479: de slag om Guinegate

Een flink uit de kluiten gewassen leger is het. 11.000 man. Ze maken zich meester van plekken met exotisch middeleeuwse namen als 'Nuwenberch' buiten Cassel, 'ter Woestyne, tRudehout en van daer an tnoordhende vanden Arkevelde, daer zy bleven tot de 25e van der zelve maendt.' Hertog Maximiliaan sluit zich aan bij het leger en samen verhuizen ze naar Terenburg, het magische Terwaan dat op vandaag Thérouanne wordt genoemd.

Ze weten goed genoeg waarom ze er blijven tot aan de eerste week van augustus. De Fransen zijn op komst. Jan van Dadizele beschrijft het ook in zijn memoires: 'de Francoysen quamen over de zuydzyde van der Leye, met machte, omme den hertoghe Maximiliaen te bevechtene.' Als de hertog op de hoogte wordt gebracht van de komst van de Fransen, geeft hij opdracht om 'alle zyne engienen, vellen, tenten ende pavilloenen, bagagen ende vitailen' te verhuizen 'een half mile oost van der zelve stede.' Er kan geen sprake van zijn dat ze de vijand zullen opwachten. De aanval is de beste verdediging. De 7de augustus van 1479 steekt het Vlaams paardenvolk de Leie over. Ze hebben tijdelijke bruggen over het water aangebracht en zo kunnen de karren en de artillerie aan de andere kant geraken. Het voetvolk moet zijn plan trekken, 'ende de voetganghers Vlamighen meerstdeel moesten duer twatre.' Nu gaat het leger op zoek naar de Fransen die er blijkbaar in 'grooten ghetalle waren'. 'Te peerde ende te voet, tot by der Viefville, daer zy ze ghemoetten omtrent den 3 hueren naer de noene.' Er wordt gevochten tot 8 uur in de avond. De Fransen hebben beduidend meer paardenvolk ter beschikking, maar dat wordt gecompenseerd door de massa van Vlaams voetvolk die prima geleid wordt door de heren van Romon en Nassau en nog veel andere ridders en edellieden die ook al te voet aan hun zijde vechten. We beleven de fameuze veldslag van Guinegate van op de

eerste rij. De Fransen krijgen er van langs. ‘Daer bleven zeer vele franc-archiers van den coninc doot, de hertoghe Maximiliaen behilt tvelt’. Nog diezelfde avond overrompelen de Vlamingen het achtergelaten kamp van de vijand. Artillerie, wagens en proviand liggen er voor het grijpen.

Afrekeningen in Boezeghem

Wat een schitterende buit treffen de Vlamingen hier aan. Er wacht nog een andere beloning voor een reeks Vlamingen die zich van hun beste zijde hebben laten zien tijdens de slag. Zeventien worden er tot ridder geslagen. Ook onze Jan van Dadizele zie ik op het lijstje van nieuwe ridders prijken. De 12de augustus mogen de mannen terug naar huis. Maximiliaan van Oostenrijk en zijn Mariaatje van Bourgondië gaan tijdens de augustusmaand op bezoek naar Ieper en achteraf besluiten ze om ook Dadizele aan te doen. ‘Huerlieder pelgrimaige doende, etende ende drinckende sheeren van Dadiselle’. Ongetwijfeld allemaal op kosten van Jan van Dadizele om dan in de vooravond door te reizen naar Kortrijk. De volgende dag gaat het weer richting Gent waar hij van de Raad van Vlaanderen de goedkeuring krijgt om zijn 15.000 mannen van wapenen te betalen voor een volle maand van krijgsprestaties. Als ik de kronieken mag geloven, zijn er nogal wat officieren en ridders die geweigerd hebben om te vechten voor Maximiliaan. Ze hebben hun lot verbonden met dat van de Fransen en hun houding ligt duidelijk op de maag van de nieuwe graaf. Er wordt een commissie opgericht waarbij Jan van Dadizele alle zeggingskracht krijgt om de dissidente officieren in gebreke te stellen. Zo vertrekt er een nieuw leger naar Boezinghem, meer bepaald naar het kasteel van Malaunoy, waar Cadet Ramonnet en enkele van zijn kompanen worden gevangen genomen en daarna hun leven hangend aan de lus van een touw beëindigen. De afrekeningen gaan het hele najaar verder. De wraakzuchtige zuiveringen bij de adel van ‘Peernes, Sint-Pol, Mont-sint-Eloy, Pont-à-Wendin, Berghe ende Ryssele’ slepen aan tot halfweg oktober.

Er worden 18.000 man up de frontieren gelegd

De winter kondigt zich aan. De raad van Vlaanderen stemt er mee in om geen risico's te nemen en de grenzen grondig te bewaken. 18.000 mannen zullen 'up de frontieren' gelegd worden. 5.000 onder hen worden onder leiding van Jan van Dadizele naar het Westland gestuurd. Het is erg ongewoon dat de troepen tijdens de winterperiode in actie moeten schieten. De droge decembermaand zit er voor veel tussen dat de milities 'omme de zo groote droochte' gedurende drie weken moeten postvatten ter hoogte van Belle en Cassel. Met de nieuwe lente die er nu zit aan te komen, volgt er een nieuwe episode in de schermutselingen en de oorlog tussen Frankrijk en Vlaanderen. De hertog verzoekt Jan van Dadizele om hulp die natuurlijk niet geweigerd wordt. Zijn mannen verhuizen nu naar de regio Kortrijk-Oudenaarde. Lang moeten ze niet wachten om oorlog te voeren. De Fransen zijn Seclin binnengevallen waar ze de kerk hebben veroverd en in brand gestoken. Een aantal dorpsbewoners wordt daarbij om het leven gebracht. Van Seclin zijn de vijandelijke soldaten nu in massa op komst naar de Westhoek in de veronderstelling dat de legers van Maximiliaan zich daar niet langer meer hebben opgesteld. Ze onderschatten toch wel de veerkracht van het Vlaamse leger. 'Dat horende wederboot van Dadiselle al zyn lieden ende vergaderde vele meer ende trac met al tYpre ende van daer te Wervicke, omme te wederstane de zelve Francoysen.' De hele zomer van 1480 staat in het teken van het beschermen van de grenzen. Veel details lees ik niet. Enkel dat de mobilisatie totaal is en dat er hulp komt van een leger dat ter beschikking wordt gesteld door de bevriende hertogin van Namen. De 21ste augustus wordt er in Douai een nieuw bestand gemaakt met de vijand. Een winterreces dat zal aanhouden tot maart van het volgend jaar. 'De heere van Dadiselle, met redelicken gheselscepe, bleef te Cassele tot dat hy de tydinghe hadde van den bestande ghemaect buten Douay den 21ste van ougst anno 1480, gheduerende tot uitganghe van Maerte daer naer.'

Staminee in Den Payse

Er volgen nogal wat details rond de hoogwaardigheidsbekleders die deelnemen aan de ‘dagvaart’ om het vredesbestand te ondertekenen. De entourage rond Maximiliaan en Maria wordt in maart 1481 grondig herschikt. Vier ridders en hun kameniers zullen voortaan deel uitmaken van het hof en ze zullen hiervoor een wedde van 53 pond per dag ontvangen. Ik houd niet zo erg van lijstjes, maar de namen van de vertrouwelingen wil ik wel weten. ‘De grave van Joigny, de heere van Chanteraine, Mer Jan van Berghe en onze middeleeuwse vriend Mer Jan, de heere van Dadiselle.’ Die laatste krijgt trouwens de functie van hofmeester en zijn zoon, ook al Jan genaamd, mag als schildknaap in dienst treden van het grafelijk hof. Oorlog en rebellie zijn nooit ver weg. Voor een keer dat het nu rustig is in het zuiden, wordt Jan van Dadizele nu opgetrommeld om naar Holland een oorlog uit te vechten ‘ter cause van groote rebellichede’. April 1481. De Duitsers en de Engelsen zijn ook al betrokken partijen. Dordrecht en Leiden vormen het scenario van de baldadigheden die eindigen met het onthoofden van zeven man, een trits gevangenen en een boete. Maximiliaan is er bij als er een groot conflict rijst tussen de Duitsers en de Engelsen die daar in Dordrecht in groten getale zijn aangespoeld. ‘Een groot ghevecht’, lees ik, ‘het gesciedde te diversche stonden, binnen dien daghe, daer blever doot an beede de zyden, maer niet vele: de heere van Dadiselle wasser.’ Onze man wordt nu wel prontig op zijn voetstuk geplaatst. De eerste mei van 1481 arriveert hij in ’s Hertogenbosch en na wat onderhandelingen in naam van zijn hertog, zetten de vechtende partijen een weekje later hun handtekening onder een vredesbestand. ‘Den Payse’, zoals dat ze dat in die tijd noemen. Het doet me denken aan de charmante kroeg langs de Grote Markt in Poperinge. Café De La Paix. ‘Staminee in Den Payse’.

De heerlijkheid van Dadizele

Onze nieuwbakken kanselier schrijft nu zelf mee aan de wetgeving. Zijn memoires geven de nodige details prijs. Veel brieven van en naar Maximiliaan. Vooral Franstalig met het gezwier en gezwaai van titels en van de nodige ‘très-chièr et bien amé’-frases die

uiteindelijk door de secretaris van de hertog worden geadresseerd ‘à nostre amé et féal escuier, Jehan, seigneur de Dadiselle.’ De memoires hebben het nu gehad met de militaire verwezenlijkingen. Ze gaan nu volop aandacht besteden aan het thuisfront van de man. En zo voeren ze me terug in de tijd.

Jan besteedt zijn leven in dienst van het Bourgondische hof en krijgt daar ook het nodige voor terug. Eind 1465 kan zijn thuisdorp Dadizele daar een graantje van meepikken. Karel de Stoute leeft nog en hij vergunt Jan een ‘ottroy omme van zom van den bodem van den leene van Dadiselle erve te maken.’ Ik concentreer me op de akte. De heerlijkheid van Dadizele dankt zijn bestaan en belangrijkheid aan het feit dat er een grafelijk kasteel is in Kortrijk. De graaf is opperleenheer over Dadizele waar de familie van Veerdeghe, de echte naam dus van Jan van Dadizele, al sinds jaar en dag de scepter mag zwaaien in ruil voor hun ondersteuning van de graven van Vlaanderen. Het gaat dus over de ‘seignourie de Dadiselle, laquelle il tient de nous en fief et pairie à cause de nostre chastel de Courtray.’ Het kasteel en het landgoed ligt te midden een stuk grond van in totaal 25 hectare, in die tijd bunders genoemd. De meeste liggen rond de parochiekerk van Dadizele. Met de akte verleent de graaf de toelating aan meerdere mensen om te gaan bouwen en voortaan de heer van Dadizele als hun hoofdleenheer zullen beschouwen. Ik hou wel van die taal van toen. Vooral als die het heeft over de mensen die er mogen gaan bouwen; ‘plusieurs gens feroient volentiers demourer et y feroient bastir et construire maisons et édifices’. En zo gaat het verder.

Broishende, Broodseinde, Bruzzende, Brosende

Het komt er allemaal op neer dat de gronden een tegenprestatie zijn voor bewezen diensten en dat die nu in erfrecht komen van de van Veerdeghe die er voortaan ook hun eigen achterban kunnen laten wonen. We beleven een van de eerste verkavelingen van Dadizele. Het nieuwe volk mag er komen wonen en bouwen en leven maar ze worden ook afhankelijk van hun leenheer. De tienden, de belastingen van de middeleeuwen, zullen niet lang op zich laten wachten.

Er wacht mij een verrassing in een document van 'junio in 't jaer Ons-Heeren 1470'. Hij krijgt van Adolf van Kleef, de heer van Ravenstein en een topman van het Bourgondische hof, de toelating om de honneurs in het kasteel van Wijnendale over te nemen en dit in zijn functie van kamerheer van Joos van Lalaing. Dat nieuws op zich is natuurlijk niet de surprise, maar wel dat die Joos van Lalaing in deze brief omschreven staat als heere van 'Broishende'. Dat die man de heer van heer van Montigny en van Santes is geweest, wist ik al eerder. Maar die van 'Broishende'? Zou dit de vroegere naam van Broodseinde zijn die nu nog altijd bloemrijk 'Bruzzende' wordt genoemd in de volksmond? De zoekmachine van Google helpt mij niet verder. Precies 6 km scheidt Dadizele van Broodseinde. De link tussen de heren van Dadiselle en Broishende kan hier wel zijn reden vinden: ze zijn burens van elkaar. Het enige wat ik uit het internet kan puren, is dat er wel degelijk een heerlijkheid van Broodseinde heeft bestaan waar een zekere Ferdinand Anchement, de heer van Broodseinde in 1665 ter ziele is gegaan. Joos van Lalaing wordt nog een keer vermeld in 1474. Ze nemen het in die dagen niet al te nauw met een correcte spelling. Deze keer heet hij Josse de Lalaing en is hij 'seigneur de Brosende'.

De boosdoeners van dienst worden berecht

Eén van die interessante geschriften is zeker dat van de 13de maart van 1478. Afkomstig van 'Maximiliaen ende Marie, byder gratie Godts', die ze er ook bij betrekken. Het betreft een commissie die zal opgericht worden 'jeghen 't volc van wapene'. De misdaden die gepleegd werden op de buitenmensen van de Westhoek krijgen een staartje. De baljuws van de hele streek worden er meteen bij betrokken. Ik maak kennis met de boosdoeners van dienst. 'Mer Karle van Saveuses, Petit Salleszart, Cornelis van Berghen ende veel meer andere met huerlieder gheselscepe ende lieden van orloghen die in diversche plecken van onser voornoemden lande ende graefscepe van Vlaendre diversche fortsen, crachten, excessen ende violencien doen ende committeren, als van vrouwen te vercrachtenen, maechden te scoffierne, mannen ende wiven doot te slane ende te vermordene, haerlieden goet fotselinghe te nemene, te rovene ende wech te voerne.' Er komt haast geen einde aan de reeks aanklachten tegen het gezelschap. Het moet erg

geweest zijn in de Westhoek. Het liep zo de spuigaten uit dat de mensen zich verplicht hebben gevoeld om hun huizen achter te laten en op de vlucht te slaan voor de terreur. Maximiliaan slaat zelf een stukje mea culpa. Zulke moorddadige feiten mochten zich nooit hebben voorgedaan. Vlaanderen heeft hier niet snel genoeg op gereageerd. 'Indien by ons den zelven onsen ondersaten niet voorzien en worden van remedien'. Dat betekent helemaal niet dat er geen vergelding zal komen. Er moet en er zal 'vander culpablen pugnitie, correctie ende justicie ghedaen worden, in examplen van alle anderen.' Er moeten voorbeelden gesteld worden. De daders moeten gestraft worden of ophoepelen. In het 15de eeuwse Vlaams wordt dat vertaald in 'vertrecken ende rumen'. De baljuws van Vlaanderen krijgen vrij spel van de graaf. Ze mogen alle verdachten aanpakken op gelijk welke manier. Van hetzelfde laken een pak. Ze mogen 'ghelycke fortsen, viloentien ende andere excessen' toepassen. Wraak is dus volop gepermitteerd.

De toestand te Poperinge in het jaar 1479

Jan van Dadizele heeft al zijn brieven netjes bijgehouden. Zo bijvoorbeeld die van april 1479 wanneer hij aangesteld wordt als opperbevelhebber van een Vlaams leger. De oproep is gericht aan de raad van Vlaanderen die een algemene mobilisatie dienen aan te kondigen. 'Also by corten tyde harwaert om de verzeckerthede van onse landen heerlicheden ende ondersaten, ende te wederstane ons vianden die daghelycx poghen ons afsdeels te destruerene, gheadviseirt ende ghesloten es gheweest up te stellende ende ghereet te makene hondert ende vyftich duusent vechtende mannen lieden van orloghen, doende ende excercerende 't capitainscip van Jan, heere van Dadiselle die ze neerstelic moeten obedieren ende verstaen.'

De opdrachten volgen elkaar in snel tempo op. De ene keer worden ze verstuurd vanuit Ieper en vaak vanuit Brugge of Gent. Concrete opdrachten om bijvoorbeeld die brug te bewaken, aan de Leie in Merville. Op 3 december 1479 heeft Maximiliaan het uitdrukkelijk over de oorlogssituatie in de Westhoek en meer specifiek in Poperinge. Poperinge dat het moet stellen zonder stadsomvalling, een fout van de geschiedenis en van de geestelijken

van St.-Bertinus, is zoals zo vaak een zwakke plek in de Vlaamse verdediging. De graaf zwaait met complimentjes naar Jan van Dadizele voor zijn succesvolle campagne die hij tegen de Fransen heeft gevoerd. 'Doe zo voort' schrijft hij in zijn taal van toen. Hoewel de man zelf geen woord Vlaams spreekt. Jan van Dadizele moet zich op dat moment in Ieper bevinden en hij krijgt de formele opdracht om zich naar het platteland te begeven. 'Wy wilen ende bevelen u dat ghy, wesende in onse stede van Yppre daerwaert dat ghy treckt by 't volc vanden platte land te vergaderen ende te disenieren ende hulpe te verzouckende an die van Brugghe, van Yppre ende anderen smalen steden, in 't voorseyde westland gheleghe, omme de voorseyde vianden te wederstane ende de plecken die gheheel zyn te behoudene ende beschermene, sonderlinghe de stede van Poperinghe, die als noch ghedeeld staet ende by den verliese van den welken wy onvercrighelycke scade ende groot hyndre hebben zouden.'

De 12 burggraafschappen van Kortrijk

Na de eindeloze reeks brieven en opdrachten, arriveer ik aan een overzicht van de lenen die afhangen van het kasteel van Kortrijk dat volledig eigendom is van Maximiliaan 'ter cause van mer vrouwe zyner gheselnede als erfactghe graefnede van Vlaendre'. Het kasteel van Kortrijk zwaait de scepter over 12 respectieve burggraafschappen. Het lijstje is onvolledig, maar Menen, Wervik, Tielt, Izegem, Heule, Dadizele, Pittem, Kooigem en Oostrozebeke staan er met hun oude Vlaamse namen; Meenine, Werwicke ghenamt Briefvel, Thielt-ten-Hove en Thielt, Yseghem, Huele, Pitthem, Coeyeghem en Oost-Roosbeke. Jan van Dadizele zwaait de scepter over de 12 burggraafschappen, zo veel wordt duidelijk als we een akte lezen die in opdracht van de graaf opgesteld werd door Jacob Scaec tijdens de hooimaand van 1456. Onze man is dan 24 jaar. We krijgen zicht op interessante details over de toestand in het Kortrijkse van de 15de eeuw. Eerst en vooral is er het landgoed in Dadizele. 25 hectare 'Mersch, busch ende watre'. Ze leveren hem nogal wat opbrengsten op. De penningrente bedraagt 107 pond per jaar. Het eerste deel te betalen op 'Baesmesse en de rest te Kersthavende'. Naast cash valt er nog veel meer af te dragen aan de leenheer. 144 rasieren graan, 6 ganzen, 16 kapoenen en 3 hoenderen. Dat geldt voor iedereen die een stuk

grond in gebruik krijgt 'binder voorseyde prochie van Dadiselle'. De 20 lenen in Ledegem zijn in leen gegeven aan een zekere 'heere vander Gracht'. Jan van Moerbeke baat de 17 lenen uit in Gits, dat hier omschreven staat als 'in de prochie van Gheits'. Ook in Middelkerke zijn er eigendommen. Er volgt een lijst van leenhouders die hun leen al dan niet in volle leen hebben. Lenen vooral in Dadizele, maar ook in Ledegem: Jan Blomme, Roellandt de Valckenare, Olivier Canaert, Lysbette Witinex de 'wedewe Lauwers', Jan de Conde, Tristam vander Woestine, Denys vander Meersch, Thomaes Bollin, Pieter Ghiselin, Daniel de bastaard van Dadizele, Jan Palster, en nog anderen.

De noordoosthoeve flankeert de Heulebeek

Baljuw Jan van Dadizele krijgt uitdrukkelijk de macht om recht te spreken over allen die op zijn landerijen wonen. 'Te weitene: zweert, pit, galghe, den ban van 100 jaren ende eenen dach uut myner voorschrevene heerlichhede ende voort uutten lande van lande van Vlaendren up 't lyf.' 'In desen staet es Dadiselle in meye in 't jaer 1480.' Het staat me erg aan dat ik nog meer details te lezen krijg. Dadizele is dus één van de 12 burggenootschappen die onder het kasteel van Kortrijk vallen. Waterpartijen, boomgaarden, meersen en landbouwgrond, 'al liggende tsamen rondsomme der kercke, zonder datter eenich ander landt binnen es, uytgheleit 't kerchof, de priestrage ende diversche plecken van erven.' Er is nu al sprake van 46 hectare. De noordoosthoeve flankeert de Heulebeek. En als ik het goed begrijp is dat de belangrijkste van allemaal want het land wordt er rechtstreeks uitgebaat door de horigen van Jan van Dadizele. Naast zijn hoeve bevindt zich het erf Ter Beke, bewoond door Willem Corte. Tegen de grens van Ieper-Ambacht woont Thomaes Bollin. 'Ende van daer streckende dweers den steendam westwaert lancx den waterlope jeghem stroom ande zuudzyde van alle den meersschen tot in de Wervicstrate, noortoost van sheeren hofstede ende van daer lancx der oostzyde van Willems Corte leen voorseyd.' De horigen die het land bewerken in opdracht van Jan Dadizele worden niet enkel verplicht om mee op oorlog te trekken als ze daartoe opgeroepen worden. Van alles wat ze produceren op zijn grond, moeten ze een stuk afstaan. En ze moeten ook werk gaan verrichten op het hoofdleen van Dadizele. Ter Huele dus.

De prochies Ghelue, Ledeghem en Gheyts

De mannen mogen gebruik maken van paarden om het land te bewerken. Het gras op de weide moet gemaaid worden. Die weide is zowat 2 hectare groot en wordt omschreven als de ‘latemeersch’, een naam die rechtstreeks verwijst naar de status van de sukkelaars die er moeten werken: de laten. Een van de belangrijkste lenen is deze van ‘Vleenderbeix’ en de uitbater hier is ook al cijnzen verschuldigd aan ‘Ter Huele’. Vijf schellingen en 8 Parijse denieren, staat er te lezen. Er wonen drie soorten van laten op de hoofdmarke. ’t Leen heift upperhof, nederhof, behuust, beplant ende bewatert, wintmeulene, orsmuelene ende brauwerie.’ De heerlijkheid van Dadizele strekt zich uit ‘inne de prochie van Ghelue, Ledeghem, Gheyts ende Middelkercke’. De priester van Dadizele is de geestelijke baas over het hele gebied. Er heerst een ‘ghemeene kercghebot van deurgaende ende singuleerde waerhede van ban’. Op rechterlijk gebied heerst de vierschaar over dezelfde gebieden. De oude tekst van 1480 springt van de hak op de tak, via de jaarmarkt van Dadizele en de handbooggilde jump ik nu naar de omgeving van de kerk. Dat is het één en het ander hoor! ‘De kercke, priestrage, upperhof, nederhof met orsmeulene ende brauwerie, de plaetse, de maerct, veel ghebueers ende diversche boomgaerden zyn tsamen bevreit met poorten, vesten, haghe ende water; het es een scone pelgrimage, groot appoort, schoon kercke daer men doet alle daghen de 7 ghetyden, de hoogmesse met dyaken, subdyakene, ghegheurt, ende veil andere messen ende godlic dienst met 5 priesters, solastre, costre, organiste, ludere ende kinderen.’ De macht van Dadizele over de omliggende gebieden heeft ongetwijfeld veel te maken met zijn strategische ligging. Pal op het kruispunt van de wegen tussen Brugge en Rijsel en die tussen Ieper en Kortrijk. De memoires van Jan van Dadizele trekken verder weg naar het begin van de jaar 1400 waar ze weer gaan zwerven tussen de bewoners van die dagen. Hun wel en hun wee. Wie ze zijn, waar ze mogen wonen en vooral wat moeten afdragen aan vrouwe Alise, ervachteghe vrouwe van Dadiselle’.

Het onderhoud van de latemeersch

Een hele lijst van hofsteden met hun bewoners en met het aantal 'capoenen' die ze moeten afstaan aan de leendame. En opgepast: de jaarlijkse afstand van 'capoenen' is een plicht die overgaat van vader op zoon. De 22 boeren zijn goed voor zowat 50 kapoenen. Lise Arnouts vormt een uitzondering: zij dient een hoen te schenken. Ik leer wat nieuwe namen van landerijen kennen. 't Landt Ter Strate, te Haghebarens, Yweins Hoghen-acker en Aeldingscip, Vlassiners landt, Smeiners landt, Onraedts lands en het gaat zo nog lang verder. Diepgang wil ik. Ik wil weten hoe het leven van de mensen er in die tijden aan toe gaat. Het hoofdstuk over 'de maniere omme de latemeersch te mayene, onderhouden in den tyd Jans, Heere van Dadiselle, Ruddere', bedient me op mijn wenken. Het koren op de latemeersch wordt in elk geval gewoonlijk geoogst in de hooimand of in de oogstmaand. Dat gebeurt bij voorkeur op een dinsdag, woensdag of een donderdag. Blijkbaar zijn dat de dagen die best passen voor heer Jan. Werken op het veld op een zondag is taboe. Dan behoort iedereen naar de kerk te komen. En dat mag best ernstig genomen worden. De gronden van diegenen die niet naar de mis komen, zullen verbeurd verklaard worden. De kerkgang wordt net zo goed als een belasting beschouwd als elke andere leenrente. De 11 laten die de beschikking hebben over in totaal 66 bunders houtland leveren 'elc dien dach' een wagen hout die getrokken wordt door 2 paarden. '11 waghens also ghestoffeirt met eenen meynere ende eenen onthakere.' De rest van de horige families moeten elk een werkmans sturen om met een riek de mest te laden en te lossen. In ruil krijgen ze 'broodt, ghesoden zoetemelc, buetere ende peynssen ghefruyt', gebakken pensen dus en tijdens de middag krijgen ze 'broodt, spec, aerweiten, vleesch, caes ende bier.' Ze worden uiteraard niet betaald maar het valt toch op dat ze flink wat eten krijgen. De hele dag krijgen ze bier ter beschikking. En de paarden krijgen nieuw hooi. 's Navens als zy werc laten, elc een cleen broodekin ende een sticke caes daer up, insghelycx elcken kinde datter comt.'

De voorouders van Jan van Veerdeghe

De voorouders van Jan van Dadizele komen nu op de proppen. Er ontbreekt heel wat informatie. De tekst is rijkelijk voorzien van ‘ik weet het niet’ stippellijnen. De eerste is Lambrecht en die wordt opgevolgd door Willem die nogal wat schenkingen doet aan de kerk. Willem van Dadizele trekt in 1300 met Gwijde van Dampierre naar Filips de Schone in Parijs waar het gezelschap prompt gevangen gezet wordt. Het voorspel van de Guldensporenslag. Zijn opvolgster moet dus ‘Vrouw’ Adelise zijn. Die sterft in het jaar 1332 en dat leert me dat haar grootvader Lambrecht dus al in de jaren 1200 de eerste kasteelheer van Dadizele moet geweest zijn. Adelise ligt begraven aan de noordzijde van het Sint-Pietersaltaar. Het marmer van haar zerk zal trouwens gebruikt worden om het altaar van de zuidkapel in de kerk van Dadizele te maken. Adelise wordt opgevolgd door haar zoon Jan die op zijn beurt ruimte maakt voor ‘Rogier, heere van Dadiselle en die hadde ghetraut Lisbette Vander Mersch, te Vurselare, in ’t landt van Nevele’. Zo komen we stilaan aanbeland bij onze Jan van Dadiselle. Roger moet zijn overgrootvader geweest zijn. Zijn grootvader, ook al een Jan, ‘hadde 12 bastaerden, de 2 storven, metter 10 levende trauwede hy joncvrouwe Marie van der Gracht, zy hadden ’t samen 12 getraude kinderen.’ Een bende kinderen dus. Het koppel overlijdt tussen 1424 en 1426. Een kind uit dat nest, is de vader van de toekomstige kanselier van Vlaanderen. Jan en Katherine Patyns trouwen in de meimaand van 1428 en ze krijgen 9 kinderen. Vader overlijdt op zijn dertigste op 20 maart 1440. En allemaal liggen zijn voorouders begraven, ‘innen de hooge choor te Dadiselle voorseid.’

De Dadizeelse kerk in de jaren 1400

De familiehistorie van de van Dadizeles blijkt een onontwarbaar kluwen van familieverbanden en huwelijken en dito mengelingen met andere Vlaamse adellijke huizen. Ik zwijg dan nog over de lijsten van al die bastaerden. Ik beperk me tot de vier kinderen van mijn hoofdpersonage. Jan en zijn echtgenote Katheline Breydel krijgen samen 4 kinderen: Katheline, Marie, Jan en Willimine. Drie meisjes en een jongen dus.

De Dadizeelse kerk in de jaren 1400 is al enkele keren de revue gepasseerd. Een machtig bastion, ondersteund door het lokaal kasteel. De dominantie over de bevolking moet verpletterend zijn. In 1484 heeft ze 12 mensen in dienst. Wat een verschil met onze dagen waarbij de kerk alle moeite van de wereld moet verrichten om nog één meestal stokoude priester beschikbaar te houden voor soms wel 5 kerken. Het zal er wel mee te maken hebben dat de horigen en de kasteelheer er al lang niet meer zijn en dat de mensen helemaal niet meer willen gedomineerd en verpletterd worden door de tentakels van het geloof. Maar dit terzijde, ik buig me over 'de dienlinghen vander kercke van Dadiselle in hoymaent, in 't jaer 1484'. Ik bespaar u de namen, maar hun ronkende titels zijn echte beauty's. De 'prochiepape' wordt geassisteerd door drie 'capellanen vander kercke', en door één 'van der zuudcappelle'. Er is een 'costre', een 'scolastre', 'organiste' en 'ludere' en uiteindelijk zie ik ook dat er drie 'kerckmeesters' zijn. Zij zijn het die de Dadizelenaars in het gareel houden. Ze worden hierbij ondersteund door twee 'baillius', zeven 'scepenen', een 'sergant' en twee 'dischmeesters'. Het mag gezegd zijn. De memoires van Jan van Dadizele schenken aandacht aan de gewone dingen van het leven. Kanonnenvlees wordt zelden bij naam genoemd. Toch zeker niet in de middeleeuwen. De lijst van de gesneuvelden op de Casselberg in 1328 vormt daarbij een zelden geziene uitzondering.

Het Lobbekmol-leen in Langemark

Ik krijg nu een overzicht te zien van de Dadizelenaars die met hun heer mee opstapten en die in 1479 de confrontatie aangegaan zijn met de Fransen aan de Leie in Merville. Ik vind het weinig zinvol om de namen te noemen. Hun aantal oogt echter wel indrukwekkend. Drie 'culleuvriniers' en twee 'crenquiniërs'. 23 boogschutters, die in dagen 'archiers' heten, 22 'pyckenaers'. Ook de 'Zale' van Ieper bezit nogal wat eigendommen in Dadizele en omstreken. Jan Kelgeweel houdt een leengoed van 5 bunders land. Er is het heerschap te Cauryns in 'Guedeleghe, Wevelghe, Bisseghem, Yseghem ende Inghelmunstre, gehouden van mer Jacob van Halewyn, ruddere, van zynen heerscepe te Nieuwenhove in Roosbeke. Wat we nu de 'Koelenberg' noemen in Wervik, wordt 500 jaar geleden 'Coelberghe' genoemd. Zo staat het toch in mijn teksten te lezen. 'T Heerschap te Coelberghe in Wervicke ende in

Ghelue, ghehouden van Wouter vander Stoc, van zinen heerscepte ten Elstlande in Ghelue.’ In Heule duikt het heerschip en het goed in ‘Steenackere’ op. Gehouden door de hertog van Cleve en van zijn madame. Het goed hangt ook af van dat van Broekburg. In Gullegem, dat hier opnieuw met de schilderachtige naam ‘Guedelghem’ wordt beschreven, vinden we het heerschip van ‘Rumbeicx-Mote’ dat gehouden wordt door de graaf van Vlaanderen via zijn kasteel in Kortrijk. De Zale van Ieper is trouwens ook van hem. Via de Zale baat hij het heerschip van Terninx in Moorsele en Ledegem uit. Ook het heerschip ‘tSelerchshof in Langhemaerckt, zuud van der capelle te Poele’ paradeert mee op de lijst eigendommen van de Zale. De heerlijkheid bevat ruim 15 gemeten grond. Een hectare of zes. In Langemark is er dan nog een ander bezit, ‘gheheeten de Hedene’. Het leen en het goed ‘t Heedeghem in Cortemarc’ wordt gehouden door de heer van Winendale. Het goed wordt geflankeerd door het ‘Lobbekmol-leen en ’s Moors-Meersch’.

Café Den Helm in Menen

Een volgend hoofdstuk wordt volledig gewijd aan de eigendommen van Katheline Breydel. Man, die zit er ook warmpjes bij. Gronden en lenen in Dudzele, Brugge, Spermalie, Oostkamp, Lissewege, Varsenare, ‘Sinte-Cruus prochie buten Bruggen ende in Oedelem’. Samen bezitten ze ook een pak erven. De ‘Wael-Meersch’ in Dadizele. Veel van de oude leenbenamingen zijn ons nu al bekend, maar er komen voortdurend nieuwe eigendommen aan de oppervlakte. ‘Te Heerkins’ is de stede waar Jan Brickel woont. Veutevyn, Stenelaybusch, Huelpit, Larishove, Groenendael-meersch. In Geluwe; ‘twee bundere busch gheenaemt ’t heerscip Ter Taye, ligghende zuud op de Heerstrate, tusschen Ypre ende Curtrycke. Eene onthuisde hofstede gheenaemt Ten Mollegate.’ Zo gaan we weer naar Ledegem waar er sprake is van de ‘Heerstrate an de Waghen-Brugghe’ dat noordoostelijk ligt van de ‘Hiltgheware-Straet’ met daarnaast de ‘Roode-straete’. In Moorslede ontdekken we ‘t Goed Te Bystiervelt, behuust, beplant ende bewatert’ en oostelijk van de molen. ‘T Goet Ter Lucht, onbehuust, ligghende noordt van Bystiervelt’, 10 hectare grond, land, bos, vijvers en meersen. Er is sprake van de ‘Breede-meersch an Scelpins-heule’ een leen dat gehouden wordt door Willemine

Slips van het heerschip met dezelfde naam. In Menen heeft nooit iemand gehoord over café ‘den Helm’. En toch heeft die ooit bestaan. Jan van Dadizele was er eigenaar van lees ik. ‘Eene herberghe ghenamt den Helm, met zynen toebehoirten, commende vooren ter strate met eenen hoghe steenin huze, ghekarteelt ende ghedect met scaelgen, binnen den hove vele sconne cameran.’ De nauwkeurige omschrijving van dit grote stenen huis in de 15de eeuw biologeert me, ‘keukene, stallen steennin ghedect met teghelen, schuere, duvecot, poorte noortwaert uitgaende up ‘nienhof, lochtine achterwaert gaende tot op de Leye.’

Het heerschip te Cauweliers in Roncq

Ook in Halewyn en Roncq zijn er landerijen die toebehoren aan het echtpaar van Dadizele. In plaats van de Auchan is er toen nog sprake van ‘T heerschip Te Cauweliers’ dat gehouden wordt door ‘mynen heere van Halewyn’. Ik sla een pak lenen over en hou halt aan de ‘Haze-weede’ in Langemark en Zonnebeke. Er komt weer een pak informatie uit het verleden naar me toegestapt. ‘T Veldegoet en ‘t Meusterhof in Paskendale en ‘t Sclercshof in Zonnebeke’. Ook de omschrijving van de huizen die gebouwd staan in Passendale, trekt mijn aandacht. ‘T huus zuud-west an de kerke, t huskin west an de tresorie, dat aan den zuydwest-houe van den kerckhove en dat noort der an ghedect met teghelen.’ Deze vier woningen behoren toe aan de kerk van Dadizele en ze dienen om er het kerkpersoneel te huisvesten. De woning in de ‘Priestrage’ is een mote met een valbrug. Op het neerhof merken we een schuur op, en ook stallen met een voorpoort. Hier huist de parochiepriester. Het hof en het nederhof zijn eigendom van Jan van Dadizele. Ze bezitten een dubbele valbrug, diverse behuizingen, schuren, stallen, elk een molen en een brouwerij en de weg naar de toegangspoorten is met stenen geplaveid. Rond het kerkhof staan ‘De Zwane’ en ‘T Scaec’ gebouwd. En ook ‘den Enghele’ een woning die eigendom is van ‘Pietre van Dadiselle ende Maye Sanelaers, zyn wyf.’ De opsomming van de huizen in Dadizele gaat verder. Met pittoreske namen zoals ‘Den Hert, tSymynckel, de Valke, den Cardinael, de Croone, de Scole, de Smesse, de Halle’. Ik kom aan het indrukwekkende totaal van 53 huizen die met naam worden genoemd. De lokale heemkring

‘Dadingisla’ weet nog meer in dit verband. Binnen de stadswallen van Dadizele bevinden er zich 178 huizen en wonen er 900 inwoners. En dat zijn er meer dan het aantal inwoners van Moorsele, Gullegem, Geluwe en Menen samen.

De aanslag op Jan van Dadizele in 1481

Het einde van de memoires is in zicht. Ik wil als eindbeschouwing graag nog wat meer informatie vinden rond de aanslag op Jan van Dadizele. De tentakels van het verleden zijn me voor geweest. Het enige wat ik verder nog te weten kan komen, komt opnieuw via de lokale heemkring. De uitnodiging om naar Antwerpen te komen werd door Maximiliaan inderdaad opgesteld op de derde september van 1481. De aanslag zelf vindt plaats op 7 oktober. ‘Myn Her van Dadiselle’ sterft 2 weken later aan de opgelopen verwondingen. Ik bekijk nog eens die bewuste brief van 3 september 1481. Jan van Dadizele moet ongetwijfeld ergens op broeden, want hij heeft eerder al een verzoek om zich naar het grafelijk hof te begeven, naast zich neer gelegd. Maar de ‘lieve ende wel gheminde, God zy met u, es onse gheliefte dat ghy by ons comt’ van Maximiliaan, verleiden Jan uiteindelijk dan toch om naar zijn hertog te reizen. Een fatale beslissing.

Het Huwelijk van Maximiliaan

Een dag van bloedstorting en moord

Ik ben Maximiliaan van Oostenrijk en zijn echtgenote Maria van Bourgondië een eerste keer tegen het lijf gelopen tijdens mijn verslag over de dagboeken van Jan van Dadizele. Dat hebben jullie zopas gelezen. Vooral de Westhoek is aanvankelijk het slachtoffer geworden van de zwakte van de gravin na de dood van haar vader Karel de Stoute. Oorlog, geweld, verkrachtingen en roof betekenen weer al eens de typische ingrediënten van een Frankrijk dat aanspraak maakt op een gebied dat ze 'hun' Vlaanderen noemen. Jan van Dadizele heeft al een en ander losgelaten van de gebeurtenissen rond 1480. Ik wil echter meer details kennen en ga verwoed op zoek naar andere boeken die een nieuw licht werpen op de levensomstandigheden van die periode. Mijn onderzoek leidt me naar een werk met de titel 'De Oorlogen van Maximiliaan van Oostenrijk in het Westland'. De titel weet ik dus al, maar het boek zelf blijft onvindbaar. Google Books brengt me wel een aardig alternatief: een historische samenvatting die een Utrechtse student heeft geschreven in het jaar 1867. 'Het Huwelijk van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Burgundië in 1477 en de feesten bij die gelegenheid gevierd' charmeert me onmiddellijk. De oorlog in de Westhoek kan hopelijk even wachten. Ik overloop de bronvermelding van het boek. Nicolas Despars is mij goed bekend en dan is er nog de 'Excellente Cronike' van een zekere F.R. uit Antwerpen. En nog veel meer. De Utrechtse schrijver ondertekent zijn inleiding met de naam A.J. Royaards in mei van 67. Een van zijn ambities is onder andere enkele bladzijden te wijden aan de wijze van feestvieren in het Vlaanderen van de 15de eeuw. Zijn boek betekent een welgekomen en verfrissend geschenk voor mijn eigenste kronieken.

Royaards verhuist in zijn eerste hoofdstuk naar de 5de januari van het jaar 1477. 'Deze dag staat in de annalen der geschiedenis aangetekend als een dag van bloedstorting en moord, van jammer en ellende voor sommigen, van blijdschap en opgewondenheid voor anderen.' Ik spits oren en ogen en nu lees ik het.

Karel de Stoute heeft het vlaggen in Nancy

Ik bevind me in het hertogdom Lotharingen. Niet ver van Nancy. Aan de linkeroever van de rivier de Meurthe waar twee legers een slag met elkaar zullen uitvechten. Het leger van Karel de Stoute, aangevoerd door de prins zelf, samen met zijn opperbaljuw Joost van Lalaing en Giacomo Galeotto neemt het op tegen troepen uit Zwitserland en Lotharingen die onder het bevel van René van Vaudemont staan. Opzet van de strijd: een Bourgondisch rijk dat zich finaal kan uitstrekken tussen de Noordzee en de Middellandse zee. Een ordinaire oorlog om grondgebied. Niet meer en niet minder. Het winterd volop. De strijd vangt aan in volle heftigheid. Op witbesneeuwde velden. Het water is bevroren. Karel de Stoute lijkt het pleit te zullen beslechten, maar hij laat zich verrassen door Zwitserse hulptroepen en door de inwoners van Nancy zelf. Onze prins mag kwaad en koleriek geweest zijn zoveel hij wil, maar zijn Bourgondisch leger ligt er achteraf verspreid en verslagen bij. Van Karel de Stoute is er na de debacle voorlopig geen spoor. ‘Wat is er van hem geworden?’ vragen vriend en vijand zich af. Er wordt een zoektocht georganiseerd om zekerheid te krijgen over het lot van de Bourgondische hertog. De berichten die binnenkomen zijn onzeker en spreken elkaar tegen. Sommigen beweren dat hij op de vlucht is geslagen naar Luxemburg en zich daar in een of ander kasteel schuil houdt. Anderen vertellen dat Karel zich in een hut bevindt waar hij verpleegd wordt door een dienaar die hem gewond van het slagveld heeft weggedragen. En dan is er nog het gerucht dat hij zich aan de andere kant van de Rijn bevindt, in het bijzijn van een Duitse vorst die hem hier naartoe heeft gebracht. Er is een constante in de geruchtenmolen: de prins leeft nog en zal dat binnenkort op een vreselijke manier bewijzen. Karel van Bourgondië is er de man niet naar om zich ongestraft te laten bespotten. Zijn onderdanen die al zo veel gebeefd en gesidderd hebben voor hem, kunnen zich nu eenmaal niet voorstellen dat hij werkelijk gestorven is. Ik krijg hier een eerste indicatie van het kwalijke karakter van de relatief jonge, 44-jarige graaf van Vlaanderen.

Naakt en vastgevroren in het ijs

Toch is hij dood. Campo Basso, een jeugdige page van René van Vaudemont, komt met de bewering dat de hertog gesneuveld is. Uiteindelijk wordt zijn lichaam gedetecteerd. Naakt en vastgevroren in het ijs, half verslonden door wolven en ander roofgedierte. Er kan voortaan niet meer getwijfeld worden aan de dood van Karel de Stoute. De eerloze en macabere dood van de ooit zo machtige vorst betekent een triest einde van zijn bestaan, maar de toestand van de gewesten die hij achterlaat voor zijn jeugdige dochter is zowaar nog triestiger, schrijven ze in 1867. Maria van Bourgondië is nog niet eens twintig jaar bij de onverwachte dood van haar vader. Ze is geboren de 14de februari van 1457 als dochter van Isabella van Bourbon, de tweede echtgenote van Karel. Het meisje is totaal niet voorbereid om nu het bewind te voeren over een land dat met oorlog bedreigd wordt terwijl het van binnenuit door opstanden en rebellie bedreigd wordt. Er heerst chaos in het Bourgondisch leger of wat daar nog van overschiet. De schatkist is na de reeks van oorlogen zo goed als uitgeput. De Franse koning wil natuurlijk garen spinnen bij de onverwachte dood van zijn gehate rivaal. Lodewijk de 11de wacht nu op het geschikte moment om het rijk van een van zijn lastigste vazallen terug onder controle van de Franse kroon te brengen. En op de inwoners van de Nederduitse gewesten moet Maria ook nog niet te veel rekenen. Het kwijs spelen van zoveel privileges de voorbije jaren zorgt er voor dat de Vlaming verbolgen is op de Bourgondische kliek, die 150 jaar geleden nog braafjes als 'het stamhuis' wordt omschreven.

Maria weet nog niet dat haar vader dood is

Maria weet voorlopig nog niet dat haar vader gesneuveld is. Ze verblijft in Gent, waar ze in spanning wacht op verder nieuws over de Bourgondische legers. Als de heer Hugonet, de rechterhand van haar vader, haar vertelt dat er nogal wat edel volk gesneuveld is tijdens de veldslag, laat hij nog even na om er bij te vertellen dat ook haar eigen vader er het loodje heeft bij neergelegd. Hoe kan hij in hemelsnaam de lugubere details van zijn dood uit de doeken doen bij deze freule? Zeg nu zelf: hoe kan je nu vertellen aan

iemand dat zijn of haar vader half opgegeten is door de wolven? Hugonet laat de opdracht over aan mevrouw van Halewijn, de kamervrouw van de hertogin. Uit haar mond verneemt ze dan toch het vreselijk nieuws.

In Vlaanderen staan de reacties op de dood van Karel diametraal tegenover de droefheid van Maria van Bourgondië. Het volk voelt zich verlost en bevrijd dat de rotzak er niet meer is. De vernietiging van zoveel voorrechten, de zware oorlogskosten die zij moesten ophoesten, het zo vaak hovaardig en hautain gedrag van deze vorst heeft een diepe walging veroorzaakt bij de mensen. Een bitterheid die wel altijd netjes verborgen bleef uit angst voor represailles. Maar nu de schurk gesneuveld is, komt die intense haat massaal opborrelen en zich in ‘al zijn uitgebreidheid tonen’, zoals ze schrijven in de 19de eeuw. De afkeer van die prins zit zo diep dat de mensen zelfs morren over de kosten van de zielsmissen voor diens nagedachtenis. Er heerst nog een ander gevoel bij de burgers en bij de elite van Vlaanderen. Het land ligt er verward en uitgeput bij. De mensen kennen de plannen van de sluwe Franse koning maar al te goed. Er moet dringend ingegrepen worden om een invasie vanuit het zuiden te beletten. De Staten-Generaal belegt een spoedvergadering in Gent en Maria besluit om zich door een adviesraad te laten begeleiden. Die raad bestaat uit haar stiefmoeder Margaretha van York, de derde echtgenote van Karel, en de heren van Ravestein, van Imbercourt. En onze meneer Hugonet. Ondertussen zijn de inwoners van Gent er van overtuigd dat ze een prima gelegenheid krijgen om hun kwijtgespeelde privileges terug te winnen. In plaats van de crapuleuze Karel, die ze allemaal erg hebben gevreesd, krijgen ze nu een jeugdige en onervaren vorstin. De idee alleen al zorgt er voor dat de stemming in het Gentse uitgelaten is.

De ellende is begonnen met Filips de Stoute

De opwinding is voelbaar op de Vrijdagmarkt waar de leiders van de vele ambachten met elkaar en met de andere gilden overleg plegen. Ik hoor de hevigste vervloekingen tegen de overleden hertog en meteen ook nogal wat bedreigingen aan het adres van Maria van Bourgondië. De gewapende en onstuimige ambachtslieden en neringdoeners eisen luidruchtig het

van de gilde: een grote koffer voorzien van verscheidene sloten. Hier worden al de privileges bewaard. Naast de reeks verplichtingen, genieten de ambachtsleden zeker van een reeks voorrechten. Ze kunnen in momenten van nood en ellende op elkaars hulp rekenen. Bij financiële problemen kunnen ze rekenen op een bijdrage uit de kas van de gilde. Bejaarden, mindervaliden en weduwen van meesters krijgen steungeld en het wordt geregeld dat zieken kunnen verpleegd worden in gasthuizen. De rigoureuze aanpak van de gilden zorgt er voor dat er een sterke broederband bestaat tussen de leden onderling en die zorgt ervoor dat de organisatie macht uitstraalt. Die kracht borrelt naar boven als er mistevredenheid ontstaat bij de ambachtslieden. Onrecht en mistoestanden zorgen ervoor dat de ambachtslieden naar hun gildehuizen gaan om dan achteraf gewapend en in groep naar de lokale markt te marcheren. In de geschiedenis van Vlaanderen krioelt het van dergelijke ‘wapeningen’.

Er worden 9 zwaarddekens gekozen

De dreigende houding van de gilden zet niet zelden de machtspositie van de vorsten onder druk. In tijden van oorlog kan het dan wel net omgekeerd zijn. Dan staan de gilden aan de zijde van hun heren, en stappen de leden zelfs mee op oorlogspad naar het buitenland. De onderlinge machtsverhoudingen leren we beter kennen in een Brugse bepaling van het jaar 1296. Poorters die geen 300 Vlaamse ponden in hun bezit hebben, kunnen niet meestappen als poorter maar wel als slaaf van de gilde waartoe hij behoort. De ambachtslieden vormen het voetvolk terwijl de poorters deel uitmaken van het paardenvolk. De machtsverhoudingen tussen de onderlinge gilden en de rijke poorters van de stad worden meestal ook vooraf vastgelegd. Ik krijg een mooi voorbeeld voorgeschoteld van de machtsverhoudingen in Kortrijk, kort na de Guldensporenslag. Kortrijk wordt onderverdeeld in 6 wijken, ‘zestendelen’, die elk de naam van een heilige toegewezen krijgen. Aan het hoofd van iedere wijk staat een beschermheer die aangesteld worden door commissarissen. In opdracht van de graaf. Het zijn de beschermheren die de sleutels van de stad in goede bewaring houden. Hij zijn zij die het volk aansporen tot rust, kalmte en orde. Bij de jaarlijkse afsluiting van de stadsrekeningen tekenen ze

present, samen met de 74 dekens van de ambachten. Uit de rijkste ambachtsslieden worden nu 9 zwaarddekens gekozen die de naam van hun ambacht mogen dragen. In tijden van oorlog voeren de zwaarddekens het leger van de ambachtsslieden aan. Elke zwaarddeken krijgt één sleutel van de koffer waarin de stadsprivileges worden bewaard in bewaring mee, voor de tiende sleutel wordt gezorgd door de burgemeester. In die koffer ligt trouwens de grote verbondszegel die moet gebruikt worden als de stad zich dient over te geven.

Brugge en Ieper kunnen pronken met hun handel

Onder de zwaarddekens functioneren 12 deelmannen, telkens twee man die verkozen worden uit de zestedelen van de stad. Ze moeten de twisten bijleggen die ontstaan tussen de burgers. Ruzies over huizen, openbare gebouwen, gemeenzame muren. De dekens ressorteren onder de 12 deelmannen. Bijgestaan door de oudsten besturen ze elk afzonderlijk hun ambacht en met de ‘vindere’, een soort controleambtenaren, keuren ze de uitgevoerde arbeid van de gildeleden. Die interne audit van de producten vormt ongetwijfeld een groot deel van het succes van de Vlaamse handel. Kijk maar naar de Vlaamse lakens die algemeen beroemd en bekend worden en naar alle uithoeken van de wereld verhuizen. Ieper munt uit. Maar vooral Brugge kan pronken met een bloeiende en welvarende handel. De gilde van de kooplieden is er een van de voornaamste. Hier bevinden zich de stapelhuizen van de Hanzesteden. 32 steenrijke traders hebben er hun vertegenwoordiging en 16 genootschappen houden hier elk hun respectieve consulaten open. Tussen 1380 en 1450 vestigen een reeks succesvolle handelaars. Oosterlingen, Spanjaarden, Castilianen, Neurenbergers, Ieren, Schotten, Portugezen, Cataloniërs, Engelsen, Duitsers, afgevaardigden van de Hanzesteden en van Luca, Arragonezen, Venetianen, Florentijnen, Genuezen en nog veel andere rijke kooplieden zich in het rijke Brugge. Het is een boeiend stuk Vlaamse historie. Al die nationaliteiten bezitten hun eigen woningen in Brugge. Prachtige bouwwerken waar ze gezamenlijk de gemeenschappelijke belangen bespreken. Er zijn de kelders en de bergplaatsen waar de koopgoederen worden bewaard. En er is ook een plek waar alle kooplieden samenkomen.

Onrust en verwarring in de Vlaamse steden

Aanvankelijk was dit in open lucht totdat een rijke burger zijn eigen woning ter beschikking stelde als het eens slecht weer was. Na diens dood tovert Lodewijk van Male dit huis om tot een publiek gebouw en noemt het, naar de vroegere eigenaar, Jan van der Beurse, de 'Beurs', een naam die later algemeen wordt als naam van alle vergaderplaatsen van de kooplieden. De Vlaamse kronieken hebben het maar al te vaak over de onrust en de verwarring die gaandeweg de kop opsteekt in de Vlaamse steden. Dan maken de kooplieden dat ze weg zijn, maar even dikwijls komen ze persoonlijk tussen om de orde te doen herstellen. Ze doen dat ongetwijfeld om financiële redenen, want elke revolutie zorgt voor een inzinking van de stedelijke economieën en voor een terugval van hun inkomsten. Hun tussenkomsten tonen aan hoe invloedrijk en belangrijk die vreemde kooplieden wel zijn voor de rijke Vlaamse poorters die er hun rijkdom aan te danken hebben. De gilde van de kooplieden is gewoonweg de grootste van allemaal. En dat beseffen ze ook wel. Ze weten maar al te goed dat ze de toon aangeven en dat maakt dat de gilde zich ook bewust distantieert van alle andere gilden. De gilde van de kooplieden is een elitaire club die prat gaat op zijn eigen onafhankelijkheid en die ietwat verachtend en neerbuigend neerkijkt op de gemene handwerklieden met wie ze in contact komen om hun producten aan te kopen.

De tornooien van de edelen zijn erg populair

In Vlaanderen hebben we niet veel nodig om feest te vieren en in de 15de eeuw is het niet anders. Schrijver Royaards gaat in zijn boek na hoe dat dan effectief in zijn werk gaat daar in de jaren 1400. Drie soorten feesten schieten er uit. De tornooien van de edelen, de spelen van de rederijkers en het vermaak van het mindere volk. Hoe hoogdravend is volgend fragment toch! 'Het vloeide voort uit den aard en de inrigting van het ridderwezen, dat niet alleen in den krijg wonderen van dapperheid verrigt, maar ook in vredestijd oefeningen gehouden werden, waarbij adel en ridderschap hunne ervarenheid in den wapenhandel bewees en den na-ijver en het eergevoel der jongeren en nog ongeoeffenden

opwekte. Geene feestelijkheid had er dan ook plaats, waaraan deze aanzienlijken deelnamen, of tournooijen luisterden haar op.’ Tornooien dus. De jeugdige edellieden kunnen er bewijzen wat ze allemaal kunnen met hun wapens. Hier kunnen ze opscheppen dat ze waardige afstammelingen zijn van oude en beroemde geslachten. In de memoires van Olivier de la Marche vinden we haast geen enkele pagina die niet aan de ridderspelen is gewijd. Het is een gewoonte die ongetwijfeld al bestaat sinds de jaren 1000, vermoedt de schrijver. De te houden steekspelen worden lang vooraf aangekondigd. Soms een jaar voor het evenement, doen de herauten hun rondgang langs de verscheidene hoven en kastelen om iedereen uit te nodigen om aan het feest deel te nemen. Terwijl de ridders zich oefenen in het behandelen van hun wapens, trainen zouden we het vandaag noemen, wordt alles in gereedheid gebracht om het tornooi op de gebruikelijke manier te organiseren. Nadarafsluitingen zullen er nog niet bestaan, de organisatoren moeten andere oplossingen bedenken om het volk op afstand te houden. De gasten moeten op gepaste wijze opgevangen en te slapen gelegd worden. Niet ideale locaties ruimen plaats voor binnenhoven van nabijegelegen kastelen waar soms maanden aan een stuk open hof wordt gehouden.

De publiciteit van de ridderdagen

De plek waar het tornooi zal plaatsvinden wordt nu afgesloten en omringd door tenten en tribunes voor de toeschouwers. De wapenschilden van de deelnemers zijn zowat de koerstruilen van de middeleeuwen. De Omega Pharma publiciteit van die ridderdagen zijn de blazoenen van de 15de eeuw. Een aantal tenten is exclusief voorbestemd voor de edelvrouwen en de grijsaards. De vip-lounge is zeker geen plaats voor het klootjesvolk. Andere paviljoenen zijn voor de rechters, zeg maar de wedstrijdjury, die verkozen worden door de vrouwen en door de meest prominente ridders. Het zijn die rechters die toezicht zullen houden op de strijd en uitspraak zullen doen rond mogelijke geschillen tijdens de kampen. Op de dag van het tornooi stromen vreemdelingen en toeschouwers uit alle mogelijke oorden toe. Het lijkt wel een finale van de supercup. De toeschouwers zitten er om de ervarenheid der strijdende partijen gade te slaan. De tribunes en alle plaatsen, vanwaar men het strijdperk kon zien, waren weldra met de verschillendste

personen overdekt. De regters zetteden zich neder op de voor hen bestemde plaatsen, terwijl herauten, wapenkoningen, krijgslieden en minstreels het strijdperk betraden, om daar de orde te bewaren, de strijdenden ter hulp te snellen waar dit noodig was, of door vrolijke liederen hunnen moed op te wekken en hunne heldendaden te bezingen.’ En dan begint het tornooi eindelijk. Ik heb het al regelmatig gehad over het vermaarde Brugse tornooi van de Witte Beer en ik ben maar al te gelukkig dat ik deze keer wel een toegangskaartje heb kunnen bemachtigen. De wapenheraut kondigt de komst van één van de strijders aan. De man staat te popelen aan de poort van de arena, maar mag er voorlopig nog niet binnen. Zijn naam wordt eerst nog luidkeels uitgesproken door de heraut en zijn blazen wordt aan de rechters voorgelegd. Als niemand zich verzet tegen een deelname, wordt de poort geopend en kan de edelman binnentreden. Hij wordt hierbij omringd door zijn gevolg van pages en edelknaben te paard.

De regels van de strijd zijn belangrijk

Het gebeurt soms dat zijn gezelschap alleen maar bestaat uit jonkvrouwen van stand, een teken dat hij zijn trouw en gehoorzaamheid aan het vrouwelijk geslacht wil demonstreren. ‘Zoodra de edelman nader trad boog hij zich eerst voor de verzamelde vrouwenschaar, daarna voor de rechters neder, deelde hun zijn wensch mede zich in den strijd te wagen en verzocht hun als eene gunst aan dit zijn voornemen uitvoering te mogen geven.’ Als hij groen licht krijgt bij de dames en de jury, kan hij zich gaan omkleden. Hij verlaat de arena en trekt zijn wapenkleding aan. Ondertussen wordt zijn tegenstander op dezelfde manier geïntroduceerd en onderworpen aan de goodwill van de tribune. Ook de wapens worden gecontroleerd en dan is het eindelijk tijd voor de confrontatie. ‘Weldra zag men nu op een gegeven teeken, onder het aanheffen van krijgsliederen en geschal der trompetten de beide strijders op elkaar aanvallen.’ Tijdens het vechten moeten de mannen zich houden aan de regels van de strijd. De rechters kijken nauwkeurig toe als dit gebeurt. Bij de minste overtreding schieten de krijgsknechten in actie en scheiden ze de strijdende edelmannen van elkaar. In bepaalde gevallen kan een van hen geschorst worden, een rode kaart, maar meestal komen de mannen terug naar hun beginpositie en wordt de confrontatie hervat. Als

de voorgestelde duur van de strijd of van het aantal aanvallen verstreken is, komt de rechter met een witte stok tussenbeide. De jury kijkt of er al een winnaar kan worden aangeduid. Als dit niet het geval is, worden er verlengingen gespeeld. Meestal komt er een winnaar op punten uit de bus en mag de overwinnaar als eerste de arena verlaten. Als de kamp voorgoed beëindigd is, moeten de twee partijen elkaar op ridderlijke manier groeten.

Ridders mogen niet opschepperig zijn

Als de strijd niet beslecht is, volgen meestal extra gevechten, soms te voet, soms te paard en worden er andere wapens gehanteerd. 'Eerst nadat de geheele strijd was afgelopen, werden de prijzen volgens het oordeel des regters, dat met de meeste onpartijdigheid werd geveld, door eene der aanwezige vrouwen aan den gelukkigen ridder uitgereikt, wiens naam door de wapenherauten luidkeels werd genoemd, terwijl de toonen der muziek zich deden hooren en de minstrel liederen aanhieven ter eere van den overwinnaar.' De taal van de 19de eeuw bevalt me prima. Zijn liederlijke omschrijving past gewoon perfect bij het plaatje. 'Verschillend waren de prijzen, die werden uitgedeeld; somtijds vielen zij ten deel aan hem, die de meeste lansen had gebroken, een andermaal aan dengenen die den schoonsten slag had toegebracht, het langst in den zadel was gebleven of den aangevallen pas had verdedigd. Hetgeen inzonderheid de moed der strijders verhoogde en veel toebragt tot de geestdrift der ridders, was de aanwezigheid der edelvrouwen; deze gaven aan hunne uitverkorenen kleine geschenken, waaraan zij hen te midden van den strijd gemakkelijk konden herkennen.' Een sluier, een lint of een strik wordt aan het harnas of aan de lans van de ridders vastgeknoopt. Als die door de tegenstander worden buitgemaakt, zorgen de dames voor een vervangexemplaar 'opdat zij hun ridder geen oogenblik uit het oog zouden verliezen en zijn moed voortdurend zou worden opgewekt. Bij iederen voortreffelijken slag, bij iedere nieuwe vaardigheid werden kostbare voorwerpen toegeworpen, ja zoolang werd dit somtijds voortgezet, dat de edelvrouwen plotseling onthutst en verlegen hunne oogen nedersloegen bij het aanschouwen hunner verwarde en van alle sieraden beroofde kleeding, daar zij, geheel medegesleept door den strijd, niet hadden bemerkt, hoeveel kostbare kenteekenen zij aan hunnen ridder hadden geschonken.' Jullie begrijpen meteen

waarom ik onvoorwaardelijk fan ben van die heerlijk ouderwetse taal. Na elk ridderspel volgt er een gastmaal. De overwinnaar krijgt een ereplaats toegewezen. Opscheppen over zijn prestaties doet hij beter niet want dat is tegen de regels die de ridders hanteren. De winnaar mag zijn stem niet verheffen en zeker niet minachtend neerkijken op de mindere goden die ook aanschuiven aan tafel.

De spelen van de Rederijkers

De schrijver gaat zich nu focussen op de spelen van de Rederijkers. De toneelspelers en theatermakers van de middeleeuwen. Op een houten stelling worden voor een of andere voorbijtrekkende vorst of voor andere prominente personen esbattementen georganiseerd. Aan de basis van die evenementen liggen de lokale stadsbesturen die in samenwerking met een lokale Rederijkerskamer wedstrijden uitschrijven met de kundigheid van de taal en de poëzie als uitdaging voor de Rederijkerskamers van eigen stad maar evengoed vanuit de omliggende locaties. Op de rondgestuurde uitnodigingen wordt de gewenste poëzie omschreven. Het onderwerp van de spelen, de prijzen, het getal van de regels en de verzen, de taal en uiteraard ook de dag en de plaats waar de wedstrijd zal doorgaan. Een ‘kamerbroeder’ in speciaal kostuum en vergezeld door een trompetter, leest de uitnodiging voor op de voornaamste plekken van de stad en er worden bodes uitgezonden naar de andere steden om er de bestaande Rederijkerskamers uit te nodigen om mee te spelen en om mee te dingen naar de uitgelofde prijzen. Alle groepen worden op de dag van de spelen op een plechtige manier ontvangen door de Rederijkerskamer die de wedstrijd heeft uitgeschreven. Ze worden op een dichterlijke manier onthaald en in een feestelijke optocht naar de vergaderplaats begeleid. De volgorde van de optredens wordt via lottrekking geregeld en dat zorgt nu en dan al eens voor problemen met groepen die menen voorrang te verdienen vanwege hun oude afkomst en hun groot aanzien. De stukken die opgevoerd worden, zijn vooraf toegestuurd naar de organisatoren en het zijn de lokale Rederijkers die de keuze maken van de deelnemers. Na de reeks voorstellingen worden de winnaars aangeduid. ‘Deze prijzen waren gewoonlijk van zilver en bestonden in schalen, kroezen, kannen, bekers, enz, somtijds in dieren.’

De bovenste etage stelt de hemel voor

‘Zoo werden te Oudenaarden bij de geboorte van den lateren Lodewijk XI door de stedelijke regering 3 vette schapen aangekocht als prijzen voor hem, die het best aan de gestelde eischen had voldaan.’ Poëzie en het tellen van de verzen en de regels. Het verwondert me niet dat de eerste Rederijkersvoordrachten eigenlijk maar een saaie bedoening zijn. De stukken bestaan uit één enkel bedrijf, het toneel is statisch en bijzonder langdradig. Maar gaandeweg worden de stukken dynamischer en veelzijdiger. Van de stukken uit de 15de eeuw, heeft Royaards enkel weet van een stuk met de naam ‘Die eerste bliscap van Maria’, dat opgevoerd wordt in Brussel ter gelegenheid van het eerste huwelijk van Karel de Stoute. Een stuk over de periode van de val van de mensheid tot aan de geboorte ‘des Heeren’. Het theater staat opgesteld voor het schepenhuis en is opgedeeld in 3 verdiepingen. De bovenste etage stelt de hemel voor en ik zie er rijen van engelen paraderen. De middelste verdieping stelt de aarde voor met een decor van bomen en huizen. Met daaronder, de kelderetage, de hel ‘in de welke eene menigte duivelen en booze geesten voorstelde’. De heiligste personen spelen allemaal hun eigen rol. God zelf, Maria, Christus, engelen en heiligen van alle slag en soort treden er om beurt op en hengelen er naar de gunst van het publiek. Ze worden hier trouwens vanuit geestelijke hoek rijkelijk beloond. Een ‘menigte’ aflaten. De stadsbesturen doen ook een duit in het zakje. Geldelijke toelagen, de Rederijkers dienen geen belastingen te betalen op wijn en bier, ze mogen gratis wonen en mogen vrij jagen en vissen. Ze krijgen van de vorst uitzonderlijk de toelating om hun kleuren en emblemen te vertonen op hun kledij en krijgen nu en dan een vrijstelling van een lottrekking.

De gangmakers van de middeleeuwse feesten

De Rederijkers beperken zich trouwens niet enkel tot het opvoeren van toneelstukken, ‘ook op andere wijzen zochten zij de feestvreugde te vermeerderen’. Ze houden optochten. De banierdrager voorop. En dan het hoofd van de kamer en de rest van de leden. Allen twee aan twee. ‘Op de voornaamste plaatsen

der stad zag men dan de verschillendste groepen, die de vreemdste zaken voorstelden. Vertooningen met stomme personen. Ieder beeld had een strook papier in de hand, waarop de naam en de rol geschreven waren.' Adam en Eva in het paradijs, de triomf van David na zijn overwinning op Goliath, de geschiedenis van David en Abigaël, de moord van Amaza, de kroning van Salomo. 'Het waren spelen op wagens of sleden, die den binnenkomenden vorst een eind weegs te gemoet gingen.' Tijdens de 15de en 16de eeuw ontpoppen de Rederijkers zich tot onmisbare gangmakers bij kerkelijke en burgerlijke feesten. Ze houden meestal toezicht op de versiering van de steden en ze regelen de optochten. Ze zorgen voor erepoorten, vuurwerk, 'illuminatiën en mommerijen, trompetklanken, trom-, pauk- en pijpmuzijk, groepeerden, schilderden, boetseerden en drapeerden.' Als er weer eens hoog bezoek wordt aangekondigd, wedijveren de Rederijkers, de verschillende ambachten en de vreemdste kooplieden met elkaar voor wat betreft het aanbrengen van versieringen aan hun gildehuizen en woningen. Hun stad moet op en top feestelijk aangekleed zijn. Er worden beloningen uitgeschreven voor zij die de prachtigste decoraties realiseren. Temidden van de met lakens en tapijten versierde huizen, worden alweer van die voorstellingen gehouden, theater met de gewijde geschiedenis als bron. Mythologische of historische verhalen. Bij het invallen van de duisternis worden de feesten gewoon verder gezet.

Hoe kan ik Maria van Bourgondië negeren?

Dan ontsteken de mensen vreugdevuren op de grote markten. De voornaamste straten en huizen worden prachtig verlicht door een overvloed van toortsen. Er duiken goochelaars en muzikanten op die het volk boeien. Of er zijn de behendige toeren van de dierentemmers en de 'geestige en soms zeer oorspronkelijke kluchten der narren die de omstanders vermaakten.' De Vlaamse feesten vinden ongetwijfeld hun oorsprong in de eeuwen van de Bourgondische hertogen. Bier en drank vloeien trouwens rijkelijk. Auteur Royaards beschrijft het op een pittige manier: 'tijdens vorstelijke bezoeken mogt er in de bierknippen en taveernen meer drank worden verschonken dan in gewone tijden en was het den bezoekers dier huizen ook geoorloofd, door spel den tijd te korten; maar bovendien werden niet alleen present-wijnen verschonken

aan ieder, die aan den een of anderen gestelden eisch had voldaan, maar verscheidene voorbeelden bestaan er, dat op de markten of groote pleinen springende fonteinen waren opgerigt, die den dorstigen ruimschoots van drank voorzagen. Iets dergelijks vinden we bij het huwelijk van Karel de Stoute in 1468 en bij meer andere gelegenheden vermeld.’

In het boek van 1867 staat ik nu op het levensverloop van enkele hoofdrolspelers van de 15de eeuw. Het zijn zij die kleur hebben gegeven aan de periode van Karel de Stoute. Ik sla de omschrijvingen over, maar houd halt als ik bij Maria van Bourgondië aankom. Haar kan ik niet negeren. En trouwens, veel is er mij nog niet bekend over deze jongedame. Voor ik het in de gaten heb, sta ik in het Brussel van de 15de februari van het jaar 1457. Zwerven in de tijd is een plezierig tijdverdrijf. Ik kom terecht bij de grote vreugde die er heerst vanwege de geboorte van de erfgename van hertog Karel. De jonggeborene krijgt enkele dagen later de naam van Maria.

De koning van Frankrijk is notabene haar peter

‘Haar vader stond er zeer op, dat de dauphin van Frankrijk (de latere Lodewijk XI) peet zou zijn. Deze ofschoon bij de plegtigheid niet tegenwoordig, nam de opdracht aan.’ Na de dood van haar vader heeft Maria van Bourgondië dus af te rekenen gehad met de bezitsdrang van haar eigen godverdomse peter die dan nog de wens had dat zijn petekind zou trouwen met zijn eigen zoon. Ik bekijk de geschiedenis weer vanuit een andere hoek. Als ze 19 is, verliest Maria haar moeder Isabella van Bourbon, maar dat verlies wordt ruimschoots gecompenseerd door de goede zorgen van haar stiefmoeder Margaretha van York. Het aantal mannen dat dingt naar de hand van de jonge prinses is haast niet te tellen. Allemaal blauw bloed met Maximiliaan, de zoon van keizer Frederik III als uitschieter en als grote favoriet van vader Karel de Stoute. Bij een samenkomst in Trier belooft hij aan de keizer dat Margaretha zal kiezen voor Maximiliaan. Een keizerlijk gezelschap is er als de kippen bij om zich na de dood van de hertog te verzekeren van de gemaakte belofte. De dreigende houding van de Franse koning doet de rest. Maria en Maximiliaan kennen elkaar van haar noch

van pluimen. 'Naar luid eener kronijk zou kort daarop de jonge aartshertog zijn portret aan Maria gezonden hebben, die zeer gevoelig voor die beleefdheid op haart beurt aan den zender hare beeltenis deed geworden.'

Een gevoel van naderend onheil

Het ziet er naar uit dat ze een gelukkig huwelijksleven kennen. De oorlog met Frankrijk zal hen voor enkele maanden scheiden. Telkens als er nieuws komt van gevaarlijke toestanden, maakt Maria zich behoorlijk ongerust over haar man. In 1481 worden Maria en Maximiliaan gehuldigd in 's Hertogenbosch. Voor die gelegenheid is er een tribune opgericht op de markt. Een 'verhevenheid' schrijft Royaards. Prachtig versierd en behangen. Maar wel met een constructiefout. Tegen het einde van de plechtigheid beginnen de hoogst gelegen zitplaatsen te wankelen en stort het podium in elkaar. Er worden niet echt gewonden gerapporteerd, maar de mensen beschouwen het voorval als de voorbode van naderend ongeluk. Eindelijk, maar dan ook eindelijk kom ik iets te weten over het karakter van onze Maria. Haar karaktertrekken verschillen grondig van die van haar overleden vader, maar ze heeft wel zijn onbesuisdheid en onbedachtzaamheid van hem geërfd. 'Toen zij in den strengen winter van 1482 te Gent zag, dat zoovelen zich op het ijs vermaakten, gaf zij haar verlangen te kennen ook eens een rit op de gladde baan te beproeven. Niettegenstaande het haar door velen afgeraden was, verscheen zij met Maximiliaan op het ijs en tot groote vreugde der Gentenaren behaalde zij den uitgeloofden prijs. Ook hier weder toonde zij haar vermaak in lichaams oefeningen; ofschoon zij menigen harden val deed tot schrik der omstanders, was zij spoedig weder op de been.' Het voorgevoel van naderend onheil is juist geweest.

Maria stuikt neer op een afgehakte boomstam

Op een schone dag in maart van 1482 staat er een jacht op het programma. Maximiliaan is pas terug uit St.-Omer. Ze galopperen de stad Brugge buiten richting Wijnendale. Maria met de valk in de hand. Engelbert van Nassau, Lodewijk van Gruuthuse en de graaf van Chimay maken deel uit van het jachtgezelschap. Er is al wat

wild geschoten als de prinses plots een reiger opmerkt aan de overzijde van een sloot. Ze stuurt haar paard in die richting en spoort het dier aan om met een flinke sprong aan de overkant te raken. Geen probleem normaal voor een ervaren ruiter, maar een afgehouden boom gooit roet in eten. Haar paard struikelt en Maria valt met een harde smak op de afgehakte boomstam. Ik laat de 19de eeuw weer aan het woord. ‘Toen Maximiliaan en het overige gevolg op haar toegeschoten waren, verzamelde zij al hare geestkracht, klaagde niet, maar zeide, schijnbaar ongedeerd, dat zulk een val op haren leeftijd weinig beduidde. Zij liet zich weder in den zadel ligten en reed naar Brugge terug. Hier kreeg de natuur al spoedig de overhand. Hevig was het lijden der prinses tengevolge de bekomenen kneuzingen. Haar toestand nam weldra alle hoop op herstel weg. Te Brugge werd eene groote processie en biddagen gehouden.’ Maria voelt haar einde naderen en neemt afscheid van Maximiliaan en haar twee kinderen en van haar stiefmoeder Margaretha van York. Ook een hoop edelen zijn getuige van haar dood. De begrafenisplechtigheid is indrukwekkend en ‘schitterend’ schrijft de auteur. Maria wordt begraven in de kapel van de Brugse O.L.V.-kerk, aan de zijde van haar vader. ‘De beeltenissen van beider graftomben bestaan uit koperen beelden van natuurlijke grootte, rustende op marmeren sarkophagen.’

De twee kinderen van Maria van Bourgondië

Het irriteert me uitermate dat Royaards het bestaan van de kinderen totaal genegeerd heeft in zijn boek. Hoe is dat nu kunnen gebeuren? Ik wil niet diezelfde blunder begaan en ga op zoek naar feiten uit de geschiedenis van Vlaanderen. De oudste is een zoontje, Filips de Schone, die geboren wordt op 22 juni van 1478. 10 maanden na de blitse inzegening van hun huwelijk. Anderhalf jaar later bevalt Maria van een dochttertje die de naam van Margaretha van Oostenrijk krijgt om verder door het leven te gaan. En blijkbaar was de overleden hertogin nog in verwachting van een derde kind als ze met een harde smak op die boomstam terecht komt. De vierjarige Filips de Schone volgt zijn moeder op als graaf van Vlaanderen. Tot aan zijn volwassen leeftijd zal dit gebeuren onder het regentschap van zijn vader Maximiliaan van Oostenrijk.

Vlaanderen staat klaar om een nieuw stuk aan zijn geschiedenis te breien. In welk vaarwater zullen we nu weer terecht komen?

50 jaar oorlog en vrede in Veurne

Het sluiks bezoek van Jan van Hoorne

Ik stap nog maar eens binnen in de 'Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht'. De Engelsen zijn de voorbije maand met 12.000 soldaten de grens overgestoken en hebben lelijk huis gehouden in het Westland. Vooral Poperinge en Roesbrugge hebben het moeten ontgelden. Maar, gelukkig voor Diksmuide, Veurne en Nieuwpoort, ontplooit de oorlog zich nu verder in het noorden van de provincie. Op 10 augustus 1436 landt er een Engelse scheepsvloot aan de kust van Oostende waar omvangrijke konvooien ontschepen en hun weg inzetten richting het Oostvrije, de streek van Maldegem en Eeklo. Met overal weer grote schade natuurlijk. Jan van Hoorne, de heer van Bausigny en Hondshoote, pas benoemd tot kapitein-generaal van West-Vlaanderen, verlaat zijn bolwerk te Sluis om in naam van de hertog een riem onder het hart te steken van die van Veurne en van Nieuwpoort. Hij besluit om incognito te reizen en dat wordt hem noodlottig. De 'Kronyk van Vlaenderen' heeft het over Jan van Huerne. Zijn sluiks bezoek aan de Westhoek breekt de kapitein-generaal zuur op. Enkele landslieden van het Brugse Vrije houden de wacht ter hoogte van Oostende en pakken Jan van Hoorne op. Is hij niet de man die verantwoordelijk is voor al die beroering en het oprukken van de Engelsen? Hij was het toch die de Bruggelingen en de Gentenaars en de rest in de steek gelaten heeft daar ter hoogte van Calais? Het was toch zijn vloot die rechtsomkeer gemaakt heeft en het West-Vlaams landleger voor een onmogelijke opdracht plaatste? Kortom: 'sy verweten hem dat hy de oorsaecke was van alle de bestaende beroerten ende verwoestingen, om dat hy met de vlote, die hy aenvoerde, uut zee gevlucht was, ende de gone vande Engelschen niet afgewacht hadde om slaghe te leveren, daer door het belegh van Cales moeste opgebroocken worden.' 'Daerom vielen sy hem op 't lijf, ende gaven hem soo vele slagen ende stooten dat hy veerthien dagen daer naer van gestorven is.'

Boudin Diers wordt opgepakt

In Veurnambacht zijn ze er ondersteboven van als ze het nieuws van de molestatie van de kapitein-generaal te horen krijgen. Ze sturen prompt een afgevaardigde naar Brugge met de eis om de

moordenaars voor hun daden te laten vervolgen. Maar in Brugge hebben ze weinig oor naar de eisen van die van Veurne. Meer zelfs: de Bruggelingen zin van plan om opnieuw de wapens op te nemen tegen de hertog. Als van Hoorne gedood werd, dan is het zijn eigen schuld, zeggen de Brugse ambachtslieden. 'Hy was te rechte gedoodt ende datter noch vele van 's princens rade alsoo 't leven hadden moeten verliezen.' Nee. Rede is er niet te vinden in Brugge en de gedeputeerden keren dan maar onverrichterzake terug naar Veurne. Een tijdje later wordt een zekere Boudin Diers opgepakt in de kasselrij van Veurne terwijl hij de gewone mensen van de streek, het gemeen, probeert over te halen om de zijde te kiezen van de Bruggelingen. Tegen de prins. Diers verschijnt voor de rechter en wordt prompt beschuldigd van medeplichtigheid op de moord van Jan van Hoorne. 'Bekennende van by de geseyde moort tegenwoordich geweest te zijn, is hy by vonnisse veroordeelt om levendich gevierendeelt te worden.' Hoe moet dat eigenlijk zijn om levend in vier brokken gescheurd te worden? Ik heb vreemd genoeg wat moeite om mezelf in de plaats van de veroordeelde te stellen. Nu de Engelsen verdwenen zijn uit de Westhoek, achten de Veurnenaars het opportuun om extra hulp te gaan zoeken bij graaf-hertog Filips de Goede. Die bevindt zich in Sluis en dat is waar de kapitein van Veurne-Ambacht en Pieter Van der Meersch naar toe gaan. 'Bystandt' willen ze, met het dringende verzoek om 'andere voorsienichheden, die tot welvaren van den lande ofte tot beter bewaringe der stadt ende casselrie behoorden.'

De buitenmensen zitten volop in de oogst

De hertog en de Raad van Vlaanderen zijn er voor beducht dat de besloten steden in het zuiden van West-Vlaanderen zeker niet in vijandelijke handen mogen vallen en ze sturen het duo terug naar Veurne met een bevelschrift dat alle inwoners van Veurne-Ambacht, de buitengebieden dus, zich zo snel mogelijk naar de stad Veurne moeten reppen om die te helpen bewaren tijdens mogelijke aanvallen. Op 29 augustus 1436 gaat er in hun Veurnse landhuis een algemene vergadering door van het magistraat van de kasselrij. Iedereen die ook maar wat in de pap te brokken heeft, wordt opgeroepen om er aanwezig te zijn. De adel en de meeste notabele personen bespreken onder elkaar hoe ze best het hertogelijk bevel kunnen inwilligen. De opdracht is verre van

evident. De buitenmensen zitten volop in de oogst en hier en nu alles achterlaten moet een ongelooflijke weerstand bij de landbevolking oproepen. Wie zal er dan trouwens instaan voor de veiligheid op het land? 'Sy besloten er, van aen den inhoudt der letteren te voldoen voor soo veel als 't mogelick was; men soude tot dies niet al het gemeente der casselrie in de stadt doen commen, maer wel een groot deel van die, om dat de streecke niet sonder het volck soude blijven dat daer nootsaeckelyk was, soo tot beschermingh der selve, als om er den lantbou te doen: want het werck van den ougsttijdt was door alle de voorgaende gebeurtenissen seer verachttert.' Ook in de streek van Duinkerke wordt een gelijkaardige vergadering gehouden. De magistraten van Veurne en Veurne-Ambacht zijn er ook bij. Samen met die van Bergen en Bergen-Ambacht en natuurlijk de wethouders van Duinkerke. Het veilig behoud van deze stad staat eveneens hoog op de agenda. De Veurnse kronieken hebben de situatie in en rond Brugge lange tijd genegeerd, maar stilaan merken ze hier in het Westland wel dat die zijn impact begint te krijgen op de gebeurtenissen in Vlaanderen.

De Brugse rebellen zakken af naar Veurne

Terwijl de Engelsen ongenadig huis houden in het noorden van West-Vlaanderen, keren de Bruggelingen zich nu volledig tegen hun prins. Veel heeft te maken met de voorkeursbehandeling die Sluis krijgt van Filips de Goede en zijn flagrante inbreuk op de privileges die Brugge al eeuwenlang in stand houdt m.b.t. de havenstad. En ook de beslissing om van het Brugse Vrije een vierde lid van de Raad van Vlaanderen te maken, stuit op een ongelooflijke weerstand bij de Bruggelingen. 'De opstandelingen coren eenen capiteyn, om onder sijnen bevele te velde te trecken'. Zo ver is het dus al gekomen. Terwijl de hertogelijke troepen het onderste uit de kan moeten halen om de Engelsen te beteugelen, krijgen ze nu op het veld te maken met een volksleger dat zich tegen hen keert. Het moet er bijzonder bitsig aan toe gaan. 'Sy deden vele moedtwillichheden jegens de weerdichheit van hunlieder prince. Welhaest liepen sy over al het lant ende in alle de steden die onder Brugge stonden, ende trachten het volck van dien te verleyden ende te bewilligen om hunlieder zijde te volgen.' De Brugse rebellen zakken natuurlijk ook af naar het zuiden van de

provincie, maar ze vangen er vooral bot. ‘Om het selve oogwit quamen sy naer Veurne, gelijk oock naer Niepoort, Dixmuyde, Bergen, Duynkerke, Brouckburgh ende Grevelyngh; maer verre van gehoor te hebben, wierden de poorten van die plaatsen voor hun neuse gesloten, ende men trachte selve de Bruggelingen van hun voornemen te doen afsien, ende hun te bewegen tot de gehoorsaemheyte die sy hun prince schuldich waren.’

Wat een moment om ruzie te maken?

De jaarboeken van Veurne zijn ongetwijfeld geschreven door aanhangers van de hertog. Dat lijkt me duidelijk als er gesproken wordt over het ‘goede voorbeeld’ dat de inwoners van Lo niet volgen. Omdat ze daar vrezen voor represailles, kiezen ze dan maar de Brugse zijde en trekken ze met hun wapens en standaarden op naar het centrum van die stad. Ook van die vergeldingsmaatregelen geloof ik niet al te veel als ik die Veurnse vooringenomenheid proef. Die van Lo zijn niet de enigen die de kant van de Bruggelingen kiezen. Ook het volk van Oostende, Lombardsijde, Gistel, Oudenburg ‘ende andere smalle ende opene stedekens ende prochien ontrent Brugge gelegen’ volgen hun voorbeeld. Ik kan heel goed de aan paniek grenzende ontsteltenis begrijpen die hand over hand toeneemt in de kasselrij van Veurne. Met de Engelse legers op eigen bodem is er meer dan ooit nood aan eendracht om het geweld af te blokken. En het tegendeel is helaas waar. Wat voor een moment is dit nu eigenlijk om ruzie te maken met de graaf en vooral onder elkaar? In Veurne vrezen ze terecht dat ‘de Engelschen daer door groote voordeelen soudon connen hebben verkrijgen ende te gemakelicker het lant voordor soudon afloopen.’ In Gent en in Rijsel worden er vergaderingen georganiseerd om de West-Vlaamse steden en kasselrijen weer op één lijn te krijgen.

De misdaad woelt welig in het Westland

Pauwel Heinderycx weet uit goede bron dat de Veurnenaars zich daar gaan beklagen over het feit dat hun keurheren en hun wethouders voortdurend ingezet worden ten behoeve van de Raad van Vlaanderen en dat de naleving van de wetten in de eigen streek

nagenoeg volledig verwaarloosd wordt. De misdaad tiert blijkbaar welig in het Westland en die van Veurne krijgen tijdens de vergaderingen toch op zijn minst het recht om zich tijdens bepaalde zitdagen te mogen concentreren op de lokale wetgeving. Ik krijg een lijstje van de personen die in 1436 deel uit maken van dat magistratuur. Jan De Baenst figureert er als hoogbaljuw, bijgestaan door Charles van Pollinckhove, de landhouder van de commune en Philips van Haveskercke die landhouder is van de wet. Ik tel 18 schepenen en het lijstje van notabelen en edelen is met zijn 45 stuks nog langer. Pauwel pronkt met de figuren en de samenstellingen van de wapenschilden van de belangrijkste geslachten. Mij kunnen ze geen reet schelen. De 65 topmensen van Veurne en Veurne-Ambacht wonen allemaal de vergaderingen in Gent en Rijsel bij. En blijkbaar zijn er prominente streekfiguren die hun kat sturen. Ik vraag me af of ze misschien Brugsgezind en dus tegen de hertog zijn. Maar de oude geschriften lossen niets. Ik krijg wel weer nieuws te lezen over de Engelse speldenprikken. We zijn ondertussen aanbeland in 1437. 'In 't eerste des jaers 1437, cruysten d'Engelschen met eenige schepen langst de Veurnambachtsche zeecusten.' De oorlog is opnieuw gevaarlijk dichtbij. 'Sy stelden uut deselve drie hondert mannen aen lande ontrent de prochie van Adinckercke, welke een groot deel der selve uitroofden, ende bovendien eenige lantslieden doot smeten. Voor dat sy in hunne schepen wederom trocken, staecken sy vier in verscheydene huysen ende hofsteden.'

Wouter van Gistel wordt opnieuw de kapitein

Het magistratuur van Veurne-Ambacht besluit om maatregelen te nemen om dergelijke rooftochten in de toekomst te verijdelen en organiseert inderhaast een algemene vergadering in hun 'lantshuys' te Veurne. Er zullen tijdens de nacht voortaan 30 mannen te paard de kust afrijden tussen Nieuwpoort en Zuudcote. Elke kerktoeren in Veurne-Ambacht zal bemand worden door twee bewakers die bij het minste onraad alarm zullen slaan. Vier mensen zullen van kerk tot kerk lopen om de mensen op de hoogte te brengen van eventuele vijandelijkheden. De burgers worden verplicht om hun wapens altijd bij zich te houden en wie dat niet doet, riskeert een grote boete. Wouter van Gistel heeft het uitstekend gedaan als kapitein van de troepen en hij wordt in 1437 op vraag van de

Veurnenaars opnieuw aangesteld als landhouder en als kapitein van de Veurnse strijdkrachten. Het is een tijd van hoogspanning in de provincie. De zenuwen staan zo strak als een boog. ‘In de maendt van Meye trock den hertogh van Bourgondien met vele volck binnen Brugge. Hy deed sulcx in schyn om alles aldaer in goet order te stellen, oock om justitie te laten doen over eenige moedtwillige; maer nauwelicx was hy met de sijne de stadt ingecommen of sy riepen “Ville gagnée!” ende schoten op de borgers, die hun te gemoet quamen.’ ‘Den hertogh verceert in gevaar’ vermelden de koppen. Dat is inderdaad het geval. De Bruggelingen pikken het niet dat er zomaar op de burgers geschoten wordt. Als het zo zit, kan de hertog wel een koekje van eigen deeg krijgen en nu vangt het legertje van Filips de Goede een bende grimmige Bruggelingen over zich heen. En dat brengt inderdaad de veiligheid van de hertog in het gedrang, ‘ende ’t was met veler moeyte dat men de poorten der stadt open creegh, om hem daer uut te laten vluchten.’ Dat laatste heeft hij te danken aan een bereidwillige smid die het opneemt voor zijn graaf en de sloten van de stadspoorten aan diggelen slaat.

Filips de Goede zal geen genade tonen

Filips de Goede is ‘not amused’. Dat is het minste wat je er van kan zeggen. Het staat ook zo neergeschreven: ‘grootelicx daer over verstoort zijnde, nam den hertogh voor hem geheel Brugge te verderven ende ten nieten te doen.’ Heb maar eens dergelijk sujet aan het hoofd van een land! Als ze in de streek van Veurne op de hoogte gebracht worden van wat er voorgevallen is in Brugge, besluiten ze daar om hun steun aan de hertog dubbel en dik te bevestigen. Hun mening tegenover de rebellie in Brugge is duidelijk. Wat ze daar doen, is stupide en onbegrijpelijk. Ze sturen gezanten naar Rijsel waar ze Filips alle hulp en bijstand toezeggen in zijn strijd tegen de vijand. Er komt trouwens effectief geld op tafel om dat te bewijzen. De leden van de Raad van Vlaanderen komen op 6 juli 1437 samen in Gent. Ieper en Gent zijn, net als Veurne, er van overtuigd dat er moet gezorgd worden voor interne vrede in Vlaanderen. Ze moeten kost wat kost een manier vinden om die van Brugge weer te doen verzoenen met de prins. Wouter van Gistel, Charles van Pollinckhove, Pieter van der Burch en Pieter Van der Meersch vertegenwoordigen de kasselrij van Veurne

bij de Raad van Vlaanderen. Het verslag achteraf is duidelijk: ‘in geseyde vergaderinge wiertter besloten van gesanten by die van Brugge te senden om hun t’onderwijsen, ten eynde dat sy hun soudē stellen in de gehoorsaemheyt vanden prince ende hun ’t sijnder genade overgeven. Men beloofde midts dien, dat de staten soo veel by den hertogh soudē maecken dat hy hun geen groote straffe en soude geven.’ Een aantal afgevaardigden, onder andere die van Veurne, stappen naar Brugge om deze boodschap duidelijk te maken. Maar daar zijn ze niet van gisteren. Ze kennen hun prins maar al te goed om te beseffen dat die man geen greintje genade zal kennen als puntje bij paaltje komt.

Brugge wordt op droog brood gezet

Brugge kan niet leven met dergelijk voorstel van de Raad van Vlaanderen, maar engageert zich toch om te streven naar een verzoeningsakkoord. De hertog op zijn beurt wijst alle Brugse voorstellen af. Hij moet en zal deze stad op de knieën krijgen. De Bruggelingen zullen op termijn wel niet anders kunnen dan te smeken om vrede. Er kan geen sprake zijn van enige onderhandeling over welke vrede dan ook. Filips de Goede gaat nog een stap verder. De steden en de gemeenten van Vlaanderen mogen geen voedsel meer zenden naar Brugge. Niet de minste ‘leeftochten’, want hy verhoopte van hun door hongersnoot tot sijnder gehoorsaemheyt te brengen.’ Hij heeft trouwens al gezorgd voor een imposante blokkade van Sluis waardoor er ook geen overzeese levensmiddelen naar Brugge kunnen worden verscheept. Sinds 1 juli zijn er gevechten aan de gang waarbij 5000 Bruggelingen een felle aanval wagen op Sluis in een poging om de zeeblokkade teniet te doen.

De winterperiode tussen 1437 en 1438

Het beleg van Sluis noopt de hertog tot het dringend samenroepen van de Raad van Vlaanderen. Kortrijk, 12 juli. De gebruikelijke delegatie van de kasselrij van Veurne tekent present. De belegering moet door een verenigd Vlaanderen worden opgebroken en de Bruggelingen moeten tot gehoorzaamheid gedwongen worden. Filips is categoriek en de vergadering besluit om in te gaan op zijn

eisen. 'Er wiert besloten van aen den hertogh alle hulp ende bystandt te geven om te betrachten (voor soo veel het doenlick soude wesen) dese inlantsche beroerten te neder te leggen, om dat d'Engelschen daer door geen voordeel in Vlaenderen soudén bekommen.' Ik blijf nog even rondslechteren in de taal van de oude jaarboeken: 'Dadelick naer die beraetslaghingē dede den hertogh sijne legerstroepen vergaderen, om de stadt Sluys te ontsetten. De Bruggelingen, vanden optocht van (s) hertogens volck gewaerschouwt zijnde, verlieten het veldt, naer de stadt Sluys achttien dagen belegert te hebben.'

Veurne mag zich verheugen op de steun van de hertog, maar dat betekent niet dat er zich geen problemen voordoen in het Westland. Het wordt niet openlijk gezegd in de kronieken. Toch is het oproer van de mensen niet zo veraf als het lijkt. De magistraten zijn sinds het beleg van Calais wat laks geweest met het doen respecteren van de wet. Te veel werk met de oorlog, heet dat dan. Filips is er beducht voor dat er rellen zullen uitbreken in de Westhoek en hij stuurt op 24 augustus 1437 een bevelschrift dat de wet moeten aangehouden worden in Veurne en dat niet Brugge maar wel de Raad van Vlaenderen de hoofdvonnissen zal vellen als er zich zware feiten voordoen in het Veurnse. De winterperiode tussen 1437 en 1438 moet ongetwijfeld een bevreedende periode zijn voor die van Brugge. De jaarboeken van Veurne komen pas in februari van 1438 boven water met het nieuws dat er eindelijk een akkoord uit de bus is gekomen tussen de hertog en het Brugse volk. Het heeft blijkbaar veel inspanningen gekost om iedereen op dezelfde lijn te krijgen.

40 Bruggelingen zullen de pot uitlikken

Het springt in het oog dat 'die van Brugge aen den hertogh moesten geven twee hondert duysent gouden ridders en datter veertigh personen van Brugge ter genade vanden hertogh moesten blijven, mitsgaders dat 't Vrije 't vierde lidt van Vlaenderen soude wesen.' Veertig Bruggelingen zullen dus de pot uitlikken voor de algemene burgerlijke ongehoorzaamheid en de hertog haalt dan nog volledig zijn slag thuis door het Vrije nu effectief lid te maken van het hoogste Vlaamse bestuursorgaan, de Raad van Vlaenderen. 'Die versoeninge baerde groote blijdschap

Vlaenderen ende namentlick die van Brugge de magistraten der beyde wetten dickmaels versochten dat sy hun jegens den Roomschen coninck soudén wapenen. Aen die vragen wiertter niets toegestaen, dewijlen onse wethouders meer toegedaen waren tot den aertshertogh als tot de staten.' Van het standpunt van de modale Veurnenaar is niets geweten. Spijtig toch.

Gijzeling in Brugge

De dood van Maria van Bourgondië

In het jaar 1482 sterft gravin Maria van Bourgondië aan de gevolgen van een val tijdens een jachtpartij in de buurt van Wijnendale. Ze laat een man en twee kinderen na. Maximiliaan met de kleintjes Filips en Margaretha. In principe zal haar zoon Filips de Schone de nieuwe hertog van Bourgondië en meteen ook graaf van Vlaanderen worden. Het ventje is bij de dood van zijn moeder zelf nog amper de pampers ontgroeid en dus staat het in de sterren geschreven dat zijn vader Maximiliaan van Oostenrijk plaatsvervangend regent zal worden voor de volgende 10 à 15 jaar. Enfin, dat is toch de bedoeling. Maximiliaan heeft het er sinds zijn huwelijk met Maria in 1477 eigenlijk goed van af gebracht. Hij is er in geslaagd om de Franse koning Lodewijk XI uit Vlaanderen te weren en dat is niet zonder slag of stoot verlopen.

Over die gebeurtenissen heb ik het al uitgebreid gehad in mijn vorige hoofdstukken. Ik weet niet hoe zit met jou, beste lezer, maar het jaar 1500 staat bij mij volledig gereserveerd voor de geboorte van keizer Karel. Mijn vroegere geschiedenisleraars hebben er prima voor gezorgd dat keizer Karel voorgoed in mijn geheugen gegrift werd. Ik wil het later zeker uitgebreid hebben over het reilen en zeilen van deze icoon, maar eerst heb ik nog andere te katten te geselen. Mijn bewuste keizer Karel zal bij zijn geboorte de oudst geboren zoon worden van Filips de Schone. Met de gebeurtenissen van dit verhaal kom ik dus terecht bij zijn opa Maximiliaan die het nu verder moet zien te rooien met zijn kinderen Filips en Margaretha in het voor hem vreemde Vlaanderen. De hele voorgeschiedenis van keizer Karel biologieert me uitermate. Het lijkt er op dat ik zijn prominente plaats in mijn hersencellen op een of andere manier wil rechtvaardigen.

Het proefschrift van Arie de Fouw

De periode tussen 1450 en 1485 heb ik hier en daar al aangesneden met de dagboeken van Jan van Dadizele, maar met diens dood in 1481 ben ik meteen ook mijn voornaamste getuige kwijtgespeeld. Ik prijs me bijzonder gelukkig dat ik in het Ieperse stadsarchief

kennis kan maken met een proefschrift uit 1937 van een zekere Arie de Fouw. ‘Philips van Kleef, een bijdrage tot de kennis van zijn leven en zijn karakter’, luidt de titel. Het hoofdpersonage van de Fouw blijkt een vertrouwenspersoon van het huis van Bourgondië. Hij groeit uit van speelkameraadje van Maria van Bourgondië tot een belangrijke pion in het bestuur van Vlaanderen in de periode tussen 1456 en 1528. En dat is precies de periode die me werkelijk interesseert. De studie van kandidaat-doctor in de letteren en wijsbegeerte Arie de Fouw (1898-1945) biedt me een gouden kans om de interne keuken van Vlaanderen te leren kennen. Lectuur voorzien van insider-informatie is vaak belangrijker dan officiële geschiedenis. De wetenschap dat Filips van Kleef trouwens een stiefachterkleinzoon is van graaf Jan zonder Vrees, maakt zijn aanwezigheid in mijn kronieken dubbel zo interessant. Ik neem mezelf dan ook voor om me de komende maand te buigen over het proefschrift van de gewezen student aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Hier, vanuit mijn bureaustek van het jaar 2014, pal in het midden van de Westhoek, wil ik wel eens weten hoe diezelfde Westhoek de hele periode heeft beleefd. Ik verplaats me onmiddellijk naar de jeugdjaren van mijn hoofdrolspeler. Filips van Kleef dus. De ouders van Filips zijn Adolf van Ravenstein en prinses Beatrix van Portugal. Adolf en zijn broer Jan zijn kind aan huis bij het hof van graaf (hertog) Filips de Goede en krijgen er een elitaire opleiding en een riddereducatie om ‘u’ tegen te zeggen.

De kinderjaren van Filips en Maria

Ze worden door de graaf ‘les enfants de Cleve’ genoemd. Jonge edelen met een vorstelijke allure. Ik mag niet vergeten dat Adolf van Ravenstein een kind is van de zuster van Filips de Goede en dat Jan en Adolf dus ‘nonkel’ moeten zeggen tegen de sterke man van Vlaanderen en Bourgondië. Adolf van Ravenstein schopt het tot ridder van het Gulden Vlies en kan zich beroemen op een schitterende carrière gevuld met krijgsroem en hoge functies in het bestuur van het land. De Fouw worstelt met het geboortjaar en de geboorteplaats van zoon Filips van Kleef, maar besluit die vast te pinnen ergens in de periode rond 11 november 1456 in het Franse Le Quesnoy. Als hij 6 jaar is, sterft zijn moeder Beatrix. Vader Adolf rouwt en blijft weduwnaar tot in 1470 wanneer hij in het

huwelijk treedt met Anna van Bourgondië, een natuurlijke dochter van Filips de Goede. Het blijft allemaal in de familie en wat hier zedig aangegeven wordt als ‘natuurlijk’, betekent uiteraard dat de stiefmoeder van de 14-jarige Filips van Kleef eigenlijk een bastaarddochter is van graaf Filips de Goede. Die laatste is trouwens in 1467 overleden en de macht is nu in handen van zijn zoon, de 34-jarige Karel de Stoute. De nieuwe sterke man van Vlaanderen, hertog Karel, is op het moment van zijn aantreden getrouwd met Isabella van Bourbon. Samen hebben ze één dochtertje: Maria van Bourgondië. Maria werd geboren in 1457 en Filips van Kleef in 1456. Ze beleven hun kinderjaren in elkaars buurt. Vanaf 1470 maakt de jonge Filips deel uit van de grafelijke entourage en wordt hij stevast in de buurt van Maria van Bourgondië gesignaleerd. Ik wil zelf niet te diep ingaan op zijn jeugd en me hiermee in oeverloze details storten. Hij behoort kort samengevat zonder twijfel tot de top drie van de hoogste adellijke knapen in de naaste omgeving van Karel de Stoute.

Het decadente leven van die van Bourgondië

Het kleine decadente wereldje van de graaf heeft lak aan wat er gebeurt in de Vlaamse steden. Enige vorm van moraliteit is ver te zoeken als ik Arie de Fouw mag geloven: ‘in 1467 was Filips van Kleef er nog wel te jong voor en de uitbundige feesten in 1468 te Brugge bij gelegenheid van Karels huwelijk met Margaretha van York, waarbij vader Adolf in de tornooien weer de voornaamste rol speelde, zullen zijn kritiek niet wakker geroepen hebben. Toch is het haast ondenkbaar, dat de tegenstelling tussen de verspilling en schraapzucht der aanmatigende edelen en de vlijt en spaarzaamheid der burgers op de duur aan de zoon van Beatrix niet opgevallen zouden zijn.’ De bal van de oorlog gaat aan het rollen in 1475. Karel de Stoute en de Franse koning sluiten in het najaar van dat jaar een wapenstilstand voor een periode van 9 jaar. De hertog van Bourgondië wil van deze adempauze profiteren om af te rekenen met de Lotharingers en de Zwitsers. Karel de Stoute benoemt Adolf van Kleef tot luitenant-generaal van zijn Bourgondisch territorium om zich zelf te concentreren op zijn strijd in Lotharingen. Zoon Filips is op dat moment 19 jaar en hij staat klaar om in de voetsporen van zijn vader te treden. De Franse koning kent de bedoelingen van zijn opponent en denkt bij

zichzelf: ‘doe maar man, je zal hier veel energie verspillen en uiteindelijk toch het onderspit delven.’ Hij heeft het uitstekend gezien want Karel de Stoute zal sneuvelen in januari 1477. Noch hij, noch zijn geweldige leger zullen de Fransman nog verder parten spelen. En met Maria zal hij een zachtgekookt eitje op zijn bord krijgen.

De Van Kleefs staan er alleen voor

Op 11 april 1477, Karel de Stoute is al dood en begraven en verleden tijd, plaatst Maria van Bourgondië haar gewezen speelkameraad op het zelfde niveau als zijn vader Adolf. De Franse koning is ondertussen al begonnen met zijn speldenprikken ten opzichte van Vlaanderen. Vader en zoon van Kleef moeten er samen voor zorgen dat de Vlaamse edelen stand zullen bieden tegen deze Franse agressie. Filips wordt verantwoordelijk voor de organisatie van de verdediging. Het is bepaald een vergiftigd geschenk. De finefleur van de Vlaamse adel is ten onder gegaan in de slag van Nancy en nu moet hij maar de brokken proberen te lijmen in het thuisfront. Eigenlijk is het een kwestie van te redden wat er te redden valt en zich te concentreren op de meeste kritiek te verdedigen plaatsen. Het goed aangevoerde en omvangrijke Franse leger is belust op de rijke Vlaamse buit. De zuidelijke Vlaamse steden in Vlaanderen, Artesië en Henegouwen worden bemand door zwakke garnizoenen en eigenlijk geen partij voor het Franse leger. Ondertussen probeert Maria van Bourgondië haar vel te redden door te onderhandelen met de Franse koning die notabene haar eigen peter is. Na de eerste Franse aanvallen wil Lodewijk zelf ook wel onderhandelen met de entourage van Maria van Bourgondië. Misschien kan hij zonder oorlog zijn slag binnenhalen. De Vlaamse steden met Gent op kop juttten hun volk op om in opstand te komen tegen het Bourgondisch strafbewind van de voorbije decennia en proberen hun verloren stedelijke autoriteiten terug te winnen van de jeugdige en onervaren hertogin.

Het is zonder meer een vuile oorlog

Waarom zou de Franse koning niet even wachten tot dat het Bourgondisch bestuur in Vlaanderen van zichzelf implodeert? Het

Franse ‘wishful thinking’ loopt niet zoals verwacht. Dank zij de toekenning van het ‘Groot Privilege’, slaagt Maria er in om de steden opnieuw aan haar zijde te krijgen en ook de Vlaamse adel blijft grotendeels achter het Bourgondisch bestuur staan. De garnizoenen aan de Franse grens kunnen nu van meer volk worden voorzien. In april 1477 gaan St.-Quentin, de Somme-steden en Terwaan echter verloren. St.-Omer staat op vallen en het platteland van de Westhoek is nu overgeleverd aan de willekeur van de Franse soldaten van Lodewijk XI. Het is zonder meer een vuile oorlog. Een relaas van belegeringen, plunderingen, brandschatting en brandstichting, van onmenselijke wreedheden tegenover mens en dier. In deze wereld van angst en wanhoop, van wreedheid en ellende, moet de jonge en onervaren Filips van Kleef zijn eerste militaire ervaring opdoen. Zijn debuut zal wel niet gemakkelijk zijn. Dat is heel wat anders dan zijn deelnames aan de prestigieuze tornooien van zijn jeugd. Hij en zijn vader konden bogen op de graaf die gekend was als een onverschrokken doorzetter en durfal. En nu moeten ze maar zelf het ijzer uit het vuur weten te halen voor dat bang jong meisje dat onervaren is in de oorlog en in de diplomatie. Filips is trouwens al pertinent aanwezig bij de officiële inhuldiging van Maria te Gent in de loop van de maand februari van het jaar 1477 en ook de huwelijksplannen van de hertogin verrassen hem niet. Op 26 maart, kort nadat de Staten van Vlaanderen hebben besloten om Maria te dwingen tot een huwelijk met de 7-jarige Franse kroonprins Karel, voert die haar eigen willetje uit.

Henegouwen lijdt honger

Ze wil niet gedwongen worden om met die Fransman te trouwen en ze dringt er op aan bij haar verloofde Maximiliaan van Oostenrijk om snel af te komen. Kwade tongen beweren trouwens dat Filips van Kleef zelf een huwelijk ambieert met zijn vroeger vriendinnetje. Filips moet in het begin nog veel leren. Dat stellen we vast wanneer hij ter hulp wordt geroepen om Douai te beschermen tegen een Franse invasie. En ook in Bergen krijgt hij het aan de stok met de schepenen. De lokale bestuurslieden blijken erg lange tenen te hebben. Van Kleef moet nog snappen hoe hij moet omgaan met de stedelijke gevoeligheden. De jonge ridder kan echter nooit betrap worden op impulsiviteit. In oorlogszaken zal

hij zeker niet blindelings in de dood rennen à la Karel de Stoute. Zijn koele berekendheid zullen zijn vijanden later lafheid noemen. In 1477 kan ik hem dan gerust al bestempelen als een militaire strateeg die vooral oog heeft voor de praktische kant van de zaken. Ondertussen lijdt vooral Henegouwen zwaar onder de oorlog en Filips krijgt er alle bevoegdheden om de verdediging te organiseren. Hier de leiding voeren over de militaire verrichtingen is trouwens geen sinecure. De troepen zijn eigengereid en ongehoorzaam. Er is op geen enkel moment sprake van eenheid in de geesten en in de verdediging. Valenciennes wordt ondertussen het middelpunt van een bittere strijd. In juli 1477 bekampen de partijen elkaar hard tegen onzacht. Tussen Valenciennes en Ghislain gaan de meeste dorpen in vlammen op.

Gelukkig is er dat huwelijk van Maria

Gelukkig is er het huwelijk van Maria met Maximiliaan in augustus 1477. Ik heb het er al uitgebreid over gehad. Met de winter in zicht komt er een tijdelijke wapenstilstand met Frankrijk. Het lot van Filips van Kleef ligt voortaan in de handen van het nieuwe echtpaar. Op 1 oktober 1477 wordt hij aangesteld als kapitein-generaal van Rijsel, Douai en Orchies en een maand later benoemen Maximiliaan en Maria hem tot 'chef et capitaine d'une des compagnies de cent hommes d'armes, cent archiers à cheval et deux gens de trait à pied, aux gages et pension de 100 francs par mois.' Filips kan tijdens de winter opnieuw genieten van het hofleven in de omgeving van Maria en Maximiliaan. Daarna sleept de oorlog met Frankrijk zich naar de slag van Guinegate. Het Vlaamse leger slaagt er in om de Fransen neer te slaan.

De rol van Filips van Kleef bij deze victorie lijkt me minder positief. Een aura van lafheid en verraad zal hem hierdoor de rest van zijn leven achtervolgen. Tijdens de overtocht van de Leie vecht Filips in de voorhoede zo goed als onder de ogen van Maximiliaan. Hij weert zich als een dapper man, maar hij heeft blijkbaar af te rekenen met een nukkig paard dat hem tegen zijn wil voor de anderen uit brengt. Tot overmaat van ramp wordt hij zwaar ten val gebracht door de Franse tegenstand. Maximiliaan ziet het allemaal voor zijn ogen gebeuren en is er van overtuigd dat zijn kapitein gesneuveld is. In werkelijkheid is er enkel sprake van

schade aan de teugels van het paard en kan Filips zich weer in het zadel hijsen. Door de kruitdampen heen kan hij op dat moment niet onderscheiden waar hij zich precies bevindt en zo raakt hij met enkele andere edelen en tot zijn grote schrik afgezonderd van het hoofdleger.

Guinegate betekent niet het einde van de oorlog

Daar worden ze opgemerkt door een Franse eenheid van zeker 100 ruiters die in de keurig uitgedoste ruiter Maximiliaan menen te herkennen en de achtervolging op hem inzetten. Van Kleef kan alleen zorgen dat hij zich uit de voeten maakt, er volgt een ongetwijfeld spectaculaire achtervolging van 9 km die hem tot in Arien leidt bij een divisie Vlamingen die denken dat de slag van Guinegate verloren is. Van Kleef weet wel beter. De zaken zien er goed uit voor de Vlamingen. Met 400 ruiters keren ze nu terug naar het slagveld. Er wordt opnieuw veel geëist van de mannen en de paarden. Ondertussen is de nacht aangebroke en pas bij het aanbreken van de volgende ochtend slaagt Filips er in om zijn troepen tot bij Maximiliaan te leiden. Die is zeer gelukkig om zijn kapitein ongedeerd zien. Er volgen geen verwijten. Nu nog niet. De vreugde om zijn behoud is hiervoor te groot. Maar de twijfel is gezaaid. Waarom is zijn rechterhand op de vlucht geslagen? Die vraag zal hem voor de rest van zijn leven achtervolgen. Guinegate zorgt niet voor een einde van de oorlog. Lodewijk XI blijkt stoken. Tot een rechtstreekse confrontatie komt het voorlopig niet meer. De diplomatie komt nu weer op de voorgrond. Maximiliaan probeert Bretagne en Engeland aan zijn kant te krijgen. De jonge echtgenoot van Maria heeft hoge ogen gegoooid bij zijn entree, maar beetje bij beetje helt dat positief gevoel over naar een gevoel van wrevel. Vooral Gent stelt zich van langs om halsstarriger op onder leiding van Jan van Dadizele. Die laatste wordt door de Fouw omschreven als 'spiritus auctor' en ik ben geneigd om dat te vertalen in 'stokebrand'. Voor het eerst krijg ik onze Westhoekautoriteit onder een andere gedaante te zien. Zijn vermoordding in oktober 1481 en het feit dat er hiervoor geen schuldigen worden opgepakt, zal de verhouding tussen Gent en Maximiliaan alleen maar slechter maken.

Het verzet komt in beweging

De eerste verzetsdaden tegenover de hertog spelen zich af in een schimmige zone. Tussen de diplomatieke hoop en de vrees voor een heropflakking van de oorlog. Maximiliaan bevindt zich meer in de zuidelijke steden dan aan zijn eigen hof. Het jaar 1480 brengt niet veel belangrijks. Een brief van Maria & Maximiliaan aan de van Kleefs illustreert de treurige toestand in de welke de Westhoek en het zuiden van Vlaanderen zich bevinden na 3 jaar van oorlog. Noem het maar gerust een guerrillaoorlog. Adolf en Filips moeten er voor zorgen dat de soldaten van de garnizoenen het platteland niet afstropen. Ze dienen de soldaten 'trouvés en vagabondage' naar hun garnizoenen terug te sturen en de schuldigen streng te straffen. Het moet gedaan zijn dat kapiteins van het eigen leger zomaar geld eisen en aftroggelen van de steden en de dorpen. In augustus 1481 wordt er een nieuwe wapenstilstand ondertekend tussen Maximiliaan en de zieke Lodewijk XI die nu ook wel heeft ingezien dat de verovering van de erfenis van Karel de Stoute op een sisser is afgelopen. Ook Maximiliaan is dringend toe aan rust zodat hij zich kan concentreren op de stijgende onrust in het Vlaamse binnenland. In januari 1482 roept hij de drie leden van Vlaanderen samen. Gent weigert en stuurt zijn kat. Op 27 maart 1482 treft Maximiliaan de zwaarste slag die hem als vorst en als mens kan treffen: de dood van Maria. Hij blijft alleen achter. Er zijn grote veranderingen op komst.

Het akkoord van de leden van Vlaanderen

De positie van Maximiliaan in Vlaanderen wordt na de dood van zijn vrouw bijzonder wankel. Begin mei 1482 wordt hij wel nog door de Staten-Generaal aangesteld als voogd en regent voor zijn zoon, maar de Vlamingen hebben tezelfdertijd ook ondubbelzinnig hun wens voor vrede met Frankrijk uitgesproken. Op 3 mei wordt een adviesraad opgericht die onze gewesten zal besturen in Filips' naam. In die raad zetelen Filips van Kleef, Wolfert van Borselen, de bisschop van Luik, de heer van Gruuthusen en de heer van Rassenghem. Ik verduidelijk even dat met de heer van Gruuthusen hier Adolf van Kleef bedoeld wordt. De vorming van die adviesraad werd trouwens ingeluid door een akkoord dat de drie

Leden van Vlaanderen in naam van het hele land met elkaar afsluiten op 22 juli, de 'XIIe dach van Hoymaent'. Na de dood van Maria engageren Ieper, Gent en Brugge zich tot een eeuwige verbintenis. In de gevallen dat er zich spanningen zullen voordoen tussen twee steden zal de derde er alles aan doen om het geschil te regelen. De regent die tijdens de minderjarigheid van Filips de Schone benoemd zal worden, zal zich dienen in te spannen voor het algemeen belang en voor de publieke vrijheden. De steden maken zich sterk om de handel en de nijverheid te beschermen en ze zullen gezamenlijk de staatszaken behartigen.

Die staatszaken zullen ongetwijfeld te maken hebben met de Franse zuiderbuur die nogal wat in de pap te brokken heeft in Vlaanderen en vooral in het Ieperse en het Kortrijkse. De brieven aan het stadsbestuur getuigen van een grote autoriteit van de Franse koning betreffende een textielconflict tussen Ieper en Neerwaasten. De oorlog met Frankrijk flakkert in 1482 trouwens weer op maar deze keer worden de vredesonderhandelingen gevoerd door de Vlamingen zelf. Conform hun onderling akkoord. Zeker nadat de Fransen in juli Arien aan de Leie weer hebben ingenomen.

Ook in Luik en Brabant heerst er oorlog

Het verhindert Maximiliaan om zijn eerder beloofde steun aan de Luikse Lodewijk van Bourbon tegen de door Lodewijk XI opgejutte geuzenleider Willem van der Marck, 'het zwijn van de Ardennen', uit te voeren. Hij krijgt daarvoor op 30 augustus 1482 de rekening gepresenteerd wanneer de bisschop vermoord wordt en de moordenaar zich door de kanunniken van Sint-Lambert laat uitroepen tot regent van het Luikse bisdom waar tot overmaat van ramp ook Brabant toe behoort. Deze coup betekent meteen ook het begin van een burgeroorlog in het Luikse. Nog diezelfde dag trekken de Leuvenaars ten oorlog. Op de voet gevolgd door de troepen onder leiding van Filips van Kleef die meteen ingrijpen in de Luikse chaos. Op 3 september capituleert Sint-Truiden. Opvallend hierbij is de menselijkheid en gematigdheid met de welke Filips ingrijpt.

We stappen weer naar de Franse grens. De onderhandelingen met de Vlamingen leiden in december 1482 tot de vrede van Atrecht. De Vlaamse steden hebben hun buik vol van die Bourgondische oorlogen en ze weigeren nog verdere militaire steun te verlenen aan Maximiliaan die verplicht wordt om een deal te maken met de Fransen. Bourgondië, Artesië en Picardië blijven bij Frankrijk. Maximiliaan moet, willen of niet, toestaan dat zijn tweejarig dochtertje Margaretha een verloving aangaat met de Franse kroonprins Karel. Het proefschrift van Arie de Fouw leest chaotisch. Ik roep de hulp in van historicus Paul Morren die wat structuur stopt in de gebeurtenissen van die periode en die me met zijn werk 'Van de dood van Karel de Stoute tot de troonsbestijging van Aartshertog Karel, 1477-1515' bijzonder behulpzaam is. Zo heeft hij het over de toestand in Henegouwen tijdens de winter 1482-1483. De situatie in de Westhoek zal niet anders zijn.

De beestachtige winter van 1483

Aan de hand van de memoires van Jean Molinet kan ik zo de koude aan den lijve ondervinden. Henegouwen en de Westhoek bevinden zich in het scheidingsgebied tussen Bourgondië en Frankrijk. De vorige winter was al niet van de poes, maar ook nu is de winter tussen 23 december 1482 en 7 februari wreed en verschrikkelijk koud. De wind blaast ononderbroken vanuit het noordoosten. 'Kleine kinderen worden dood aangetroffen in hun bedsteden en wiegen. Verschillende ruiters bevroren in de velden en stierven bij het afstijgen. Pelgrims, voetgangers, woudbewoners en dezen die zich in de bossen waagden waren niet bestand tegen de ondragelijke koude en gaven de geest midden de eiken, hagen, boscagiën en struikgewas. Vogels werden dood opgeraapt op de velden, binnenplaatsen en jachtterreinen. Heel wat bomen stierven uit door de vrieskoude en de onvruchtbaarheid, als gevolg van de uitgesproken droogte van de samengekoekte en onbewerkte grond. Zelfs de maanden april en mei waren vreemd en ongewoon, waardoor de daaropvolgende tijd zich weerbarstig toonde om fruit te dragen.' Ik heb het vaak over de nood aan empathie als we schrijven over geschiedenis. Dit keer heb ik er vermoedelijk wat te veel. Kan ik anders? Als je volgende passage leest, kan je dan iets anders dan mee te gaan in de huid van het landvolk en de eenvoudige mensen van 500 jaar geleden? De lezer kan het best

voor zichzelf uitmaken als hij onbewogen wil blijven bij volgende passage: ‘Het moet daarbij gezegd worden dat de wapenlieden zoveel voedsel hadden aangeslagen en zoveel gronden hadden verwoest, dat de hongersnood toesloeg in het hele land van Henegouwen en in de steden van de omgeving... Heel wat arme lieden, die in deze noodsituatie de koude van de winter hadden overleefd, slaagden er niet in de grote hongersnood van de zomer te overleven en stierven miserabel op de mesthopen, in de straten.’

Midden in deze menselijke ellende

Midden in deze menselijke ellende concentreert de oorlog zich verder in het Luikse. Op 6 januari 1483 zal de slag om het kasteel van Hollogne de teerling op de goede zijde doen vallen. Het leger van Filips van Kleef, 6000 à 7000 man, neemt het op tegen de belegerde manschappen van Willem van der Marck. Ik ga niet dieper in op de details van de moorddadige slag. Filips van Kleef verovert Hollogne en van der Marck slaat op de vlucht naar Luik. Zijn strategische capaciteiten hebben het verschil gemaakt. Op 10 januari 1483 wordt Filips de Schone, het zoontje van Maximiliaan en Maria door de Staten-Generaal gehuldigd als soeverein van Vlaanderen. Onze vorst heeft ondertussen de leeftijd van 4 jaar bereikt. De nood om vader Maximiliaan aan de kant te schuiven moet groot zijn. Vooral de Gentenaars oefenen hiervoor grote druk uit. ‘Zo ordonneerde men daer die voornoemde onbejaerde prince metten zelve ooc vier voochden, te wetene: Jacques van Savoyen, die grave van Rommont, daer die coninck Loys van Vranckerijcke die zustere of ghetraut hadde; Adolf van Cleven, die grave van der Marcke, heere van Ravesteyn, Wijnendale ende Torhout; Adolf van Borsele, die grave van Grootvelt, heere van der Vere, ende mer Philips van Boergoegnen, die heere van Bevere, zuene van mer Antheunis, den grooten bastaert van Boergoegnen, die noch ter tijd in Vranckerijcke ghevangen lach, als voorzeit es, omme ghezamelick voortan tlandt te gierene, zoot behoorde, by den advyse nochtans van de generale staten ende drie leden van Vlaanderen. Men can wel peynsen ende dincken hoe dese niemare die eerdthertoghe Maximiliaen greyen mochte’. Vier raadsleden zullen dus, in opdrachten van de Staten-Generaal, de nieuwe soeverein bijstaan bij zijn beleid: Adolf van Kleef, Filips van Beveren, Lodewijk van Gruuthusen en Adriaan van

Rassenghem. Maximiliaan concentreert zich nu volop op zijn militaire activiteiten. Hij en Van Kleef voeren tot halfweg het jaar 1483 een bittere en gruwelijke oorlog in het Brabantse en rond Luik die ze in ruïnes achterlaten.

Maximiliaan is taaier dan verwacht

Zomer 1483. Maximiliaan vertrekt naar het noorden, naar Utrecht, om de stad te doen gehoorzamen aan de bisschop van Bourgondië. In Vlaanderen heeft hij amper nog iets in de pap te brokken. Hij moet er in berusten dat zijn oudste zoon in handen is van de Gentenaars en dat zijn dochtertje, drie jaar oud, een teer en fragiel meisje, conform het verdrag van Atrecht naar Frankrijk wordt gebracht om er te trouwen met de kroonprins. De macht over de zuidelijke Nederlanden is toevertrouwd aan Filips van Kleef terwijl zijn vader Adolf de bijzondere zorg voor Filips de Schone toevertrouwd krijgt. Het illustreert de macht van vader en zoon van Kleef. Ik gebruik de term ‘zuidelijke Nederlanden’. Eigenlijk is het aangewezen om Vlaanderen even te plaatsen in het Bourgondische rijk van de 15de eeuw. Anno 2014 is Vlaanderen het noordelijk deel van België. Het België van nu is enigszins te vergelijken met het Bourgondië van die dagen. Met dat verschil dat Nederland (met uitzondering van Friesland) er ook deel van uitmaakt. Het groothertogdom Luxemburg valt in die jaren ook onder de gebieden van de hertogen van Bourgondië, net zoals het hele noordoostelijke gebied van Frankrijk. Lotharingen, de Bourgogne, Franche-Comté. Het hele land tot aan de Alpen. De meeste regio's zijn van oudsher Franse (Frankische) gebieden en werden nog geen eeuw geleden door Jan zonder Vrees ingepalmd. Wanneer je de kaart bekijkt, begrijp je meteen hoe de machtige Bourgondische staten Frankrijk als het ware in een wurggreep houden en versta je meteen waarom de Fransen er zo tuk op zijn om hun verloren gebieden opnieuw onder controle te krijgen. De dood van Maria van Bourgondië, de achterkleindochter van Jan zonder Vrees, is zonder meer een opportuniteit geweest voor de Franse koning. Wees er maar zeker van dat het verzet van de Vlaamse steden tegen Maximiliaan van Oostenrijk met plezier wordt gadegeslagen aan het Franse hof.

Maximiliaan is taaier dan verwacht. Hij mag zich dan wel geboycot voelen door de Vlamingen, maar voor de rest van zijn Bourgondisch rijk ziet het er naar uit dat hij weer controle krijgt over de zaken. De rust in Brabant, Utrecht en Luik lijkt teruggekeerd en de dwarsliggerij van de Vlaamse steden mag meteen ook gerelativeerd worden in de context van het machtige Bourgondië. Het feit dat de goede steden van Vlaanderen; Ieper, Brugge en Gent zo veel op hun neus zetten, wordt trouwens niet overal in dank aanvaard. Vooral het eigenzinnige Gent wordt wantrouwig bekeken. Ook Brugge gaat in september 1483 zwaar in de fout door de Heilige Kruisfoor van Antwerpen te boycotten. Ze organiseren op hetzelfde tijdstip hun eigen jaarmarkt en verbieden hun poorters om deze van Antwerpen te frequenteren. Beide markten draaien finaal uit op een fiasco.

Het egoïsme van de grote Vlaamse steden

De Vlaamse steden kijken alleen maar door hun eigen enge bril. Hun houding wordt met een geleerd woord 'particularisme' genoemd. De belangen van hun eigen stad primeren op deze van het land. Niemand in Vlaanderen en in Brabant heeft zin om naar de pijpen van Gent en Brugge te dansen. Het is dus maar logisch dat de moederschoot van Bourgondië het enige alternatief is. Een prima zaak dus voor de aartshertog, goed nieuws dat trouwens nog gevolgd wordt door meer gunstige tijdingen voor onze weduwnaar. 30 augustus 1483. Exit Lodewijk XI. De dood van de zieke Franse koning komt voor Maximiliaan op een gegoten moment. Zijn zoon Karel VIII volgt hem op. De puber is dertien en als ik Wikipedia mag geloven werd zijn opvoeding door diens vader zwaar verwaarloosd en kan de jongen op het moment van zijn troonsbestijging lezen noch schrijven. Met dat kereltje is Maximiliaans dochter verloofd. Lodewijk is waarschijnlijk nog niet koud als Maximiliaan zijn berustende houding ten opzichte van de vier Vlaamse regenten laat varen en hij hen schriftelijk beschuldigt van verraad ten opzichte van zijn eigen persoon. Maximiliaan stuurt een gezant richting Karel met de vraag om opnieuw te onderhandelen over de vrede van Atrecht. Maar ook de regentschapsraad laat zich niet onbetuigd. Een Vlaams gezelschap met onder andere Filips Wielant vertrekt met vriendschapsbetuigingen naar Frankrijk om Karel VIII te

feliciteren met zijn regeringsaanvaarding. Ze gaan zelfs zo ver om hem militaire hulp aan te bieden in zijn strijd tegen Maximiliaan. Tja. Militaire hulp is eigenlijk een understatement. Een algemene mobilisatie is het. De 27ste september beslist de Raad van Vlaanderen hiertoe. In naam van de jonge Filips de Schone. Alle Vlaamse mannen tussen de 18 en de 70 jaar dienen zich op 12 oktober aan te bieden als soldaat. Verkleed in de kleuren van Vlaanderen. Wit en paars, ‘wit ende persch’.

De screening van 150.000 Vlaamse mannen

De mannen zullen in elke parochie gescreend en beoordeeld worden door de lokale officieren die er de sterkste, best bewapende en best geklede mannen zullen uitpikken. Honderdvijftigduizend mannen worden geselecteerd. Blijkbaar wordt het menens. De streek van Ieper, Cassel en Belle wordt verplicht om 40.000 strijders ter beschikking te stellen. Bij hun terugweg uit Frankrijk wordt de Vlaamse delegatie gevangen genomen door de mannen van de Henegouwer Lancelot van Barlaymont. 14 oktober zijn we. De delegatieleden worden naar het slot van Barlaymont gevoerd waar ze hun ‘brieven van secrete’ moeten afgeven. Groot protest in Vlaanderen natuurlijk, maar de Henegouwse Staten-Generaal verklaart zelf geen jurisdictie te bezitten over Barlaymont. Maximiliaan zelf neemt de ontvoering laconiek en lichtzinnig op en het lijkt er zelf op dat hij die stilzwijgend goedkeurt. Dat zal wel. Zelfs de Vlaamse boden mogen voor wat hem betreft, gearresteerd worden. Een oorlog tussen Vlaanderen en Henegouwen is niet veraf. Voor Filips van Kleef wordt het ondertussen dansen op een slappe koord. Hij handelt zowat als rechterarm van de hertog op het moment dat zijn vader Adolf volop de oppositie aangaat tegen diezelfde Maximiliaan. De Vlaamse regenten laten niet op hun kop zitten en dienen de hertog op 15 oktober 1483 van antwoord: Maximiliaan heeft geen rechten om voogd te worden over zijn zoontje Filips en al zeker niet om zich graaf van Vlaanderen te noemen. Het is grotendeels zijn schuld dat Vlaanderen onder ondraaglijke lasten gebukt gaat. Hij heeft de juwelen van Maria verkocht, luistert naar diezelfde vreemde raadgevers die wel de moord van hun broeder Jan van Dadizele op hun kerfstok hebben.

Vlaanderen gaat op de achterpoten staan

Vlaanderen en Brabant kunnen zich best buitenbeentjes noemen in het hele Bourgondische rijk dat Maximiliaan wel als voogd erkent. De Vlamingen zien er de noodzaak niet van in. Ze willen dat de jonge Filips een Vlaamse opvoeding krijgt. Ze dromen over een toekomst met een vorst die in staat is om de behoeftes van het volk te begrijpen en desnoods haar belangen te verdedigen. De oude handschriften weerspiegelen hun verzuchtingen en hebben het meteen over de reactie van vader Maximiliaan. ‘Men maekte zich van den jongen vorst meester, en huldigde hem in als graef van Vlaenderen. Zes edelen werden tot voogden aengesteld, om gedurende Philips minderjarigheid in zynen naem de zaken te besturen. Maximiliaen, over zoo veel stouthed gebelgd, bezigde geweld, en dwong de vlaemsche steden hem als voogd te erkennen. Hy strafte Gent, als het hoofd van den oproer, schonk een aental nieuwe ambten aen vreemdelingen, liet duitsch krygsvolk in het land, en wilde weldra nieuwe schattingen ligten. De toetste ridder, gelyk zyne levensbeschryvers hem noemen, bekreunde zich weinig over het morren van een vryheidademend volk, en wellicht droomde hy van eene onvoorwaardelyke ouderwerping.’

Hier is het ook niet allemaal koek en ei

Ik ben wat vooruit gelopen op de feiten en haast me terug naar het moment dat Maximiliaan op de hoogte gesteld wordt van de Vlaamse grieven. Hij ontvangt het nieuws in de vorm van een brief in Den Bosch en vindt het opmerkelijk dat het schrijven afkomstig is van de regenten en niet van de Staten-Generaal. Hij vermoedt dat het in Vlaanderen ook niet allemaal koek en ei en eensgezindheid is. In zijn scherp antwoord van 23 oktober speelt hij daar handig op in door een scheiding uit te lokken tussen de vier regenten en het Vlaamse volk. Iets wat op het eerste zicht niet aanslaat, maar amper zes maanden later distantieën Adolf van Kleef en Filips van Beveren zich wel degelijk van de Gentenaars. Maximiliaan heeft het goed gezien. Hoe dan ook: op 23 oktober 1483 verbreekt hij eenzijdig de autoriteit van de door de Vlamingen ingestelde voogdijraad. Hij en hij alleen kan voogd zijn van zijn minderjarig zoontje. Ondertussen zit de situatie met de

gevangen genomen onderhandelaars muurvast. Barlaymont wil niet toegeven. Henegouwen heeft geen rechtsmacht om iets aan de situatie te doen en Maximiliaan vertikt het om Barlaymont op andere gedachten te brengen. Waarom zou hij? In november gaat de nieuwe Franse koning zich met de zaak bemoeien. Hij stuurt twee gezanten, Lauzières en Luillier naar Maximiliaan om zich te beklagen over de arrestatie van de Vlamingen. Maar dat brengt geen aarde aan de dijk. Op 12 december 1483 vertrekt een nieuwe delegatie Vlamingen naar Frankrijk met onder andere Filips van Beveren van de voogdijraad zelf. Half januari 1484 verplaatst Maximiliaan zich naar Bergen om het verontruste Henegouwen een hart onder de riem te steken. Op 27 januari legt hij in Valenciennes de eed van regent en voogd af over zijn zoon Filips. Wat ze in Vlaanderen denken en doen, laat hem koud. Ondertussen werkt onze man Filips van Kleef als onderhandelaar achter de schermen om de situatie in Henegouwen op te helderen. Op 2 februari forceert hij zelf een niet al te orthodoxe oplossing.

Het zwijn van de Ardennen

Hij laat Lancelot van Barlaymont na een etentje met hem vermoorden. Dat gebeurt in de abdij St.-Aubert te Kamerijk. Ik krijg een uitgebreid verslag en nogal veel giswerk te lezen rond het waarom van de aanslag. Ik vind het in elk geval erg gewaagd. Lancelot en Maximiliaan zijn persoonlijk bevriend. Hoe ver die vriendschap gaat, lijkt me niet duidelijk omdat Barlaymont nauw gelinkt is met Willem van der Marck. Hij is namelijk getrouwd met de dochter van ‘het zwijn van de Ardennen’ met wie Filips en Maximiliaan al ferm in de clinch zijn gegaan tijdens de Luikse burgeroorlog. Speelt diens aanhouding van de Vlaamse gezanten een rol? Er blijkt ook nogal wat heisa wegens Barlaymonts lacherige houding rond de ‘baby face’ uitstraling van Filips van Kleef die op zijn 23 jaar nog de allure heeft van een schooljongen. Wat en hoe dan ook. Een driftige en hevig verontwaardigde van Kleef voelt zich op zijn ridderpik getrapt en geeft zijn manschappen formeel de opdracht om zijn eer te wreken. De hele daaropvolgende week mag Filips van Kleef zich gaan verantwoorden bij Maximiliaan. Filips weigert op zijn beurt om zijn eigen manschappen te straffen en negeert hierbij een uitdrukkelijke vraag van zijn hertog. Uiteindelijk wordt de zaak

blauw blauw gelaten en wordt er zelfs zwaarder getild aan de ongehoorzaamheid dan aan de moord. Het feit dat ridder Filips van Kleef nooit geaccepteerd wordt als ridder van het Gulden Vlies, zoals zijn vader, kan gerust met de gebeurtenissen van februari 1484 te maken hebben.

De burgeroorlog kan zo gaan losbarsten

Ik krijg een vertrouwelijke brief te lezen die Maximiliaan schrijft aan een zekere Sigmund Prüschenk. Hij laat zich ontvallen dat hij er naar uitkijkt om de oorlogen achter zich te laten om opnieuw naar hartenlust te kunnen dansen en te gaan jagen. En opnieuw steekspelen te kunnen organiseren. Maar eerst en vooral wenst hij af te rekenen met de Vlamingen. Ik waag me aan zijn antieke Duits: ‘doch so besorg ich der Flemming, ich werd einst mueszen ein 10.000 zue todt schlagen, so wern sie mich frieden laszen darnach’. Vrij vertaald: ik zal eerst nog 10.000 Vlamingen laten doden, zodat ze me dan eindelijk met rust zullen laten. Tot aan de zomer van 1484 blijft het bijzonder onrustig in Vlaanderen. De verwachte breuk tussen Adolf van Ravenstein en Filips van Beveren wordt nu officieel. Er volgen een aantal bemiddelingspogingen maar de onrustige revolutionaire krachten in Gent verhinderen elke toenadering tussen de Vlaamse partijen onderling. De impasse is compleet. Aan de vriendschap tussen Filips en Maximiliaan verandert er niets. Ze pronken zij aan zij tijdens een aantal luxueuze feesten in het Brusselse. Hier is niets te merken van de ware toestand die er heerst in de landen van de hertog.

Tussen Vlaanderen en Brabant kan elk moment een burgeroorlog losbarsten. De Vlamingen hebben een soort blokkade gebouwd ter hoogte van Kallo en schaden hiermee opzettelijk de handel tussen Holland, Zeeland en Brabant. Vooral Antwerpen en Mechelen zijn de dupe van de blokkade en het zijn die steden die er bij Maximiliaan op aandringen dat er gewapend zal opgetreden worden tegen de Vlamingen. Ondanks verdere perikelen in Henegouwen blijft de verstandhouding tussen Filips van Kleef en Maximiliaan prima. Van Kleef heeft zijn eigen visie voor wat

betreft het aanpakken van Bergen en Maximiliaan probeert die te respecteren. Hun eendracht is geen overbodige luxe.

De agressieve Jacob van Savoye

De situatie wordt ernstiger met de dag, en vooral wanneer de Vlamingen een nieuw verdrag afsluiten met Frankrijk. Er komt een nieuwe baas voor het Vlaamse leger. Jacob van Savoye, de graaf van Romont, wordt aangesteld als nieuwe luitenant-generaal. Zijn bijnaam 'de agressieve' vertelt voldoende. Maximiliaan wacht dit keer niet gelaten af. Onze aartshertog is bezield van wraak tegenover die van Gent. Op 26 november 1484 rukt hij Vlaanderen binnen. En met een list slaagt hij er in om Dendermonde in te nemen. Een twaalfstal zwaargewapende soldaten verkleden zich als monniken en zusters en slagen er bij het krieken van de dag in om de stadspoorten te laten openen en even later kan Maximiliaan zelf ongehinderd de stad binnentreden. De graaf van Romont probeert Dendermonde te heroveren maar hij slaagt niet in zijn opzet. Daardoor wordt zijn energie niet gedoofd, beweert schrijver de Fouw. Met een leger van 16.000 man verlaat hij begin december de stad Gent en bestookt hij de hele regio van Brabant tot Brussel. Een geplande aanval op Henegouwen gaat niet door als zijn leger geteisterd wordt door ziekte. Jean de Ligne, een vertrouwenspersoon van Filips van Kleef, wordt aan het hoofd van de Henegouwse verdediging geplaatst. Na zijn eerste succes in Dendermonde brengt Maximiliaan enkele genoeglijke dagen door in Brussel. Met in zijn nabijheid Filips van Kleef en de hele hofhouding. Deze periode van rust wordt onderbroken als Gent Filips van Kleef op de hoogte brengt van hun plannen om Oudenaarde aan te vallen. De aartshertog zint van zijn kant op wraak ten opzichte van Gent. De rust is de voorbode van een campagne die deze stad zuur zal opbreken.

De herovering van Oudenaarde loopt verkeerd

Tegen die tijd staat het leger van Maximiliaan, met hemzelf aan het hoofd, gepositioneerd op de grens van Brabant en Henegouwen. Bij Ath. Op dezelfde dag van de waarschuwing t.o.v. Oudenaarde, zetten zijn troepen hun mars in richting noorden. Van bij het begin loopt de herovering van Oudenaarde verkeerd. Maximiliaan stuurt Filips van Kleef met een bescheiden militie vooruit om er zonder veel ophef en rumoer het lokale kasteel te gaan bezetten. Daar woont de bevriende Wouter van Rechem die uiteraard bereid is om de nodige hand- en spandiensten aan te reiken bij de verovering van Oudenaarde. Hij heeft beloofd om tijdig de poort te openen. Maar Filips verdwaalt op zijn weg naar het bewuste kasteel. Hij heeft geen gids mee en dat speelt hem parten. Hij arriveert zo ongewild bij één van de zwaar bewaakte stadspoorten waar hij halsoverkop rechtsomkeer moet maken in de duisternis van de stikdonkere januarinacht. De kronieken hebben het over de gebeurtenis en vooral over het slechte weer. ‘Pluie, gresle, vent, gelée, neige, ryme, froidure, morfondure et aultres inconveniens.’ Gsm’s en smartphones bestaan nog niet. Van Kleef doolt verloren rond en slaagt er niet in om Maximiliaan op het spoor te komen. Die laatste is ondertussen wel al het kasteel van Wouter van Rechem binnengekomen. Hij verdenkt de lokale kasteelheer zelfs even van verraad. Gelukkig daagt zijn rechterhand de volgende morgen dan toch op bij het kasteel. De Vlamingen zien in dat het geen zin heeft om de overmacht van Vlamingen uit het kasteel te verjagen en roepen de hulp in van Frankrijk. Maar verder dan wat beloften reikt de Franse steun niet.

Ieper is geruïneerd

Een arrest van 20 maart 1485 biedt me bijzonderheden rond de fragiele toestand in de welke Ieper zich bevindt. Het stadsbestuur vindt het moment aangebroken om extra eisen te stellen aan Maximiliaan. Als die de stad te vriend wil houden, zou hij zich best wat toegeeflijk opstellen. Een deel van de belastingen mag terugkeren om eigen noden te lenigen. Een brief van het stadsbestuur schetst een somber beeld van hun stad. De belastingen die Ieper moest betalen, zijn nog gebaseerd op de

toestand van 1408 en toen gold de stad nog als een van de sterkste steden van Vlaanderen. Rijk en goed bevolkt en met een navenante handelsactiviteit. De voorbije 77 jaren zijn er tussen de 3000 à 4000 jobs verloren gegaan in de lakennijverheid die zich in een staat van verval bevindt. Er blijven al bij al nog 30 jobs over. De glorie is al lang voorbij, de stad is geruïneerd. Vroeger woonden er nog tussen de 80.000 en de 100.000 mensen. Als er nu nog 5000 à 6000 overgebleven zijn, dan mogen ze van geluk spreken. Een derde van de inwoners is arm en bedelt om brood. Ze overleven met de aalmoezen die ze van de rijkere burgers toegestopt krijgen. In heel Ieper wonen er een vijftigtal personen die nog in het bezit zijn van 100 pond. De taksen die Maximiliaan de stad oplegt, overschrijden in ruime mate de inkomsten van de stad.

Elke verovering zorgt voor nieuwe kunstschaten

Tijdens het voorjaar van 1485 loopt de veroveringstocht van de Bourgondiërs verder. Filips van Kleef wordt benoemd tot admiraal in alle landen van Maximiliaan van Oostenrijk. Zijn ster blijft stijgen. Daarboven komt de toezegging dat hij het commando over Sluis zal krijgen van zodra de Vlamingen onderworpen zullen zijn. Geraardsbergen en Ninove vallen. Filips zorgt er voor dat Aalst wordt ingenomen. Gent begint zich ongerust te maken en stelt zich hardop vragen over de bekwaamheid en de goede trouw van bevelhebber Jacob van Savoye. In mei 1485 krijgt Filips opdracht om alle beschikbare manschappen te verzamelen. Er zal nu definitief worden afgerekend met het Vlaams verzet. In juni doen de soldaten van Maximiliaan hun intrede in het belangrijke bastion Sluis en wordt van Kleef er zoals afgesproken kapitein-generaal van Sluis. Gent is nu van drie kanten ingesloten. Een eerste aanslag op de stad mislukt echter door de waakzaamheid van de Gentenaars. De schrijver heeft het uitgebreid over de rijkdommen die Filips van Kleef binnenrijft tijdens deze periode van veroveringen en afrekening. Elke inbezitneming van een kasteel of een stad zorgt voor nieuwe kunstschaten. Ook de zomer van 1485 zorgt weer voor nieuwe inkomsten met de verbeurdverklaring van de heerlijkheid van Edingen. Ondertussen gaat de oorlog tegen Vlaanderen verder. De Fransen zijn onder de indruk van de machtsontplooiing van de Duitse troepen van Maximiliaan en houden zich wijselijk gedeisd. Diegenen die zich binnen de

Op 1 mei wordt er in Gent een akte van eenheid van de gewesten opgesteld en ondertekend. Een parlementair gedrocht waar iedereen een beetje zijn zin krijgt en waarmee alle partijen hun achterban kunnen sussen. Zelfs de Franse koning is bereid er zijn zegel aan te hechten. Op papier is Vlaanderen de grote overwinnaar. Maximiliaan is niet langer regent over Vlaanderen, die eer komt toe aan de edelen. Aan Adolf en Filips van Kleef en aan Filips van Beveren. Het papieren succes wordt overschaduwde door de signalen van een naderende strijd. Op 2 mei worden er al Duitse troepen gesignaleerd vlak bij de Brugse stadspoorten. Op 5 mei mobiliseren de drie Leden van Vlaanderen de Vlamingen van de buitengebieden om zich te wapenen tegen de Duitsers. Gent stuurt 200 Franse ruiters naar Brugge. Onderweg raken ze al slaags met Duitse pelotons die al geleid worden door Filips van Kleef. De wraak van de koning is al begonnen. Op 6 mei verovert Filips van Kleef Middelburg en legt er een Duitse bezetting in. Twee gevangen spionnen weten in Brugge te vertellen dat Filips van Kleef van plan is om 'Brugge den oorlog aan te doen.' De jonge hertog Filips laat op 9 mei weten dat Vlaanderen niets mag beslissen over het lot van zijn vader zonder de toestemming van zijn grootvader, de keizer. Maximiliaans bevrijding komt eindelijk in zicht. Adolf van Kleef vertrekt de 13de naar Sluis om het lokaal garnizoen wat te kalmeren en vooral om er tijdelijk zijn zoon Filips te vervangen.

Op 16 mei 1488 is er eindelijk een akkoord

Het staat toch zo neergeschreven: 'omdat sijn sone mer Phelips van Ravesteyn te Brugghe soude commen ende meer andere heeren dye ter Sluys waren ende oock Tardenburch (Aardenburg).' De 14de mei vertrekken alle gedeputeerden uit Gent richting Brugge om er 'den coninc te slakene'. We beleven 16 mei 1488 aan de hand van de Ieperse gezanten die het plechtige gebeuren in geuren en kleuren aan hun achterban vertellen. 'Wij wilden wel dat ghy ghesien hadt de groote solemnicheden die hier ghehouden zijn int sluten ende bezweeren van den vors, payse, want wy ulieden by ghescrifte daerof te vollen niet en zouden connen adverteren.' Ze vertellen over de misviering, 'solemnelic ghedaen' en over de processie, 'een processie generale', waarin ook Maximiliaan paradeert. In het voor de gelegenheid rijk gestoffeerde huis van

Cranenburg bezweert en verzegelt hij de vrede. Het zou eens waar en gemeend moeten zijn. Op de markt is een stellage opgeslagen met daarbovenop een altaar. Maximiliaan bezweert hier publiekelijk het tractaat te respecteren, 'en grande révérence et crainte comme il sembloit'. Na de koning volgt de eed van de andere aanwezigen; de heren van 'den bloede', de Staten van Vlaanderen, de Staten van de andere gewesten. De bisschop van Doornik zegent allen die de vrede zullen respecteren en vervloekt hen bij voorhand als ze die zouden breken. De eed van Maximiliaan staat woordelijk neergeschreven in de 'Excellente Cronicke': 'wi beloven huyl onsen vryen eyghenen wille ende in goeder trouwen sweeren up theleghe sacrament hier yegenwoordich'.

Het verdrag bestaat uit bijna 30 artikelen. Al in het eerst artikel worden de namen van de gijzelaars genoemd die de plaats zullen innemen van de koning. De heren Falckenstein en Anhalt, de markgraven van Baden en van Beieren. Filips van Kleef behoort er ook bij. Hij werd aangewezen door de Gentenaars. Maximiliaan belooft plechtig om de akte van eenheid van de 1ste mei te respecteren en ziet af van zijn regentschap over Vlaanderen. Hij belooft algemene amnestie en de aftocht van de Duitse troepen uit Vlaanderen. De hele ceremonie eindigt met een etentje in de woning van Jan Canele waar de vriendschappen bezegeld worden. Tijdens de maaltijd arriveert Filips van Kleef met honderd ruiters. Hij zweert er nog een keer om de Vlamingen bij te staan tegen iedereen die de vrede zou willen breken. Hij vertrekt nu naar Gent waar hij zal blijven tot alle onderdelen van het traktaat nageleefd zullen zijn. 'Ende dat met jonstegher herten zegghe hem gereedt, met live ende met goede, dit landt van Vlaendren te helpen beschermen van alle oppressien ende infracteurs van payse.' Maximiliaan is een vrij man. Hij verlaat Brugge via de Kruispoort. Ik ben benieuwd hoelang de vrede zal aanhouden.

De Verloren Vrede

De gijzeling van Maximiliaan is voorbij

De gijzeling van koning Maximiliaan is eindelijk afgelopen. Na eindeloos gepalaver hebben de Bruggelingen hun vorst laten gaan na een gevangenschap van meer dan drie maanden. Tussen 2 februari en 16 mei van het jaar 1488 hebben ze hun actie volgehouden. De ceremonie en de rituelen van vrijlating zijn nu achter de rug. De belofte van amnestie voor alle Vlamingen is er gekomen. De Duitse troepen zullen de aftocht blazen. Maximiliaan heeft gezworen dat hij de Vlamingen zal bijstaan tegen ieder die hun vrede wil komen bedreigen. De koning heeft Brugge verlaten. Zijn rechterhand Filips van Kleef staat voortaan in Gent garant voor het nakomen van de gedane beloftes. Zal het leven in Vlaanderen nu weer eindelijk in zijn gewone plooi vallen? Ik stap meteen in het volgende hoofdstuk van het boek van Arie de Fouw dat dieper ingaat op de gebeurtenissen van die jaren. Wie de Fouw is, heb ik uitgelegd in mijn voorafgaande episode 'Gijzeling in Brugge'. De titel van zijn nieuwe paragraaf belooft in elk geval niet veel goeds: 'De Strijd tussen Maximiliaan en Filips van Kleef'. Het hoofdstuk begint met een uittreksel van de 'Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht', dat meteen met de deur in huis valt: 'desen pays en gedeurde maer tot daegs naer dat dien vercondicht was geweest'. Ik had het kunnen weten. Mijn vermoeden zou wel eens een nare werkelijkheid kunnen worden: de Vlamingen zullen bloeden voor hun publieke ongehoorzaamheid. Ik kom te weten dat het Maximiliaan zelf was die Filips van Kleef heeft voorgesteld om zijn plaats als gijzelaar in te nemen. Aanvankelijk zonder succes trouwens, Filips is niet gek om zich zo maar onbeschermd in het hol van de leeuw te begeven.

Er zijn nog geen eden gezworen

Er zijn op dat moment inderdaad nog geen eden gezworen, er zijn nog geen waterdichte garanties dat hij het er levend vanaf zal brengen. Hij, de gezagsdrager van Sluis, gevangen in de handen van de Bruggelingen? Het was nu eenmaal vragen om problemen. Van Kleef weigerde dus halsstarrig om in te gaan op de voorstellen van Maximiliaan. Maximiliaan gaf de idee niet op. Het was wel heel opmerkelijk dat vader Adolf van Kleef maar liefst 19 dagen in

Brugge verbleef in die laatste weken voor zijn vrijlating. Twee loyale partijsoldaten, vader en zoon. Ze mochten onder elkaar uitmaken wie wilde dienen als ‘contregaigne’ voor de koning. Het duurde zowat 3 weken vooraleer Filips van Kleef over de brug kon worden gehaald om dan toch als gijzelaar te dienen. Adolf drong er bij Filips zeer sterk op aan om de gevraagde dienst te bewijzen en tot op het moment van eedaflegging is van Kleef blijven twijfelen om verder mee te gaan in het verhaal van zijn koning. Het meest delicate moment was ongetwijfeld de vereiste eedaflegging voor het altaar op de Brugse markt. Maximiliaan verplichtte Filips om net zoals hem te zweren op het vredestraktaat. Filips weigerde de hele tijd om zich hiervoor te lenen. Hij vroeg of hij niet kon worden ontslagen van deze moeilijke taak.

De zenuwen gieren door zijn keel

Vermoedde hij dan al dat al de beloften en dure eden van Maximiliaan vals waren en wilde hij geen deel uitmaken van die opgezette show? Artikel 2 van het verdrag vereist onverbiddelijk de goedkeuring van Filips van Kleef. De twijfels moeten van Kleef door het lijf gegierd hebben. De weerzin om te tekenen moet viriel aanwezig geweest zijn. Van Kleef beseftte toen al dat zijn baas niet te vertrouwen is. Hij kon er echter niet aan onderuit dat hij zijn macht te danken had aan Maximiliaan. Vriendschap en affectie zal er tussen die twee wellicht nooit bestaan hebben. Alleen hun wederzijdse posities hielden beide mannen in een wurggreep. Wat kan Filips van Kleef anders?

De schrijver van mijn boek verdiept zich verder in de psychologie van het moment en eindigt met de wetenschap dat Filips uiteindelijk dan toch zijn dure eed heeft afgelegd; ‘sur le précieux corps de notre seigneur, sur le fust de la vraye croix, sur le saint canon de la messe et les saintes euvangilles et sur la foy et honneur.’ Ik vertaal het even in mijn eigen Vlaams en bovendien op mijn manier, zo wordt het misschien iets duidelijker voor u beste lezer. Hij zweert op God de Vader en de Zoon en al de evangelisten en vooral op zijn eigen eer. Achteraf. Na het entje. Net buiten de Brugse stadspoorten. Tijdens de vroege morgen van de 17de mei 1488, moet een twijfelende Filips van Kleef effectief nog eens de cruciale vraag gesteld hebben aan Maximiliaan die op

het punt staat om te vertrekken. Het is een erg zakelijke vraag: ‘wil u het nu zeggen of u van plan bent u aan uw eed te houden?’

De Duitse keizer aast op revanche

‘Zo niet kan ik me zelf nog tijdig uit de voeten maken!’ Ik herken weer de wezelachtige figuur die hij was ten tijde van zijn tijdelijke vlucht naar Terwaan tijdens de strijd van Guinegate. Hij is voor zichzelf niet bereid om ook maar de minste risico’s te nemen. Wat hij hier moet doen voor de schone schijn van Maximiliaan moet frontaal indruisen tegen zijn eigen karakter. Maximiliaan zal op het moment van zijn vertrek wel de bedoeling gehad hebben om zijn eed te respecteren, vertelt de Fouw. Van een conflict tussen Maximiliaan en Filips van Kleef is er nog geen sprake. De kleine lettertjes van het vredetraktaat zullen binnenkort hun cruciale rol spelen. Maar dat is nu nog lang niet het geval. Maximiliaan laat daar, veilig en weg vertrokken van de Brugse stadspoorten, voor het eerst uitschijnen dat het akkoord nog dient bekrachtigd te worden door zijn vader, keizer Frederik III. Twee dagen later is er reeds sprake van Duitse troepen die al aan het brandstichten geslagen zijn in de buurt van Brugge, maar de daders worden door Maximiliaan gestraft vanuit zijn voorlopige verblijfplaats in Male. De revanchegevoelens bij de keizer en bij de Duitse vorsten zijn zo groot dat Maximiliaan er niet in slaagt om hen te doen afzien van een strafexpeditie tegen Vlaanderen. Dat is de nuchtere realiteit. De gedane beloftes in Brugge betekenen niet meer dan schimmen en fantomen waar Maximiliaan zich tegen beter weten nog aan vastklampt. Nochtans pleit de koning aanvankelijk in het voordeel van de Vlamingen. Maar zijn vader wil van geen lievermoederen weten. Maximiliaan moet toch geweten hebben dat hij niet de autoriteit had om dergelijke afspraken te maken in Vlaanderen. De Duitse legerleiding oordeelt dat de Vlamingen moeten gestraft worden en dat Maximiliaan in eigen persoon moet deelnemen aan de strafexpeditie in zijn land.

Er zijn moeilijkheden op komst

De weduwnaar van Maria van Bourgondië zal uiteindelijk zijn geweten sussen met de gedachte dat zijn persoonlijke eed er pas is

gekomen onder dwang en volledig in tegenspraak is met eerder afgelegde geloftes. De week na de eedaflegging zien we al de eerste tekenen van naderende moeilijkheden. De 21ste mei is er nog een grote processie in Gent wanneer de vrede geofficialiseerd wordt. Filips van Kleef en de Raad van Vlaanderen zijn aanwezig. Het gezelschap dankt er uitgebreid hun God, 'zeere solemnelick lovende Hem voor zyner gracie van den vorseiden payse'. De Brugse gedeputeerden, met Jan van Nieuwenhove aan het hoofd, keren naar hun thuisstad terug met de blijde boodschap dat Maximiliaan van plan is om zich aan zijn woord te houden maar hebben het eveneens over het feit dat de Duitse troepen van plan zijn om 'qualic te rumen' uit Vlaanderen. De koning beweert dat hij geen autoriteit heeft over die soldaten en dat alleen een bevel van de keizer de troepen kan doen vertrekken. Hij zal hier zelf aan meewerken en stuurt twee in Gent gevangen gijzelaars mee naar Brugge. Als onderpand en bewijs van zijn goede wil. Ook zijn bondgenoten Falckenstein en Rudolf van Anhalt zitten trouwens nog als gijzelaars vast in Brugge. De kat komt al snel op de koord als Maximiliaan de vrijlating van die twee laatsten gaat opeisen.

De Duitsers zullen blijkbaar niet vertrekken

Op 23 mei verklaren de Staten van Vlaanderen met Filips van Kleef op kop nog eens klaar en duidelijk dat ze nog altijd van plan zijn 'den paix naer zijne inhoudene wel ende duechdelick te vulcommene'. Maximiliaan eist op dat moment al de vrijlating van het duo Falckenstein en van Anhalt en feitelijk is de verklaring van 23 mei een antwoord op zijn verzoek. De koning kan in principe zijn gijzelaars wel terugkrijgen, maar de Vlaamse steden zijn vastbesloten om niets toe te geven in verband met de belangrijkste principes van het verdrag. Het feit dat die Duitse soldaten niet zomaar Vlaanderen lijken te verlaten, druist duidelijk in tegen het afgesloten akkoord en het lijkt er op dat dit voor moeilijkheden zal zorgen. De Ieperse afgevaardigden laten het ferm uitschijnen in hun brieven van 24 mei: 'myn voornoemde heere Philips es vulcommelic ghedelibreert, eist nood dit land te deffendene, ende met machte de duutsche t'expluserene ende te wederstaene met groote affectie'. Filips van Kleef is dus van plan om de Vlamingen te mobiliseren en om het op te nemen tegen de bezetting van de Duitsers. Als dat nodig mocht blijken.

De rook trekt op. Van Kleef heeft zich de voorbije jaren handig weten te manoeuvreren in het kielzog van Maximiliaan en het is niet altijd duidelijk geweest of hij nu wel of niet aan de zijde stond van de Vlamingen. Dit keer kiest hij duidelijk partij. De vraag zal er ongetwijfeld ook gekomen zijn van de Staten van Vlaanderen die Filips een vast inkomen aanbieden en daarnaast de leiding over de politieke scène. Zijn diplomaten vertrekken naar Frankrijk, Henegouwen en Duitsland met de boodschap dat Vlaanderen niet van plan is om zich te laten inpakken door enige Duitse agressie. Ondertussen worden de stadsbesturen waar nodig gewijzigd zodat alle neuzen in dezelfde richting zullen wijzen. Diezelfde 24 mei reist Maximiliaan naar Leuven waar hij zijn eed herroept. Hij bezwijkt onder de druk van de keizerlijke entourage. Vanaf nu zullen de zaken een dramatische wending nemen. De koning begint aan de voorbereidselen voor zijn wraaktocht door Vlaanderen dat zich op zijn beurt voorbereidt om zich tot het uiterste te verzetten.

Coppenolle roert zich

De Gentse volksleider Coppenolle vertrekt naar Béthune op zoek naar hulp van Franse troepen. Op 26 mei zweert Filips van Kleef trouw te blijven aan de Gentenaars. De Fransen worden aangemaand om zich te haasten want Gent wil vermijden dat het door de Duitsers zal worden ingesloten. Filips stuurt twee gezanten naar Leuven om er te vragen aan Maximiliaan of hij nu echt van plan is om de vrede te breken. Diens antwoord laat aan duidelijkheid niets te wensen over: beide mannen worden door Frederik III gevangen genomen en naar Vilvoorde overgebracht. De volgende dag slaat de keizer zijn kamp op bij Evergem. Op 8 km van de Gentse stadsmuren. Hij wil de noordelijke zijde van de stad aanvallen. Daar op de plek waar de verdediging het zwakst staat. Filips van Kleef staat nu aan het hoofd van de Gentse bevolking. Alle mannen tussen de 17 en de 70 zijn gemobiliseerd voor de komende strijd. En voeg daarbij nog de huurtroepen. Tegenover hen staat een leger van 20.000 Duitse soldaten onder leiding van Maximiliaan en Frederik III, de Duitse keizer. De band tussen Filips en Maximiliaan is nog niet definitief doorgesneden en er worden pogingen ondernomen om met elkaar te onderhandelen. Van Kleef blijft de hele tijd erg alert en laat zich niet in slaap

wiegen. De baljuws van de Vlaamse steden worden verplicht om achter het vredetraktaat te staan. De edelen worden aangeschreven, de garnizoenen die zich in het zuiden van West-Vlaanderen bevinden, worden naar het noorden gedirigeerd. Einde mei 1488 neemt Filips van Kleef persoonlijk deel aan een confrontatie tussen Gentenaars en een compagnie Duitse troepen die binnen de stadsmuren zijn geraakt.

Er is geen ruimte voor tweespalt

De Duitsers delven het onderspit en de Gentenaars vinden er niets beter op dan hun tegenstanders op te knopen. De 2de juni volgt er een ingrijpende vergadering tussen de drie leden van Vlaanderen en Filips. Ze leggen er de nadruk op dat ze zich zullen blijven inzetten om de belangen van hun natuurlijke prins Filips de Schone te verdedigen. Alle Vlamingen die het de voorbije jaren uit Vlaanderen zijn afgetrapt worden teruggeroepen. Er wordt algehele duidelijkheid gevraagd aan de bevolking. Geen plaats voor tweespalt en afwijkende meningen. Sluis illustreert het: alle inwoners die hun eed van trouw aan Filips van Kleef niet wensen af te leggen, moeten de stad verlaten. De verdediging wordt tot in de kleinste puntjes op poten gezet en het stadsbestuur ondergaat een grondige reorganisatie. Vooral de Ieperlingen lijken in dat verband met vuur te spelen. Wanneer de hoogbaljuw van Ieper een instructie krijgt om naar Gent te komen om er zijn eed af te leggen in de handen van ‘mynen voorseiden heere end den paix te bezweere’, stuurt die zijn kat. Van Kleef stuurt twee waarschuwingen naar de Westhoek, ‘tweewaerfs zeggghende dat het hem vremde gheeft dat hy hier niet en comt’.

Begin juni ontslaat Maximiliaan zijn gewezen rechterhand Filips van Kleef als kapitein-generaal van Henegouwen. Hij wordt opgevolgd door de prins van Chimay. De brieven over en weer brengen de vrede geen stap dichterbij en hebben het alleen maar over de vraag of de afgelegde eed wel of niet gerespecteerd moet blijven.

Broekburg loopt over naar de Duitse vijand

Tussen de lijnen en de letters is de spanning tussen beide kampen voelbaar aanwezig. De Fouw steekt zijn bewondering voor Filips van Kleef niet onder stoelen en banken: hier staat een man met een grote liefde voor Vlaanderen. Hij showt een onkreukbaar gevoel voor recht in combineert dat met een flair van dapperheid en klare vastberadenheid tegenover het onverzoenlijke geweld van de vreemdeling. Tijdens die eerste juniweek lopen enkele Westhoeksteden over naar de Duitse vijand. Zo bijvoorbeeld Broekburg die zich distantieert van Gent. Coppenolle reageert door met een leger van 1000 Franse soldaten naar Gent te komen. De Duitse omsingeling is bijna compleet en hij kan op het nippertje zijn plaats innemen naast Rassenghem, onder het commando van Filips van Kleef. De verbittering in beide kampen groeit met de dag. Terwijl de oorlog al volop aan de gang is, proberen ze langs beide zijden om elkaar van het gepleegde onrecht te overtuigen. Maximiliaan kan er niet bij dat Filips zich tegen hem heeft gekeerd en nu aan het hoofd van die vermaledijde Gentenaars staat. Waar blijft hij met zijn eed van vroeger toen hij zwoer om zijn hele leven aan de zijde van Maximiliaan te staan? Een mooi voorbeeld van de repliek van Maximiliaan lees ik in een brief van 14 juni die hij stuurt vanuit zijn kamp in Evergem. Zijn antwoord op het schrijven van Filips van Kleef van een weekje eerder. Hij vertelt dat hij verwonderd is dat Filips van Kleef besloten heeft om de Gentenaars te helpen. Hij moet toch beseffen dat Maximiliaan het aan zijn vader de keizer verplicht is om hem in deze oorlog te volgen. 'Jij hebt je eed van trouw aan mij afgelegd', schrijft Maximiliaan. Hij zou de keizer nu moeten helpen in zijn strijd tegen de eeuwig rebellerende Gentenaars. Uitvluchten zijn het. Maximiliaan moet ongetwijfeld last hebben van een oprispensd geweten.

Wat een bizarre oorlog beleven we toch

Hij zoekt helemaal onbeholpen uitvluchten die er niet zijn. 'Je zet de dingen op zijn kop', antwoordt van Kleef. 'Hoe kom je er bij om mijn betrokkenheid met mijn volk als een schanddaad te beschouwen?' Niets is hem eervoller dan zijn afgelegde eed voor

de vrede te respecteren. 'Quel plus grand honneur poelt estre en noble homme, que de préserver, garder et deffendre les pais, villes et subjects de son seigneur et naturel prince, puppille et moindre d'ans, contre ceulx qui, hostillement, sans cause, envahissent, brulent, gastent et destuisent'. De woorden van Filips van Kleef snijden als een klievend zwaard: welke eer kan er groter zijn dat het land en de steden van de jonge troonopvolger te beschermen tegen een bende vijandige barbaren die datzelfde land willen vernietigen? Wat een bizarre oorlog beleven we toch. Vader en grootvader vechten tegen hun eigenste (klein)zoon. Hoe meer Filips van Kleef er over nadenkt, hoe kwader hij wordt. Met welk recht verwoest de keizer hele delen van Vlaanderen dat nota bene dan nog een leengebied van Frankrijk is? Welke boodschap hebben de arme onschuldige boeren eigenlijk aan de grillen van Maximiliaan en zijn vader? Op 19 juni waagt de Gentse bevelhebber een uitval met een leger van 600 à 700 ruiters en slaagt hij er in een deel artilleriestukken buit te maken op de Duitsers die daarbij aanzienlijke verliezen lijden. Voorlopig laten de kronieken niet veel los over de toestand in de buitengebieden rond Gent. Ik vraag me af hoe het gesteld is met de Westhoek. Zouden de troepen van Frederik & Maximiliaan ook al tot hier doorgedrongen zijn? De bewoners van het platte land weten tijdens die dagen van oorlog en strijd vermoedelijk geen onderscheid te maken tussen vriend en vijand. Tegen het einde van juni 1488 staat Ieper in elk geval nu voor het volle pond achter Brugge en Gent en dat is ongetwijfeld van grote betekenis voor het hele Westland en de kust.

Het zwaard blijft niet langer in de schede

Ondertussen blijven de heren met elkaar communiceren. De ene partij geeft antwoorden op vragen die de ander niet heeft gesteld. Ja, natuurlijk zien we ook hier weer dat de waarheid verplaatsbare handvatten heeft. Voor Maximiliaan is Filips van Kleef de grote schuldige aan de oorlog. Hemzelf treft geen schuld. Hij dient als een echte ridder de belangen van zijn keizer. Ik word haast misselijk van de manier waarop de briefwisseling ontaardt in een juridische worstelpartij. Terwijl deze correspondentie aan de gang is, blijft het zwaard niet in de schede. Voor het eerst hoor ik dat de oorlog nu wel degelijk is uitgebroken. Bij Koksijde wordt er hard gevochten. De Vlamingen krijgen er een nederlaag aan hun broek

gesmeerd. Middelburg wordt ingenomen voor Cristoffel van Beieren. Maximiliaan wordt al gehuldigd in Rijsel. Het ziet er naar uit dat Vlaanderen geen partij zal zijn voor de Duitsers. Tussen Doornik en Gent botert het niet al te best. Leuven en Brabant hebben zich ondertussen ook al gekeerd tegen Maximiliaan. Gent zelf wacht. Tot op de tanden gewapend. 200.000 mensen, Gentenaars en vluchtelingen bevinden zich binnen de stadsmuren. Ook de kleinere steden hebben zich sterk gemaakt. Op 18 juli vallen de Duitsers de muren van Damme aan, maar hun aanvalslust eindigt in een catastrofe: 'Menig Duitsch heer van hoogen adel sneuvelde hier, de anderen musten mit grossem schaden und gespot abziehen.' Ook het beleg van Gent levert de Duitsers niet de minste resultaten op.

We beleven niet zomaar een oorlogje

Filips van Kleef en de zijnen worden hardnekkiger met de dag. De keizer moet noodgedwongen zijn beleg afbreken. Maximiliaan ziet meer heil in de verovering van het Westkwartier. Zo zal de Franse hulpverlening bemoeilijkt worden, meent hij. Begin juli komt hertog Albrecht van Saksen met een groot leger naar Vlaanderen om het onder de gehoorzaamheid van Maximiliaan te brengen. De hele buitenomgeving van Ieper zal dat geweten hebben. Alles wordt hier verwoest en de landbevolking moet zich reppen om binnen te raken achter de beschermende stadsmuren van de stad. Een paar dagen later is Ieper dan toch aan de beurt en Albrecht heeft er goede hoop op dat een aantal magistraten die met hem meeheulen de zaken zullen vergemakkelijken. De Ieperlingen weigeren echter hun poorten te openen en beantwoorden het schieten van de Duitsers met kanonvuur. Die druipen uiteindelijk af richting Menen. We beleven niet zomaar een oorlogje. Het is menens. Dat blijkt trouwens uit de correspondentie van de Engelse koning Hendrik VII. Hij adviseert de Vlamingen om zeker niet de kant te kiezen van de Duitse keizer maar zich samen met de Engelsen af te zetten tegen deze invasie. De Engelsman stelt met ontzetting vast hoe onheil en ellende neergedaald zijn over Vlaanderen. Hij wil hier welvaart zien en stuurt zijn ambassadeur Thomas Billesden om de Vlamingen van zijn intenties in dat verband te informeren. De vloot van Filips van Kleef haast zich naar de kust om er de 'zeeroof' van Nieuwpoort en Oostende

tegen te gaan. De toevoer met Frankrijk dreigt hier afgesneden te worden. Het wegsturen van de vloot is problematisch voor Sluis dat ook al ernstig bedreigd worden door de mannen van Maximiliaan.

De Westhoek sympathiseert met van Kleef

Eind juli 1488 wil keizer Frederik III nog eens alle krachten bundelen om de oorlog tot een beslissing te brengen. De Duitse troepen zouden na de mislukte aanslagen op Gent liever dit tot op het bot geplunderde land achter zich laten en terugkeren naar hun heimat. Maar de keizer ziet dat duidelijk anders: het grote leger wordt in drie onderdelen opgesplitst. Twee divisies trekken naar Zeeland en naar Hulst. De derde afdeling zakt af naar de Westhoek waar de sympathie voor Filips van Kleef de jongste tijd alleen maar is toegenomen. Duinkerke en Sint-Winoksbergen verzekeren de Ieperse afgevaardigden die zich nog altijd in Gent bevinden, dat ze hun poorten vrijwillig willen openen voor de manschappen van Filips. Van Kleef maakt trouwens indruk op de Ieperlingen. Hij gaat helemaal niet gebukt onder zijn verantwoordelijkheid. Hij demonstreert integendeel een krachtige persoonlijkheid die duidelijk weet wat hij wil en die de touwtjes stevig in handen houdt. Dat is natuurlijk ook nodig. Samen met zijn stafleden, de heren van Beveren en Spierre en de Fransman Desquerdes, moet hij maatregelen nemen om de terugkeer van Duitse eenheden naar Brugge en het Vrije te verhinderen. Op 24 en 25 juli vertrekt Filips naar Ieper want vooral de Westhoek lijkt bedreigd door Maximiliaan. Ter plekke komt er een ontmoeting tussen Filips van Kleef en de bewuste heren van Beveren en van Spierre, met 'seigneur' Desquerdes en met andere Franse aanvoerders. 'Sluis, Damme en Brugge zijn in gevaar'. Hij krijgt het bewuste bericht in Ieper. Maximiliaan begint aan een nieuwe campagne met een pak nieuw aanvalsvolk dat te land gaat ter hoogte van Aardenburg, 'berrende bij daghe ende nachte'. De komst van de nieuwe lading Duitsers verplicht van Kleef om zich haastig naar Brugge te reppen.

Nieuwpoort & Diksmuide kiezen voor Maximiliaan

De 3de augustus arriveren Filips en de heer van Spierre er aan het hoofd van 900 ruiters. Onder hen bevinden zich zijn 150 persoonlijke lijfwachten. ‘Zy quamen in heerlicken ryckelicken ende met princelicken state, met hopenen standaerden en met trompetten’. Brugge ontvangt de delegatie met open armen. Ondertussen krijgen de Staten van Vlaanderen een uitnodiging van Maximiliaan om samen met hem te vergaderen, maar de invitatie zet kwaad bloed. Het lijkt er wel op dat de echte oorlogsfurie pas nu aan het ontwaken is. Op 12 augustus begeeft een leger van 1700 ruiters en 2000 man voetvolk zich vanuit Brugge richting Oudenburg, waar zich nog eens 4000 man uit het Brugse Vrije bij hen aansluiten. Dit grote leger onder leiding van Filips van Kleef en de heren van Peene, de kapitein van Brugge en de heren van Spierre en Vleteren, richt zijn steven op Nieuwpoort. De lokale garnizoenen en die van Diksmuide bezondigen zich blijkbaar aan plunderingen tot onder de poorten van Oostende. Ze worden hierbij gesteund door Denys van Moerbeke, de gouverneur van Veurne. Nieuwpoort lijkt te zwichten onder de druk en ook Broekburg komt na onderhandelingen aan de zijde van Filips te staan, gevolgd door Duinkerke de 16de, en twee dagen later Sint-Winoksbergen, Oostende en Grevelingen. Het ziet er naar uit dat de hele Westhoek tijdens de maand augustus in handen van Filips van Kleef zal vallen. Op het einde van deze augustusmaand valt er een zware schaduw over de succesreeks van Filips. Nieuwpoort, Diksmuide en Veurne zijn niet uitgeteld en spannen samen in één alliantie die het opneemt voor Maximiliaan.

Vermoedens van verraad

Filips van Kleef wordt met veel charme en tam tam zoet gemaakt om toch maar geen Vlaamse soldaten in de regio achter te laten uit vrees van plundering van de buitengebieden. Nochtans richten de Duitse soldaten zelf niet veel goeds aan in de omgeving van Diksmuide. De heer van Diksmuide laat op slinkse manier weten aan Brugge dat hij zijn lot met dat van zijn stadgenoten wil delen en dat hij met hen wil leven en sterven. Hij vraagt de Bruggelingen om hulptroepen te sturen en een eind te maken aan de roofpartijen

van de Duitsers. Die sturen onmiddellijk een zekere kolonel Anthoon Van Houte met zijn brigade, maar de aanvoerder vermoedt onderweg dat er verraad in het spel zit en hij keert op zijn stappen terug. Terwijl de heer van Diksmuide zagezegd banden probeert te smeden met Brugge en van Kleef, laten de Duitsers 30 schepen van Maximiliaan binnenvaren in de haven van Nieuwpoort. Niet dat het allemaal van een leien dakje is gelopen, verneem ik. Filips van Kleef heeft er al eerder mee gedreigd om de haven te vernietigen moesten de Nieuwpoortnaars riskeren om er vijandelijke schepen te laten aanmeren. Lokaal zijn de meningen trouwens erg verdeeld tussen pro en contra. Hoe dan ook: Nieuwpoort is verloren gebied en kort daarna volgt Duinkerke dat ingenomen wordt door Denys van Moerbeke. Filips van Kleef moet alle krachten ter zee en te land bundelen om het Westland onder controle te houden. Op andere plaatsen gaat het hem ondertussen ook niet voor de wind. Het kasteel van Namen gaat verloren. Het beleg van de Gentenaars op Hulst kan evenmin een succes genoemd worden. Begin september zien we ons hoofdpersonage terug in Brugge waar de situatie met de dag complexer is geworden. Het bevel over de Westhoektroepen ligt nu in handen van Desquerdas die opereert vanuit St.-Omer.

De eerste septemberdagen zorgen voor succes

De vergadering van de Staten-Generaal gaat ondanks de oorlog gewoon door. In Antwerpen. Van de kant van Vlaanderen is er niemand aanwezig. De aanwezige staten krijgen een monoloog van de keizer te horen. Een lofrede voor Maximiliaan die nooit oorlog heeft willen voeren tegen de Fransen en die door de Bruggelingen op een smerige manier werd gevangen gezet en daarna niet vrij kon komen omdat dat ‘by dien van Ravesteyn met subtilicheyt belet werd’. Filips van Kleef is kop van jut. De Duitsers eindigen met het argument dat ze tot nog toe nagelaten hebben om Vlaanderen echt pijn te doen. Ze konden net zo goed de haven van Sluis geblokkeerd hebben met opzettelijk gezonken schepen. Of ze konden de dijken her en der vernield hebben. Het lijken me nog altijd forse dreigementen te zijn. De eerste dagen van september brengen succes in het Westland voor Desquerdas. Die vergadert in Ieper met Filips van Kleef. De heren spreken af dat Desquerdas in de omgeving van Ariën-aan-de-Leie en St.-Omer zal blijven terwijl

van Kleef op Brussel zal marcheren. In Brabant is de bevolking grotendeels toegewijd aan Filips van Kleef. Alleen Antwerpen, Mechelen, Lier en Vilvoorde vormen een uitzondering.

De strijd woedt nu op drie fronten: Brussel en Brabant, Ieper en het Westland, Brugge en Gent. De 18de september 1488 verschijnt het leger van Filips van Kleef voor Brussel. 1800 man, ruiters en voetvolk konden niet worden afgestopt door de Henegouwers en de Duitsers. Filips heerst over de wegen. Na een hevige interne discussie openen de inwoners de Vlaamse poort voor de opgedoemde krijgsmacht. Het wordt een grootse intocht voor van Kleef. Als een echte vorst, begeleid door 60 à 80 hellebaardiers en ontelbare pages betreedt hij de stad Brussel. Te Vilvoorde weigeren ze op hun beurt om te praten over een Vlaamse intrede.

Een bittere tijd van plunderingen

Er volgt een bittere en ellendige periode van wederzijdse plunderingen in het Brabantse. Terwijl Filips het ene na het andere gebied verovert, organiseert keizer Frederik in Antwerpen de oppositie van de Bourgondische staten tegen de Vlamingen. Maximiliaan en Filips zijn allebei vastbesloten: het zal hard tegen hard gaan. De toekomst kleurt duister. Maximiliaan vermoeit zich bij de paus om van hem een uitgesproken banvloek over de hoofden van de rebellerende Vlamingen te horen uitspreken. Een vuile tjevenstreek in dit Godvrezende land. De angst om in de ban van de kerk te worden geslagen, wordt daarenboven nog extra gevoed door de Brabantse geestelijken die een dubbel spel spelen. Op het eerste zicht doen ze zich voorkomend en beleefd voor ten opzichte van Filips maar achter zijn rug stoken ze de gelovigen op om zeker de kant van de Duitsers te kiezen. Op 27 september maakt Maximiliaan bekend dat hij zich zal houden aan zijn vredesverdrag van 1482 met Frankrijk. Wat een toegeving aan de Fransen is dit toch! Hij hoopt daarmee de Franse steun aan zijn tegenstander te neutraliseren. De vrede lijkt verder dan ooit. Op 25 september valt Middelburg in de handen van de Vlamingen en ook in Brabant evolueren de zaken gunstig. In de onmiddellijke omgeving van Brussel wordt er verwoed gestreden. Een clash tussen de Vlaamse en Franse troepen van Coppenolle en die van

Maximiliaan kost 3000 à 4000 Vlaamse soldaten het leven. Het woord ‘gunstig’ mag in deze context gerust met een flinke korrel zout genomen worden. De keizer wil begin oktober naar zijn heimat terugkeren en dat wordt hem niet eenvoudig gemaakt. De vreugde om zijn vertrek leidt tot een impulsieve uitbraak van de Brusselaars die hun overmoed bekocht zien met 2000 doden. Na deze catastrofe worden de Brusselse buitengebieden extra versterkt met Vlaamse en Franse troepen die op zich wel zorgen voor een scenario van schermutselingen en wrede slachtingen. Hoe en wat dan ook: Filips zwaait de scepter over Brabant. Maximiliaan is niet in staat om daar iets aan te veranderen.

De partijen zijn allebei uitgeput

Van Kleef is er beducht voor dat Maximiliaan rechtstreeks onderhandelt met de steden afzonderlijk. Hij waarschuwt de stadsbesturen om op te passen voor de praatjesmakerij van de man. Afgevaardigden die uitgenodigd worden met een vrijgeleide, zullen sowieso opgepakt worden, verwittigt hij. ‘Luister niet naar zijn aanbod, hecht geen waarde aan zijn vredesvoorstellen, want de man is onbetrouwbaar en aarzelt niet om wie dan ook terecht te stellen!’ Filips van zijn kant wil dat er sprake is van een verenigde nationale strijd: ‘alle saken moeten eendrachtelijk getraceert ende gesloten worden, generalic over al, sonder eenich particulier tractaet te maken.’ Begin november is er sprake van een persoonlijke confrontatie, een duel tussen Maximiliaan en Filips. Maar daar is niet veel van aan. Plaats van het gebeuren zou Rijsel zijn. De datum 4 november 1488. Maximiliaan verschijnt in Rijsel aan het hoofd van 3000 man terwijl Filips met 7000 à 8000 medestanders ‘hors de la porte de ladite ville’ staat. Van een rechtstreeks duel kunnen we niet spreken. Wat wel duidelijk wordt is dat de partijen uitgeput zijn. De kansen van Filips zien er trouwens niet al te best uit. De 6de november stemt van Kleef in met een tijdelijke wapenstilstand tot half november. Het valt bij de bewuste onderhandelingen op dat Gent en Filips van Kleef zonder ophouden de tussenkomst nodig hebben van de Franse koning Karel VIII. Erg sterk kan de positie van de Vlamingen blijkbaar toch niet meer zijn. De gezant van het bevriende Portugal merkt betekenisvol op dat elke vrede veraf is zolang de Vlamingen ‘choses exédans raison’ op tafel leggen. Ik vertaal dat laatste in

‘onredelijke eisen’. Zouden beide partijen eigenlijk nog weten waarom ze vechten?

De twee weken van wapenstilstand kunnen amper beschouwd worden als een rustpauze. De plunderoorlog gaat onderverdroten verder. Dorpen en kastelen krijgen het zwaar te verduren. Filips van Kleef krijgt persoonlijk ook zijn deel van de tegenslag te verwerken. In Brussel zijn de levensomstandigheden van de mensen bedenkkelijk. Met een pestepidemie tot gevolg. Filips moet de stad noodgedwongen ontvluchten en stoot ter hoogte van Aalst op een vijandelijk garnizoen. Tijdens de confrontatie gaan zijn kostbare bezittingen die hij met wagens met zich meevoert, verloren. De kapitein-generaal wil zich revancheren en probeert met een sterke afdeling van ruiters en voetvolk Aalst in te nemen, maar die pogingen mislukken. Ik laat schrijver Arie de Fouw even zelf aan het woord. De man glimlacht vermoedelijk al even bedenkkelijk als ikzelf: ‘daarop ging hij “passer son vertin à une maison de plaisance près d’Anvers”. Toevallig zijn daar ook Duitse soldaten. Filips laat ze ophangen.’ Ook Maximiliaan heeft het niet onder de markt. Het ‘Hoekje van Holland’ ontketent een opstand tegen hem. Sluis begint daardoor warempel een verzameloord te worden van Hollandse en Vlaamse ballingen.

Een glimp van vrede

Op 20 november vertrekt een vloot van 48 schepen vanuit de haven van Sluis op weg naar de Maas om er de confrontatie met de Duitsers aan te gaan. Het nieuw front aan de Maas betekent zondermeer een nieuwe slag voor Maximiliaan. Henegouwen, zijn beste helper totnogtoe, begint ook al naar vrede te verlangen. Het valt niet te verwonderen dat er tijdens de maand december zowat op alle niveaus over een mogelijk verdrag onderhandeld wordt. Hier en daar ontwaart ik een glimp van vrede, maar desondanks gaat de oorlog gewoon verder zijn brutale gang. Het is een teken aan de wand dat het ook al niet zo goed gaat voor Filips van Kleef. Hij reist naar Frankrijk op zoek naar hulp. De zaken voor hem en voor Brabant lopen allesbehalve naar wens. Tot overmaat van ramp heeft de Franse koning zelf af te rekenen met een opstand in Bretagne en is hij daarom maar karig met het verlenen van extra

militaire hulp voor Vlaanderen. Met 200 ruiters vertrekt van Kleef noodgedwongen naar Frankrijk in de hoop om Karel VIII op andere gedachten te brengen. 'En ce temps monseigneur Philippes de Clèves, accompagné de deux cents chevaux ou environ, se partit de Brabant pour aller vers le roy de France.' Hij heeft op de laatste dag van 1488 zowat 500 wagens met levensmiddelen buitgemaakt in het miserabele Brussel en is er mee onderweg richting Luik als zijn kolonne in handen valt van de Duitse troepen van Maximiliaan. Het arme Brabant gaat zijn tweede oorlogsjaar in. Er staat de lokale bevolking nog veel ellende te wachten. Ook voor het nu al zwaarbeproefde Vlaanderen moeten de zwaarste klappen nog komen. De trip naar Frankrijk brengt van Kleef in Kamerijk (Cambrai) waar hij eervol maar pas na interne strubbelingen binnengelaten wordt.

Albrecht van Saksen komt op de proppen

De eerste dagen van 1489 laten geen snelle vrede uitschijnen. De oorlog in de Westhoek laait weer op. Desquerdes lijkt een beetje op zijn tandvlees te zitten en hetzelfde mag best ook gezegd worden van Maximiliaan. Hij zich laat vervangen door de doortastende en kundige veldheer Albrecht van Saksen. In Brabant en in Henegouwen kan er gesproken worden van een tragische burgeroorlog. Een agonie. Een strijd van bende tegen kasteel, bende tegen bende, stad tegen stad, Aarschot tegen Mechelen, Tienen tegen Sint-Truiden. Terwijl Filips in Frankrijk op zoek is naar hulp, maakt Brussel zich sterk om zich moederziel alleen schrap te zetten tegen Albrecht van Saksen die nu blijkbaar bezig is om Brabant stelselmatig kaal te plukken. In Vlaanderen zijn Nieuwpoort, Oudenaarde, Aalst, Dendermonde, Hulst, Veurne, Diksmuide, Duinkerke, Sint-Winoksbergen, Grevelingen en Lombardsijde in handen van de Maximiliaangezinden. In februari schrijven die van Brussel aan Gent dat ze, als ze niet tijdig levensmiddelen toegestuurd krijgen, ze noodgedwongen de kant van de Duitsers zullen moeten kiezen. Gent doet wat het kan om het nodige te doen, dat ondanks alle militaire gordels die Albrecht rond de stad heeft aangebracht. Tot overmaat van ramp is er sprake van onenigheden tussen de Vlaamse legerleider Coppenolle en de Fransman Desquerdes. Begin februari 1489 komt het in Kortrijk tot een uitbarsting tussen beiden. Desquerdes verwijt

Coppenolle om het ware hoofd van de ‘rebellichey’ te zijn. Hij wil het voor bekeken houden. Als de Vlamingen hem nog willen als aanvoerder, dan moeten de aan hem achterstallige 12.000 gouden kronen eerst op tafel komen. Samen met twee gijzelaars die zich nog altijd in Gent bevinden. Politieke aftroegelaar is het.

Eigenlijk is Coppenolle de drijvende kracht

Of is er meer aan de hand? Frankrijk aast op vrede met Maximiliaan. Gent zit hier natuurlijk in de weg en Coppenolle is bepaald een hinderpaal voor de Franse ambities. Het zou best kunnen dat de Gentenaar inderdaad de drijvende kracht is achter het hardnekkig verzet tegen Maximiliaan en dat hij zelfs Filips van Kleef voor zijn kar heeft gespannen in diens vendetta tegen de Duitsers. Er zijn nogal wat kroniekschrijvers die een welbepaald Brugs tafereel uit die dagen als het ware op papier hebben geschilderd. Het gaat over een vechtpartij tussen twee groepen jongens die oorlogje spelen. De aanvoerder van het ene kamp wordt ‘Moneta’ genoemd, de scheldnaam van de eeuwig geld eisende Maximiliaan. Zo leer ik eindelijk eens wat er bij de gewone mensen leeft. De andere aanvoerder speelt Coppenolle. Coppenolle oog in oog met Maximiliaan. Zijn dit de werkelijke hoofdpersonages rond de welke deze vuile oorlog zich afspeelt? Het oude Vlaams is er met gedetailleerde verfkwasten aangebracht in de geschriften van onder meer schrijver Nicolas Despars. Hij vertelt ‘dater horribelicke zeere ghevochten wiert dater vijf van hemlieden ter stede doot bleven.’ Gelukkig heeft hij zijn lezers op tijd en stond verwittigd en op het ergste voorbereid. Het verhaal van het gevecht is eigenlijk precies ‘ghelijck ment in zulcke tijden ghemeenlick ziet ghebeuren.’

Filips van Kleef wordt ondertussen hartelijk en in stijl ontvangen aan het hof van de koning te Parijs. Hij wordt overladen met geschenken, geld en kostbaarheden. Ik moet onbewust denken aan Hyacint Bucket in ‘Schone Schijn’. Veel show en tierlantijntjes. Oogverblindende. De koning vereert onze Vlaming met gesofisticeerde wapens en munitie voor zijn oorlog. ‘Schone artijlerye, dat noeyt neyt vele sghelijcx ghesien en was’. Vierentwintig stukken geschut in diverse formaten en vormen.

Twaalf wagens met ijzeren kogels, Vier wagens met buskruit en twee wagens salpeter. 'Ende die coninck schanc het landt 1800 peerdevolcx drie maenden te voren betaelt'.

Grote verliezen voor Filips van Kleef

Arie de Fouw kan Hyacint Bucket onmogelijk gekend hebben, maar hij heeft het heus ook wel door. 'Is die ruitery er ooit gekomen?', vraagt hij zich af. Hij heeft alle redenen om te geloven dat de koning op dat moment al begonnen is met de terugtrekking van zijn soldaten uit Vlaanderen. Het kan geen toeval zijn dat Filips van Kleef pas bijzonder grote verliezen begint te lijden in de dagen na zijn terugkeer uit Frankrijk. Verraad zorgt ervoor dat St.-Omer in de tweede week van februari in de handen van Maximiliaan terecht komt. De bevolking van de buitengebieden rond St.-Omer is stomverbaasd omdat de heer van Fouquesolle overloopt naar de vijand. Het kasteel in de buurt blijft wel in Franse handen. De 13de februari krijgt Desquerdes al versterking van 6000 man en gaat Filips van Kleef zich persoonlijk bemoeien met het bedreigde kasteel. Onder de eigen troepen moet er nogal wat verzet bestaan tegen de poging om St.-Omer te heroveren. Een week later worden die plannen dan ook definitief opgeborgen. De verovering van deze belangrijke stad doet de zaken een slechte keer nemen in de Westhoek. 'Et lors toute la basse Flandre commencha à ployer, excempté Ypre.' De Fouw vertaalt het woord 'ployer' in 'buigen', ik zie er eerder mijn eigen West-Vlaams in verschijnen. Die van de Westhoek moeten plooiën voor de vijand. De val van St.-Omer betekent het begin van het einde van de oorlog in Zuid-Vlaanderen. Brabant zal het nu alleen moeten uitzingen. Naast de strategische nederlagen komt er ook een diplomatieke klap in de gezichten van Filips van Kleef en van de Franse koning: de 14de februari sluit Maximiliaan een verdrag met Hendrik VII van Engeland. Vlaanderen en Brabant staan er nu helemaal alleen voor. Van Kleef besluit om zich naar het noorden van Vlaanderen te verplaatsen. Alles wat hij in Artesië aan levensmiddelen kan scheef slaan, wordt op 100 wagens geladen en voorbestemd voor het hongerende Brussel.

Het kind tegen de vader en vice versa

Zijn groot leger verhuist nu via Veurne, Waasten en Kortrijk naar Gent. De tocht tussen Kortrijk en Gent duurt 4 dagen, van de 24ste tot de 28ste februari van het jaar 1489. De artillerie wordt via de Leie ter plaatse gebracht. In Gent zijn ze verheugd om hun leider te mogen verwelkomen, maar het noodlijdende Brussel verplicht van Kleef om snel door te reizen. De nood en de ontevredenheid scheren hoge toppen in Brussel en wees er maar zeker van dat Albrecht van Saksen daar zeer goed van op de hoogte is. Gent stuurt een extra divisie mee om de levensmiddelen te beschermen en om meteen ook enkele vijandelijke doelwitten die Brussel bedreigen aan te pakken. Vilvoorde en Halle zijn in handen van Maximiliaan en hier wordt aan de noordelijke en de zuidelijke kant de toevoer naar de stad afgesneden. De oorlog wordt trouwens wreder met de dag. ‘De vader was tegen t’kint ende t’kint tegen de vader’. Vrijgeleides zijn niet langer van tel. Kloosters worden niet meer ontzien. Een plunderoorlog zonder meer. Met een steeds hogere intensiteit in het plunderen en het moorden. Voor Maximiliaan begint een snelle pacificatie van Brabant, Vlaanderen en Holland te dringen, want hij krijgt ook te maken met onrust in het oosten. Er wordt nu door beide partijen alles op alles gezet in deze niets ontziende oorlog. Asse, in handen van Filips van Kleef, wordt aangevallen door de troepen van Albrecht van Saksen. We zijn begin maart 1489. In de lokale kerk worden 300 à 400 vluchtende burgers, vrouwen en kinderen inbegrepen levend verkoold als het gebouw in brand wordt gestoken.

De kerken van Esen en Woumen

Wie dergelijke daden op zijn kerfstok heeft, zal zich moeten verantwoorden voor God, beweren sommige kroniekschrijvers. ‘Als die bestaat’, denk ik onwillekeurig. ‘Als die al bestaat.’ Ook Overijse valt in die dagen. Maart moet een gruwelijke maand zijn voor de inwoners van het Brabantse. En het zal nog het hele voorjaar en de zomer duren vooraleer Brussel overstag gaat. De ellende in Brussel is naar verluidt onbeschrijflijk. De prijzen van de levensmiddelen zijn er vier keer zo duur als in Rijsel. In de

Westhoek staan de zenuwen bijzonder gespannen. Ik lees het in 'De Geschiedenis van Dixmude'. De Duitse troepen die zich tot grote ergernis van de Vlamingen nog altijd kunnen en mogen verschansen in de Maximiliaan-bolwerken Duinkerke, Veurne en Diksmuide ondernemen in het voorjaar van 1489 een wrede stroomtocht door het platteland tot onder de poorten van Brugge. De bezetters van Dixmude en Nieuwpoort verenigen zich. Ze roven en plunderen de hele streek tussen Nieuwpoort en Oostende. Ze breken de Hoge Brug aan de IJzer af en willen de kerk van Beerst overrompelen wat op hevige weerstand stuit van de omliggende bevolking. De kerk blijft zwaar vernield achter en de overgebleven Duitsers en de Nieuwpoortnaars teisteren op hun beurt de gemeenten Leke en Keiem.

'De kerken van Woumen en Eesen werden verbrand met al het volk dat er in gevlucht was. Daerna overweldigden zy de stad Ghistel en staken er de kerk en het kasteel in brand, waerin vele gevlugte vrouwen en kinders den roof der vlammen wierden. 400 duytsche soldaten plunderden Varssenare en Jabbeke en het laetst genoemde dorp wierd afgebrand.'

Forestier Arnold Breydel wordt gevat

De Brugse bevelhebber Dauchy besluit om in te grijpen en verlaat Brugge met 600 ruiters en 400 man voetvolk, gevolgd door 2000 Bruggelingen, Kortrijkzanen en Ieperlingen. Onder het gelid van Joris Picavet, kapitein en schout van Brugge. De aanvallers focussen zich op het kasteel van Handzame dat na een woest beleg van een week overweldigd kan worden. De Duitse bezetters worden er op staande voet geliquideerd of wat ze in het oude jargon omschrijven als 'omhals' gebracht. Ook in Werken en Eesen worden de Duitse troepen beteugeld door de Vlaamse milities die uiteindelijk op 8 februari naar Brugge terugkeren. Forestier Arnold Breydel, prominent lid van het steekspelgezelschap van de Witte Beer, komt in een slecht daglicht te staan door zijn fanatieke steun aan Maximiliaan. Hij werkt actief mee aan diens omwenteling in Vlaanderen en stelt zich aan het hoofd van een bende vrijwilligers en muitmakers waarmee hij de kasselrij van Veurne terroriseert en in brand steekt. Hij wordt op 9 april 1489 bij Diksmuide gevangen genomen en door zijn stadsgenoten eigenhandig aan de Burg

Nieuwpoort mag van geluk spreken

'Nieuwpoort mag van geluk spreken'. Ik laat René Dumon aan het woord in zijn boeiend geschreven geschiedenis van Nieuwpoort. De schrijver brengt me terug naar de junimaand van 1383. Een Engels leger is ontscheept in de Westhoek. De stad Nieuwpoort neemt geen risico en geeft zich prompt over aan de troepen van bevelhebber Spencer. Veel heeft te maken met de goede verstandhouding die er bestaat tussen de havenstad met handelspartners van aan de andere kant van het water. De Ram, een lokale zoutzieder, zorgt er als leider van een pro-Engelse fractie voor dat de Engelsen vrije toegang krijgen tot Nieuwpoort en de stad zonder geweld innemen. Ik heb het al uitvoerig gehad over het beleg van Ieper dat zich tijdens de zomer van 1383 ontvouwt in het hartje van de Westhoek. Over de hulp die duizenden Gentenaars bieden aan hun Engelse kompanen bijvoorbeeld. De lokale situatie in Ieper. Deze gebeurtenissen zijn allemaal en één voor één de revue van mijn kronieken gepasseerd. In zijn geschiedenis van Nieuwpoort komt René Dumon af met getuigenissen vanuit zijn stad. Ik ben best gretig om die aan mijn kronieken van de Westhoek toe te voegen.

De problemen zijn er natuurlijk niet vanzelf gekomen. Ik keer enkele jaren terug in het verleden. De geschiedenis van Nieuwpoort toont aan dat de emmer van de staatslasten al in 1379 aan het overlopen is. De mensen hebben er genoeg van. Altijd maar afdokken om de oorlogen van graaf Lodewijk van Male te bekostigen en om hem dan nog in staat te stellen om zich aan allerhande 'wulpheden en sinnelickheden' over te leveren.

1382 wordt een scharnierjaar

Op vele plekken wordt er geweigerd om te betalen. In Gent breekt er een grootschalige rebellie uit die zich snel uitbreidt doorheen een groot deel van Vlaanderen. Het hangt natuurlijk een beetje af van de plaatselijke situaties in de talrijke steden en op het platteland, maar algemeen kan gezegd worden dat de opstandelingen op flink wat aanhangers mogen rekenen. Alleen

zijn ze niet overal even sterk om zich te laten gelden. Ieper staat op tegen de graaf. Veurne en het Westland blijven aan zijn zijde staan. Op 1 oktober 1380 komt er in Veurne een bevelschrift binnen met de dringende opdracht om 700 mannen naar Oudenaarde te sturen om van daar uit deel te nemen aan het beleg van Gent. Diezelfde vraag zal ongetwijfeld ook gericht geweest zijn aan Nieuwpoort. Dat beleg in 1380 is trouwens geen succes en de Westhoekers komen onverrichter zake terug. In 1381 volgt een identieke mobilisatie die opnieuw op een sisser uitdraait. De stad Gent blijkt niet in te nemen. 1382 wordt een scharnierjaar. In plaats van zich over te geven, trekken de Gentenaars verrassend naar Brugge waar ze een groot leger van de graaf over hun knie leggen. De graaf kan zich met moeite redden en vlucht noodgedwongen naar Rijsel. Voortaan spannen die van Brugge samen met de Gentenaars. Dat heeft zo zijn effecten op de weifelende plattelandsbevolking van West-Vlaanderen. Ze overhandigen hun respectieve stadssleutels aan Filips van Artevelde, de leider van het Gents verzet tegen de graaf.

De Vlamingen krijgen slaag in Westrozebeke

Alleen Oudenaarde en Dendermonde doen daar niet aan mee en dat heeft alles te zien met het feit dat beide steden bezet gehouden worden door de grafelijke troepen. De stadspapieren van Nieuwpoort kunnen het niet echt bewijzen, maar het lijkt geen twijfel dat ook Nieuwpoort zich heeft aangesloten bij het kamp van die van Gent. Voor de tweede keer dus komt Nieuwpoort openlijk in opstand tegen zijn wettelijke vorst. Op 27 november 1382 keren de kansen. De Vlamingen krijgen er van langs in Westrozebeke en graaf Lodewijk neemt de macht weer in handen. Met dank aan de Fransen en vooral aan zijn schoonzoon Filips de Stoute. Alleen rebel Gent blijft koppig standhouden. Engeland gaat onverstoort verder met het steunen van de rebelse stad. Hier liggen uiteraard de kiemen van de zware aanval die Engelse troepen zullen laten ontbranden in de Westhoek. Frankrijk en Engeland hebben recent een wapenstilstand afgesloten en dat betekent dat de Engelsen zich onmogelijk kunnen keren tegen het regime van Lodewijk van Male, want hoe je het ook bekijkt: Vlaanderen is een leengebied van Frankrijk en de reeks van graven van Vlaanderen regeren over het gewest dank zij de goodwill van

de Franse koningen. Er komt een andere alibi op de proppen om oorlog te voeren. De Godsdienst! Paus Urbanus VI ondertekent in Rome een bulle die Engeland oproept om deel te nemen aan een kruistocht tegen de Fransen die hun steun hebben toegezegd aan een alternatieve paus. Die van Avignon.

Jan Sporkin van Veurne

De Fransen hebben de pauselijke staten aangevallen en moeten van antwoord gediend worden door het Engelse volk. De Engelsen – Urbanisten tot de laatste man – krijgen de bisschop van Norwich als commandant. Henri Spencer is een gewezen krijgsman. Hij ontscheept op 3 april 1383 in Kales en beslist om eerst naar Vlaanderen op te rukken. Grevelingen valt als eerste in Engelse handen en de vijand stormt verder richting Mardijk en Duinkerke. De grafelijke troepen houden zich op ter hoogte van Sint-Winoksbergen. Lodewijk van Male roept de manschappen van Veurne, Diksmuide en Nieuwpoort onmiddellijk op om de Engelsen de weg naar Duinkerke te versperren. Diplomatiek overleg levert niets op. Wat hebben de Vlamingen nu te zien met die keuze van pausen? Hier is iedereen sowieso onderhorig aan de paus van Rome zoals de Engelsen dat wensen. Maar al dat lievermoederen helpt niet. De Vlamingen wonen op het grondgebied van Frankrijk en moeten zodus behandeld worden zoals alle ander Fransen. De Nieuwpoortnaars, samen met die van Diksmuide en Veurne-Ambacht, worden geleid door Jan Sporkin van Veurne en ontmoeten de Engelse troepen in de duinen aan de oostkant van Duinkerke. De Engelsen sturen een wapenheraut naar Sporkin om hem te vragen of ze bereid zijn te vechten voor de paus van Rome (en dus mee te stappen met hun leger). De ruiter wordt echter brutaal van zijn paard gesleurd en gedood. Dom natuurlijk, want de revanche laat niet op zich wachten.

Een hallucinante ongeluksdag

De woede van de Engelsen kent geen grenzen. Ze storten zich met vreselijk geweld op de verschrikte troepen van het Westland. Ze worden hierbij geleid door de Gentenaar Rasse Van de Voorde. De Nieuwpoortnaars en hun bondgenoten trekken zich vechtend

achteruit tot in de straten van Duinkerke. Maar de havenstad valt onvermijdelijk in de handen van de vijand. 9000 Vlamingen sneuvelen. Wie overleeft, vlucht naar huis om er de rampzalige tijding te verspreiden. 25 mei 1383 betekent een hallucinante ongeluksdag voor de mensen van Nieuwpoort, schrijft René Dumon. De meeste steden geven zich nu direct over bij de nadering van de Engelsen. Toch worden er overal gewelddaden gepleegd. Veurne krijgt het zwaar te verduren. Eén voor één worden de Westhoeksteden door de vijand ingepalmd. Bergen, Cassel, Broekburg, Veurne, Belle, Mesen, Poperinge vallen in de macht van de Engelsen. Nieuwpoort biedt evenmin weerstand. Heel het kustgebied tot aan Blankenberge volgt dit voorbeeld. De rest is bekend. Het beleg van Ieper blijkt na een maandenlange status quo een dikke flop voor de Engelsen en hun kwaadaardige bisschop. De belegeraars trekken zich op 12 augustus terug uit vrees voor de komst van een fris Frans leger. De Engelsen zitten al op hun tandvlees en vinden het veiliger om zich tijdig uit de voeten te maken. In de Westhoek verspreidt het gerucht van de terugtrekking zich als een lopend vuur. En dat leidt tot nogal wat wilde gissingen. Van paniek en wanorde na een zogezegde zware nederlaag is er echter geen sprake. En al evenmin de verhalen van eventuele zegevierende Fransen.

De Nieuwpoortnaars hebben het verkeerd voor

Die zijn in geen mijlen te bekennen aan de oostkant van Ieper. Neen. De terugtocht van het Engelse leger gebeurt ordelijk en georganiseerd. Al die verkeerde veronderstellingen dwarrelen ook van mond tot mond in Nieuwpoort. 'De Engelsen krijgen er van langs, de sukkelaars, ze moeten het maar weten'. De menselijke roddelmachines draaien op volle toeren. De ambachtslieden en de Nieuwpoortnaars die aan de kant van de Vlaamse graaf Lodewijk van Male staan, profiteren van de situatie om zich te roeren en zich te distantiëren van de Engelsgezinden in de kuststad. Tot groot ongenoegen uiteraard van De Ram en zijn Engelsgezinde aanhangers. Dumon nuanceert hun houding. Bij de terugkeer van de graaf, zal Nieuwpoort zonder meer gestraft en beboet worden zijn omdat ze hun stad zomaar in handen hebben gegeven van de vijand. Door zich alsnog te mengen in de afrekening tegen de Engelsen, kunnen ze hun blazen misschien alsnog opblinken. Zo

kunnen nieuwe straffen misschien vermeden worden. Trouwens, welk risico nemen ze nu nog, vragen ze zich af, de Engelsen zijn in de grootste wanorde op de vlucht. Ze zullen geen moeite hebben om korte metten te maken met hen. Er worden mannen uitgestuurd in de richting van het Brugse Vrije, naar de streek van Gistel en Mannekensvere waar enkele lokale boeren zich bij hen aansluiten. Hier en daar worden ze geconfronteerd met kleine groepjes Engelsen en Gentenaars die op zoek zijn gegaan naar voedsel. Die laatsten zijn geen partij voor de Nieuwpoortnaars. Er vallen doden en gewonden en de vijand moet in het stof bijten. Enkele Engelsen slagen er in om te ontkomen en brengen bij hun oversten verslag uit van de vijandelijke acties van die van Nieuwpoort. De gevolgen blijven niet uit. Uit het Anglo-Engelse legers splitst een omvangrijke divisie zich af om wraak te nemen op Nieuwpoort die onverwacht hun vertrouwen heeft geschonden.

Ze sloegen dood wie ze vonden

De inwoners zien de bui al hangen en slaan op de vlucht. De overmoedige agressie van hun mannen was dom en nu zullen ze die stupiditeit contant betalen. Enkele notoire Engelsgezinde Nieuwpoortnaars riskeren het om achter te blijven in de veronderstelling dat ze zullen gespaard worden door hun vrienden. De 'Jaerboeken van Veurne' getuigen hoe verkeerd ze het voor hadden! 'De Engelschen ende de Gentenaers trocken naer Nieupoort, namen die andermael in ende sloegen al de menschen doot die sij aldaer vonden. Sij plunderden daer naer de stadt, roofden de kercke, ende trocken met hunnen buyt eensdeels te schepe naer Engellant ende eensdeels met wagens naer Bergen. Ende willende teekenen van hunnen grammen moedt laten, staecken ze, eer dat sij van daer vertrocken, stadt ende kercke in brant. Niet een huys en bleef er over.' Ik moet even slikken als ik deze getuigenis overneem. De Ieperlingen zijn door het oog van de naald gekropen als ik dat allemaal lees. Het lot dat Nieuwpoort onderging in de eerste week van september van 1383, was ongetwijfeld ook voor Ieper voorbehouden. Het ergste gebeurde op 6 september, vertelt René Dumon, hij roept me bij de les. In Nieuwpoort is het allemaal te doen. Nieuwpoort aan zee wordt geplunderd en geruïneerd. De buit verhuist deels naar Engeland en naar Sint-Winoksbergen wat door de schrijver enigszins schattig als

Bergen omschreven wordt. In onze hedendaagse tijden spreken we van Bergues.

De Sint-Lauwerijnskerk verandert in een burg

Over die buit is weinig geweten. Het zullen wel voor een deel klokken, openbare weegschalen, kostbare deuren, behangsels en alle soorten van goud- en zilverwerk geweest zijn. Het beste van wat er te stelen viel in de kerken en de huizen van de stad. Dumon focust zich verder op de inhoud van de buit. Die moet buitengewoon zijn. Volle scheepsladingen met gestolen tuig verhuizen rechtstreeks naar Engeland. Er worden daar speciale maatregelen getroffen om er voor te zorgen dat niets van de goederen zou blijven hangen in Bergen. Veel van de stukken bevinden zich nog altijd daar, beweert hij. Ik kan zijn interesse voor Engeland begrijpen. De man leeft op Engelse bodem wanneer hij zijn boek over Nieuwpoort neerpent. Zijn 'Geschiedenis van Nieuwpoort' is gewoonweg een schitterend boek waar ik een ongelooflijke bewondering voor koester. Dumon werd er in 1891 geboren als zoon van een lokale kolenhandelaar en moest tijdens de eerste wereldoorlog noodgedwongen uitwijken naar Engeland waar hij het achteraf schopt tot Belgische consul in Newcastle. Vanuit zijn overzees leven zal hij nooit zijn heimat vergeten. Tussen 1931 en 1971 werkt hij aan zijn meesterwerk dat dus verschijnt op het moment dat hijzelf 80 jaar is. Zes jaar voor zijn dood. Wat ze in Veurne schrijven over de totale vernietiging van hun buurstad, is wel wat overdreven. Ik laat René postuum weer aan het woord. De Onze-Lieve-Vrouwekerk is prooi van de vlammen geworden. Maar de Sint-Lauwereinskerk blijft wel overeind en zal kort daarna trouwens omgevormd worden tot een soort van versterkt kasteel zoals een archiefstuk van 5 april 1542 verradt.

Ook de stadshalle blijft overeind staan

'..leglise de nostre dicte ville de Neufport estoit assise et situee en la place et au lieu ou est et siet nostre chastel dudit Neufport pour le present, et l'appelloit on lors leglise Sint Laurent; laquelle eglise, a la requeste de nos predecesseurs de bonne memoire, contes sw

Flandres, ceux de nostre ville ottroyerent pour en faire une belle forteresse et chastel qui y est de present.' De Engelsgezinde De Ram moet ook wel op enige compassie hebben kunnen rekenen van de vijand. Zijn zoutkeet 'bleef staande na den brande'. Veel zal hij trouwens niet meer hebben aan zijn part van de zaak. Omdat hij 'ghetrect had mitten ingelschen' wordt zijn deel achteraf verbeurd verklaard. Ook de gevangenis blijft overeind tijdens de vernielingstocht. De tolrekeningen van 1383-1384 geven aan dat er achteraf werk van gemaakt wordt om 'eener clocke in de vanghenisse' te hangen. Ook de Halle zal blijven staan zijn. De stadsrekeningen tussen 1389 en 1392 hebben het over feiten zoals, 'van datter een wiele staet op de halle' en van de 'scepene clocke' die terug wordt gehangen. De toestand ervan zal wel bedenkelijk zijn, de hal blijft wel functioneren zoals tevoren, maar de bestuurders van de stad zullen zich vermoedelijk moeten tevreden stellen met een eerder bescheiden 'scepenhuys'. De hertog van Bourgondië komt op bezoek in 1392 en hij wordt tijdens zijn officieel bezoek plechtig ontvangen in de Nieuwpoortse halle. De stadsrekeningen spreken van een uitgave om 'taflen te haelen op de halle en weder 't huys te draegen als geduchte heer hier laetst was'. Het schepenhuis lijkt niet langer geschikt om er een banket te organiseren. Er wordt dus besloten om te tafelen in de halle zelf.

Filips de Stoute zal het beter moeten doen

De Fransen en de Engelsen sluiten op 26 januari 1384 een wapenstilstand en dat valt niet in goede aarde bij Lodewijk van Male. Hij is er fel tegen gekant maar er wordt niet langer naar hem geluisterd. Hij trekt zich gedesillusioneerd terug in de Sint-Bertinusabdij van St.-Omer waar hij 4 dagen later overlijdt. René Dumon stelt zich eigenaardig genoeg geen vragen bij zijn dood. Vlak voor zijn dood heeft hij nog bekend dat veel van de rampen die Vlaanderen de voorbije jaren hebben overspoeld eigenlijk zijn eigen schuld waren. Zijn schoonzoon die hem zal opvolgen (Filips de Stoute) moet het beter doen en zal er een vette kluif aan hebben om al het onrecht dat het Vlaamse volk te beurt viel te herstellen. Lodewijk van Male was de laatst regerende graaf over Vlaanderen. Voortaan zal het gewest geregeerd worden door de hertogen van Bourgondië. De Vlaamse steden zijn er als de kippen bij om hun trouw aan Filips te bezweren. Alles heeft natuurlijk te maken met

hun vraag of ze hun vroegere voorrechten en vrijheden kunnen recupereren. Aan die wens wordt niet zomaar gevolg gegeven. De nieuwe heeft zijn tijd nodig om een standpunt in te nemen. Bovendien zit hij nog opgescheept met de Gentse weigering om zich aan hem te onderwerpen. Dat laatste gebeurt uiteindelijk te Doornik op 18 december 1385. Gelukkig wacht Filips de Stoute niet zo lang om de vrijheden terug te schenken aan de berouwvolle Vlaamse steden. Dat is al eerder gebeurd in mei van 1384.

De scheepswerven krijgen veel werk

Daarmee is de vrede in Vlaanderen zeker nog geen feit. Een nieuwe oorlog kondigt zich al aan. Kort na de overgave van Gent verklaren Filips de Stoute en de Franse koning de oorlog aan Engeland. De opbouw van een machtige vloot in de haven van Sluis is het eerste wapenfeit van die nieuwe escalatie. Er is sprake van de inzet van Franse troepen. De aankondiging van deze nieuwe confrontatie wordt in Nieuwpoort op gemengde gevoelens onthaald. Is er nog niet genoeg ellende geweest? Het conflict zal de handel met de Engelsen blokkeren en de visserij belemmeren. Er zijn ook positieve kanten aan de oorlog. De plaatselijke scheepswerven zullen weer volop werk krijgen om bestellingen van nieuwe oorlogsschepen af te werken. Er wachten drukke tijden voor de scheepsbouwers en hun onderaannemers. Van alle kanten sijpelen er trouwens Franse troepen binnen. Heel het Vlaamse kustgebied krijgt er mee te maken. De beleidsvoerders sporen hun inwoners aan om de Fransen goed te ontvangen. Dat mag niet beletten dat de vreemdelingen zich overgeven aan excessen tegenover de lokale bevolking. Ze drijven het zo ver dat ze door de Bruggelingen buiten gegooid worden. De drukte aan de scheepsbouw houdt maar een relatief korte tijd aan. De oorlogssituatie dreigt zich nu volledig tegen Nieuwpoort te keren. De betrekkingen met Engeland blijven geschorst. Op zee is het een ramp voor de vissers. Veel te onveilig. En de Franse vloot aarzelt het hele jaar 1386 om uit te varen richting Engeland. Een kat-en-muisspel heeft er niets aan.

Jan Buyck leidt de Franse vloot

In de lente van 1387 krijgen de kusten regelmatig onverwachte bezoeken van Engelse oorlogsbodems die komen koekeloeren wat er aan de hand is in Vlaanderen. De Engelsen zijn op de hoogte van de verscheping van een Franse vloot in La Rochelle richting Sluis. De schepen zijn vol gestouwd met wijn en proviand voor de uitgehongerde troepen daar in Sluis. Erg riant moet de toestand in Vlaanderen dus allesbehalve zijn. De Franse vloot staat onder leiding van een Vlaming, Jan Buyck. Tussen Duinkerke en Nieuwpoort worden zijn schepen onderschept door de Engelse oorlogsschepen en volgt er een gevecht op open zee. De aanval van de Engelsen is niet meteen een succes en het grootste deel van de Franse vloot vervolgt zijn weg in de nachtelijke duisternis. Jan Buyck beslist om verder te varen richting Sluis, maar dat wordt hem noodlottig. Niet ver van Blankenberge volgt er een nieuwe Engelse charge. Een van de Engelse schepen wordt geleid door de Gentenaar Pieter Van den Bossche en het is precies dat schip dat er in slaagt om het vaartuig van Buyck te enteren en te overmeesteren. De slag tussen de Engelsen en de Fransen eindigt met een catastrofe voor de Fransen. Wat over blijft aan Franse schepen, wordt naar de Engelse kusten overgebracht. Jan Buyck zelf sterft in een Engelse gevangenis. En de manschappen in Sluis blijven letterlijk en figuurlijk op hun honger zitten. Hier en daar ontschepen de Engelsen aan de Vlaamse kusten. Er is echter geen sprake van een algemene aanval. Er volgen verkenningstochten. Wel is er sprake van de plundering van Koksijde en van Aardenburg. Nieuwpoort wordt met rust gelaten. Misschien heeft dat iets te maken met de nieuwe versterkingen die Filips de Stoute er heeft laten aanbrengen. Dat was ook het geval voor Nieuwpoort, Diksmuide, Bergen en Broekburg.

De stadsgordel wordt grondig aangepakt

De nieuwe stadsmuren overtreffen de verwachtingen van de Nieuwpoortnaars. Er wordt trouwens een nieuwe burg aangekondigd. De oude burcht tussen de Potterstraat en de De Roolaan ligt er zwaar gehavend bij na de stadsbrand van 1383. Het aanwenden van de bestaande Sint-Lauwereinskerk en dat gebouw

te verbouwen tot een kasteel lijkt de beste optie. Vooral met de wetenschap dat deze toren zowat de hoogste is in de streek. De verbouwingen worden aangevat in 1386 en zijn klaar in het voorjaar van 1387. Daarmee is de kous niet af. De hele gordel rond de stad wordt aangepakt. Een decreet uit juli 1387 heeft het over werken 'entour le chastiel' en over de bouw van een volledige vestingsgordel. Met bakstenen stadsmuren, hier en daar onderbroken door talrijke puntige stenen torens. Er komen schuilplaatsen met walgewelven en er worden drie stenen stadspoorten gepland. Aan de buitenzijde van de vestingen zullen de grachten verbreed worden tot zowat 42 meter. Bepaald indrukwekkend en ook de diepte van de gracht staat in evenredigheid met de rest. Het water komt van de zee dat via een systeem van sluizen zal worden aan- of afgevoerd. De vestingswerken maken van Nieuwpoort een van de machtigste forten van Vlaanderen. Tot tevredenheid van de bevolking. De keerzijde, het financieel plaatje, moeten de mensen er wel bij nemen. Allemaal geen evidentie, de wonden van de ravage van 1383 zijn nog niet geheeld en er moet nog een nieuwe kerk gebouwd worden. De nieuwe lasten maken het er allemaal niet gemakkelijker op.

De werken duren zowat tien jaar

Met de nieuwe beschermende gordel is de interne ruimte flink verkleind. Heel het Westkwartier werd prijsgegeven. Het grootste deel van dit kwartier wordt ingenomen door de nieuwe stadswallen en door de brede grachten. Van de ooit dichtbevolkte wijk blijft amper nog iets over. Ook aan de oostelijke zijde van de stad wordt er grond prijsgegeven. De binnenstad strekt nu nog tot aan het Sinte-Lauwereinskasteel. De werken duren vermoedelijk een kleine 10 jaar. In 1392 komt hertog Filips de Stoute poolshoogte nemen van de stand van zaken. Het stadsbestuur heeft de timing ervan wat uitgesteld en dat is niet echt naar zijn zin. Het bestuur heeft dit op eigen houtje beslist en krijgt een standje. De Nieuwpoortnaars excuseren zich en vragen hem nu officieel of hij met deze vertraging kan instemmen. Het antwoord volgt op 15 april vanuit Bonen (Boulogne). Hun verzoek wordt gunstig beoordeeld omdat de stedelingen 'soyent tres bien et deligemment fait des reparation,

fortification et garde dicelle noste ville et que iceulx soient et demeurent sans le muer en aucune manière.'

De waterwegen van Nieuwpoort houden stand

Zo breekt de 15de eeuw aan. De vestingen zijn vermoedelijk af rond 1402. Nieuwpoort kan er nu prat op gaan dat ze een modelvesting is aan de Vlaamse kust. De stad biedt een prachtig uitzicht. Filips de Stoute staat nog altijd aan het roer van Vlaanderen. Nieuwpoort zelf wordt beheerd door ridder Lanceloot de Lissche. De tweespalt in de kerk tussen de Urbanisten en de Clementijnen is nog altijd niet van de baan. Zo veel zal er dus op 20 jaar niet veranderd zijn. René Dumon focust zich op de toestand van zijn stad daar aan het begin van de nieuwe tijden. Hij probeert wat structuur te brengen in zijn geschriften en hij vangt aan met de scheepvaart op de binnenwateren. Ik volg hem op de voet. Wat hij schrijft, boeit me uitermate. De bestaande waterwegen hebben ondanks de moeilijke tijden stand gehouden. De focus van de scheepvaart naar het binnenland ligt vooral op het bereiken van Ieper die op dat moment nog altijd een van de grootste handelssteden van Vlaanderen is. Ook Diksmuide, Sint-Omer en Veurne zijn vlot bereikbaar via het water. Naar het oosten toe is er de verbinding met Oudenburg en Brugge die vanaf 1385 verplicht worden om een stuk van de onderhoudskosten van de kanalen op zich te nemen. De meeste kosten worden gedragen door Ieper. De succesvolle Ieperse kooplieden hangen in grote mate af van Nieuwpoort en zijn waterwegen. Vooral de Ieperse lakenhandel spant de kroon en kijkt niet op een inspanning om initiatieven te nemen die de verbindingen te water kunnen verbeteren. De Ieperlingen schrikken er niet voor terug om het grootste deel van de kosten te dragen voor wat betreft de verbreding en de verdieping van de kanalen en uiteraard ook voor de aanleg van dijken en sluizen langs het hele traject.

De middeleeuwse kilometerheffing op het water

Op de scheepvaart worden rechten getaxeerd. Noem het beetje een kilometerheffing zoals wij die in onze tijden stilaan zijn gaan kennen en in de toekomst ongetwijfeld nog zullen betalen. 75%

van de kilometerheffingen gaat naar de investeerders in Ieper. De rest verdwijnt in de zakken van de graaf. Hij laat zich inderdaad rijkelijk betalen voor de vergunningen die hij toekende voor wat betreft het graven van vaarten of voor het verbeteren van het waterwegennet. Ook in de oude geschiedenis van Nieuwpoort leer ik weer over de grote impact die Ieper uitoefent op het water in de Westhoek. In zomertijd is er stevast een probleem met de lage waterstand en de droogte en dan mogen de beheerders zeewater bijsteken. Zolang ze maar geen schade berokkenen aan de eigenaars van de oevers. Tot twee keer toe moeten er dammen worden aangelegd om toch maar de bevaarbaarheid op peil te houden. In maart 1404 is er sprake van nieuwe dijken tussen Nieuwpoort en Oudenburg. Een teveel aan water en een dreiging van overstromingen zal hier ongetwijfeld zijn rol gespeeld hebben. Tussen Ieper en respectievelijk Nieuwpoort en Brugge werden er de voorbije eeuwen een hele reeks sluizen en overdrachten aangelegd. Dergelijke overdrachten zijn als schuine schansen, hellingen waar gebruikt van gemaakt wordt om de schepen met behulp van paarden of mechanische middelen naar de hoger gelegen bedding te slepen. Het gewicht mag nooit de 6 ton laadvermogen overschrijden.

De overdrachten tussen Ieper en Nieuwpoort

Ik bekijk het lijstje van de dammen en de overdrachten. Het jaar van de aanleg staat er netjes bij vermeld. Ik vertrek van Ieper en vaar voorbij de overdracht van Ieper (1219), die van Steenstraat (1251) en dan de sluizen van Nieuwpoort en Koolkerke (1265 en 1290). De sluis met de naam 'Moneken Speye' (1297). De overdrachten van Oudenburg en Snaaskerke (1302). De sluis in Nieuwendamme (1335), die van ter Hagen te Oudenburg (1370) en die aan de St.-Leonardspoort te Brugge (1414). Tot slot is er nog sprake van de Zeghers en de Zesbrootoverdrachten en van de sluis ter hoogte van Hanexbrugghe, allemaal aangelegd tussen 1414 en 1416. Een statistiek uit 1297 geeft me een idee van de drukte die er op deze waterwegen heerst. Over een periode van 122 dagen meren er te Ieper 3337 schuiten en schepen aan. 3250 'escutties' en 87 'marksceipen'. De overdracht van Ieper is met andere woorden goed voor een passage van 27 vaartuigen per dag. Tijdens de dag zowat 2 schepen per uur vermoed ik. Op 18 december van 1416

geeft hertog Jan zonder Vrees de Ieperlingen zijn toestemming om een korte verbindingsvaart te graven in Nieuwendamme. Zo kan de afstand tussen Ieper en Brugge wat ingekort worden. Er komt hier trouwens een overdracht. De kosten zullen geprefinancierd worden door Ieper en daarna terugbetaald worden via nieuwe rechten. Deze worden geheven op de tonnenmaat van de schepen. Er wordt getaxeerd in drie categorieën: vol, halfvol of leeg. De graaf en de Ieperlingen verdelen de inkomsten zoals ze dat gewoon zijn. Op 1 april 1422 wordt de uitbating van de overdracht in pacht afgestaan aan een derde partij.

De veiligheid op de zee is een echt zorgenkind

Nieuwpoort leeft natuurlijk niet alleen van zijn verbinding met Brugge en Ieper. De zee speelt nog altijd de grootste rol. Met de scheepvaart op zee als sluitstuk. Een boeiende import van smekolen uit Newcastle tijdens de 14de eeuw. René Dumon is, zoals eerder aangegeven, zelf de zoon van een kolenhandelaar en woont dan nog ten tijde van zijn boek in datzelfde Newcastle. Hij voelt zich ongetwijfeld thuis in wat hij neerpent. De scheepvaart op zee is hoe dan ook een zorgenkind voor Nieuwpoort. Het gehakketak tussen Frankrijk en Engeland blijft maar aanslepen. De oorlogen tussen beide landen hebben zowaar de focus van de zeelieden veranderd. In plaats van te vissen of goederen te transporteren, focussen nogal wat schippers zich om nu zelf rooftochten te organiseren. De Vlamingen, Fransen en Engelsen munten er in uit. En natuurlijk is er de agressie op zee van Frankrijk en Engeland zelf. Er moeten dringend maatregelen getroffen worden om de eigen zeevaart te beschermen. De oude archieven maken in 1404 voor het eerst vermelding van een lokaal oorlogsschip dat onder het bevel van Jacob Reymaer vergelding zoekt op een Engels schip dat de naam 'Cruyere' met zich meedraagt. Ik kan die het best als een wraakactie beschouwen voor eerdere schade die Engelse kapers aangericht hebben aan Nieuwpoortse schepen. Op 6 februari 1407 verklaart Jan zonder Vrees dat Engeland en Frankrijk een vredesverdrag hebben ondertekend en dat de vrije scheepvaart op zee hersteld is.

De Vlamingen worden gemobiliseerd in 1436

Tussen 1418 en 1428 hervat de zeeroverrij. Het zal een decennium lang vanuit alle kampen klachten regenen. Filips de Goede volgt Jan zonder Vrees op in 1419 en de oorlog tegen Engeland flakkert daarmee weer op. In 1435 sluit Vlaanderen vrede met Frankrijk waardoor de Vlamingen en de Engelsen weer tegenover elkaar komen te staan. Voor de kooplieden en voor de scheepvaart is dat een noodlottige gebeurtenis. Maar wat kunnen de mensen anders doen dan zich achter hun eigen vorst te plaatsen?

De Vlaamse jaarboeken hebben het al uitvoerig gehad over de mobilisatie van de Vlamingen in 1436 om in Kales te gaan strijden tegen de Engelse bezetter van deze strategische enclave in Frankrijk. Ik krijg er nu bovenop de versie van René Dumon te lezen. Het hoofdkwartier van het Vlaams leger wordt ingericht in het kasteel van Nieuwpoort. De legers staan onder het bevel van de heer van Cleven. Jan van Uutkerke zal de troepen uit het Westland leiden. Die laatste komt zich alvast vestigen in Nieuwpoort in afwachting van de uitvoering van de krijgsplannen. De verdediging van de stad zelf wordt toevertrouwd aan Filips van Diksmuide die al jaren functioneert als burggraaf van Nieuwpoort. In afwachting van de raid wordt er druk gewerkt aan het op punt stellen van de schepen. Het lokaal oorlogsschip wordt belast met de kustwacht.

Een terugkeer in chaos en anarchie

Op 9 juli 1436 begint het beleg van Kales. De landtroepen komen er in actie. Wat een hopeloos gedoe is me dat. Een verspilling van mensenlevens, geld en energie. Engeland kan de stad van over zee vrijuit blijven voorzien van voorraad en van manschappen. Kales kan op deze manier nooit ofte nooit worden ingenomen. Op 22 juli arriveert een Vlaamse vloot aan de haven van Kales in een poging om de bevoorrading van de stad te stremmen. Zes grote schepen volgeladen met stenen, zullen voor de havengeul tot zinken gebracht worden. Een Engelse vloot van 350 schepen zorgt er voor dat die plannen grandioos mislukken. Tegen dergelijke overmacht kan de Vlaamse vloot niets uitrichten. Een

terugtrekking is de enige optie. Het beleg van Kales wordt stopgezet. De troepen worden ontbonden en terug naar huis gestuurd. Het wordt een terugkeer in chaos en in anarchie. Ook van de eigen mannen die al dik tegen hun zin meegeestapt zijn in dit avontuur en al veel vrienden verloren in de strijd. Ze voelen zich in de steek gelaten door hun bevelhebbers en ook door de Vlaamse schepen die zich al terug trokken vooraleer het eerste schot nog moest gelost worden. Voeg daarbij nog het feit dat de Engelsen massaal troepen achterlaten bij Kales en dat die nu op hun beurt hun zinnen gezet hebben op het Westland. De streek tussen Duinkerke en Poperinge zal het wel geweten hebben.

Goed nieuws voor de scheepvaart

Nieuwpoort zelf blijft zonder zorgen. De investering in de nieuwe stadsmuren rendeert een eerste keer. In 1438 volgt er een wapenstilstand. De mensen kunnen weer opgelucht adem halen. Goed nieuws voor de scheepvaart. Er zullen weer normale handelsbetrekkingen met de Engelsen tot stand komen. Jan van Uutkerke wordt aangesteld als gouverneur van Vlaanderen. Hij vestigt zich in het kasteel van Nieuwpoort, de sterkste vesting van zijn gebied. Eigenlijk is hij te gast bij de feitelijke kasteelheer Jan van Flornes. De rust op zee komt niet zo maar terug. De Noordzee is zonder meer gevaarlijk terrein. Als je tenminste water kan bestempelen als een terrein. De zeeroverij is een plaag zonder einde. In 1441 komen vooral de zeerovers van Dieppe onze kusten afvaren en zich voor de Vlaamse havens positioneren, waar ze dan de handelsschepen en de vissersboten lastig vallen. Ik krijg het voorbeeld te lezen van schipper P. De Clerc die in datzelfde 1441 aangevallen wordt door Engelse piraten. In 1446 krijgen we het bezoek van twee Franse afgevaardigden die een onderzoek instellen naar de schade die de Franse en de Vlaamse steden hebben opgelopen door de piraterij op zee.

Een grappige manier om fondsen te werven

In 1467 sterft Filips de Goede en zijn zoon Karel de Stoute stort zich al onmiddellijk in nieuwe oorlogen. Dit keer tegen Frankrijk, hierin ondersteund door Engeland. De onveiligheid op zee is

onmiddellijk terug van weg geweest. Er wordt een Vlaams eskader uitgewerkt om de zee-kusten te bewaken. Nieuwpoort en Duinkerke zullen samen vijf nieuwe schepen produceren. De bouw ervan kost 30.000 ecus en wordt goedgekeurd door de Staten van Vlaanderen. De kosten van de oorlog lopen hoog op. Karel de Stoute is zot. Grootse gedachten en onzinnige politieke betrachtingen op de kap van het volk. Als hij sneuvelt in 1477 zal niemand een traan plengen. Van de verwachte oorlog op zee komt er niets terecht. Handel en scheepvaart zouden in principe weer moeten kunnen groeien. De haven van Nieuwpoort is dringend toe aan vernieuwing, herstelling en onderhoud. De werken waren al opgestart in 1465 en kosten een pak geld. Er wordt best een grappige manier voorzien om de fondsen te werven. Een loterij. De overkapping van de Schelde te Antwerpen zou kunnen uitgevoerd worden dank zij de Nationale Loterij. Ik griffel bij de gedachte alleen al. Neen, dat is 2015. Nu bevind ik me in het Nieuwpoort van 8 juni 1465 wanneer de magistraat zijn toelating verleent om drie jaar op rij een loterij in te richten voor een bedrag van 100 pond. Een deel van de opbrengst wordt toegekend aan de herstellingswerken van de stedelijke versterkingen. Wat er met de loterij te winnen valt, kan ik niet ontdekken.

De Oostendenaars onthalzen Joos van Aelst

Naar het einde van de 15de eeuw toe wordt Vlaanderen weer geteisterd door binnenlandse onlusten. Maximiliaan van Oostenrijk zal er niet vreemd aan zijn. De toestand loopt de spuitgaten uit. Vrienden veranderen in vijanden. Vijanden worden vrienden. Maar ook dat is niet zeker. Het leven op zee is een hel. In 1487 worden Oostendse haringvisseraars aangevallen en gegijzeld door Engelse kapers. Voor hun vrijlating wordt losgeld geëist. Tijdens dat zelfde jaar krijgt Oostende trouwens te maken met de beruchte zeerover Joos van Aelst, een man uit Dieppe. De Oostendenaars vallen hem aan en overheersen zijn vaartuig. De frustraties moeten hoogtij vieren, erg illustratief hier op zee. Joos en zijn kompanen worden aan wal gebracht en de volgende dag met zijn allen onthalsd. De zoon van Joos wil op zijn beurt wraak voor de moord op zijn vader en is op komst vanuit Dieppe. Hij raakt echter slaags met een Portugees schip. De Portugezen kunnen hem overheersen. Joos en zijn bemanning ondergaan finaal hetzelfde lot enkele

dagen later wanneer heel de bemanning te Oostende wordt onthoofd.

De kerk is vanzelfsprekend niet weg te denken in de maatschappij van de 15de eeuw. De strijd tussen de Urbanisten en de Clementijnen sterft een natuurlijke dood als de paus uit Avignon verdreven wordt en de Westerse wereld weer zal luisteren naar dat orakel van Rome. De Nieuwpoortnaars zijn hem de hele tijd trouw gebleven. Tegen de zin in van de magistratuur en van de geestelijkheid die verwoede pogingen deden om die van Avignon naar voren te schuiven.

Kerkelijke nonsens

Kort na het overlijden van Filips de Stoute zullen ze ongetwijfeld hun staart hebben moeten intrekken om toch maar weer het pad van Rome te volgen. 'Zonder veel geruchte te maken', schrijft René Dumon. Het positieve van de zaak is dat de mensen nu ten minste niet meer naar Gent moeten trekken om er hun paasplicht te vervullen. De stadsrekeningen van 1405-1406 hebben het vaak over een zekere pastoor Bouden Scare. Dat moet geen gemakkelijke mens geweest zijn. Het ene probleem na het andere komt aan de oppervlakte. Een en ander zal vermoedelijk wel te maken hebben met de meningsverschillen tussen de magistratuur en de geestelijkheid rond de keuze van de paus. Pastoor Scare stemt er op dat moment in toe dat een zelfmoordenaar op het kerkhof mag begraven worden, waarop prompt het hele kerkhof in de ban van de kerk geslagen wordt. Pas in augustus zal de deken de begraafplaats opnieuw wijden. De oude teksten tonen in detail hoe die kerkelijke nonsens op de spits worden gedreven. 'De deken wyen 't kerchhof dat te banne was bi causen dat de prochiepape der in ghedelven hadde Martin Staline verwaten'. De tekst werd opgesteld door de stadsdiensten die opzettelijk het woord 'ghedelven' gebruiken in plaats van het reguliere 'begraven'. Veel compassie moeten ze niet gehad hebben met de handelwijze van pastoor Scare. Tien jaar later is de wind van het kerkelijk schisma helemaal gaan liggen. De stadsrekeningen van 1416-1417 hebben het over de kosten die gedaan werden betreffende de inhuldiging van de nieuwe parochiepriester, de tekst; 'Jan van Brugghen nieuwe

prochiepape, 't syne wellescome', verraadt de neergedaalde rust. In 1421-1422 lees ik: '2n daghe van Mey; den Heer Jan de Madre eerstwerf comen(de) als prochiepape'.

Kerkelijke taken op consumptiegoederen

In 1409 onderneemt de magistraat de nodige stappen bij het bisdom van Terwaan om een draagbaar altaar te mogen opstellen in de Nieuwpoortse gevangenis die in deze dagen van onze geschiedenis omschreven staat als het 'ghizelhuus'. De toestemming van de bisschop volgt op 24 juli van 1409. Hiermee worden trouwens de kerkelijke voorschriften gevolgd. Ze stipuleren dat er in de gevangenis een kamer dient te worden ingericht waarin een speciaal aangestelde priester de goddelijke diensten in volle waardigheid kan uitoefenen zonder daarbij de rechten en de autoriteit van de parochiekerk aan te tasten of te schenden. Veel jaren later, in 1435 komt er ook een gelijkaardig altaar in het schepenhuis en in de gerechtszaal. Waarom dat allemaal nodig was, blijft een open vraag. De parochiekerk ligt op een boogscheut van het stadhuis en dan nog twee altaren in één en hetzelfde gebouw lijkt me van het goede te veel. Er ontstaan trouwens geregeld moeilijkheden tussen de stad en de parochie. Zo bijvoorbeeld in 1432 is er dat dispuut rond de rechten van de kerkbedienaars en vooral die van de koster. Die laatste is een geestelijke, in werkelijkheid een monnik aangesteld door de Sint-Niklaasabdij. Op 24 januari 1432 komt er een akkoord uit de bus die zijn rechten vastlegt. Maar dit moet blijkbaar niet naar de zin zijn van de ene of de andere kwibus, want de kwestie komt in 1476 opnieuw te berde met betrekking tot de 'collatie' van het kosterschap.

Het gildeleven draait op volle toeren

De mensen vinden het blijkbaar doodnormaal dat de kerk belastingen heft op consumptiegoederen. In Nieuwpoort is dat geen btw, maar een belasting op gezouten vis. De parochiekerk krijgt daarvoor de toelatingen van de hertog zelf. Op 30 juni 1470. Dit gebeurt op vraag van de vissers en de visverkopers die geld in het bakje willen brengen voor godsdienstige doeleinden. De man

in de straat zal wel betalen. Die belasting raakt trouwens bekend als het 'heilig geld'. Ik mag trouwens niet vergeten dat er ook al haringtienden bestaan. Het bisdom van Terwaan voelt zich bij de visbelastingen wat opzij gezet omdat deze afspraak er gekomen is tussen de kerk en het stadsbestuur en de bisschop er niet bij betrokken is geweest. Hij zal wel geen graantje hebben kunnen meepikken, veronderstel ik. Maximiliaan van Oostenrijk moet op 23 juli 1476 persoonlijk ingrijpen om de sterke man van Terwaan een halt toe te roepen in zijn arrogantie, bemoeizucht en zijn ambetantigheid. De 15de eeuw is bij uitstek de glorie tijd van het gildeleven. In onze actuele tijd kennen we de grote invloed die belangengroeperingen uitoefenen op de politiek en op de maatschappij. Syndicale organisaties, christelijke, socialistische en liberale clubs. Consumentenverbonden en vele tientallen federaties bundelen de kracht van hun leden om invloed uit te oefenen op het beleid van regeringen. In de middeleeuwen wordt het bundelen van de krachten stilaan een geplogenheid. In die tijd is de leest natuurlijk geschoeid binnen de organisatie van het stadsleven en dat maakt uiteraard een groot verschil uit met de tijd van de 21ste eeuw. Belangrijke gilden behartigen de belangen van hun leden. Zo bijvoorbeeld de neringen, ambachten en de diverse beroepen die elk op zich gesloten verenigingen zijn. Alle goederen worden nog op ambachtelijke wijze vervaardigd en hersteld. Dat betekent dat een flink aandeel van de werkende bevolking wel tot een of andere gilde behoort. Nieuw is echter de groei en bloei van 'ghemeene' gilden die openstaan voor iedereen.

De retorica gaan voor vermaak en ontspanning

Ze hebben culturele doelstellingen (retorica), of ze gaan voluit voor vermaak en ontspanning. Schuttersbonden bijvoorbeeld. En tot slot zijn er ook de broederschappen die geestelijke ambities nastreven. Ook Nieuwpoort volgt die tendens. De gilde van de retorica verschijnt voor de eerste keer in de stadsrekeningen van 1443. Ik maak uit de oude teksten op dat het hier gaat om een theatergroep die een voorstelling geeft in de buurt van de gevangenis: 'Den XVIIsten daghe van Maerte den ghesellen van deser stede alsoe hebben ghespeelt voer tghiselhuus een spel van misterien'. Een of ander passiespel dat meestal opgevoerd wordt ter gelegenheid van of bij de H. Sacramentsprocessie. De stedelijke

cultuurgezellen organiseren evenementen waarbij hun collega's uit andere steden kunnen meedingen naar prijzen en trofeeën allerhande. Dat wordt al duidelijk in hetzelfde jaar 1443. 'Den ghesellen van dese stede treckende ter Sluis ten pryze van esbatemente ende oec eeneghe prise aldaer ghewonnen hebbende.' De Nieuwpoortse gilde beleeft een topjaar. De naam 'retorica' geraakt stilaan verouderd en wordt gaandeweg vervangen door de gilde van de 'Doornne Kroon'. Er staat een deken aan het hoofd van de 'ghemeene geselscepe vande dorinne croone', een naam die we vanaf 1490 leren kennen. Bij het begin zijn het allemaal kerkelijke onderwerpen die de klok slaan. Andere culturele topics komen om het hoekje kijken. De kamers worden gestimuleerd door de lokale stadsbesturen die de prijskampen stimuleren en zorgen voor de prijzenpot zodat vreemde gilden kunnen worden aangetrokken.

Daar komen de schutters

Dichters en voordrachtkunstenaars spelen hierbij hun prominente rol. De rederijkers worden een kenmerkende culturele elite in het stadsleven van de jaren 1400. Die nieuwe wind waait ook bij de 'Doorne Kroon'. Kerkelijke plechtigheden worden opgeluisterd door toneelopvoeringen. 'Mysteriespelen', worden ze genoemd, fictie en non fictie gebaseerd op de gewijde geschiedenis. Zo bijvoorbeeld speelt de Nieuwpoortse retorica te Veurne de 'legende van het mysterie van Tobias'. Pas veel later zal men er niet voor terugdeinzen om stukken als 'het zotte' of 'het amoureuze' te berde te brengen.

'Daar komen de schutters!' Nieuwpoort bezit drie schuttersgilden: Sint-Andries, Sint-Joris en Sint-Sebastiaan. Veel staat er niet neergeschreven over deze verenigingen. Een akte van 11 augustus 1423 waarbij hertog Filips de leden van de schuttersgilden vrijstelt van vervolging als ze collega's doden of verwonden tijdens hun oefensessies. Goede schutters komen trouwens goed van pas in Vlaanderen. De beteren worden uitgekozen om deel te nemen aan een elitekorps dat klaar staat om de veiligheid van de stad te garanderen. In 1467 toont de Sint-Sebastiaansgilde haar ledenlijst aan Karel de Stoute. Met zesenzestig zijn ze. Het zou René Dumon geen beetje verbazen moest deze handbooggilde al zou

dateren van de 12de eeuw. Hoewel hij daar geen bewijzen van terugvindt. Vanaf 1446 mogen de leden op hun tuniek het kenteken van het huis van Bourgondië dragen. Dat embleem legt hen geen windeieren want al het volgend jaar winnen ze de eerste prijs bij een schietwedstrijd in Ieper. De mannen komen naar huis met elf zilveren bekers. De leden van de Sint-Andriesgilde staan bekend als 'busschieters' en hun verenigingen zal dus te maken hebben met kanonschieten. De schutters van de Sint-Jorisgilde specialiseren zich in het oefenen van de kruisboog. Er zullen in latere tijden ook nog schermers en 'zweerdspelers' aangetroffen worden. Of die laatsten zich organiseren in gilden, blijft een open vraag.

Ook de beenhouwers verenigen zich

Het nieuws van de ambachtelijke gilden in de 15de eeuw is al bij al vrij mager. Dumon heeft het over de gilde van de vissers, de Sint-Jacobsgilde. De heilige Jacobus is hun patroon. Zo. Dan weet ik meteen waar de naam 'cocquille Saint-Jacques' of 'Sint-Jacobsschelp' vandaan komt. De Nieuwpoortse vissersgilde bestond vermoedelijk al in 1120 want toen al werd een deel van de opbrengst van de haringvisserij afgestaan aan de kerk. Die godsdienstige taks zal er vermoedelijk een generatie eerder gekomen zijn naar aanleiding van de eerste kruistocht. De schippers zullen trouwens ook met flink wat tegenzin de heffingen op de vangst van hun witvis moeten hebben geslikt. De beenhouwers hebben ook hun eigen vereniging. De Sint-Bartholomeusgilde staat bekend als de gilde van de 'vleeschhauwers'. Een document van 3 januari 1414 alludeert op de vernietiging van hun keure tijdens de Engelse aanval van 1383. Het zal vermoedelijk niet de enige keure zijn die door de vlammen verteerd wordt. In 1414 blijkt dat de slagergilde nog altijd niet opnieuw in het bezit is gekomen van zijn oorspronkelijke voorrechten. Dank zij een interventie van de staatsambtenaar Jan van Harnes krijgen ze alsnog enkele privileges van de hertog. Het valt op dat de stad Nieuwpoort zelf niet meer zwaait met voorrechten voor zijn gilden. De tussenkomst van de hertog is een bron van ergernis voor de lokale autoriteiten die dan ook in woede ontsteken. Waar bemoeit het graafschap Vlaanderen zich eigenlijk mee? Dit is toch lokale materie? Er wordt een vervolging

ingespannen tegen Jan van Harnes. Ook de gilde van de beenhouwers wordt op de vingers getikt. Hoe konden ze hun eigen magistratuur zo links laten liggen in deze kwestie?

De Sint-Christoffelsgilde van de metsers

Op 29 maart, een maand of twee later dus, plooiën die van Sint-Bartholomeus naar de wensen van het eigen stadsbestuur. Het proces tegen van Harnes zal aanslepen tot in 1418. De gilde van de slagers kan beschikken over een eigen bidplaats. Een eigen kapel in de kerk. De 'vleeschauwerscapelle' staat trouwens vermeld in de kerkrekeningen van 1463. Er wordt hier in 1482 trouwens uitdrukkelijk verwezen naar de gilde zelf. Er komen zodanig veel gilden in Nieuwpoort dat de geestelijken zich in 1510 verplicht zien om een vierde beuk bij te bouwen aan de kerk zo dat de vraag naar extra privé kapellen kan worden ingevuld. De Sint-Christoffelsgilde herbergt de metsers. Ook de 'teghelaers' en de pannendekkers sluiten zich aan bij deze gilde. De kerkrekeningen van 1481 maken er melding van. Ook eerder in 1466 is er al sprake van de metsersgilde. Jacob Boudesseune draagt op dat moment een pak kapeldiensten over aan de Sint-Christoffelsgilde. Het is zowat het enige geboekstaafde wapenfeit dat herinnert aan het bestaan van de Nieuwpoortse aannemersvereniging.

De verscheidenheid van de ambachten in de middeleeuwen is groot. Ik heb er ooit een hele lijst van opgesteld. Ze maken ongetwijfeld deel uit van de magie die deze tijden uitstralen op de dag van vandaag waar alles uitbesteed wordt aan buitenlandse, spotgoedkope en onbekende werkkrachten. Vroeger maakten onze mensen alles zelf en werden ze hiervoor betaald. De schoonheid van het werk had toen nog iets van een 'savoir-vivre'.

Onze-Lieve-Vrouwe kindsbedde

De tuiniers – die zijn er ook al – laten zich beschermen door het heilig Kruis. De 'Cruyscapelle' in de kerk wijst me aan dat de gilde al bestaat in 1419. De leden ervan nemen ongetwijfeld actief deel aan de plechtigheden van Goede Vrijdag en aan de reeks van processies. Later, zelfs na de Spaanse tijden, waken ze tijdens Witte

Donderdag in de kerk. Ik ontdek sporen van de broederschap 'den helegghen Cruce' in de kerkrekeningen van 1481-1482. Het zijn niet enkel de ambachtslieden die zich groeperen. Ook de arbeiders verenigen zich in de gilde van de arbeiders. Het acv en abvv van eeuwen geleden. De mensen hebben het over de 'orbeiers'. Het lidmaatschap is voorbehouden aan mannen die de schepen laden en lossen en die sjacheren met de koopwaar van en naar de kaai. Hun club zal zeker al bestaan in de jaren 1300. Teksten uit 1401 maken me attent op het bestaan van 'een cuere ghemaect van de kinsbedden'. Het stadsbestuur moet dus de gilde geofficialiseerd hebben onder het label van de gilde van 'Onze-Lieve-Vrouwe Kindsbedde'. Hoe komen ze in hemelsnaam aan deze idiote naam? Ik weet niet wat ik moet denken over de 'Onze-Lieve-Vrouweviskopersgilde'. Deze organisatie is een laatbloeier en komt pas boven de oppervlakte ergens op het einde van de 15de eeuw. De visverkopers en de mandendragers maken er deel van uit. Rond 1400 worden er initiatieven ondernomen om een 'viskoperskapel' in te richten, een bidplaats die gedeeld wordt met de vissers.

Zowat al de heiligen zijn vertegenwoordigd

'De Geschiedenis van Nieuwpoort' gaat verder met een opsomming van het vroegere gildeleven. Een hele rist ervan passeren de revue. De Sint-Jansgilde van de schippers. Een pak sinten lenen hun naam voor Nieuwpoortse ambachtsverenigingen. Sinte Pieter voor de kleermakers. Sinte Nicholaes voor de winkeliers en de kruideniers. Sinte Loy voor de smeden, Sinte Marten voor de kuipers. De lakensnijders kiezen Sinte Lauwereyns en de schoenmakers prefereren Sinte Crispijn. Ik rond af met Sinte Pauwel die de patroonheilige is van de lijndraaiers, de mandenmakers, schrijnwerkers en de schaliedekkers. Sinte Haubert sluit als laatste het rijtje voor de bakkers. René Dumon houdt het niet bij mijn lijstje. Hij tikt me op de vingers omdat ik onvolledig ben. Ik hoor het hem vragen. 'Heb je al de kerkrekeningen geraadpleegd?' Die van 1481-1482 lossen nog veel meer informatie. 'Je ziet er nog meer over het hoofd!' 'Sint Anne, Sinte Marie Magdalene, Sint Gillis, Sint Huberts, Sint Elwout, Sint Anthonis, Sinte Ledenaert. De Sint-Hubertsgilde doet inderdaad een belletje rinkelen. Dat zal wel de gilde van de jagers en de jachtopzieners zijn. In Nieuwpoort zal het aantal leden niet zo indrukwekkend

zijn. Ik vraag me af hoe lang ze in leven zal zijn gebleven. Er komen nog nieuwe gilden boven water: de molenaars laten hun wieken draaien onder het logo van de Sint-Victorsgilde. De herbergiers schenken geestrijke dranken geïnspireerd door de St. Marthagilde en de brouwers heulen samen bij de St Arnoldusgilde. De apothekers en de 'chirurgyns' kiezen voor de St Cosmas en de Damiaangilde. De advocaten kennen hun eigen St Ivogilde.

De biddeghe van de grauwe zusters

Ik verander bruusk van onderwerp en concentreer me op het onderwijs van de 15de eeuw. Veel belang hechten de oude geschriften niet aan de lokale educatie. Van de 12de tot de 15de eeuw zijn er geen directe getuigenissen. Alleen enkele zinspelingen. Zo bijvoorbeeld in 1425 wanneer er sprake is van de herstellen van de kasseien voor het schoolgebouw. Ik laat het lokale nieuws van toen even haar gang gaan in zijn oude taal. 'Piet Lyvis van eene last canchiede steenen by hem gheleit hier 't haven omme te vermaecken en repareeren van de straeten bachten de halle voor de scole, £ 14-8-0'. De school staat dan nog altijd op dezelfde plek waar die stond in 1314. Ergens achter de stadshalle aan de westkant van de Sint-Sebastiaanstraat. De tekst op een grafzerk uit 1419 verschaft nieuwe inzichten. Hier liggen Claes De Dromere en zijn vrouw begraven. 'Den schoolmeester zal met de vier kinderen' deelnemen aan sommige plechtigheden in de kerk. Zou er dan maar één schoolmeester rondlopen in 1419? Onmogelijk, zegt Dumon en hij voelt zich gesterkt door verdere informatie. Naast de schoolmeester en die kinderen nemen er nog andere personen deel aan die jaarlijkse kerkelijke verplichtingen: de parochiale geestelijkheid, de koster, de 'biddeghe' en de Grauwe Zusters krijgen hiervoor allemaal een vergoeding van de Dis. Die fameuze Dis is de ocmw van de middeleeuwen. De rijkere burgers denken dat ze voor zichzelf een stukje zielzaligheid kunnen verwerven als ze zich tijdens hun leven bekommeren om het lot van de schamelen en de armen.

zaken in het domein moet beheren. Een soort bijhuis. Een filiaal van de multinational Sint-Bertinus. De Poperingse 'chief executive officer' van die dagen wordt als 'prior' omschreven.

De stad groeit als kool

Hij vervangt de abt en handelt in zijn naam. Enkel de zaken van groot belang worden nog beslist vanuit het moederhuis. Hoewel vaderhuis misschien een beter gekozen naam zou zijn. Het toekennen van lokale rechten is bijvoorbeeld strikt voorbehouden aan de abt van St.-Omer. De prior zorgt er enkel voor dat zijn beslissingen worden uitgevoerd en gerespecteerd. Poperinge groeit als kool. In 1147 is de plek al uitgegroeid tot stad. Voor wie er woont en zich wil komen vestigen, komen er voorrechten en vooral reglementen waar iedereen zich aan dient te houden. Statuten van de multinational. Het jargon van de middeleeuwen heeft het over een 'keure' en het is de graaf die beslist of steden al dan niet een keure mogen bezitten. De eerste Poperingse keure komt er in datzelfde jaar 1147. Met toestemming van de abt van Sint-Bertinus uiteraard. Het is een kopie van het exemplaar die de mensen van Veurne hebben ontvangen van graaf Dirk van de Elzas. Filips van de Elzas doet er 40 jaar later nog een schepje bij. Poperinge leeft en bruist en krijgt voortaan zijn eigen markt en de exploitatierechten om handel te drijven via het water. Tussen Poperinge en de IJzer wordt er werk gemaakt van een kanaal. Langsheen het traject komen er houten constructies, 'overdrachten' en 'dobbele kraenen' die zwaarbeladen boten moeten helpen loodsen tot in de stad. Het verval van het water is maar zus en zo en zonder die kunstgrepen zou het onmogelijk zijn om via het water zaken te doen met de buitenwereld.

De steden zorgen voor nieuwe gemeenschappen

Rudolf, de heer van Reningelst, regelt het in 1197 dat ook Reningelst via Poperinge verbonden wordt met Nieuwpoort. Vanaf het jaar 1000 blijft trouwens niets zoals het was in Europa. De opinies en de zeden van de mensen ondergaan grondige wijzigingen. Het fenomeen van de steden steekt de kop op. In het prille Vlaanderen zien we hetzelfde gebeuren. De opkomst van

onze steden heeft duidelijk zijn oorzaken. Eerst en vooral heeft de Romeinse bezetting die verschillende eeuwen geduurd heeft zowat het eigen cultureel erfgoed gewist. De mensen kunnen niet langer terugvallen op hun oude tradities want die zijn er niet meer. Ze zijn niet meer bang om te vechten voor hun zelfbehoud en hun zelfstandigheid. Hun vrijheid vinden ze van langs om meer in de schoot van nieuwe gemeenschappen die bepaalde rechten toegeschoven krijgen van de graven. Ook in Poperinge komt het volk in opstand om de nodige gemeentelijke vrijheden uit de brand te slepen. In 1147 ontstaat er een rebellie van de Poperingenaars tegen de Sint-Bertinusabdij. De wapens zullen niet neergelegd worden tot dat de heer abt bereid is om te luisteren naar hun bekommernissen. De graaf van Vlaanderen ziet zich verplicht om tussen te komen in de bloedige gebeurtenissen van die dagen. Zo krijgt de stad dan toch zijn eigen grondwet.

Het is voorwaar een harde maatschappij

In 1208 wordt die voor alle geruststelling nog eens door de abt en de graaf bevestigd en verlengd. Plechtige beloftes van de abt zijn het. Hij zal de goede mensen van Poperinge beschermen in hun rechten. De amman, de hoogste rechter van de stad, kan niet langer naar eigen willekeur goederen en eigendommen afnemen van de stedelingen. Voortaan dient hij hiertoe toelating te hebben van een magistraat. Als hij het toch riskeert, zal hij zijn functie moeten neerleggen en zal hij een boete moeten betalen van drie pond. Elke beschuldigde zal voortaan zijn oordeel ondergaan in het bijzijn van de abt en krijgt zijn straf van gezworenen. Hij of zij zal nooit langer gestraft worden dan oorspronkelijk voorzien. Alle goederen die aangeslagen worden door de amman dienen opgeslagen te worden in de abdij in St.-Omer tot dat de beschuldigde zijn straf heeft uitgezet. Alleen het hof van Sint-Bertinus is bevoegd om klachten van schepenen en gezworenen te behandelen. Onderhandse transacties van gronden en woningen kunnen niet langer. Alle aktes dienen geofficialiseerd te worden door de centrale abdij. Als twee inwoners met elkaar op de vuist gaan, zal de aanstoker de kosten betalen. De doodstraf wordt ingevoerd voor moordenaars. Ten minste als de beschuldigde niet wordt vrijgesproken door de rechtbank. In dat geval kan de dader vrijuit gaan. Als de straf effectief uitgesproken wordt, rest er nog

een laatste strohalp voor de gestrafte. De vuurproef. Blootsvoets over een bed van gloeiende kolen stappen of een gloeiende ijzeren staaf met de blote handen vastnemen of meer van die plezierige bedoeningen. Bezwijken tijdens deze onmenselijke proeven staat synoniem met de doodstraf die er dan onmiddellijk op volgt. Voor wie zich sterk houdt, wacht de vrijheid. Dat allemaal volgens de keure van 1147. Het is voorwaar een harde maatschappij.

Vrouwen die met elkaar vechten

In een nieuwe versie van 1232 wordt er wat geschaafd aan dat strafrecht. De beschuldigde komt vrij als vijf juryleden, de keurheren of de 'choremanni', hem onschuldig verklaren. Als de jury twijfelt, is het aan de acht getuigen, de 'compurgatores' om hun oordeel uit te spreken. In alle gevallen heeft de beschuldigde het recht om te komen aandraven met eigen getuigen. De verschrikkelijke vuurproef geldt niet alleen voor moordenaars, maar iedereen die bestraft wordt voor diefstal, laster en gokken, weet wat hem of haar te wachten staat. Vrouwen die met elkaar vechten zijn al helemaal uit den boze. Direct een dubbele boete met een minimum die nooit lager zal uitvallen dan 3 pond, een bedrag dat in de 12de eeuw als een maximum boete aangestipt staat. Vreemdelingen die zich in Poperinge komen vestigen, moeten na een tijdje hun trouw zweren aan de keure. Als ze dat weigeren, moeten ze 10 sols betalen aan mijnheer de abt en worden ze achteraf dan toch nog verplicht om die eed af te leggen. Vlaanderen ontpopt zich ondertussen als het centrum van de handel in West-Europa, met activiteiten die zich uitstrekken tot in Spanje, Italië en Rusland. Frankrijk en Engeland zijn trouwe handelspartners. De handelslobby die de Vlaamse textielproducten promoot, wordt vanaf de 12de eeuw omschreven als de Vlaamse hanze en die maakt op zijn beurt onderdeel uit van de hanze van London. Zeventien steden maken deel uit van de internationale hanze. Historicus Warnkoenig heeft ze allemaal opgelijst. Voor Vlaanderen lees ik Rijsel, Ieper, Douai, Arras, Doornik, Gent, Brugge, St.-Omer, Montreuil, Diksmuide, Belle, Poperinge en Orchies.

Twee extra kerken voor Poperinge

Verrijkt door zo een bloeiende handel, ziet Poperinge zijn bewonersaantal flink stijgen. De stad heeft in het begin één enkele parochiekerk, die van Sint-Bertinus, de grote apostel van Artesië. In 1290 worden er uit noodzaak twee nieuwe kerken opgetrokken. De eerste opgedragen aan Onze-Lieve-Vrouw en de andere is er een voor Johannes de Doper. Die laatste wordt ook wel 'Saint-Jan le Baptist' genoemd. Johannes de Doper zal binnen de kortste tijd plaats ruimen voor zijn 'laptjesnaam' Sint-Jan. Beide kerken worden gebouwd op kosten van de lokale gemeenschap. De officiële goedkeuring voor de twee nieuwe kerken komt van de bisschop van Terwaan. Jean-Jacques Altmeyer komt aandraven met een vergeten vertaling van de oorspronkelijke oorkonde. De schrijver kan die inkijken dank zij de Poperingse notaris Frays. Meteen een prima gelegenheid om nog eens de wortels van onze Vlaamse taal op u los te laten. 'Alle de gonne die dese jegenwoordighe letteren sullen sien, Jacobus, by der gratie Godts, bisschop van Therouane, salu in den heere ter eeuwigheyt. Alsoo nu overlanx ons te kennen soude ghegheven gheweest hebben van wegen de godvruchtighe mannen, by Godts toelatynghe abt van kercke van Ste-Bertins, in St.-Omaars, heere ende patroon van Poperynghe, onser Therouansche diocese, ende consente van selve kercke van Ste-Bertins, mitsgaders Hugo, pastor van prochiekerke, schepenen, curateurs ende ghemeente der selve stede van Poperynghe ...'

Nog meer eerbied voor God kan geen kwaad

'.... dat om de menigte der prochianen woonende in selve stadt, het volck ende prochianen niet en costen te vreden wesen met een kercke, nochte oock aen de zielen in de selve stadt ende prochie niet voorsien syn door de moghentheyd van een pastor, ende dat wy daerom van wegghen de voorseyden soudén aensocht syn gheweest, op dat wy onsen pausel, consent ende hunlieden d'authoriteyt soudén verleenen tot het bouwen, timmeren ende fonderen van twee nieuwe prochiekercken in selve stede ende prochie sonder lesie nochtans van voorschreven patronale ende oude kercke, ghemerckt ter cause voors.'

'Wy maken hunlieden bekend dat wy willen voorsien tot vermeerderinghe van Godts eerbiedinghe, ende soo veel wy connen tot de sielen saligheyt, mitsgaders begheiren, hunlieden rechtveerdighe supplicacien toe te stemmen, voor soo veel het recht toelaet en in onse maght is, Mr Jan De Ligne, canonymck, en onsen official van Therouane om te ondersoucken of den noch verheesschende de fondation, ghebauw ende timmeraije van selve twee nieuwe prochiekercken in stede ende prochie..'

'.... mitsgaders door syne briefven daeroppe ghemaect, ons wettelyck is blycken van het voorschreven, maer voorgaende diciesie by den gemelden officiaal ghedaen, van selve gheheele prochie in drye deelen met competente afpalynghe van de drye parochien uyt de selve gheheile prochie door wycken ende wyxkens afgedykt ende bekens door straeten en voetwegen. Soo het best heeft connen gheschieden, ten eynde dat de selve twee nieuwe prochiekercken boven de voorseide patronale ende oude kercke ghemaect, gheconfirmiert en opgebauwt worde in de voorschreven stede van Poperynghe'.

De kerken zijn onvervalste melkkoeien

'De twee nieuwe kercken sullen ghebauwt ende ghetimmert worden, te weten d'een in den Oosten ende d'ander in den Westen van selve patronale ende oude kercke in haer ghelegentheyten ten vollen ende ongeschonden, statuerende dat in elcke der voorschreven drye prochiekercken sy eenen pastor, die de prochie in solidum ontvange ende gheniete, onghепrejudiceert 't recht van patronaet, privilegien, libertheyten, rechten ende costuymen..'

Ook het financieel aspect wordt niet vergeten. Dat zal wel, want kerken dienen als onvervalste melkkoeien voor de geestelijken daar aan de top in St.-Omer en Terwaan. Het stichten van parochies zoals hierboven omschreven, gaat hand in hand met het zich toe-eigenen van de rechten en de taksen die de inwoners zullen moeten zien af te dragen. Met deze wetenschap in het achterhoofd, zal u ongetwijfeld de originele stichtingsakte in het juiste perspectief lezen: '...de selve religieuzen kercke ende clooster in de gheheele stede ende drye prochien voornoemd in de geboorlingen offranden vervallen, thienden ende opcommen ghelyck tot nu toe in selve

gheheele stadt en patronale oude kercke alleen hebben ontfangen, heffen ende ghenieten, en ghenoten hebben in sulcker lasten ende ghevallen, indien de selve twee nieuwe kercken als noch niet en hadden inghestelt gheweest...'

Graanschoven voor pastoor Hugo

'Wy statueren Hugo welcken syne voornoemde oude en patronale kercke is houdende ende ghehouden heeft, heffe, ontfange ende gheniete twee hondert coorne schoven ende veertich haver schoven, die den pastor van de voorts, gheheele prochie voor de voornoemde divisie aen de cure van St.-Bertins tot Poperynghe toequamen; item veertig schelling parisis jaerlyckx rente ofte daer omtrent vytte renten van het brevet van selve oude cure, en dat den pastor van de selve oostersche kercke aen den voors.'

De stichtingsoorkonde van de twee kerken kan je inderdaad best bekijken als een notariële akte. Wat getekend is, kan zo maar niet meer ongedaan gemaakt worden. Nu niet en in de toekomst ook niet. Ook de bisschop bekijkt dat op die manier in 1290 en die toekomst breidt hij zonder verpinken uit tot in de eeuwigheid:

"t gonne voorschreven, welcke Hugo overleyden synde, zullen de voorschreven coorne ende haverschoven ende de voorschreven pennynckrenten van priester der patronale ende oude kercke alsdan afwicken ende blyfven aen den priester van selve oostersche kerke in de eeuwichheyt, ende de selve pastooren der nieuwe kercken, ende hunne successenissen van alsdan ende in toecommende tyde van de selve betalynghe ghelast blyven, in teecken van welcke wy aen dese jegenwoordighe briefven hebben doen aenhanghen onsen zeghel.' De akte wordt plechtig gedateerd, ondertekend en verzegeld. 'Ghegheven in 't jaer des heeren duydt twee hondert 't negentich, 's woendaghs voor Synxchen'. 'Ende was hanghende een deel van seghel ghedruckt op groen wasse en dobbelen steerte van parchemyne'.

Het speeltje van de Franse koning

De bouw van twee extra kerken illustreert de ongebreidelde expansie van Poperinge in die dagen van de geschiedenis. Het lijkt er op dat de groei en de bloei van Vlaanderen en van Poperinge voor eeuwig zal blijven duren. Niets is minder waar. Onder het bewind van Gewijde van Dampierre wordt Vlaanderen brutaal door elkaar geschud. De graaf verspeelt mondjasmaat de sympathie van zijn eigen inwoners. Op het buitenlands toneel is hij het speeltje van Frankrijk en Engeland en ook de paus en de Roomse keizer degraderen Gwijde tot hun marionet. Brugge en Ieper rechten echter hun ruggen. Poperinge volgt deze twee grote steden in hun verzet tegen de gang van zaken. De inzet van de strijd is een clash tussen de bestaande aristocratie en de gewone man. Een prille democratie lonkt verleidelijk maar is meteen veraf. De drang naar gelijkheid zal de Poperingenaars nooit meer los laten. Dampierre houdt in 1280 grote kuis in Ieper in de afloop van de Kokerulle. Daarna richt hij zijn pijlen op Poperinge en rekent hij af met alle bewoners die van dicht of ver betrokken waren bij de Ieperse onlusten. Ondertussen laveert hij niet altijd even handig langs de abt van Sint-Bertinus. Ondanks zijn repressief en mensonwaardig optreden, laten de mensen van Poperinge hun regulier staatshoofd niet in de steek als er een oorlog uitbreekt tussen Frankrijk en België. De Poperingenaars gedragen zich dapper in het jaar 1292 wanneer de lokale snaken mee galopperen richting St.-Amand om er de grens van Vlaanderen mee te helpen verdedigen tegen de Fransman Filips de Schone.

Poperinge en de strijd van Zannekin

Schrijver Jean-Jacques Altmeyer is erg duidelijk: na de heerschappij van Gwijde van Dampierre zullen al zijn opvolgers voortaan de belangen dienen van Frankrijk en zich hiermee ook afzetten tegen de vrijheden van het land en zijn steden. De slag van Kortrijk in 1302 zorgt voor een revolutionaire koorts in het graafschap. Een agitatie die het best kan vergeleken worden met wat er ooit voorgevallen is in de republiek van Rome. Poperinge toont zich erg actief in de vrijheidstrijd die rond 1328 opnieuw de kop opsteekt. Het is de periode van Nikolaas Zannekin die de wind van

de Vlaamse wraak stevig doet opsteken en alles wat Fransgezind is in het land wil elimineren. Poperinge en zijn soevereine heer staan de hele tijd aan zijn kant. Brugge weet niet wat het wil en Ieper blijft lange tijd achter de graaf staan. Tot Zannekin zich verplicht ziet om de stad aan te vallen en verplicht om zich bij het volksleger van de Vlamingen aan te sluiten. Het is diezelfde Zannekin die op 23 augustus van 1328 de ultieme confrontatie aangaat met het grote Franse leger. De Casselberg. De mannen van Poperinge, Veurne, Nieuwpoort en de Westhoek leveren er een heroïsche slag aan zijn zijde en delven daarmee hun eigen graf. Kan er iemand in de Westhoek ooit die verdoemde dag vergeten? Poperinge en de andere steden die het aandurfdën om de vlag van de revolutie te hijsen, worden achteraf zwaar toegetakeld met immense boetes en gestript van een deel van hun voorrechten.

Artevelde verrijst uit de assen van Zannekin

Zannekin en duizenden kinderen van de Westhoek blijven dood achter op het slagveld. Hun dood doet heel wat stof opwaaien. En uit dat stof wordt Jacob van Artevelde geboren. Door de enen toegejuicht en door anderen gehaat en verwenst, zoekt hij bescherming bij de Engelsen en emancipeert hij de Vlaamse bevolking als geen ander. In 1343 staat Artevelde op het toppunt van zijn macht. Hij organiseert Vlaanderen zoals nooit tevoren. Een nieuwe leest. Hij plaatst Gilles van Coudenberg aan het bestuur in Brugge en in Ieper wordt Jan van Houtkerke de sterke man. Heel zuidelijk Vlaanderen moet voortaan naar de pijpen dansen van Ieper. Dit terwijl Brugge de lakens uitdeelt aan zijn wijde buitenomgeving, beter bekend als het Brugse Vrije. Gent zwaait de scepter over de streek van de Vier-Ambachten. Ook het land van Waas, Aalst, Dendermonde, Oudenaarde en Kortrijk vallen onder het kersvers Gents bestuur. Jacob van Artevelde beperkt zijn beleid tot het dirigeren van drie mannen. Voor die machtspositie over deze drie steden heeft hij veel veil. Zo decreteert hij dat de reguliere textielnijverheid enkel kan plaatsvinden binnen de stadsmuren van Brugge, Gent of Ieper. Deze beslissing betekent niet min en niet meer dan een reguliere kaakslag voor de bevolking van de buitengebieden. En zeker ook voor Poperinge dat leeft van zijn lakenhandel.

Dansen naar de pijpen van de Ieperlingen

De inkt van de nieuwe wet is nog niet helemaal droog als de Poperingenaars de wapens opnemen om deze verbijsterende beslissing aan te vechten. Tussen Ieper en Poperinge liggen de zaken sowieso al gevoelig. Er heerst een grondige jaloezie tussen de textielarbeiders van beide steden. Poperinge houdt zich niet altijd aan de kwaliteitsnormen voor de lakens die er opgelegd worden in Ieper en brengt hierdoor volgens hen grote schade aan hun zakelijke belangen. Zeg maar dat de Poperingenaars onder de prijs werken en dat die van Ieper dat voelen in hun omzetcijfers en dus in hun portemonnee. En nu zouden ze dus helemaal naar de pijpen van de Ieperlingen moeten dansen? Er kan geen sprake van zijn.

Die van Poperinge en Langemark gaan onverstoord verder met het kaarden, het verven en het weven van eigen textiel. Op hun beurt stappen de Ieperlingen naar hun buursteden waar ze alles wat ook maar ruikt naar lakens vernietigen en er veel menselijk leed aanrichten. Er vallen dodelijke slachtoffers. Eén van hen is de Poperingse aanvoerder Jacob Bets. Die laatste zou zich een Artevelde in het klein hebben gewaand en was zo overmoedig om zonder veel poespas de eigendommen van de abdij van Sint-Bertinus aan te slaan. In 1345 wordt Artevelde in zijn eigen stad Gent geliquideerd. Een jaar later sneuvelt graaf Lodewijk de eerste op het slagveld van Crécy. Hij wordt vervangen door zijn zoon, die van Male, genoemd naar de plek waar hij op de wereld gekomen is. De nieuwe herstelt Vlaanderen rond 1348 in zijn oorspronkelijke toestand, sluit vrede met Engeland en brengt vooral rust en orde over heel Vlaanderen.

De wind van de democratie

Poperinge profiteert mee van de economische revival. In 1360 wordt een prima kanaal gegraven tussen de stad en de IJzer bij Elzendamme. Het water zorgt voor een wekelijkse toevoer van een twintigtal met handelswaren volgestouwde boten. De vergunning voor de graafwerken is er gekomen door toedoen van de abt van Sint-Bertinus en de graaf. Het lijkt er trouwens op dat de

Vlamingen zich opnieuw onderworpen hebben aan Lodewijk van Male. Maar dat is slechts schijn. De wind van de democratie speelt nog altijd zijn parten. Vooral in Gent dan waar de revolte in 1379 opnieuw de kop op steekt. De funeste opstand van de Gentenaars verspreidt hun woest en opruiend gedachtegoed over zowat heel Vlaanderen. In 1381 wordt Filips van Artevelde, de zoon van Jacob, uit het niets te voorschijn getoverd en aan het hoofd gezet van de Vlaamse revolutie. Filips herneemt de projecten van zijn vader en doet dat met meer energie en meer ijver. Altmeyer schrijft het niet meteen neer, maar tussen de lijnen snap ik wat hij werkelijk wil vertellen. Jacob van Artevelde pakte de zaken diplomatisch aan terwijl zoon Filips van diplomatie geen kaas gegeten heeft en met zijn directe mentaliteit iedereen voor de keuze stelt: buigen of barsten.

Het wordt barsten. Enfin, toch voor hem. Na een eerste periode van successen, keren de kansen in zijn nadeel. Het jaar 1382 is nog niet helemaal opgeborgen in de ladekast van de geschiedenis als de Franse koning Charles VI, de hertog van Bourgondië, met zijn militaire elite massaal de Leie oversteekt om vastberaden een einde te maken aan de Vlaamse opstand. De oversteek zorgt voor grote paniek en penibele toestanden in Vlaanderen. De Ieperse burgerij is fijn gerust in de Vlaamse belangen en stuurt een nest hoge geestelijken naar de Franse koning. Ieper verraadt Vlaanderen en vraagt op zijn blote knieën pardon aan de heer koning. Die krijgen ze prompt, daar aan de oevers van Zillebekevijver. Zolang ze maar bereid zijn om een schadevergoeding van 40.000 frank te betalen. De hele omgeving wordt zwaar geteisterd door het grote vijandelijke leger. De Poperingenaars proberen zich staande te houden met de functionarissen van Artevelde op kop, maar ze worden verplicht om die laatste vastgebonden en gewurgd over te leveren aan de Fransen. De inwoners moeten niet op het minste medelijden rekenen.

Poperinge kiest beter het Franse kamp

Bretoense soldaten laten een verschrikkelijk spoor van branden, plunderingen en vernielingen achter in en rond Poperinge. Al de opgebouwde welvaart van de laatste decennia gaat op enkele dagen

tijd volledig verloren. Het groot pauselijk schisma verdeelt Vlaanderen in Urbanisten en Clementijnen, respectievelijk voorstanders van de door Engeland ondersteunde Roomse paus Urbanus en van de Frans tegenpaus Clemens. Poperinge behoort tot het Franse kamp. Gezien zijn ligging ten opzichte van Frankrijk blijft het liever voorzichtig en blijft het weg uit het Engelse kamp. Nog zo een vernielingsronde zien ze hier niet zitten. Het Franse juk dragen, lijkt in 1383 de veiligste manier om te overleven. Van het beleg van Ieper wordt er met geen woord gerept door Altmeyer. Vreemd dat er van dit maandenlang beleg op een beugscheut van het Poperingse helemaal geen sprake is. De nasleep ervan wordt wel vermeld: Lodewijk van Male wordt vermoord in 1384. Zijn dochter Margaretha, echtgenote van de Bourgondische hertog Filips de Stoute, erft de schone provincies van Vlaanderen. Het zal nu nog een jaar duren vooraleer de Gentenaars de strijdbijl begraven en in Doornik vrede sluiten met Margaretha, haar man, en met de koning van Frankrijk.

Vlaanderen ligt uitgeteld in zijn mand

Vlaanderen is uitgeput en blijft als een verslagen hond in zijn mand liggen tot aan de dood van Filips de Stoute. Die laatste heeft tijdens zijn leven trouwens nogal wat energie gestopt in het breken van de Vlaamse revolutionaire gedachten. Op verschillende plaatsen heeft hij vestingen laten optrekken. Ook de bron van het kwaad heeft hij aangepakt. Grote bevolkingsconcentraties van wevers worden opgesplitst. Zo moet een deel van de Ieperse wevers voortaan aan de slag in Poperinge. Het zijn vooral de arbeiders die wonen in de buitenwijken van de stad die de oversteek moeten maken. Zo arriveert Altmeyer weer in Poperinge. Rond die tijd geeft de lokale magistraat blijk van een extreme onafhankelijkheid in een delicate kwestie die zich daar aandient. De schepenen hebben Jacques De Coninck laten oppakken. De Coninck is een geestelijke klerk van het bisdom, compleet met tonsuur en kloosterhabijt en dus in principe onschendbaar voor de wereldlijke wetten. Maar geestelijke of niet, de man wordt voor twee jaar verbannen uit Poperinge op straffe van het verliezen van beide ogen als hij in die periode toch gesnapt wordt in de stad. De bisschop van Terwaan en de deken kunnen er niet om lachen en dreigen met excommunicatie voor de schepenen

en de magistraat. De schrijver haalt de oorspronkelijke en oud Franse teksten naar boven. 'Peine d'excommunication audit bailli qu'il ne procédast aucunement contre ledict clerc.' De geestelijke verontwaardiging is compleet. Ze dringen er met man en macht op aan dat De Coninck enkel voor een kerkelijke rechtbank kan beoordeeld worden en nooit voor een wereldlijke vierschaar.

1436: bloedige terreur over Poperinge

De Poperingse schepenen weigeren resoluut om in te gaan op hun eisen. De kwestie belandt uiteindelijk op de tafel van het Parijse parlement en leidt uiteindelijk tot een compromis tussen alle partijen. De datum, 12 juni 1406, is bekend, maar hoe ze er eigenlijk zijn uitgeraakt, is blijkbaar niet langer van belang. Na het overlijden van zijn vader is graaf-hertog Filips de Goede aan het roer gekomen in Vlaanderen. In 1435 breekt hij met Engeland. En dat is bijzonder pijnlijk voor Vlaanderen die zich recht moet zien te houden met de import van Engelse wol. De bedoeling van Filips is duidelijk: er kan maar één partij baas zijn over Vlaanderen en dit kan alleen maar Frankrijk zijn. In Vlaanderen hebben de Engelsen niets te zoeken. De Engelsen moeten trouwens verjaagd worden uit Calais en uit het graafschap van Guines dat ze al een eeuw bezet houden. De reactie van de Engelse koning Edward laat niet op zich wachten. Hij stelt de graaf van Gloucester (Jan van Bedford) aan als nieuwe hoofdleenheer over de Vlaamse provincies. De oorlog ontbrandt. Nogal wat weerbare mannen uit Vlaanderen zien zich verplicht om Calais te gaan ontzetten en gaan daarmee tegen hun zin in op de vragen van Filips de Goede. 1436. De campagne daar loopt af op een sisser en de ontmoedigde Gentenaars druipen af naar huis. De gefrustreerde Engelsen laten zich gelden in de streek van Poperinge. Brandstichting en plunderingen zoals gewoonlijk. In 1452 breekt er weer hommeles uit in Gent. De Poperingenaars zien de bui al weer hangen en dringen er bij de graaf op aan dat hun regio als neutraal kan worden verklaard.

Bastaard Marc wordt voor 50 jaar verbannen

De hertog van Bourgondië gaat in op hun verzoek. Altmeyer diept de oorspronkelijke tekst op. Poperinge is eigendom van de eerwaarde abt van Sint-Bertinus. Gewapende mannen moeten er weg blijven. Er zal niet gestolen en geroofd worden. Geen graan en geen wijn. Geen schapen, paarden en varkens. Geen textiel, beddelakens en nappen. De lijst van beschermde eigendommen is lang. Mensen uit de 'seigneurie' van Poperinge mogen in geen geval gemolesteerd worden. Die van Gent moeten zorgen dat ze uit de buurt blijven.

De archieven in de Vlaamse steden zitten vol met details over de bloedige uitpattingen gepleegd door de ambachtslieden tijdens de 14de en de 15de eeuw. Poperinge vormt helaas geen uitzondering en dat wil Altmeyer verduidelijken met een vonnis uit die dagen. Etienne, bastaard van Godesey, Walins Ysdoor, Julien Wumeels en een zekere Marc, de bastaard van Rasseschacht krijgen het verdict te horen. Ze worden beschuldigd van een reeks gewelddaden en moorden. 'Malfeicteurs', zijn ze, 'non contens de ce vanter journelement de batre, viloner, de copper et de tuer'. Bastaard Marc wordt voor maar liefst 50 jaar verbannen uit het graafschap Vlaanderen. De Poperingenaars krijgen het recht hem koudweg te doden als hij alsnog moest opduiken in hun stad. Marc Rasseschacht en zijn bende moeten een gevaarlijk heerschapp van struikrovers geweest zijn. Ze hielden zich op in de bossen en tussen het rijpe koren, overvielen en beroofden de voorbijgangers van have en goed. Te mijden individuen. Haast niemand waagde zich nog in de straten uit angst om bestolen te worden. De uitspraak is navenant. De vierschaar laat een tekst na van bladzijden lang. De uitspraak wordt verspreid vanuit een Hollands hotel in Den Haag en is persoonlijk ondertekend door de hertog.

Het succes van de hanze begint te tanen

De 15de juli van het jaar 1456. De handel in Vlaanderen begint vanaf de 15de eeuw weg te glijden. Het succes van de hanze taant zienderogen. Het verval heeft alles te maken met het harde beleid van Karel de Stoute dat gevolgd wordt door een periode vol

oorlog en turbulentie wanneer zijn schoonzoon Maximiliaan van Oostenrijk aan het hoofd komt van Vlaanderen. Op 27 oktober 1497 laat de magistraat van Poperinge een openbaar onderzoek uitvoeren om zo het lokaal industrieel verval in kaart te brengen. Er worden tachtig getuigen opgeroepen. Ze worden gekozen uit de burgerij en behoren allemaal tot de oudere generatie. Een zekere Pieter. Jozef Arnout. Jozef van Bloys, Christian van Hurtere, Nikolaas Wormare, Brussard de Vos, Willem Bastijns, Jozef Mottoen en Christian van Amerle worden allen opgeroepen. Er zitten er tussen die al nakomelingen aan het werk hebben in de stad. Ze komen af met verhalen uit hun eigen verste verleden. Toen werden nog lakens geweven in alle soorten en kleuren. Onder het label van 'Teutonium douche', een soort merknaam die blijkbaar erg verspreid was onder de hanzegemeenschap. Buitenlandse handelaars zakten af naar Poperinge om er de lakens te kopen. En uiteraard werden ze ook door de Poperingenaars zelf verkocht op de markten van de lage landen. Een van de belangrijkste producenten uit Poperinge is de familie Makeblyde die zich blijkbaar laat gelden als een van de gewichtigste geslachten van de stad.

Alexander Lodijs is een notoir volder

Andere getuigen bevestigen het verhaal. Ja. Ze herinneren zich nog de tijd wanneer ze lakens verkochten in Ieper, Brugge, Antwerpen, Rijsel en nog andere steden. Sylvester van Burques heeft nog weet van de prijzen die toen gehanteerd werden. 50 cent per el stof was zowat de beste prijs. Er waren er ook van 32 en van 24 cent. Er werden in elk geval drie types geproduceerd. Alexander Lodijs staat bekend als een notoir volder en lakenfabrikant. Hij bevestigt de verhalen: 'de Ieperse handelaars kwamen toen nog persoonlijk met hun collega's van de hanze naar Poperinge om er zaken te doen.' Nikolaas de Zoutere vertelt dat er graag en veel gewerkt werd met Engelse wol. Zelfs nadat de handelaars van de hanze door de graaf zelf geweerd werden uit Vlaanderen. 'Waar is toch de tijd gebleven dat hun lakens zo fel in trek waren?' Poperinge moet toen erg welvarend geweest zijn. Altmeyer beweert dat de situatie in de 16de eeuw nu ook weer niet zo slecht moet zijn. De textielhuizen hebben in elk geval nog altijd hun werk. En dat ondanks de ramp die de stad overvalt in het jaar 1513 wanneer Poperinge wreed

toegetakeld wordt door een grote brand. Enkele decennia later zijn de huizen verrezen uit de assen. Op 18 oktober van 1560 organiseert de magistraat een groot feest waarbij de rederijderskamers van over heel Vlaanderen kunnen strijden voor een aantal prijzen die vooral uit zilvergeld bestaan.

De pit van ons verleden

Zelf bezitten ze ook zo een theatergezelschap. Er huizen ook drie gilden in Poperinge. Die van de musketiers onder de bescherming van Sint-André, de handboogschutters van Sint-Georges en de boogschutters van Sint-Sebastiaan. Rond 1541 zijn de bossen rond de stad nog erg dicht en zeker niet ongevaarlijk. Er moeten wolven zitten waardoor de magistraat zich verplicht ziet een beloning uit te schrijven voor diegenen die wolven kunnen doden. Drie Parijse ponden per exemplaar. Het dubbele daarvan als het een wolvin is. De keure steekt nog in de archieven. Ze bevat nog de pit van ons verleden: 'Gheordonneert by scepenen, cuerheers ende raden van der stede van Poperinghen, dat zo wat persoonen van nu voortaan eenighen wulven vangen zullen binnen Poperinghe, dien zullen hebben van elcken wulve die binnen cuere van Poperinghen ghevanghen werdt, drie ponden parisis, ende van elcken wulvinnen zullen zy hebben zes ponden parisis, ende van die buyter kuere ghevangen werden, danof zullen zy hebben naer oude costumen. Actum den 5en in september 1541.'

In datzelfde jaar doet Poperinge een geweldig geschenk cadeau aan de graaf van Roeulx. Hij heeft hun stad, in zijn functie van gouverneur van Vlaanderen, bijzonder geholpen in haar proces tegen die van Ieper. Het geschenk heeft vier benen en moet zowat een fortuin gekost hebben. Een raspaard van 100 gulden moet het equivalent zijn van veel lokale jaarlonen. En Poperinge moet dan nog dat geld op eigen houtje ophoesten, 'indien dien van Meessenen ende Niekercken al zo velen als dien van Poperinghen nyet contribueren en willen'. Natuurlijk ging het proces weer al eens over de lakennijverheid.

In Duitsland is er een priester

Nog voor het jaar 1600 mogen de lakens echter definitief, letterlijk en figuurlijk, opgeborgen worden. De zieltogende textielindustrie zal er gelegen hebben. Ze heeft een onvoorstelbare welvaart tot stand gebracht. Die welstand heeft zich op zijn beurt geuit in een verbazingwekkende intellectuele samenleving. Vanuit het noorden en het oosten komen vreemde ideeën overgewaaid die de fundamenteën van de maatschappij tot in hun voegen zullen doen kraken. Als ik het heb over de fundamenteën, dan heb ik het over het christelijk en katholiek geloof dat de middeleeuwse bevolking al veel eeuwen als een deken bedekt. 'Gevangen houdt of versmacht', zouden misschien betere definities zijn. In Duitsland is er een priester die al sinds zijn jeugd op zoek is naar een God die genadig is. Niet die repressieve schurk waar de mensen bang voor gemaakt worden, maar een God met begrip en met menselijke trekjes. Die priester is Maarten Luther. Hij leeft tussen 1483 en 1546. Zijn zoektocht leidt naar een nieuw geloof, een ander en beter geloof dat vanaf 1517 zowat over al de kop begint op te steken onder de naam 'reformatie'. Vooral het gebruik van de aflaten als grote tegenprestatie om met een zuivere ziel te sterven, is kop van jut bij de aanhangers van de reformatie die later als protestantisme zal bekend geraken. Ik kan me wel inbeelden dat dergelijke ideeën door het machtsbastion 'kerk' van die dagen op zich zowat de grootste doodzonde moeten betekenen.

Het nieuwe geloof wordt hard aangepakt

Luther zorgt voor een onvervalste aanslag op de financiële en morele autoriteit van de priesters en de bisschoppen en die van de hele katholieke reutemeteut. Die opruiende gedachten spoelen uiteraard ook aan in Vlaanderen. Schrijver Altmeyer geeft het aan. Met wat tolerantie en enige breeddenkendheid zou er nooit geen sprake van onlusten geweest zijn. Maar dat is 'wishful thinking'. Keizer Karel houdt een nultolerantie aan ten opzichte van deze alternatieve gedachten. De passies lopen hoog op. De keizer zit flink verveeld met die protestanten in Duitsland en besluit om alle predikers aan te pakken die het aandurven om het christelijk geloof in vraag te stellen. Karel, zijn zoon Filips II en de landvoogdessen;

de Margaretha's van Oostenrijk en Hongarije, voeren een beleid van ongenadige repressie tegenover de nieuwe leer. De inquisitie als voorvader van de Guantanamo-activiteiten van de Amerikaanse regering. Die inquisitie wordt vooral aangedreven vanuit het oerkatholieke Spanje en overspoelt zowat alle provincies van onze lage landen. Die tsunami van repressie en intolerantie blijft niet zonder gevolgen voor Vlaanderen. De protestanten kunnen alleen maar afgestopt worden met een touw, een wiel of het vuur. Dat is althans de mening van de Spaanse koning Filips II. Er zijn historici die het cijfer van 100.000 menselijke brandstapels in de mond nemen. En dat dan alleen nog maar tijdens het bewind van Keizer Karel. Het gevolg van deze massale vervolgingen zien we in een stijgend aantal emigranten die Vlaanderen en de lage landen wegvluchten.

De nieuwe godsgedachten belanden in Poperinge

De nieuwe Godsgedachten zijn ook gearriveerd in Poperinge en worden er gepromoot door een monnik van de orde van de Franciscanen. Dathenus is zijn naam. De man is geboren en getogen in Poperinge, hoewel sommigen hem ook geboren zien in Ieper. Wikipedia staat nog niet ter beschikking van mijn schrijver. Waarom zou ik hem nu niet alsnog ter hulp schieten? Zijn Dathenus is een zekere Petrus Daten, Dalten of Daets en werd geboren op de Casselberg ergens rond 1531. De eigen grond wordt Dathenus in elk geval te warm onder zijn voeten. Hij vlucht in 1555 weg naar Engeland en later naar Duitsland waar hij in Frankfurt aan de Mainz aangesteld wordt als minister van de Belgen. Altmeyer zit met zijn hoofd in de ontstaansjaren van het prille koninkrijk België en vergeet er natuurlijk bij te vertellen dat er op dat moment nog niet zoiets bestaat als 'Belgen'. Kolonies Vlamingen en Hollanders uit de lage landen zou een betere benaming zijn in elk geval. Dat gezegd zijnde, focus ik me opnieuw op de pennenvruchten van Jean-Jacques Altmeyer. Frankfurt groeit op enkele jaren tijd uit tot bakermat van vluchtelingen uit onze contreien. Dathenus noemt zichzelf geen aanhanger van Luther. Neen. Hij doet er nog een flinke schep bovenop. Naast de Lutheraanse versie van de Godsbelijdenis, heeft er zich ondertussen een meer dogmatische leer ontwikkeld. Het Calvinisme genoemd naar zijn stichter Jan Calvijn (Jean Calvin)

keert terug naar de bijbel, naar het volk en naar God en weigert daarbij alle interpretaties van de Katholieke kerk.

Een stad gevangen in het godsdienstfanatisme

In 1556 wordt hij aangesteld als nieuwe minister voor de Vlaamse kolonies in Frankenthal waar het de catechismus van Heidelberg in het Vlaams vertaalt. In de streek van Poperinge heeft hij in de periode voor zijn vertrek heel wat ophef veroorzaakt en het zal duren tot 22 september 1561 tot dat het stof van de agitatie enigszins zal gaan neerliggen. Een verordening van die datum probeert in elk geval de puntjes op de i te plaatsen. De onlusten en de miserie veroorzaakt door de nieuwe religie, moeten absoluut ophouden. Ze betekenen een echte hinderpaal voor de Poperingenaars om in vrede met elkaar samen te leven en zijn een rem op de economische activiteiten in de stad. Het komt er een beetje op neer dat de nieuwe leer met lange tanden wordt geaccepteerd zolang ze de bestaande kerkdiensten maar niet verstoort en zolang ze maar op speciaal daartoe aangewezen plekken wordt onderwezen.

Al die stomme heiligenbeelden

Ik laat de godsdienstperikelen even voor wat ze waard zijn en reis door naar 1563 wanneer een grote brand nog maar een keer grote delen van de stad Poperinge in de as legt. Niet alleen het vuur heeft zich aangewakkerd maar ook het nieuw geloof keert in alle hevigheid terug. Ondertussen wordt er al gesproken over ketterij en ketters. Godsdienstovertuiging voor de nieuwe leer heeft plaats geruimd voor godsdienstfanatisme. 'L'année 1566 fut témoin de la première fureur des iconoclastes', schrijft Altmeyer. Met de term 'iconoclasten' bedoelt hij de beeldenstorm en meteen kan ik ook het woordje 'colère' zijn plek geven. Dathenus is teruggekeerd naar Poperinge. Van hieruit zal hij zorgen voor de nodige agitatie in heel Vlaanderen. Hij predikt zijn leer evenzeer in Brabant, in Zeeland en in Holland. Met zijn scherpzinnige woorden fileert hij als het ware het katholieke geloof. Hij biologieert zijn aanhouders en ontpopt zich tot een erg populaire verschijning. Het zal niet lang meer duren vooraleer er psalmen van 'Roodbaard' (zijn

roepnaam) zullen gezongen worden in de tempels en tijdens de vergaderingen van de ketters. Ongelukkig genoeg weerklinken de strijdliederen ook tijdens de plundertochten doorheen de katholieke kerken. Sculpturen, prachtige tekeningen, sublieme schilderkunst, goddelijke glasramen, niets blijft gespaard. De briefwisseling met de toenmalige bevelhebber over Vlaanderen, de graaf van Egmont, brengt wat klaarheid hoe het er in 1566 aan toe gaat in Poperinge. Het wegvallen van het oude geloof bij het gewone volk, brengt meteen het slechtste naar boven. De economie is totaal ontwricht door de voorbije periode van vervolgingen. De mensen lijden honger en dat feit op zich zorgt al voor de typische grimmigheid van een op komst zijnde volksopstand. 'Al die stomme heiligenbeelden', predikt een zekere Sebastiaan Matte in Steenvoorde. De zomer van 1566 staat op zijn hoogtepunt. Het is op 10 augustus dat hij zeker duizend Steenvoordenaars zo zot krijgt als een achterdeur. 'Jullie hebben honger en ondertussen houden de priesters jullie klein en onderdanig en moeten jullie naar hun pijpen dansen. Wij hebben geen kalkstenen en plaasteren beelden van Jezus en Maria nodig, maar echt brood en echt vlees.'

De furie van Steenvoorde verspreidt zich verder

Het hooliganisme en de baldadigheid van dronken en verhitte gemoederen zitten verscholen in iedere geest en mandenmaker Matte brengt zijn toehoorders tot over de rand. 'Ze willen nu wel eens echt tonen hoe kwaad ze zijn'. Het lokale klooster van St.-Laurentius krijgt de twijfelachtige eer om als eerste aan de beurt te komen van een vernielingsronde zonder voorgaande. De heiligenbeelden worden als serviezen aan gruzelementen gegooid. De Steenvoordenaars worden op hun beurt dan ook nog aangestuurd door mistevreden priesters die op hun beurt nog hun eigen eitjes te pellen hebben met de reguliere kerk. 'De monniken en de priesters zijn decadente profiteurs die zich wentelen in weelde en welstand en leven op de kap van de arme bevolking.'

De furie van Steenvoorde verspreidt zich als een lopend vuur door Vlaanderen. De leiders van het nieuwe geloof hebben ooit de meest zuivere bedoelingen gehad met een pure en zuivere beleving van hun religie. De harde repressie, honger en vooral de

ongebreidelde stemmingmakerij zorgen voor een averechts effect. Een aantal sujetten (ze noemen zich geuzen) die denken garen te kunnen spinnen uit de algemene mistevredenheid, kapen hun goede bedoelingen en toveren het calvinisme om tot een uitzichtloze mix van hooliganisme en vernielzucht. De priesters in het land proberen de plunderingen van hun kerken te vermijden. Er is weinig dat het hongerige volk nu kan afstoppen. Kunst, kelken, goud en kerkzilver worden brutaal vernield. Respect is een woord uit het ver verleden.

Het opgefokt sermoen van Sebastiaan Matte

Vier dagen later raast de storm door Poperinge. Daags voor O.L.V.hemelvaart. 14 augustus 1566. Alles begint opnieuw met weer zo'n opgefokt sermoen van Ieperling Sebastiaan Matte. Op het kerkhof, in de schaduw van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, worden de hoofden zot gemaakt en de militias gevormd. De lokale geuzen zullen nu snel aan hun raid beginnen. De getuigen van die dagen hebben het goed genoteerd. Ik heb het dan over een zekere Jacob Pladys: 'Op den O.L.Vrouwe avond, 14 Augusti, predikte men te Poperinghe op O.L.V. kerkhof en zoohaest als de predicatie gedaen was, zoo trok eene groote bende van die geusgesinde waren, in alle de kerken van Poperinghe : sy staken alle de santen (beelden) van boven neder, braken alle de tresooen en garderoben, en namen alle de ornamenten, kleederen, boeken, ciboriën, kelken. De Sacramenten vertreden sy met de voeten en al dat hun niet en diende hebben zy verbrand, en doende als dulle raesende menschen, sloegen en smecten de priesters, verjaegden se en namen hun geld en goed. Sy en hebben niet geheel gelaeten van al waer aen sy konden geraeken in de kerken of kloosters. Als dit boos volk eenige crucifixen om verre smecten, zoo riepen sy: Vive les gueux!'

Een hellevuur door de Westhoek

Het hellevuur raast de hele week door de Westhoek. Er zit voor de beleidsmakers maar één ding op. Regentes Margaretha van Parma zit op de troon en probeert toegevingen te doen en zo de gemoederen te milderen. 'Een goed begin zou een algemene

gewetensvrijheid zijn', dat is de boodschap die ze in Brussel krijgt van een delegatie calvinisten uit Poperinge, Ieper, Mesen, Belle, Cassel en Nieuwkerke. Er wordt heel wat over en weer gepalaverd. Uiteindelijk komen de echte instructies pas één jaar later uit Spanje. Het Spaanse hof beslist in augustus 1567 dat de revolutionaire beweging met geweld moet gebroken worden. Overleg is niet langer nodig. In de plaats hiervan krijgen we de chaperonnage van een zekere hertog Alva die de 22ste augustus arriveert in Brussel. Op 9 september wordt onze graaf van Egmont opgepakt op verdenking van verraad. Hij zal niet de enige zijn. Op 20 september wordt de 'Raad van Beroerten' opgericht, die al wie schuld heeft aan de beeldenstorm zal berechten. Meer dan duizend mensen zullen op korte termijn op de slachtbank arriveren. Het aantal van 10.000 verbanningen wordt overschreden. Altmeyer buigt zich over een pak originele geschriften en akten om op zijn beurt dan in het Poperinge van 1580 te belanden. De storm van de repressie is nog niet gaan liggen. De herbergiers worden verplicht om voortaan alle namen van hun gasten aan het stadsbestuur door te spelen. De Poperingenaars mogen geen vreemden meer te slapen leggen.

De Nederlanden komen tot stand

De zuidelijke provincies van de landen bij de Noordzee bevestigen de unie die ze in 1579 aangegaan zijn met die van Holland en Zeeland en hopen zo uit de bloedige greep van de Spanjaarden te blijven. Samen zullen ze de Nederlanden vormen. De hertog van Parma, zeg maar Alexander Farnese, steekt daar een stokje voor. Eerst wordt Wallonië met geweld tot gehoorzaamheid gedwongen en wat later volgen Brabant en Vlaanderen. De Nederlanden vallen nu volledig onder Spaans landbestuur. De situatie in Brabant en Vlaanderen kan ondertussen best schrijnend genoemd worden. De meeste steden zijn zo goed als ontvolkt. De doodongelukkige inwoners werden er verjaagd door de rampspoed van de oorlog, door de horror van de honger en door de ravages die de pest overal heeft aangericht. Ze hebben een zieltogend Vlaanderen achtergelaten voor wat het waard was. Van de steden die vroeger tussen de 2000 en 3000 huizen telden, is er alleen woestenij en wildernis overgebleven. Een archiefstuk uit die tijd brengt de situatie in Poperinge in kaart. Wie er nog woont, is nu erg

onderdanig geworden. De stad heeft zich neergelegd bij de Spaanse dictatuur en buigt het hoofd voor de abt van Sint-Bertinus. De schade van de onlusten wordt becijferd op een bedrag van minstens 25.000 florijnen en het is niet duidelijk hoe die schuld ooit zal kunnen worden vereffend. Kerken, hospitaal, school, de lakenhalle, het stadhuis, de weeginrichtingen, de overdrachten op het water, de gevangenen en de instellingen moeten allemaal dringend hersteld worden.

Er blijven amper 400 inwoners over

Na het uitbreken van de rellen is er door toedoen van graaf Egmont nogal wat reactie gekomen vanuit Ieper. Het garnizoen uit die stad heeft er bij zijn ingreep brand en vernielingen aangericht die nu, 10 jaar na datum, nog altijd zichtbaar zijn. De stad telde voor de dramatische gebeurtenissen nog zowat 17.000 inwoners. Als er nu nog 400 hoofden te tellen zijn, zal het al een succes zijn. Het is simpelweg uitgesloten dat die kleine groep capabel zal zijn om in te staan voor de vergoeding van al die kosten. De schulden zijn niet te overzien. Wie op de vlucht is, was daarvoor verplicht om zijn schaarse huisraad te verkopen. Tot overmaat van ramp leven de overgebleven Poperingenaars in een klimaat van voortdurende terreur. Frans crapuul valt de stad om de haverklap binnen en zorgt voor verschrikkelijke plunderingen en brandschattingen. Het document is een ellenlange klaagzang. Een ingewikkelde en erg uitgebreide smeekbede, amper leesbaar door zijn complexiteit. De boodschap is echter duidelijk: de mensen smeken om begrip en compassie. De arme inwoners kunnen hun schulden niet vereffenen en vragen om uitstel van betaling. De lokale magistraat doet er alles aan om de lokale industrie weer op de been te brengen. Op 23 november van 1586 heft hij een speciale taks op de paarden, de koeien en op de verkoop van meubelen en gronden zodat de waterwegen naar Poperinge weer bereikbaar kunnen gesteld worden. De christelijke cultus heeft weer zijn gebruikelijke vaste voet aan de grond gekregen in Poperinge, net zoals in de rest van Vlaanderen.

Ze koelen hun woede op Poperinge

De ongelovigheid heeft diepe sporen nagelaten bij de inwoners. 'Geef ons dan toch maar de gewone kerk!' De overheid trekt de kar. Einde juni van 1590 verschijnt er een verordening dat alle arbeiders en handelaars op zon- en feestdagen verwacht worden in de kerk en dat de kinderen opnieuw naar de catechismuslessen moeten worden gestuurd. Het bevelschrift wordt uitgegeven in naam van de koning en van de wet. Ons land wordt in de 17de eeuw ongevraagd slachtoffer van de ambities van Lodewijk de veertiende. De prins van Oranje, aanvoerder van de Hollanders en de Spanjaarden, leidt in 1677 een zware nederlaag in Cassel. Hij mag die toeschrijven aan de laksheid van zijn eigen soldaten. De dappere Nassau is woedend op zijn mannen en trekt zich terug naar Poperinge waar hij zijn colère koelt op de eigen miserabele manschappen. Achteraf verhuist hij naar Charleroi terwijl het Franse leger zich overal over het Vlaamse land verspreidt.

Poperinge wordt plots Frans grondgebied

De Fransen gedragen zich met een zelden geziene brutaliteit en onbeschaamdheid tegenover de Vlaamse mensen. Nog tijdens datzelfde overgangsjaar breekt er in Poperinge een virulente opstand uit tegen het lokale Franse garnizoen. Tijdens een resem gevechten met enkele lokale boeren worden zes Franse soldaten om het leven gebracht. De Franse gouverneur die resideert in Kortrijk dreigt er op zijn beurt mee om de stad in vuur en bloed om te toveren als Poperinge niet met een dwangbetaling op de proppen komt. Op 17 september 1678 wordt Poperinge officieel ingelijfd in Frankrijk. Het verdrag van Nijmegen. De toestand ter plekke blijft zorgelijk. Een brief aan het landsbestuur uit die dagen, schetst de schrijnende situatie. In vroegere tijden draaide Poperinge rond de lakennijverheid. Meer dan 100 meesters met hun eigen staf van arbeiders, vijf of zes naar gelang het huis, zorgden voor een geweldige economische activiteit. Het kanaal zorgde voor de komst van zeker 20 koopvaartschepen per week. Handelaars uit Holland, Brugge, St.-Omer, Oostende, Nieuwpoort, Sint-Winoksbergen, Duinkerke en nog andere steden uit de lage landen. In 1678 zien de inwoners nog maximum twee schepen per

jaar. Zes opeenvolgende branden hebben tot overmaat van ramp zowat 400 woningen in de as gelegd. De legerkampen gevuld met vreemde snuiters van soldaten geven het geheel nu een onheilspellende en onwezenlijke sfeer. Wat een verschrikkelijk contrast toch met het leven en de volkse animositeit van de vroegere glorie dagen!

De ontvolking van de Westhoek

Het is niet moeilijk om te begrijpen dat mensen die gezond van lijf en leden zijn en nog iets van hun leven willen maken er voor zorgen dat ze weg raken uit dit ziellose oord. Liefst geen branden meer en vooral geen gevaarlijke confrontaties met Franse huurelingen. De Poperingenaars pakken hun biezen richting andere Vlaamse steden. In geen enkele van de kasselrijen van Vlaanderen blijven er zoveel arme sukkelaars over als in Poperinge. Er staan nu al dertig huizen leeg en nog altijd is er sprake van dat er dagelijks volk wegtrekt uit Poperinge. Arbeiders en burgers gaan op zoek naar betere plekken om hun dagen te slijten. En eigenlijk is de situatie een beetje zo in de hele Westhoek. Sinds de slag van Sint-Omer in 1638 is er sprake van een massaal vertrek van inwoners in de steden van Duinkerke, Veurne, Ariën, Diksmuide, Grevelingen, Sint-Winoksbergen, Armentières, Ieper en Rijsel. Voor de overblijvenden wordt het leven daardoor nog een pak moeilijker om dragen. Ze moeten er nu met veel minder voor zorgen dat de financiële engagements ingevuld worden. De toen al onbetaalbare belastingen blijven zoals voorheen verschuldigd en moeten nu opgehoest worden door wie overgebleven is in de steden van het Westland. Het gaat om enorme sommen. Om en bij de 50.000 florijnen aan intresten. Ook de landbouw staat op een laag pitje. De gronden worden amper nog bewerkt en liggen er daardoor onvruchtbaar bij. In Poperinge is er sprake van meer dan 1000 gemeten braakliggende gronden. Omgerekend ongeveer 450 hectare.

Een harmonisch klokkenspel

Bij de buursteden komt er stilaan weer wat activiteit los bij foren en markten. De markt van Poperinge is er ook nog gebleven, maar

oogt zo zwak en zo ondermaats waardoor de buitenstaanders er helemaal weg blijven. Altmeyer vliegt verder door de geschiedenis. Met de vrede van Rijswijk van 20 september 1697 wordt Poperinge plots Spaans grondgebied. En nu de schrijver er op denkt, is hij iets vergeten te melden. Aartshertogin Isabella, de landvoogdes van de zuidelijke Nederlanden is op bezoek gekomen in de stad Poperinge. Ze wordt bij deze gelegenheid begeleid door de bekende historicus Jean-Baptiste Gramaye. De inwoners hebben geprobeerd om hun stad wat op te fleuren. Ze hebben zich uitgedost en gaan in vol ornaat en vol nieuwsgierigheid kijken naar de doortocht van de prinses. Men zou haast zweren dat deze stad er een van de eerste orde is. De muziek van de beiaard en de klanken van de Poperingse klokken zijn ravissant, zal Gramaye later neerpennen over zijn bezoek. Een heerlijke harmonie van het mooiste klokkenspel. En dat mag best eens gezegd worden. De klokken van Sint-Bertinus in Poperinge behoren tot de top in Vlaanderen. De beiaard en zijn klokken zijn er in 1541 gekomen onder impuls van Christian Peereboom. Altmeyer vindt nog bewijsstukken van de komst van deze grandioze beiaardier: 'Als heden ten voorsschreven daeghen, so was Christiaen Peereboom anghenomen by wetten ende raedt omme van nu voortaan 't oorlogien te stellen ende te luuden de werckclock naer costumen ende ordonnantien, metsgaders 't wingeroen, wetschellen en al datter naer oude costumen geluudt behoort te zynen, verlaeten van nu voort den voortgaenden oorlogienstender ende werckclockluuder met datter toedient;

Baccherius en André-Eloy De Backer

....hebbende 's jaers voor syn dienste, totten wederroupen van wetten ende raden, ende gagien, de somme van vier-en-veertich ponden parisis, commende 't elken quartieren, XI ponden parisis.' Tijdens de onlusten van het jaar 1677 worden de klokken vernield. Het zal tot 1781 aanslepen vooraleer de stadsmagistraat 300 Parijse ponden zal vrijmaken om die te herstellen. Op dat moment zal er sprake zijn van een lichte heropleving van de textielactiviteiten. De schrijver heeft zijn werk over de geschiedenis van Poperinge er bijna opzitten. Vooraleer af te sluiten wil hij zich nog even focussen op enkele fameuze Poperingenaars die de revue gepasseerd zijn. Peter Daten, zeg maar Pierre Dathenus heeft hij al

den 10 maerte wesende dinsdagh quam den selve hertogh op de halle gaende in de camere van schepene alwaer hij hen voughde als hooft van de justicie benefpens den voocht en schepenen. Daer hij alsoo persoonelick drie dagen ter weke de justicie dede administreren ende hoorde alle partien soo de aerme als de ryke tot op den 28 april, daernaer als wanneer hij vertrock naer Brugghe.

Int jaer 1472 op den 2 septeembre arriveerde in de stadt een groote menichte van Duytsche karren gelade met nieuwen rijnschen wijn die men kochte voor seven groote de stoop welcke abundantie van wijnen was veroorsaect door den schoonen zomere ende overvloedicheyt der vruchten sulx als in menschens gedenken niet gesien is geweest.

Het medelijden van gravin Marie

Int jaer 1476 heeft Mary gravinne van Vlaendren, dochter van den hertogh Carel binne Ypre inghestelt eene vrye feeste den tweede mandagh in den vasten die geduert ses daghen ende dat die de welke gaen ende keeren naer de feeste niet en mogen gearresteert worden vijftien daeghen voor de feeste ende vijftien daeghen naer de feeste welke feeste men noemt Katte feeste ter oorsaecke dat men alijdt ten tijden van dese feeste de katte gesmeten heeft.

Int jaer 1477 op den 29 january wiert in de kercke van Synte Maertens een schoone dienst gedaen ter gedachtenisse van den hertogh Charles die op derthienavont in den slag voor Nancy was overleden, achterlatende uit sijne tweede huisvrouw Isabelle de Bourbon een eenighe dochter die traude 22 jaeren out wesende met Maximiliaen van Oostenryk. Int selve jaer wasser eenen swaeren oproer binnen de stadt want de borghers vermoeyt sijnde van den gedeurighen overlast met de welke sij van hunne wethouders beswaert wierden, hebben somighe van hunne bestierders ghevanghen ende met gramschap ter doot gebracht soo dat onze hertoghinne gheen anderen middel gevonden en heeft om de gmoederen der borghers te versachten als hun toe te staen al het gonne dat sij vraeghden. Op den 16 october dede den aertshertogh Maximiliaen van Oostenrijk sijne incomste met groote adeldom binnen de stadt alwaer hij seer eerlick ende costelick wiert gefesteert ende ontfangen als 32 grave van

Vlaenderen ter cause van sijne nieuwe getraude huisvrouw Marye eenich erfgenaem van wylen Charles den 2 graeve van Vlaendre.

Het Sint-Elooishuizeken

Maer weinighe daeghen daer naer wiert binnen Ypre een nauwkeurigh ondersouck gedaen op sommige mutmaeckers de welke voor de huldinge van den artshertogh een vrimde ende oproeringe voorstellinghe hadden aenghewent, want sij het gemeenen volckxken soo verre hadden gebrocht dat men bevreest was van eenen groote oproer ten tijde selfs dat Maximilianus in de stadt was. Ten langhen laesten wierden gevangen ende overtuight dese naervolghende te weten: Christiaen Graefschip ende Guillielmus de Mesmaecker als synde de besonderste opperhoofden van de oneenigheyt waerom sij 't saemen binnen de stadt Ypre wierden onthooft. Op dese selven tijt soo quaemen de Franschen naer Ypre ende komende tot St Eloys huysken bleven daer wel vier uren lanck al het volck vangende ende doodt slaende tot aen de vesten der stadt.

Int jaer 1478, van deze jaere is binnen Ypre overleden den seer edelen ende weerdighen heere Pieter van Lansaeme ende jonckfrouwe Elisabeth Paulyne. Daer de begrave is in het gastuys op de marct door de welke gefondeert is geweest het onse live vrouwe godtshuys voor de siecken staende op de groote maerckt voor welckens zyelen dat men noch alle jaeren op den sondagh quinquajemis wesende vette sondagh is doende een jaergetijde. Daar is men uytdeelende eenighe proven te weten wittebroode pekelen ende drooghen harynck aen geestelicke ende wereltlicke personen die daer met seer vremde naemen worden uytergeropen van de heere.

De oorlog met de Fransen verergert

Als deze proven uytgedeelt worden op den dagh dit jaer getijde, moeten alle de nonnen van dit godtshuys gekleedt sijn met eenen witten mantel ende als den priester die de misse celebreert is gekomen aen de offerande, soo isser eenen hier toe gestelt die overluydt is roepende 'dat is het lofweerdigh jaergetijde van

joncker Pieter van Lansaeme ende jonckvrauwe Elisabeth Paulijns, komt offert mijne heeren in Gods naeme'. Alsoo den oorlog van Vrankrycke daghelijckx vermeerderde jehens Vlaendren en Arthois, soo hebben die van Brugghe op ghenomen ten dienste ten dienste van den prince 800 mannen in vollen harnassche te peerde ende die 't haeren koste onderhouden en trocken uyt dese stadt op den 20 april 1478. De welcke alle gheteekente waeren met een witten gecroonde 'b' op een zwarte bende bezaeyt met geluwe St Andries cruysen, waer van capiteyn was mijn heere van Briane. Sij wierden gheconviyeert tot buyten de smedepoorte door den heere burghmeestere d'heere Martin Lem. Op den 21 april quam vrouw Maria binnen der stede van Brugghe in haer hof van Bourgoine vaste residentie houden alsoo zij groot gonck om daer te gheligghe. Op den 24 april quam van Hollandt over Ghendt binnen Brugghe hertog Maximiliaen aen wie die van Ghendt zeer instantelick versocht hadden dat zijne huysvrauwe soude willen komen gheligghe tot Ghendt, maer gaf voor antwoorde dat d'heeren van het gulden vlies hadden gheresolveert dat sulckx soude geschieden tot Brugghe.

Een zoontje voor Maximiliaan en Maria

Op den 20 en 21 mey sonden die van Brugghe noch volck boven het voorgaende ten dienste jehens den coninck van Vrankryck waer over capiteyn was den heere van Gruythuyse. Item op den 25 der selver maendt sondt onsen heer burghmeestere Martin Lem op zijn eyghen kosten een compagnie van 50 mannen onder eenen vromen capiteyn ten dienste van den prince naer onzen legher jehens de Franschen. Op den 21 juny wiert in de stadt geviert over de geboorte van Philips d'eerste soone van den ertshertoghe Maximiliaen en sijne huisvrauwe Marye, de welcke op den 22 deser binnen Brugghe was voortgebracht.

Int jaer 1479 wiert de wet gecontinueert ter cause van den troubelen van oorloge tusschen den haersertog ende Franschen die op den 7 oust te Blangys bij Teroane wierden geslaegen ende verlooren ontrent de 36 dust mannen soo dooden en veele gevangene. Int jaer 1480 op den 5 january begonde het zeer straf te vriezen met groote abundantie van sneeuw, sulcx datter in smenschen gedencken niet gesien en is geweest dat gedeurde thien

weken, waardoor in de stadt een groote lijden en dierte onder de aermen menschen was. Op den 25 april wiert in de stadt gepubliciert den trevens voor een jaer tusschen den artshertog Maximilian van Oostenryck als grave van Vlaendre ende den coning Lowys den 11 van Vrancryke. Op den 18 mey arriveerde in de stadt den ertshertog Maximiliaen die deselve seer dede verstercken ende ordonneerde te doen sluyten ende vervallen de Elverding, Dixmude, Steendam ende Antwerpooorte, laetende alleenlyk open en ghebruykelick de Boezing, Tourhout, Meesen, Tempel en Booterpoorten, welcke poorte hunnen naemen hebben ghekrege naer de plaetsen waer naer men door de selve ginck. Uytgenomen de Tempelpoorte die de naeme heeft door de templiers die daer buyten hunnen woonste hadde en ten jaere 1284 gedestruert wierde. De Boterpoorte alsoo ook genaemt te wesen door de menichte van goede boter die aldaer ontrent den jaere 1278 inquam.

De dure begrafenis van Maria

Andere seggen datser deze naeme voert van den capitein Willem Boterman die last hadde de selve te bevaeren en beschermen jehens de vianden ende de Steendampoorte wesende alleenlick een voetpoorte heeft haeren naeme door den steenen Dam die daer beneffens staet.

Int jaer 1481 op den 28 april alsoo den trevens van een jaer geexpieert was jegens Vrancryke, soo wiert in de stadt gepubliciert dat men alle de krijgslieden die men vanghen sonder eenige genaede ofte rantsoen ophangen het welcke wiert geobserveert dat een vrede oorloge veroorsaecte tusschen elcanderen. Op den 16 octobere wierden in de stadt seer blijdelick geviert met groote vreugdeteeken en over de doot van Mahomet de tweede Turksche keysere, out bij de 50 jaren ende naer hij 31 jaerens geregiert hadde, binnen welken tijt hij de cristenen hadde afgewonnen 2 keyseryken, 12 coningryke, 20 schoone landschappen, 200 steden en menschen sonder getal verslagen en gevangen.

Int jaer 1482 op den 3 april wiert in S. Maertens kercke seer costelicke uitvaert gedaen over de doot van mevrouwe Mary,

gravinne van Vlaendre en huisvrouw van Maximiliaen die binnen Brugghe den 27 maerte van dit jaer was overleden door eenen val van haer peert, achterlaetende eenen soone Philips, een dochter Margriete en een soone die jong stierf.

Int jaer 1483 op den 19 april wiert in de stadt gepubliciert den vrede die tot Atrecht gesloten was tusschen Maximiliaen en den coning van Vrancryke, behoudent de ondertrouwe van des conings soone Charles Dauphin van Vrancryke, out 13 jaere met de dochter van den ertshertog Margriete, out ontrent 4 jaerens en zuster van den jongen grave van Vlaendre. Op den 17 oust was het in de stadt een seer ontjydigh weder van donder, blixem, regen ende opvloet der wateren, tempeest en stormwinden, dat met naulix de zomere met den wintere conde verscheyde. Waer door de vruchten niet en quamen tot hunnen behoerlicke rijpicheyt het welcke onder de graenen een groote dierte veroorsaecte ende het gelt rees soo hooge dat eenen gulden van 20 stuvers dede 3 guldens ofte 60 stuyvers ende ander specien naar advenante. Soo datter een groote noodt ende gebreck onder de aerne menschen was.

De buitenlieden reppen zich naar de stad

Int jaer 1484 op den 30 april soo vertrocken uit de stadt diversche rijke coopliden naer Antwerpen wonen uit vreesse van de aenstaende oorloge tusschen den ertshertogh Maximiliaen ende Vlaminge ter oorsaecke zij hem niet en wilden verkennen als voocht en regierder van den jonge grave Philips sijne soone. Danof de Hollanders hem gekoozen hadde ende Vlamingen hadden gekoozen vier van zijne naeste vrienden als vooghden en regierders, te weten den bisschop van Luyck, mijnheere Wolfaert van Borsele, heere Philips van Bourgoine en heer Philips van Cleve.

Int jaer 1486 op den 18 maerte geschiede op de middag eene vervaerlick eclips der sonne gedeurende ontrent de drue uren sulx

dat men in de stadt door de groote duysterheyт hun moeste behelpen met het licht der keersen.

Int jaer 1487 op den 2 maerte was de wet vernieuwt van wegen den hertogh Philips den eerste van Oostenryck out bij de negen jaeren onsen nateurlicken heere ende 32 grave van Vlaendre. Daertoe geordonneert bij de dekens ende wethouders van beyde bancken der stede van Gendt uit krachtige fondamenten getrocken uyt eenige privilegien gegeven bij wijlent den coning van Vrancryke, tot onderhout van de justicierien ende gemeente welvaert van de lande van Vlaendre, als souvereinde heere ende als nu te wetene van den jegenwoordighe coning Charles den 8, bij sijne opene letteren gesegelt met sijne segele ende geteeken met sijn hant ter caus van de sourverainheyт. Ende de wethouders waeren de volghende tot datter breeder in voorsien sijnde wesen ende hunnen eedt hielt in de stede niet jegenstaende diversche comission komende ter contrarien jegens het gonne dat voorseyт is tot den 8 februari 1488 heere Wolfaert van Lichtervelde, heer Jan Gillion, Jacob van Hollebeke, Walrave van Preserques ende Ollivier Bolle.

Int jaer 1488 op den 2 july wasser inde stadt een groote vlucht der buytelieden uit vreesse van het krijgsvolk des keyser Frederijk den 3 die met een groote macht in Vlaendre was gekomen tot verlossinge van sijnen soone den ertshertoge Maximiliaen rooms coning die de Bruggelingen sijdert den tweede february hadden gevangen gehouden, welk krijgsvolk het lant van Vlaendre uittermaten seer berooft, verbrant en gedestruert hebbe.

1489: meer dan 10000 pestdoden in leper

Op den 25 september trock Colaert van Halewijn met Jan van Lichtervelde als gedeputeerde van weghe de stede naer den keyser die met sijn legher voor Gent lagh ten eynde van aldaer mette andere heere des landts van Vlaenderen te tracteeren over de verlossing van sijne gevangen zoone dewelke naer ontrent de negen maenden gevangs eyndelinghe wiert verlost.

Int jaer 1489 op den 17 maerte begonde in de stadt te ontsien de besmettelijcke ziekte die 18 maanden gedeurde binnen welke tijdt sy soo aennam datter van de selve boven de 10 duysent menschen storven. Op den 2 april alsoo de Fransoisen volgens den vrede van Atrecht ten jaere 1483 gesloten tot als noch gene satisfactie en hadde genooten aengaende het beloofde houwelijck tusschen hunne tegenwoordighen coning Charles den 8 met mevrouwe Margriete, suster van den grave Philippe van Vlaendre, soo hebben sij naer diversche versoucken andermael den oorloge aen de Vlaeminghe gedeclareert waernaer in de stede een groote vlucht ende murmuratie onder de gemeente was.

Op den 22 december wiert in de stadt het ghelt afgeropen ende tot een minderen prijs gestelt soo dat een goude gulde die dry en sestigh stuivers dede wiert gestelt op tweeveertig stuivers ende voorts alle de andere goude en silvere penningen naer advenante waerom een groote roere was ende veele coopliden wierden door bedorven.

Er breekt een tijd van grote schaarste aan

Daer naer volgde een seer dieren tijd soo dat men in de stadt een rasiere terwe moeste coopen 60 stuivers en 1 ey eenen alven stiver, een pont boter 6 stuivers en een pont kaes 2 stuivers, het koeyen vlees 2 stuivers, het schapen vleesch 3 stuivers met dander leeftochte naer advenante.

Int jaer 1490 op den 24 mey wierdt in de stadt den vrede met Vrancryke gepubliciert door het overleveren van mevrouwe Margriete die met den coning traude volgens de vrede tot Atrecht gesloten waerdoor de gemeenten seer verblijt ende te vreden waeren.

Int jaer 1492 op den 2 december arriveerde in de stadt den ertshertog Maximiliaen alwaer hij sijnen afscheyt nam omme te vertrecken naer Bourgoinen die hij daer naer van den coning van Vrancryke conqusteerde met ercommandatie aen de heeren ende gemeente van te willen aennemen sijnen eenigen soone den grave Philips als hunnen heere en graeve van Vlaenderen.

Int jaer 1493 op den 19 april wiert in de stadt gepubliceert den vrede die tot Atrecht gesloten was tusschen den ertshertogh Maximiliaen en den coning van Vrancryke behouden de ondertrauwe van des conings soone Charles Dauphin van Vrancryke. Op den 25 april arriveerde in de stadt den ertshertogh Philips die aldaer seer eerlijk ende costelyk wiert getractert ende ontfangen als den 32 grave van Vlaendre van waer hij drye dagen daer naer vertrock naar Brugge. Op den 4 mey sijn in de stadt komen woonen ofte inghestelt de swarte susters alsoo genoemd geweest door hunne swarte cleederen die sij dragen. Sij sijn van de ordre van S. Augustinus en sijn gehouden hunne cost te winnen met zieken te dienen. Sij moghen oock somtijden aelmoesse vraghen, sij staen onder de gehoorsaemheyte van een overste die sij moeder noemen en hebben oock een geestelijke vader die gemeenlick een canoninck van S. Maertens is.

Gezouten haring voor de leperlingen

Op den 7 juny arriveerde in de stadt 18 booten ofte gedekte schepen geladen met Frans zout, komende uyt Zeelant, het welke wiert verkocht voor ses stuvers de sack ende dit waerden de eerste gedeecke schepen die in de stadt gesien waeren want men eertijds de reviere de Yprelet maer en hadde bevaren met koggen ende open scheepkens. Op den 30 october arrivierde eerstmaels in de stadt drie schepen met gesouten sal en harinck en labordaelen geladen uyt Hollant want daer te vooren en plach men geenen visch te zouten. Maer deselve wierden verkocht versch ofte gedroogh gelijk den stockvisch.

Int jaer 1494 op den 30 april wiert Collaert van Haelewijn den 58 hoogbailliu der stadt gestelt. Op den 10 november wasser in de stadt soo groot tempeest van wynt en watere ende des avonts ontrent de 11 uren van donder en blixem dat in de stadt soo groote schade geschiede dat jammer om hooren en sijne was.

Het magische jaar 1500 komt in zicht

Int jaer 1496 op den 12 november wiert in de stadt heerlijck geviert over het houwelijk van den hertogh Philips van Bourgoine

als grave van Vlaendre met mevrouwe Joanna van Arragon eenighe dochter van Ferdinand coning van Spaigne de welke met een vloote van 135 groote schepen en boven de 24 duyst Spaignaerden in Zeelant over een maent was aengekomen ende daer naer binnen de stadt van Liere getraut.

Int jaer 1498 op den 21 oust wiert andermael de vrede gepubliciert die den 2 dezen tot Paris gesloten was tusschen de Vlamingen ende de Fransoisen waer bij mevrouw Margriete ten tweede houwelicke wiert gegeven aen Philibert de tweede, hertogh van Savoyen.

Int jaer 1499 op den 8 february was de wet vernieuwt en gestelt Joost Lansam, Jacob De Brouckere, Pieter de Lange, Pieter van Nieuwenhuis, Joos van Dixsmude, Robert de Schildere, Ollivier Lamoot, Michiel Hamaere, Joris Cappeleer, Cornelis Derdebout, Mahieu de Wilde, Willem van Tayegem, Michiel de Corte de Jonge en Paulus Swarts.

Op den 17 mey quam binnen Ypre mijn heere De Cordes met twyntig duysent mannen, soo te voet als te peerde met veele artillerieen ende van Ipre vertrock hij naer Ostende.'

Tot zover het relaas en de kronieken van Gerard de Feu. Het magische jaar 1500 komt in zicht. De komst van 20.000 soldaten onder leiding van hun aanvoerder De Cordes toont de Ieperlingen dat er nieuwe tijden in het verschiet liggen. Jaren van grote veranderingen, herrie, vernieling en ellende. Ik kom er in een van mijn volgende episodes van mijn 'Kronieken van de Westhoek' zeker op terug.

De Kronieken van Diksmuide

De schrijver is een kind van de Westhoek

Nog even en ik verlaat de jaren 1400 op zoek naar een nieuwe horizon en me goed bewust van de gevaren van een onbekende toekomst. Vooraleer de stap naar de 16de eeuw te wagen, wil ik echter absoluut nog eens terug naar het vroegere Diksmuide. In het jaar 2011 heb ik ooit een hoofdstuk geschreven over de intrigerende stichting van deze stad. De komst en vooral de afkomst van de Engelsman Arnulf de Bevere hebben toen gezorgd voor een onbekend stukje geschiedenis van één van onze belangrijkste Westhoeksteden. En nu sta ik hier opnieuw. Ik wil de draad opnemen ergens rond het einde van de jaren 1200 en op zoek gaan naar het verder verloop van de lokale geschiedenis. Mijn reisbrochures liggen al op de salontafel. De Neckermann catalogus van dienst prijkt hier voor me met zijn Franse titel 'Histoire de la Ville de Dixmude et de ses chatelains'. Geschreven door abt Ferdinand Van de Putte, regent in het bisschoppelijk college van Brugge in het jaar 1842. De auteur is vooraanstaand lid van de geschiedkundige kringen van Morinië en die van Brugge. Van de Putte is een kind van de Westhoek en wordt geboren in Rumbeke. Hij loopt school in Ieper en in Diksmuide en zal tijdens zijn carrière nog pastoor worden in Boezinge, Poperinge en Kortrijk. Zijn leven strekt zich uit tussen 1807 en 1882. Hij moet zich dus in zijn gloriejaren bevinden als hij zich in 1842 waagt aan de oude geschiedenis van Diksmuide.

Waar is de tijd van Arnulf de Bevere?

Ik blader door het boek. De titel; 'Chronique de la Ville de Dixmude' oogt aantrekkelijk. Ik hou halt. Hier begint mijn nieuwe episode. In 958 richt graaf Boudewijn er de eerst publieke markt op. Dat zal wel het gevolg geweest zijn van de aanwezigheid van Arnulf de Bevere sinds 940. In 962 stopt graaf Arnulf de Jonge voor het eerst wat eigendomsrechten toe aan de plaatselijke kerk die toen nog in zijn kinderschoenen staat en nog volledig afhankelijk is van de hoofdkerk in Esen. In 1045 is Diksmuide groot genoeg geworden om op eigen kerkelijke benen te staan. De bisschop van Terwaan wijdt er een nieuwe kerk die nu volledig los staat van die van Esen. Er komt zonder twijfel een economisch

vervolg als de Ieperlee in het jaar 1166 wordt uitgegraven. Het nieuwe kanaal dat in deze tijd nog omschreven staat als 'Yperleet' zorgt voor een verbinding tussen Ieper, Scheepsdale bij Brugge, Diksmuide en Nieuwpoort. Ook de Ijzer wordt in goede banen gelegd en zorgt voor een reünie tussen Ieper, Diksmuide en Nieuwpoort. De tijd is dan al doorgeschoven tot aan 1251. Goede tijden wisselen af met slechte tijden. Maar ik hoor de mensen niet klagen. In 1270 worden stad en kerk door het vuur verwoest. Gwijde van Dampierre maakt van de heropbouw gebruik om nieuwe stadswallen aan te leggen. Een robuuste mix van grove aarden wallen en allerhande versterkingen. Onze graaf moet dan al over een soort van glazen bol beschikken. Het zou wel eens allemaal veel minder kunnen worden. De jaren 1200 zijn verlopen in relatieve vrede en voorspoed en van een oorlog is er sinds de komst van de Noormannen eigenlijk al enkele eeuwen geen sprake.

De koosnaam van de Fransgezinden

De periode van de moord op Karel de Goede moet wel gezorgd hebben voor een belangrijk conflict in Vlaanderen, maar Ferdinand Van de Putte vindt van die gebeurtenissen niet het minste spoor terug in de archieven van Diksmuide. De toestand van peis en vrede en ongebreidelde groei blijft inderdaad niet duren. De schrijver springt naar het jaar 1297. Er melden zich onweersbuien aan de einder. In Vlaanderen komt het tot een fameuze tweespalt tussen de inwoners onderling. Een deel van hen blijft trouw aan de graaf van Vlaanderen en de rest kiest de zijde van de nieuwe koning van Frankrijk. Filips de Schone is de nieuwe wonderboy van zijn generatie en ambieert de volledige zeggenschap over het grondgebied dat al eeuwen beheerd wordt door de graven van Vlaanderen. Dat grondgebied draagt de naam van Vlaanderen en Gwijde van Dampierre heeft het er bepaald moeilijk mee dat de Franse koning zich als een typische schoonmoeder begint te manifesteren. De Fransgezinden krijgen de koosnaam 'Leliaards' toegestopt, een verwijzing naar de lelies op hun nationale vlag. De bisschop van Terwaan, de abt van Ter Duinen, de burggraaf van Veurne, de heren van Diksmuide en van Sint-Winoksbergen zijn stuk voor stuk notoire Leliaards en Fransgezind in hart en nieren. Ik vertel de historie zoals Van de Putte ze heeft neergeschreven.

Het zint Dampierre hoegenaamd niet dat de leiding van de Westhoek meezeult met de Fransen. Hij laat, op kosten van de bevolking, Duitse soldaten aanvoeren om zijn positie in het Westland te handhaven. Zoon Robrecht van Bethune kan niet lachen met de Westhoekse dissidente steun voor Filips de Schone en zakt af naar Veurne om er de schuldigen te straffen.

Boudewijn Reyfin zorgt voor een nederlaag

Zijn actie is ondoordacht en impulsief en gooit alleen maar olie op het vuur. De commandant van Veurne, Boudewijn Reyfin speelt het geraffineerd en hard tegenover Robrecht en bezorgt hem en de Vlamingen een militaire nederlaag in de moddervelden van Bulskamp. De gravenzoon koelt achteraf zijn woede op de binnenstad van Veurne waar zijn Duitsers zich uitleven aan ontoelaatbare plunderingen. De bewoners van Diksmuide en Nieuwpoort willen een soortgelijke ravage voorkomen en geven zich prompt over. Na het vertrek van de vreemde grafelijke troepen, nemen de Fransen beide steden weer in. Als voorzorg besluiten ze om die achteraf ook nog beter te versterken.

Ik moet wat gewoon raken aan de stijl van kroniekschrijver Van de Putte. Hij schrijft gehaast en van veel details is er geen sprake. De naam van Bulskamp als locatie voor het militair treffen, blijft verbazingwekkend genoeg achterwege. Ook de gebeurtenissen van het jaar 1300 worden in een soort van Twittertaal ingeblikt. Zoiets als; 'de stad wordt omringd door stenen muren. Charles de Valois maakt er zich baas en verhoogt de belastingen.' Daarna zit ik al direct in het jaar 1316. Er wordt een vredesverdrag ondertekend tussen de prominenten van Frankrijk en van Vlaanderen. Ook afgevaardigden van de voornaamste Vlaamse steden moeten zich engageren. Voor Diksmuide is dat Jan Balquart. En het lijkt er in 1302 wel op dat de Guldensporenslag een fantoom van de geschiedenis is geweest. Ferdinand Van de Velde spendeert er in elk geval geen aandacht aan.

Vulcani Dixmuda est usta periclo

1328 dan maar. Diksmuide krijgt een serieuze zwiep in de nadagen van de slag van Cassel waar Zannekin en zijn Vlamingen in massa sneuvelen. Een Brugse divisie die zich tijdens de confrontatie strategisch heeft opgesteld ter hoogte van Doornik verneemt het nieuws van de nederlaag van de Vlamingen en spoedt zich naar Diksmuide om er de Fransen te beletten om verder door te stoten naar Brugge. Maar tegen het machtige leger van Charles de Valois is zo iets onbegonnen werk en zo trekken ze zich verder terug naar hun thuisbasis. De bevolking van Diksmuide krijgt achteraf een boete van 6000 pond en de stedelingen verliezen tot overmaat van ramp ook nog hun stedelijke rechten. Die krijgen ze in 1330 terug van graaf Lodewijk van Nevers. Er wordt een vast mannetje van de graaf als ruwaard geïnstalleerd. Zijn naam is Jacques Sac. In het Vlaams Jacobus Zak, een naam die weinig goeds voorspelt, maar dat is een subjectieve invulling van mijn kant. Sac wordt in elk geval belast met de veiligheid in de stad en met het strikt laten respecteren en doen opvolgen van de privileges. Waar de schepenen vroeger het recht kregen om twaalf raadsleden aan te stellen, wordt dat recht voortaan opgeëist door Lodewijk van Nevers zelf. Op 29 september 1333 wordt de hele stad na een uitslaande stadsbrand in de as gelegd. Ook de kerk moet er aan geloven. 'Vulcani Dixmuda est usta periclo', de archieven liegen er niet om. De stad en de kerk worden in de jaren die volgen weer opgebouwd maar volgens geschiedschrijver Sanderus zal het kerkgebouw nooit meer zo prachtig worden als voordien.

Een façade van hyprocrisie en verraad

In 1337 gaan de Vlamingen een alliantie aan met Engeland, de grote vijand van de Fransen. De Vlaamse graaf Lodewijk van Nevers wordt een tijdje gevangen genomen en gegijzeld. In de Westhoek zijn ze niet gelukkig met deze gang van zaken. Ze hebben in het verleden al herhaaldelijk de pot uitgelikt voor het haantjesgedrag van de Vlamingen en ze blijven verschrikt en op hun hoede voor Franse represailles. Gentenaar Jacob van Artevelde, de architect van de samenwerking met Engeland, wordt door de Raad van Vlaanderen tot algemene leider verkozen. Maar

leider of niet, hij wordt weggejaagd uit Sint-Winoksbergen. Het zorgt voor een nieuwe golf van zelfverzekerdheid bij de edelen die zich natuurlijk achter hun graaf scharen en hem oproepen om Kortrijk te verlaten en af te zakken naar Diksmuide waar een algemene noodvergadering zal gehouden worden. De officiële houding van Diksmuide is die van de adel, graafgezind en Fransgezind dus. De modale Vlaming kan in realiteit, schrik voor de Fransen of niet, Lodewijk van Nevers noch zien noch luchten. Het zorgt ervoor dat het officiële Diksmuide ongewild met een gespleten tong ageert. Lodewijk wordt in stijl ontvangen. De inwoners laten uitschijnen dat het allemaal koek en ei is. Maar hun gedrag is een façade waar achter hypocrisie en verraad schuil gaan. Die van Diksmuide hebben in realiteit een bode naar Brugge gezonden met de mededeling dat de graaf en zijn entourage zich bij hen bevinden en dat het moment ideaal is om zich van hem meester te maken. Diksmuide biedt Lodewijk van Nevers aan op een presenteerblaadje. Een staatsgreep is in de maak.

Van Nevers raakt op het nippertje weg

De Bruggelingen laten het zich geen twee keer zeggen. Binnen de kortste tijd arriveren ze in Beerst, een dorp dichtbij de poorten van Diksmuide. Ze verschijnen er in het holst van de nacht en willen hun slag slaan nog voor het krieken van de nieuwe morgen. Even een moment van rust en dat zullen ze Lodewijk uit zijn bed pikken. De graaf wordt haastig gewekt door iemand die blijkbaar beseft dat er verraad in het spel zit. De schrijver geeft me hieromtrent geen verdere informatie. Contraspionage in de middeleeuwen. Hier en daar zal er wel iemand een dubbele rol spelen. Veel tijd moet Lodewijk niet hebben als ik het zo lees. Hij laat de stadspoorten richting Woumen met geweld openbreken en slaat met enkele van zijn getrouwen halsoverkop op de vlucht. Hij heeft zich verdorie moeten haasten. Het is hem aan te zien bij zijn aankomst te St.-Omer. De graaf en zowat honderd medevluchters komen er aan in hun slaapkledij, zonder bagage en met alleen het strikt noodzakelijke bij zich. Tijdens het tumult is hij zelfs zijn grafelijke zegelring kwijtgespeeld. Veel heeft het allemaal niet gescheeld, want op het zelfde moment dat hij zich via de Woumenpoort uit de voeten maakte, zijn de Bruggelingen via een andere poort Diksmuide binnengedrongen. Hier pakken ze nu de resterende

graafgezinden op, onder hen bevinden zich de Gentse kopstukken Matthieu Vanderburg en Engelram Houweel.

Gratie voor de verbannen Diksmuidenaars

Er steken grote gaten in de schrijfsels van Ferdinand Van de Putte. Met zijn volgende alinea is hij al doorgereisd naar 1360. Alsof er in Diksmuide niets noemenswaardig zou gebeurd zou zijn tussen 1333 en 1360. Ik vraag me af of lege archieven hem parten spelen, aarzel even of ik hem niet te hulp kan komen, maar beslis dan toch om bij zijn boek te blijven. Henri de Bevere, Hendrik van Beveren dus, krijgt op 7 september 1360 van de graaf de bevestiging dat hij aan het hoofd blijft van de heerlijkheid Diksmuide. Wat belangrijker is voor de Diksmuidenaars is het feit dat er niet langer plaats is voor de baljuw en de mannetjes van de graaf die tot groot ongenoegen van de bevolking de boel lokaal verziekten. Lodewijk van Male stuurt zijn secretaris Henri Van der Vliederberg naar Diksmuide met bij zich de papieren die burggraaf de Bevere volledig in zijn vroegere rechten herstellen. Er worden in het daaropvolgende jaar enkele inwoners uit de stad verbannen en de graaf zou wel eens willen weten waarom. Hij stuurt enkele van zijn adviseurs naar Diksmuide om een en ander uit te vissen. In diezelfde periode geeft hij het bestuur de toelating om voor een periode van drie jaar de lokale tolrechten te verdubbelen. Lodewijk ontvangt hier op 16 mei 1361 als tegenprestatie de som van 450 Parijse ponden. Een deel van de verbannen Diksmuidenaars krijgt clementie en mag terugkeren. Zo begrijp ik het toch. Ze hebben zich vroeger afgezet tegen de graaf en ze moeten nu wel plechtig beloven om geen allianties meer te smeden tegen de graaf van Vlaanderen, tegen de stad en tegen de wet van Diksmuide. Als ze zich in de toekomst nog eens weerbarstig opstellen, zullen ze beboet worden en alsnog een schadevergoeding van 10 pond gepresenteerd krijgen. De graaf, de burggraaf en de stad zullen hier elk een derde van ontvangen.

Er moeten nog enkele puntjes op de i komen

Diksmuide beleeft woelige tijden en de lokale schepenen worstelen blijkbaar met nogal wat autoriteitsproblemen. Waarom anders zou

graaf Lodewijk op 15 maart van het jaar 1363 brieven sturen met de eeuwigdurende toelating om inwoners te veroordelen en uit het land van Vlaanderen te verbannen als die bij klaarlichte dag op geweld betrappt worden. De verdubbeling van de accijnzen wordt in 1364 opnieuw voor drie jaar verlengd. Op voorwaarde dat de stad jaarlijks 500 Parijse ponden zal overmaken aan Lodewijk van Nevers.

In 1365 dienen er blijkbaar enkele puntjes op de i geplaatst te worden. Vanuit Vlaanderen wordt er aangedrongen op een betere regeling van de wet en de financiën te Diksmuide. De stad, in casu Jan Corenlose en zijn achterban, krijgt een aantal richtlijnen mee. De wapenschilden, de rekeningen (zeg maar de boekhouding) en de stadskeuren dienen op een beveiligde plaats bewaard te worden. Er wordt een set van zes sleutels voorzien. Meteen krijg ik een mooi beeld van de manier waarop het stadsbestuur is samengesteld. Twee burgemeesters, twee schepenen en twee raadsheren maken het mooie weer uit en krijgen elk een sleutel toegewezen. De schatbewaarders krijgen dat recht blijkbaar niet. Die krijgen andere katten te geselen. Het komende jaar moeten ze zich uitsluitend bezighouden met het inzamelen van accijnzen die aangerekend worden op de diverse lenen en eigendommen in en rond de stad Diksmuide. De keuze van de schatbewaarders wordt gemaakt uit de meest capabele en welgestelde inwoners. Ze worden voortaan verplicht om jaarlijks verantwoording af te leggen voor de graaf van Vlaanderen, de burggraaf zelf en voor het lokale schepencollege. Ze moeten hun rekeningen in drievoud opmaken. Een exemplaar voor de graaf, een voor de stad en het derde mogen ze zelf bijhouden.

Revolutie vanuit Gent en Brugge

Sommige inwoners krijgen een soort van lijfrente van de stad, een bedrag voor bewezen diensten of gewoonweg de intrest op zelf opgespaarde betalingen aan de schepenen. Die lijfrente mogen ze niet langer te koop aanbieden zonder voorafgaande toestemming van de graaf en de burggraaf en ook schenkingen van boven de 100 Parijse ponden zijn onderhavig aan dezelfde maatregel. Het lijkt er op dat de lokale autoriteiten mensen en eigendommen

willen verankeren. Zou er een leegloop aan de gang zijn? Ik wijd bewust niet verder uit over bijkomende financiële maatregelen die tijdens datzelfde jaar 1365 genomen worden.

In 1380 revolteren de Brugse textielarbeiders tegen de adel. Ze worden daarvoor op het matje geroepen en gestraft door de grootbaljuw van Vlaanderen. De Gentenaars hebben het jaar voordien al zwaar in het zand moeten bijten en zien in de bestraffing van de Bruggelingen een ideale pretext om opnieuw in opstand te komen tegen de graaf. Daar in Brugge lopen de zaken niet van een leien dakje waardoor de grafelijke troepen zich noodgedwongen naar het noorden van Vlaanderen moeten verplaatsen. Die van Gent profiteren van het machtsvacuüm door gewapende bendes op excursie te sturen naar Deinze, Tielt en Roeselare. Ze hechten zich vast aan Ieper en Kortrijk en plannen een blitsaanval op Diksmuide. De Diksmuidenaars houden de stadspoorten hardnekkig gesloten en raken zo in de omknelling, zeg maar het beleg van hun stad. Graaf Lodewijk van Male is bijzonder geïrriteerd door deze niet te tolereren agressie vanuit Gent. Hij verzamelt lokaal volk en mensen van Brugge en het Brugse vrije om vervolgens met het nodige machtsvertoon op te stappen richting Diksmuide in een poging om de Gentenaars te verjagen.

Een bloedrode controntatie bij Woumen

Het komt tot een met bloed doorspekte aanvaring in de buurt van Woumen waar de losbandige Gentenaars een considerabele nederlaag aan hun broek gesmeerd krijgen. Hele vluchtende groepen worden achterna gezeten tot aan de poorten van Kortrijk. De buit daar aan de stadsmuren van Diksmuide is overweldigend. Het merendeel ervan verhuist nu naar Brugge en ik krijg eindelijk wat details over me heen. Heel wat dieren worden voor een prijsje verpatst op de markten van Brugge. Runderen aan twaalf schellingen het stuk. Drie schellingen voor een schaap en zeven voor een varken. Het gevecht van 28 september 1380 kost het leven aan zowat vijfduizend Gentse mannen. Tweehonderd met munitie en levensmiddelen volgeladen wagens worden buitgemaakt. Op het veld van eer worden drie lokale strijders tot

ridder geslagen. Dat gebeurt uiteraard door de graaf die daarmee Boudewijn De Vos, Matthieu Van Schathille en François Van Haveskerke beloont voor bewezen diensten. De opstand van de Gentenaars en die van het kamp van de anti-graafgezinden is op dat moment nog helemaal niet uitgewoed. Twee jaar later volgt er een grootschalige confrontatie tussen een omvangrijk Frans leger en de Gentse aanhang. Veel laat de schrijver hier niet over los. Ik kom alleen te weten dat de heer van Diksmuide zich actief engageert bij het Franse leger en er dus mee voor zorgt dat Filips van Artevelde en de zijnen hun zwanenzang ondergaan in de modder van Westrozebeke.

De gedenkwaardige zomer van 1383

De lange, hete en illustere zomer van 1383 breekt aan. Het beleg van Ieper staat op stapel en Vlaanderen krijgt een erg brutale Engelse bezettingsmacht over zich heen waarbij de Gentenaars graag helpen om er hun steentje toe bij te dragen. Dit keer is Ferdinand Van de Putte de verslaggever van dienst en krijg ik de Diksmuidse kant van de gebeurtenissen op mijn bord. Ik ben erg benieuwd of ik nieuwe en ongekende accenten te horen ga krijgen. Maar laat me toe om te beginnen bij het begin. Als gevolg van een meningsverschil in de christelijke wereld ontschepen de Engelsen in Calais met een krijgsmacht van 15.000 man. De lage landen aan de Noordzee moeten schijnbaar met het nodige geweld ervan overtuigd worden om alleen paus Urbanus VI als reguliere paus te erkennen en niet die Franse idioot Clementius VII.

Dat leger overmeestert Duinkerke en staat nu dreigend aan de poorten van Vlaanderen. De mannen van Veurne, Nieuwpoort en Diksmuide verenigen zich met de inwoners van het westen van Frankrijk en komen zo toch tot een verzetsleger van ongeveer 12.000 strijders. Ze wachten de Engelse vijand op voor Gravelines. Het komt tot een gevecht en tot een nederlaag voor de Vlamingen en de Fransen. Zoveel is zeker. Die is te wijten aan een numerieke minderheid maar vooral aan het gebrek aan discipline tegen dit afgetraind Engels leger. Dit debacle resulteert in minstens 9000 doden of gewonden. De geïrriteerde vijand raast nu verder door de maritieme kant van Vlaanderen. Diksmuide wordt hierbij niet

gespaard en ondergaat zijn trieste lot net zoals alle andere plaatsen in de Westhoek. De Engelsen slaan trouwens hun garnizoen op in Diksmuide. Tot dat de Franse koning er in samenspraak met de graaf van Vlaanderen beslist om de vijand uit het land te verdrijven. Van enig beleg van Ieper hebben de archieven van Diksmuide geen weet. Ik zou anders niet kunnen verklaren waarom Ferdinand Van de Putte er geen melding van maakt. Op 18 oktober 1385 wordt er in Doornik vrede gesloten tussen Frankrijk en Engeland.

Over bombardes en serpentines

Diksmuide maakt gebruik van deze tijden om de stadsmuren rond de poorten op te trekken in steen. Het is geen overbodige luxe want de voorbije jaren is de techniek van de bewapening er met rasse schreden op vooruit gegaan. In zijn thesis 'Diksmuide Ommuurd', focust Jonas Verhaeghe zich op het onderwerp van de middeleeuwse bewapening en ik ben erg dankbaar bij hem een aantal verduidelijkingen te vinden. De introductie van de buskruitartillerie vindt zijn weg halfweg de 14de eeuw. Het begint met de eerder primitieve 'bombardes', levensgevaarlijke wapens die ook wel 'grote bus' worden genoemd en die nog al eens durven ontploffen in de gezichten van de gebruikers. Met deze ijzeren bombardes worden loden kogels of blijdestenen van gebakken klei op de tegenstanders afgeschoten. Ik herinner me de massa zware blijdestenen die Ieper over zich heen kreeg tijdens het beleg van de zomer van 1383. De bombardes zijn logge toestellen die geleidelijk aan vervangen worden door elegantere vuurwapens. Zo bijvoorbeeld de 'coulevrine', de voorloper van het geweer of de 'serpentine', een licht vuurwapen die geplaatst wordt op een onderstel van wielen. De serpentines en coulevrines zijn aanvankelijk niet erg geschikt om muren te beschadigen, maar als verdedigingswapen tonen ze al direct hun nut en dat is te zien aan de architectuur van de nieuwgebouwde vestingen. De meeste steden beschikken dan al over dergelijke toestellen om zich te beschermen tegen agressie van buitenaf. De aanvankelijk primitieve bombardes, ik weet nu trouwens van waar het woord 'bombardement' vandaan komt, uit de middeleeuwen dan nog, winnen met verloop van tijd aan slagkracht en efficiëntie. Een bres

in een muur schieten is aanvankelijk nog zo goed als onmogelijk. De stenen ballen ketsen af op de stenen barricades. De muren en de torens blijven gemakkelijk overeind zodat enig soelaas wordt gezocht bij het beschieten van de houten stadspoorten. De resultaten zijn vaak nogal aan de povere kant.

Dulle Griet vuurt ballen af van 250 kilo

De techniek van de buskruitartillerie wordt echter beter met de dag. Het 'rechtdoor' schieten in een horizontale kogelbaan kan nu bijgesteld worden in een soort hevelgeschut waarbij muren nu doelgericht getroffen en vernield kunnen worden. Ieper moet dat in 1383 al hebben ervaren, want het gebruik van deze bewapening staat al gemeld tijdens de belegering van het stadje Ouderwijk (Audruicq) bij Sint-Omer van het jaar 1377. Het komt er bij de architecten van de steden op aan om een antwoord te vinden op de ontwikkeling van die nieuwe bombardes. Dikkere muren en sterkere torens brengen niet altijd een gewenste oplossing. Rond de jaren 1450 worden er al bombardes in stelling gebracht met een eigen gewicht die 15 ton kan bedragen en die stenen kogels kunnen afschieten die wel tot 450 kilo kunnen wegen. Geen enkele vestingsmuur kan hier tegenop. Op de Vrijdagmarkt te Gent prijkt op vandaag nog altijd de 'Dulle Griet', een kanon van 5 meter lengte die in zijn tijd kalibers tot 64 cm en ballen van 250 kilo kon afvuren. Het aanaarden van de vestingmuren aan de binnenzijde en die iets lager optrekken zorgt bij de murenbouwers voor een gedeeltelijk antwoord op deze zware munitie. Ronde of halfronde torenmuren worden ontworpen om de muren aan hun zijkant te kunnen beschermen.

Wat Diksmuide precies deed om zich extra te beschermen tegen die bombardementen wordt door geen enkele historicus vermeld en blijft dus jammer genoeg onbekend. Van de bouw zelf is er wel informatie bekend. Het versterkt kasteel wordt in opdracht van burggraaf Diederik van Beveren geconstrueerd vanaf 1403-1404. De datum van afwerking is niet precies geweten.

Kan Jan zonder Vrees misschien sponsoren?

De werken duren in elk geval tot 1460 maar zullen regelmatig worden opgeschort door oorlogen of door gebrek aan middelen. De constructie, een rechthoekig complex, bevindt zich op de lager gelegen weidegronden waar de IJzer en de Handzamevaart elkaar ontmoeten. Strategisch gezien is dat een prima keuze. Een document in de lokale stadsrekening uit die jaren toont duidelijk de intenties: 'Mynheere van Dixmude wesende by mine heere van Bourgondien, leide hem voor ooghen dat hi een huus hadde begonnen bider stede van Dixmude, in versterkinghen van den landen ende van de voorseide steden ende hadde toegheleyt eene poorte, die hi met goedelik zoude moghen upbringen nuch uutcomen en ware dat hem zine stede van Dixmude daertoe wilde helpen.'

De brief van het stadsbestuur uit 1404 is zoals ik al kon verwachten, een vraag tot sponsoring bij Jan zonder Vrees. De vraag om stedelijke versterkingen komt zeker ook vanuit de richting van de hertog en dus vinden ze het hier niet meer dan normaal dat hij een stuk van de kosten voor zich neemt. Het gaat uiteindelijk om de bescherming van zijn eigen grondgebied. De IJzer speelt voor de hertog een belangrijke rol op politiek en militair vlak. De macht over de toegang tot de IJzer is ook belangrijk vanuit het perspectief om de macht van Ieper, toch één van de drie grote Vlaamse steden, enigszins te beknotten. Lees maar:

'Ende bi also dat mine voorseide heere van Bourgonie gheliefde te scrivene eenen brief an de wet, heer van der stede dat men mine heere van Dixmude helpen soude omme de voorseide poorte te vulmakene ende up te brenghene, den welken brief overlesen en ghesien ham was gheconsenteert, bi der wet en bi een deel poorters daerup vergadert.'

De tien stadspoorten van Diksmuide

Ik stoot ook op wat informatie rond het aantal stadspoorten die de toegang tot de stad in goede banen leiden. Tien poorten. De

Na de introductie van de eerste vier delen van zijn 'Kronieken van de Westhoek' vorig jaar, brengt Ivan Vanherpe in de herfst van 2015 een vijfde deel van deze reeks op de markt.

Met dit boek, een lijvige turf die wemelt van de streekgeschiedenis, legt de schrijver opnieuw al zijn vertellende troeven op tafel. Onder de noemer; 'Vlaamse geschiedenis zoals u die nog nooit beleefd hebt', interpreteert hij vergeten kronieken en tovert hij die om tot genietbare stukjes geschiedenis, voor jong en oud.

Zijn make-over en zijn vaak persoonlijke commentaar hierbij zorgen voor een verrassende kijk op het verleden van de regio's Ieper, Poperinge, Diksmuide, Nieuwpoort, Veurne, Wervik, Brugge en bij uitbreiding dat van heel Vlaanderen.

In dit vijfde deel ligt de focus vooral op de 15de eeuw, maar de auteur staat uitgebreid stil bij het Romeinse verleden van Wervik en bij de ontstaansjaren van Brugge en Vlaanderen.

Bijzonder intrigerend is zijn versie van het dagboek van de Brugse notaris Galbert, geschreven rond 1125, toen de meeste van onze West-Vlaamse dorpen eigenlijk niet meer waren dan landbouwexploitaties. Het zorgt voor een bevreemdend beeld van onze eigen streek.

De Kronieken van de Westhoek lezen als een roman, maar zijn zo opgebouwd dat de lezer kan inpikken in de paragraaf van zijn of haar keuze. De bereikbaarheid en de toegankelijkheid van het verleden blijven hierbij altijd prioriteit nummer één.

te koop in
boekvorm bij

Standaard
Boekhandel

in PDF-formaat voor
eBook/tablet/pc/printer

BOEKEN

BESTELLEN.NL